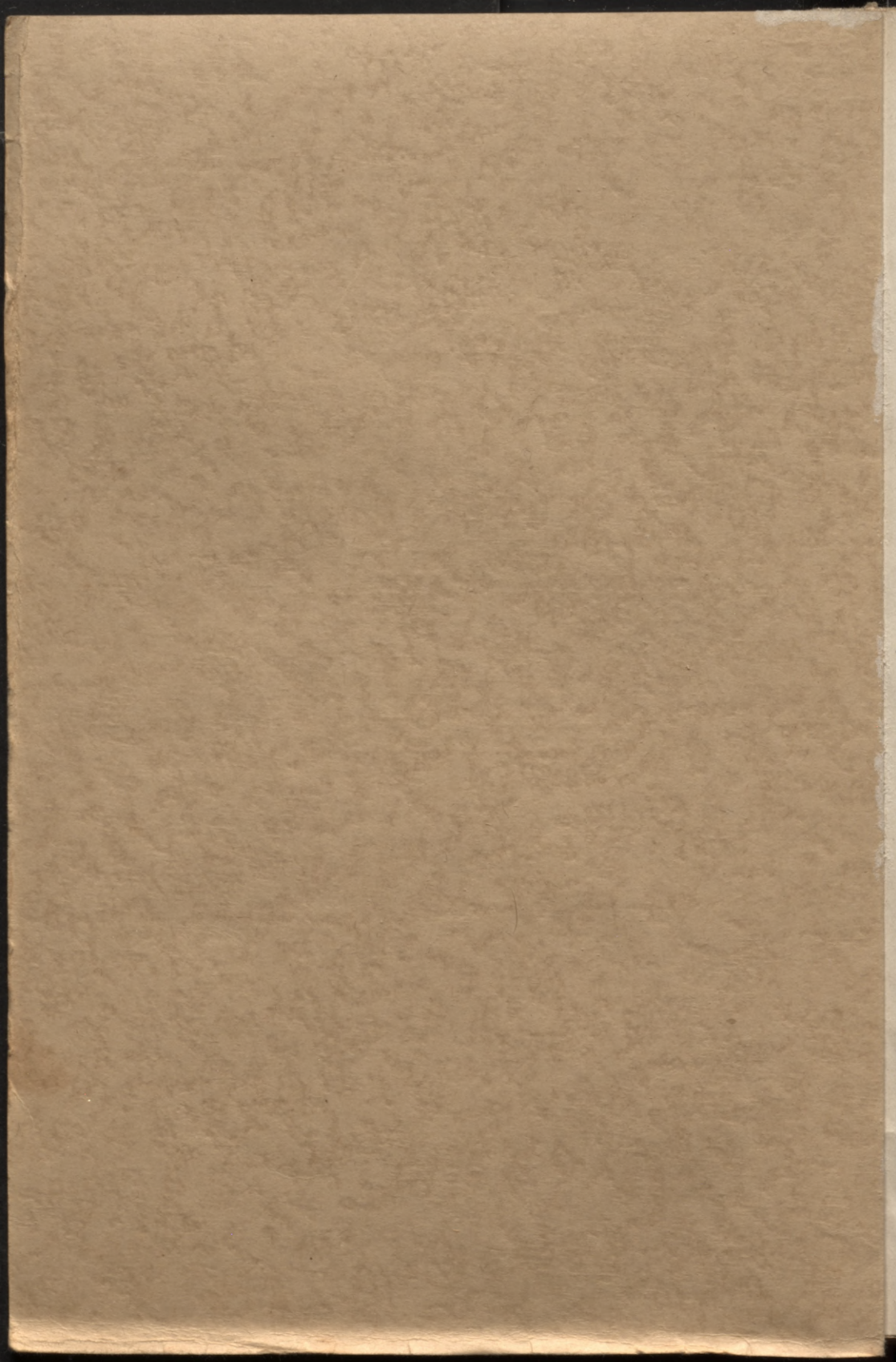

90-4
L 860

B. Briška

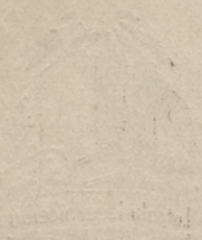
Latgali politiskajās
patmaļās

Dublete

B, L

30-4
860

041
7
8

B. BRIŠKA

Latgali politiskajās patmaļās

P/s Latgaļu izdevnīceiba

1 9 5 7

220

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTEKA

~~95-6-450~~

0306104383

AGRANOMS BONIFACIJS BRIŠKA

Nu izdevniecības archiva.

I V O D S

Politika myusdīnōs ir vōrds ar divejaidu nūzeimi. Lelōkōs tautas un styprōkōs valstis politiku sōk uzskateit gondreiž voi par sovu īpašumu, ar kuru mozōkim un vōjōkim navajagūt nūsadorbōt, jo politika (prūti, mozōkūs valstu, vōjōkūs tautu politika) tikai jāucūt pasaules uzturēšonu kōrteibā (prūti — traucejūt varonūs valdeišonu). Un jū skaitliski mozōka, jū ekonomiski vōjōka vīneiba, jū tōs politika vairōk nycynojama un tōs politiski darbinīki apkarojami un pat izolejami nu jūs tautišu vyds — cītums bōžami kai politiski nūzidznīki. Taitod varonas tautas politikis myusdīnu uztverē ir augsti cīnejama persona, bet mozas tautas politikis ir nūzidznīks.

Muns nūlyuks ir šamōs pīzeimēs pasakavēt pi skaitliski ļūti mozas tautas — latgaļu vyslelōkō „nūzyguma“ — jūs politikas sekojūšūs pūsmūs; a) laikmetā leidz 1. pasaules karam; b) 1. pasaules kara laikā; c) demokratiskōs Latvijas laikā; d) Ulmaņa diktaturas laikā un e) pi okupaciju pūsmu nūtykumim tikai tik daudz, cik tys byus napīcīšams sakarā ar īpriķšejūs pūsmūs apskotomūs parōdeību nūslēgšonu. Turpretim okupaciju laiku politikas apskati atstōju vālōkam laikam.

Asmu šeit nūsaucis latgaļus par tautu. Politiski jamūt, latgali patiši ir uzskotami par patstōveigu tautu, un šō uzskota pamatōjumus minēšu nōkušajōs nūdaļōs.

Eists politikis pēc byuteibas ir persona ar dubultu dzeives veidu: a) parosta cylvāka un b) politika. Ikdīnas dzeivē politika atteiceibas pret apkōrtni un leidzcylvākim ni ar kū naatsašķir nu parostō standarta un īrodumim. Turpretim politiskūs atteiceibu kōrtōšonā politikis pīkūp pavysam cytas sadzeives normas. Tod jam nav ni draugu, ni īnaidnīku parostajā izpratnē, bet ir tikai darejuma partneri, atteiceibas ar kurim atkareigas nu

jūs ikreizējō nūdereiguma spraustō politiskō mērka sa-
snēgšonai. Ilggadeigais politiskais trimdinīks J. Rainis,
kuram labi veicēs ari dzejōšona, dzejūli „Vīneigō zvaig-
zne“ sovu ceīņas morali izteic ļūti koncentrēti ar vōrdim:

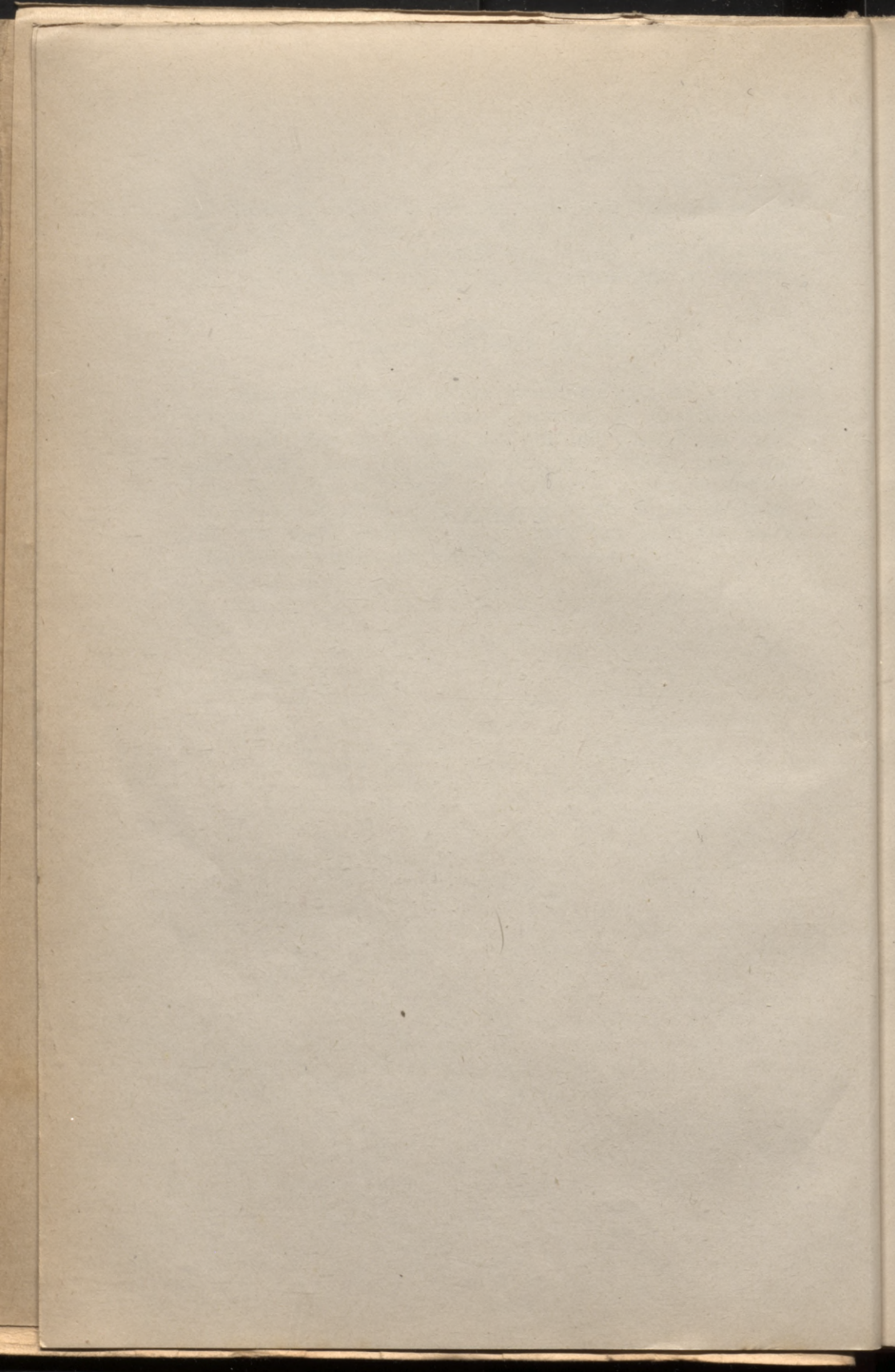
„ . . . Un zyni, augstōkō ideja,
Tei napazeist cylvāka žāluma . . . 1)“

Apskotūt nūtykumus caur politika okulerim, es byušu
spīsts minēt ari dažu personu vōrdus. Tū dareišu navys
aiz mīlesteibas voi naida pret tim, bet vīneigi kai attei-
ceīgūs nūtykumu sastōvdaļu, kurus apskotūt, maņ nav
bejis īspējams izavaireit nu konkrētu vōrdu minēšonas.
Tamdēļ ļūti atsavainoju pret tim, kuri, šōs pīzeimes izlase-
juši, var justīs aizkōrti, un ari pret tim, kuri var justīs
glaimōti — muns nūlyuks nav tū dareit.

---

1) J. Rainis, Vētras sēja, 1952. g., 94. lp.

I DAĞA

PYRMSKARA LAIKMETS

Sovā byuteībā laikmets ir ļūti gars — apm. 700 gadu; tys ir laikmets storp latgaļu valsts — Jersikas suverenitātes pazaudēšonu 13. gadu simtinī un pirmajom jausmom par latgaļu valstiskas suverenitātes atgyušonu 20. gadu simtiņa sōkumā.

Šūs 700 gadu laikā latgaļu materialais un juridiskais stōvūklis beja ļūti bēdeigs, nūsleidūt laikim uz vērga un dzymtcylvāka līmiņa. Kolpōdami gon vōcīšu, gon pūļu, gon krīvu kungim, latgali jymūs redzēja tikai nažēleigus izmontōtōjus un izkolpynōtōjus. Vōrds „valdināks“ nu latgaļa mutes šymā laikā skaņ kai lomu vōrds, kurs apzeimōj izspidēju, izmontōtōju un vyspōri blēdi, kurs var atklōti dorbōtīs, nasajamūt par tū nikaida sūda.

Dvēseļu kūpšonas dorbu pi latgalim šymā laikmetā veic katōļu Bazneica. Vadeidamōs nu atziņas, ka Evangelija patīseibas vyslobōk teik pīsovynōtas tod, jo tōs cylvākim teik sludynōtas jūs dzymtā — mōtes volūdā, Bazneica tū praktizēja ari pi latgalim. Goreigūs seminaru audzēknim, kuri gribēja veikt prīstera dorbu pi latgalim, tyka mōceita atteiceiga, tautā vysvairōk litōtō volūda. Latgaļu seminaristu tymā laikā beja ļūti moz vai nabeja pavysam. Prīstera kandidati komplektējōs nu sveštautišim — leišim, pūlim un vōcīšim, kurim latgaļu volūdas pīsovynōšona sagōdōja gryuteibas. Tūmār Bazneica tū praseja un, stojūtīs latgaļu dvēseļu kūpšonas dorbā, jī vysmoz prota latgaliski nūlaseit Evangeliju un pījimt grāksyudzi. Draudzes dorbā volūdas zynōšonas vīnmār pasaplašynōja. Bet nasaverūt pat uz ļūti tryuceigom volūdas zynōšonom, latgali jim saprūtamus prīstera vōrdus uzjēme ar vyslelōkū pateiceibu, jo jūs draudzes bazneica beja vīneigō publiskō vīta, kurā skanēja jūs mōtes volūda. Tai latgalim ticeibas un tauteibas jēdziņš saplyuda

vīnā vārdā — katōlis, jo praktiskā, sabīdryskā dorbā un goreigōs nūdarbeibōs, kuras tod varēja nūtik̄t vīneigi kai draudzes religiski pasōkum̄i, obi šī faktori natyka škirōti, bet beja it kai vīna nadolama vīneiba. Šaids stōvūklis turpynojs vairōkus godu simtiņus, leidz pat 19. g. s. beigom un 20. g. s. sōkumam.

★

Kaut arī latgaļu volūda Bazneicā tyka lītota tikai kai leidzeklis goreigūs mērku sasnēgšonai, politiski jamūt, Bazneica šūs 700 godu laikā ir veikuse lelu nacionalu dorbu latgaļu lobā, nateiši pasorgōdama jūs nu pōrtautōšonas. Bazneica šūs 700 godus ir ceinejusēs par latgaļu saglobōšonu katōlicismam un reizē ar tū ir izceinejuse ceinū arī par latgaļu tauteibas saglobōšonu. Un kai paradokss izaklausas tys, ka šū dorbu latgaļu lobā godu simtinim ir veikuši sveštautiši, storp kurim nav tryucis arī pūlu, kuru nacionalōs intereses taču dabiski byutu latgaļus pōrpūļot! Bet Bazneicas politika tamūs laikūs piļneigi saskanēja ar latgaļu nacionalom interesem un jōs kolpi bez tauteibu izškireibas šū politiku eistynōja ikdīnas dorbā.

Pēc dzimtnīceibas atceļšonas 19. g. s. ūtrajā pusē latgaļu materialais un juridiskais stōvūklis pamozom sōk izalobōt. Zemniki, goreidznīku paskubynōti, sōk syuteit bārnus vyspyrms krīvu tautškolōs un pēc tautškolu nūbeigšonas sōk dūmōt arī par bārnū syuteišonu augstōkōs školōs. Bet šeit ceļā stōjās ļūti smogi un vītom pat napōrvarami škēršli, kurus roda latgaļu pīdareiba pi zemnīku kōrtas un katōļu ticeibas. Kai zemnīku kōrtai pīdareigim, latgaļu bārnim ir slāgtas vysas lobōkōs vaļsts un lelōkō daļa arī privatūs vydusškolu un augstškolu. Kai katōlim šys cenzs vēļ vysur teik pastyprynōts. Atlik tikai šauras spraudzeņas izgleiteibas turpynōšonai vydusškolōs: 1) piļsātas školōs: (gorodskoje, 4 klassnoje učilišče, vysšeje načaļnoje učilišče, ujezdnoje učilišče); 2) dažaida veida privatōs tērdznīceibas školās; 3) orūdškolas; 4) Sv. Katres (katōļu draudzes — dominej pūli) gimnazija Pīterpilī un 5) katōļu Goreigais seminars Pīter-

pili (kurā gon uzjēme vysmoz ar 4 kl. gimnazijas izgleiteibu). Nasajamu šeit uzskaitēit vysas tōs vydusškolas, kuras latgalim tymā laikā beja pītamas un kuras slāgtas, bet tikai nūrōdeit, ka latgaļa materialō tureiba nadeve jam īspējas izavēlēt sovam bārnām školū pēc jō patykas, bet gon apsamīrynōt ar ļūti šauru izvēli šamā ziņā. Tamdēļ kai vīns nu parostim celim beja šaids: 1) 3 godi krīvu tautškolā; 2) 4 godi pilsātas voi tērdznīceibas školā un 3) a) privatā kōrtā sasagatavojūt latīņu volūdā, dūtīs uz Goreigū seminaru voi Sv. Katres gimnaziju Pīterpilī, voi pēteit cytas īspējas izgleiteibas turpynōšonai; b) pōrtraukt izgleiteibu un stōtīs kaidā grōmotveža voi pogosta rakstveža omotā.

★

Tykuse pi izgleiteibas, pyrmō latgaļu intelligence ōtri apjauž sovas tauteibasbyuteibu un sōk tautīšu (tymūs laikūs sauktūs ļaužu) mūdynōšonas dorbu, skaidrojūt tim tauteibas un ticeibas atteiceibas un školū apmeklēšonas lelū nūzeimī. Ši latgaļu tautas atmūdas darbinīki politiskā nūzeimē beja latgaļu nacionalisti, pagreidnīki, jō dorbojōs pretim krīvu valdeibas rusifikācijas centīnim. Vēļ drukas aizlīguma laikā P. Miglinīks ceinejās pret muižinīkim par latgaļu zemnīku taisneību un roksta ceīņas pylnas liriskas dzejas. A. Jūrdžs vōc tautas dzīsmas, kungim klaušas pildeidams, un pats saroksta 17 grōmotas, kuras izsnādz laseišonai sovim tautīšim. Pr. P. Smeļters roksta dzejas, vōc latgaļu folkloru un pats sakūpoj un 1899. godā izdūd tautas dzīsmu, pōsoku, meikļu un parunu Vōceleiti. Latgaļu folkloras vōkšonā pr. P. Smeļteram paleidz pr. Fr. Laizāns, īvodūt sistematisku folkloras krōšonu. Rūseigū atmūdas darbinīku pr. M. Dukaļsku sakarā ar jō 1898. godā īspīstū stōstu par dāla — školāna sajemšonu uzskota par latgaļu dailōs prozas nūdybynōtōju.²⁾ Un tys nūteik drukas aizlīguma laikā!

2) Latvju Enciklopēdija, 1950. g., 529. lp.

KRYSTS LATGOLAS CEĻA MOLĀ,

Vilānu pog. 1864. g. 3)

Ceļa molās un kristceļās uzcaltī krusti Latgolu roksturēja kā katolisku zemi. Tim garum ejūt, latgalis nūjēme capuri, pōrmete krysta zeimi un saceja lyugšonas vōrdus ... Bet maja mēneša vōkorūs pi skaisti puškōtim krystim tauta puļcējōs sovas zemes Karalīnes — Vyssv. Jaunovas Marijas gūdynōšonai.

---

3) Dzeive, 1954. g., 17. nr., vōks.

Strādojūt pagreidē latgaļu nacionalās mūdyņšonas dorbu, kai šeit vōrdā mynāti, tai ari lelōkū tīsu namynāti izgleitōti latgali sovā dorbā vodōs nu devīzes: „Sytot bārnus školā!“

Pēc drukas aizlīguma atceļšonas 1904. godā un 1905. g. namīrim latgaļu juridiskais stōvūklis jyutami uzaloboļ un jūs sabīdriskais dorbs ōtri vēršās plašumā: jau 1905. goda beigōs pasarōda pyrmō latgaļu avīze „Gaisma“ Fr. Kempa vadeibā, kurai godu tecējumā sekoj cytas raibā ryndā. Pr. K. Skrynda 1907. godā Pīterpilī nūdybynoj pyrmūs latgaļu školōtōju kursus, apmāram tymā pošā laikā sōk dorbōtīs Pīterpilī ari pyrmō latgaļu teatra trupa. 1908. godā O. Skryndas un Fr. Obšteina izdavumā iznōk Dzīsmu Vōceleite jau ogrōk dybynōtūs muzykalūs bīdreibu koru vajadzeibom. 1909. godā Fr. Trasuns izdūd „Školas dōrzu“ — losomū grōmotu latgaļu školu vajadzeibom. 1910. g. iznōk Fr. Kempa īvārojamais kulturvēsturiskais dorbs „Latgalieši“. 1914. g. teik izdūts latgaļu dzejnīku patriotiskūs dzeju krōjums „Kūkle“. Latgaļu nacionalās atsamūsšonas dorbs 10 godu laikā (1905—1915) vysōs nūzarēs strauji īt uz prišķu. Šūs godu dorba devīze vysspylgtōk izteikta Fr. Kempa dzejūlī „Tāvu zeme“:

„Tāvu zeme, vōrgu zeme,
Kō tu guli tymsumā?
Celīs! Tovas dryvas, pļovas
Sābri kōjom samyna!

Tāvu zeme, paplēt acis,
Verīs, gaismas saule lāc:
Sābri pļauņ jau zalta kvīšus,
Tovs teirums vēļ nav sāts.

Tāvu zeme, vōrgu zeme,
Celīs, sovus dālus sauc:
Verīs, cik vēļ dorba prišķā
Un cik tōļ jau sveši ļauds!“ 4)

---

4) Dzeive, 1954. g., 16. nr., 7. lp.

Tagad latgalim jau ir sovas izgleiteibas bīdreibas, saimnīciskas organizācijas (kooperatīvi), skolas, izdevnīceibas, inteligences skaits snādzās symtūs un aizmugurē jau veikts vīns svareigs politisks dorbs — latgaliski runojūšs bezpersoniskais katōlis pōrvārsts par organizāti, nacionali apzīneigu latgali!

★

Pīaugūt inteligences skaitam, rūdās atseviški sabīdriski nūgrupējumi. Avīze „Dryva“ (1908—1918), kuru voda pr. K. Skrynda, naspēj vairs vīnōt vysu inteligenci, un arenā pasarōda „Jaunōs Zīnias“ (1912—1914) Vl. Rubuļa redakcijā. Atseviški nūgrupējumi roda deigļus lelōkom idejiskōs ceīņas vīneibom — politiskom partijom.

Vīna inteligences daļa pīaslīn tymā laikā asūšom krīvu politiskom partijom, daži skotus sōk mest uz baltīšu socialdemokratim, bet vairums tūmār sovu liktīni turpynoj saisteit ar sovas jaunatmūdynōtōs tautas liktīni un dūmōt par latgaļu politiku — latgaļu tautas turpmōkū stōvūkli cytu tautu saimē. Rūdās konturas divim latgaļu politiskim nūgrupējumim, kurus cīšōka apzeimējuma dēļ nūsaucu atsevišku personu vōrdā: Fr. Kempa un Fr. Trasuna nūgrupējumi, pagaidom kai abstrakti — filozofiski veidōjumi.

Fr. Kempa grupa nōkūtnē grybātu redzēt latgaļus kai suverenu tautu, leidzvērteigu cytom naatkareigom tautom, kuras pošas lem par sovu ikšejū ikōrtu un atteiceibom ar cytom tautom. Fr. Kempas grib mest tyltu pōri 700 godim uz naatkareīgū latgaļu Jersikas vaļsti un stōtīs pī tōs atjaunōšonas kaut vōi samozynōtūs teritorialajūs apmārūs, bet stypru latgaļu stōjā. Kai idejisku pamatōjumu šaidai kusteibai jys nūdūd atklōteibai 1910. godā sovu dorbu „Latgalieši“. Fr. Kempa īskotim pīkreit vīna pasauleīgōs inteligences daļa un Pīterpīls strōdnīki.

Fr. Trasuna nūgrupējums naatrūd par lītjereigu latgaļu vaļstiskōs suverinitates atjaunōšonu. Motīvi ir dažaidi atkareibā nu šymā nūvērzīnī itylpstūšom grupom. Goreidznīki, skaitā 45, jau 1906. g. Rēzeknē nūlem gata-

vôt ceļu Vitebskas guberņas latgaļu pīvinōšonai Vydzemes guberņai un popularizēt šū pīvinōšonas ideju tautā caur bīdreibom un saimnīciskom organizacijom.⁵⁾ Pamatā šam lāmumam ir religisks motivs — redzēt otkon Mōras zemi katōlisku. Seviški pīviļceigi atgrīzsonai katōļu Bazneicas klēpī lykōs Vydzemes guberņas latgali, kuri apdzeivōja Vydzemes austrumu daļu storp Lubōna azaru un Siguldu — Cēsīm, tyka saukti par maleniešiem, izsmīti nu baltīšim, nabeja fanatiski luterani, un jūs storpā samārā vīgli izaplateja pravoslavija. Kooperatorim ideja lykōs simpatiska, jo vydzemniki beja tureigōki par vitebskīšim un jūs kooperatīvi bogōtōki, kamdēļ tērgōšonōs izredzes škita byut daudzsūlūšas. Daļa laiceigōs intelligences, sasadorbojūt bīdreibōs ar goreidznīceibu, taipat pamazam tyka itekmēta pīsavīnōšonas idejai par lobu.

PYRMAIS PASAULES KARS

Vysom politiskajom filozofēšonom un jau jytamam partejiskumam lik uz laiku apsastōt pasaules kara izačeļšona. Leidz ar kara izsludynōšonu 1914. g. augustā teik izsludynōta ari pyrmō mobilizacija, kurai sekoj arvīn jaunas, un karaveiru ryndōs ōtri atsarūd vysī veiriši spēka godūs. Armijā, saprūtams, aizīt ari latgaļu intelligence. Jau 1915. g. vosorā vōcīši ir pi Daugovas, un lēgobolu dunēšona vēstej vysim latgalim par lelū nalaimi. Naatlīkami jōsastōj pi paleidzeibas dorba nu kara darbeibas cītušim. Un 1915. g. augustā Pīterpilī teik nūdybynōta „Latvišu-Latgališu Bīdreiba dēļ paleiga kara uperim“. Tū atbaļsteja vysas organizācijas, grupas un personas, un tōs nūdaļas atsaroda izkaiseitas pa vysu Latgolū, bet vīna nūdaļa beja pat Moskvā. Bēgļu apryupes dorbam leidzekļus bīdreiba sajēme nu baltīšu bēgļu organizācijas un nu krī-

---

5) Msgr. J. Velkme, Dzeive, 1954. g., 14. nr., 17. lp.

vu paleidzeibas organizacijas — Tatjanas komitejas.⁶⁾ Tyka veikts lels dorbs latgaļu bēgļu un cytu kara dēļ citušus personu borgō liktiņa meikstynōšonai. Tūmār politiski svareigōki ir divi šos bīdreibas blokus pasōkumi: 1) ryupes par latgaļu inteligences skaita un nacionalōs apziņas vairōšonu un 2) Rēzeknes kongresa nūorganizēšona.

★

Ivārojūt tū, ka kars arvīn lelōkus rūbus sōka cērst latgaļu veirišu kōrtas inteligencē un Latgolā šķolu stōvūklis kara darbeibas dēļ sōka šķūbeitis, bīdreibas vadeiba nūlēme ryupētis par latgaļu inteligences skaita vairōšonu, kaidam nūlyukam 1915. g. beigōs uzaicynōja ikvīnu draudzes prāvestu syuteit uz Pīterpili 1—3 sovas draudzes apdōvynōtōkus vydusškolānus izgleiteibas turpynōšonai. Prāvesti šū aicynōjumu izmontōja pat ar uzveju, aizpyldūt sovas kvotas gon ar vydusškolānim, gon ar tikkū tautšķolu beigušim zānim. Bīdreiba gōdōja par isarodušūs izvītōšonu pa šķolom, sagōdōja tim internatus un ryupējōs par jūs sarunu volūdas izteireišonu un rokstu volūdas standartizēšonu. Krīvu tautšķolōs un vydusškolōs dreikstēja lītōt tikai krīvu volūdu, kamdēļ latgaļu jaunekli navarēja izkūpt sovu mōtes volūdu, un kaidis osyunitis, jautōts, kaidas šķolas jys jau dzimtinē apmeklējis, atbīldēja: „A raznu raznōs“ (dažaidas). (Par šū izteicīni jys nu sovīm internata bīdrim tod ari dabōja palami „Rāznu-rāznais“.)

Ar raksteišonu gōja vēļ raibōk. Vysvacōkō — A. Jūrdža ortografija beja: latiņu alfabeta drukōti burti vacūs lyugšonu grōmotu pareizraksteibā. Ar vēstuļu „drukōšonu“ nūsadorbōja ari daļa Pīterpiļs jaunīšu, sasarakstūt ar vacōkim dzimtinē. Nōkušō pēc vacuma beja krīvu šķolōs imōceitō krīvu alfabeta raksteitūs burtu izmontōšona — P. Miglinika ortografija — latgaļu rokstu volūdā, pilāgojūt tūs latgaļu fonetikai. Ari šamā ortografijā nūtyka

---

6) Latvju Enciklopēdija, 1952. g., 1235. lp.

dzeiva saraksteišona. Vysjaunōkō ortografija beja latinu alfabeta raksteitī burti O. Skryndas 1908. g. izdūtōs gramatikas pareizraksteibā.⁷⁾ Šū pēdejū tod ari beja nūdūms Pīterpilš jaunōtnei imōceit. Pīterpilš latgaļu dvēsele — pr. K. Skrynda vysaidi centēs nu dzimtinē savōktō vydusškolānu pyuļa izaudzynōt labi sagatavōtus, nacionali apzineigus un vīngobolaiņus nōkūtnes latgaļu darbinīkus. Vokorūs tyka nūturātas īpašas stuņdes latgaļu volūdā, izmontojūt O. Skryndas gramatiku, patriotiskū dzeju krōjumu „Kūkle“, Školas dōrzu, bet dzīdōšonai Dzīsmu Vōceleiti, Internatūs litōja tikai pareizu latgaļu volūdu. Jaunōtne tyka īrauta ari sabīdryskajā dzeivē, dūdūt tai īspēju apmeklēt prikslasejumus, teatra izrōdes un cytus latgaļu sareikōjumus. Dorbōjōs ari latgaļu školōtōju sagatavōšonas kursi. Taidā veidā napylnu 2 godu laikā šei vydusškolu jaunōtne pilņeigi uzjēme sevī tū nacionalū latgaļu gōru un kulturu, kaida tei beja Pīterpilī, īplyustūt tamā inteligences grupā, kuru apzeimōja ar vōrdu „pīterpiliši“ un kura atstōja dziļas jū dziļas pādas turpmōkajā Latgolas atteisteibā. Šeit minēšu tikai dažus nu jim, kurus es redzēju kara laikā Pīterpilī un sastopu ari vālōkūs laikūs Latgolā:

Teologi: Veiskups prof. J. Rancāns, prof. Dr. P. Strods, Dr. A. Broks, pr. P. Apšinīks, prof. Dr. P. Laurinovičs, pr. Jezups Pudāns, S. J.

Politiki: Fr. Kempš, Vl. Rubuļš, J. Pabērzs, St. Ivbuļš, Fr. Zeps, Fr. Logins.

Paidagogi: V. Seile, B. Spūļš, J. Kuncāns, J. Turkopuļš, A. Gari-Jōne.

Agronomi: J. Čakšs, Vl. Romyslovs.

Ūrsti: kirurgs Dr. P. Grišāns.

Tautsaimnīki un saimnīciski darbinīki: Fr. Rībuļš, J. Grišāns, S. Rubuļš.

Lai šeit mynātūs un vysu namynātūs „pīterpilišu“ dorbūs kaut aptuveni atzeimōtu, vajadzātu saraksteit

---

7) Br. Romanovskis, Tautas gora licinīki, 1954. g., 12. lp.

Latgolas kulturas, literatūras un politikas vēsturi, kam-
dēļ šamās eisaļos pīzeimēs pi tim nasakavēšu.

Krīvijas naveiksmes pirmajā pasaules karā uztrauc cylvāku prōtus, roda pastyprynōtu naapmīrynōteibu ar pastōvūšu vaļsts ikōrtu — monarchiju, un politiski darbinīki arvīnu sōk palikt aktivōki. Tys sōk izapaust ari latgaļūs, un 1916. godā Fr. Kempa nūdybnoy pirmū politiskū partiju — Latgolas socialistiskūs dorba ļaužu partiju.⁸⁾ Pirmsōkumā tei bolstōs uz Pīterpīli dzeivojūšim latgaļu strōdnīkim, kuri lelā skaitā strōdōja Pīterpīls ryupneicōs un it seviški lelajā Putilova fabrikā. Šī strōdnīki beja revolucionari, bet reizē ari leli latgaļu patrioti. Kod 1917. g. februārī Krīvijā uzlīsmoj revolucija, Kempa socialistiskī strōdnīki reizē ar krīvu namīrnīkim matās ceinā pret Pīterpīls žandarmeriju un cīš ari zaudējumus. Taidā veidā pirmō latgaļu politiskō partija nateiši, cāur sovīm bīdrim — strōdnīkim jam bruņōtu daleibu Krīvijas monarchijas gōzšonā.

Pēc monarchijas gōzšonas Krīvijā nūsadybnoy demokratiska — uz politiskom partijom dybynōta Pagaidu vaļdeiba. Politiskōs partijas gatavojās Satversmes sapulces vēlēšonom, kurai tod jōnūteic turpmōkais Krīvijas liktiņš. Ari Pīterpīls latgaļūs kara dēļ atslōbušais nacionali politiskais jautōjums tagad nūsastōj nūtykumu dagpunktā kai aktuāla, naatlikama problema: kū dareit ar atmūdynōtū latgaļu tautu, kai veidōt jōs turpmōkū politiskū seju?

Tikai dažas dīnas pēc monarchijas krisšonas Paleidzeibas bīdreiba (25. 3. 1917.) sasauce plašu (apm. 70 pers.) pīterpīlišu organizaciju delegatu apsprīdi latgaļu nōkūtnes pōrrunōšonai. Apsprīdē nūsaskaidrōja, ka vairōkums delegatu (2/3) ar Fr. Trašunu priķšgolā vēleļās Vitebskas latgaļūs pīvīnōt vydzemnīkim un mozōkums

---

8) Latvju Enciklopedija, 1952. g. 1232. lp.

(1/3) Fr. Kempa vadeībā vēlejās redzēt autonomu Latgolu, izeicinūt šū, autonomiju kai patstoveigu valstisku vīneibu un vīnōtīs ar cytom autonomom tautom federalā valstī. Latgolas nōkūtnes jautōjuma izlemšonai delegatu sanōksme nūlēme sasaukt pēc 1 mēneša Rēzeknē īpašu kongresu, īvēlejtūt īpašu kongresa organizācijas komisiju šō uzdevuma veikšonai. Uz kongresu tyka nūlamts aicynōt nu kotra pogosta pa 5 bolstīseigi delegati. 9) Agitaciju pa pogostim izdareja latgaļu streļņiku sekcijas pōrstōvi, agitejtūt par apsavīnōšonu. Atteiceibā uz delegatu personalū sastōvu mons. J. Velkme žurnalā „Dzeive“, 14. nr., 18. lopp. roksta: „Rēzeknē pyrms vēsturiskō kongresa nūtyka priksdorbu veikšona 1917. g. 1. aprilī. Kongresa labvēleiga lāmuma pījimšonai tyku nōcis ar šaidu prikslykumu: uz kongresu syuteit draudžu un kooperativu pōrstōvus. Tī vysi beja apsavīnōšonas idejai labvēleigi. Tys prikslykums ari tyka pījemts un ari realizāts.“ Turpretim pretagitācijas apsavīnōšonas idejai Latgolā nabeja gondreīž nikaidas. Tamdēļ, kongresam sanōkūt, Fr. Trasuna pīkritēju beja jau 6/7 un Fr. Kempa vairs tikai 1/7. Kongresa iznōkums reizē ar tū beja apzeimūgōts, pasateicūt vīnpuseigai tō sagatavōšonai.

Tik tōli atteiceibā uz šō patīši vēsturiskō kongresa sagatavōšonu, tō sagatavōtōjim un kongresa ōrejū fasadi. Bet pašlaik lai maņ atļauts nadaudz paanalizēt šō kongresa byutyskū kūdulu — tō idejiskūs pamatus un patīsūs kongresa partnerus.

Baltīši, ogrōk tykuši pi vīnsātom, pi izgleiteibas un pi tureibas, 20. g. s. sōkumā sōk skateitīs pēc kolonijom: pēc politiski naaiszorgōtim apgobolim ar lātu dorba spēku, bogōteigom izejvīlom un bezkonkurences tērgu sovīm ražōjumim. Daudzom Rītumeiropas tautom beja šaidas kolonijas Afrikā vai Azijā. Baltīši nabeja tik

---

9) M. Bukšs, Skices un dokumenti, 1954. g., 27. lp.

bogōti un varoni, lai īgyutu tur kolonijas, kamdēļ tūs eko-
nomisti un politiki beja nōkuši pi atziņas, ka šam mēr-
kam nabyutu smōdejama pūļu Inflantija resp. vālōkō Lat-

Aglyunas bazneica un klūsters — Latgolas katōļu religiskais centrs.

(Pēc Dīva Mōtes kulta 86. lp.)

gola. Napateikamais, kas beja pi inflantīšim — beja jūs styngrī katōliskō morale un reizē ar tū styprs katōļu Bazneicas īspaidis. Bet nav maizes bez gorūzas. Jo koloniju var īgyut par breivu, tod tōs izmontōšonā byutu jōigulda vīneigi kapitāls un politiska prasme katōlicisma izskausšonai. Un tys lykōs byut itin vīgli izdoroms, pīlitojūt jau Baltijā pōrbaudeitōs metodes.

Katōļu Bazneica otkon nikod nabeja sasamīrynōjuse ar faktu, ka Mōras zemē 16. g. syntā revolucionarais luteranisms barbariski iznycynōja katōlicismu, konfiscēja bazneicas un padzyna goreidzņikus. Eisajā pūļu valdeišonas laikā Vydzemē izadeve īdzeivōtōjus rekatōlizēt tikai pa daļai. Pēc pūļu padzeišonas nu Vydzemes nu turīnes teik padzeits ari katōlicisms. Nyu, pyrmō pasaules kara laikā, varu leidsvoram Baltijā izzyudūt, katōļu Bazneica atjaunoj ofensivu par Mōras zemes atgyušonu, izmontojūt Latgolū kai tylda gola nūcītnōjumū. Ka ceīņa par Mōras zemi nabyus vīgla un ka tei nabyus veicama dažūs godūs, bet praseis varbyut symtus, tys Bazneicai nabeja svareigi, bet svareigs šeit gola mērkis: Mōras zemei otkon jōklyust katōliskai.

Kai trešais partners šymā kongresā gribēja leidza runōt Fr. Kempis ar sovim Pīterpiļs strōdnīkim. Fr. Kempis beja politikis ar skaidru prōtu un logisku dūmu — jys saprota lītas byuteību šamā augstajā spēlē. Un kas tī taidi beja Kempa strōdnīki?

Pyrms pyrmō pasaules kara latgaļu kūpskaitu var vērtēt apmāram uz 300 000. Nu tim apmāram trešai daļai pītryuka Latgolā kai zemes tai maizes un vajadzēja dūtīs peļņā strōdnīku gaitōs. Vyspyrms latgali, kai zemņiku cylvāki, pa daļai izmēginōja peļņā īšonu uz Vydzemi — pi „čyūļa“ par puišim un meitom, kur tryuka dorba rūku. Dorba apstōkli un saiminīku apsaīšona tur tūmār beja tik slykti, ka vairōk par vīnu vosoru reši kurs izturēja. Tamdēļ ļaudis sōka orientētīs uz Krīvijū kai izceļōtōji voi strōdnīki ryupneicōs un mōjsaimnīceibā; it seviški daudz devēs uz Pīterpili. Teik pījemts, ka uz Sibiriju vīn kai izceļōtōji laikā nu 1895. — 1902. g. devēs 68 000; Sibirijas dzeļzceļa byuvdorobūs strō-

dōja ap 10 000.¹⁰⁾ Personeigi dūmoju, ka Pīterpilī dzeivōja 20 000 un pōrejā Krīvijā, atskaitūt Pīterpili un Sibiriju, ap 10 000. Kūpā taitod 108 000. Taidis lykōs byut stōvūklis 1914. godā. Teik pījemts, ka vēļ 1932. g. Krīvijā dzeivōja 60 000 latgaļu, nu kurim 15 000 Pīterpili.¹⁰⁾ Tūmār šaida statistika uzskotoma tikai par aptuvenu. Fakts beja tys, ka Pīterpilī dzeivōja tyukstūšas latgaļu strōdnīku, kuri pyrmī tyka atmūdbynōti nacionalai apziņai un sastōdeja materialū bazi latgaļu preses izdūšonai, teatru apmeklēšonai, bīdreibu un koru komplektēšonai, studejūšūs atbaļsteišonai un cytim nacionalōs kusteibas pasōkumim. Kotrs pasōkums bez lobas grybas un energijas prosa ari naudu. Latgolas zemnīks beja nabadzeigs, bet Pīterpils strōdnīks, kaut ari moz izpeļneja, tūmār tautiskom vajadzeibom kaidu mozumeņu varēja atlycynōt. Un šys strodnīku atlycynōtais mozumeņš beja materialō baze latgaļu tautiskōs atmūdas skrytuļa grīžšonai. Ari poši strōdnīki tū apsazynōja — jī apsazynōja, ka ir aktivi ceineitōji par lobōku latgaļu nōkūtni. Šōs pošas latgaļu nōkūtnes dēļ jī beja davyšīs ceinā ar irūčim rūkōs Krīvijas revolucijas dīnōs. Sanōkūt Rēzeknes kongresam, jī nu Pīterpils devēs uz Rēzekni ceinā par vīglōku latgaļu nōkūtni. Īsarūdūt kongresā, jī beja sōpeigi pōrsteigti, ka lelōka daļa nu jim pat nateik atzeita par cīneigim kongresā pīsadaleit — tim nateik izsnāgtas delegatu (bolsōšonas) kartes.¹¹⁾ Dzēržūt runas, ka latgali apsavīnoj ar vydzemnīkim, šī pīdzeivōjumim bogōtī veiri praseja pēc garantijom, ka latgali nu „čyulim“ natiks apspīsti ni volūdas, ni ticeibas un tīseibu ziņā.¹¹⁾ Tai kai taidas garantijas natyka dūtas, bet vysu centēs izkōrtōt ar mutiskim sūlejumim, tod strōdnīki uzskateja kongresu par nateiru veikalu, kurā latgali teik pōrdūti baltīšu kaļpeibā. Jī demonstratīvi atstōj kongresu un sovu sašutumū izklīdz uz īlas — tautai. Šeit pyrmū reizi atskan pōrmatumi latgaļu laiceigai intelligencei nacionalā nūdeveibā un nūteik pyrmais atklōtais

10) Latvju Encīkl., 1952. g., 1234. lp.

11) M. Bukšs, Skices un dokumenti, 1954. g. 24. un 28. lp.

uzbrukumš goreidznceibai (pr. Sviklis gondreiz teik imasts nu tylta Rēzeknes upē) 11) par aizīšonu nu tautas. Nav šaubu, ka šī dzeives un revolucijas ceinōs ryudeitī nacionalisti byutu izkleidynōjuši kongresu un pīkovuši tō delegatus, jo nabyutu atsadyuruši pret 40 streļniku dūrklīm. 12) Bet latvīšu streļniku dūrkli Krīvijās juku laikā ir stutējuši na vīnu vīn nūtykumu ar vēsturē tōli ejūšom sekom . . .

Latgaļu nacionalais jautājums Rēzeknes kongresā nabeja mērķis, bet gon tikai leidezklis šaida kongresa sa-saukšonai resp. cytu mērķu sasnēgšonai. Kod traucejūšais trešais partners pirmajā kongresa dīnā teik dabōts pi molas, ūtrajā kongresa dīnā divi golvonī partneri var natraucāti sētīs pi politiskō šacha gaļdeņa un eistā brōļōšonōs gorā uzsōkt augstsirdeigu džentlmeņu spēli.

Fr. Trasuns deklarej: 1) latgali nav atseviška tauta, bet tikai Kūrzesmes un Vydzesmes latvīšu tautas Vitebskas guberņā nūkleidušō daļa.

Z. Meierovics: Pīkreitu; mes sauksim latgaļus par sovim jaunōkajim brōlim un rōdeisim jim ceļu, kai otrōk saplyust kūpejā saimē.

Fr. Trasuns: Mes pyulēsimes latgaļu apdzeivōtūs apriņkus atdaleit nu Vitebskas guberņas un lyugsim jyus pīvīnōt Vydzemei.

Z. Meierovics: Mes jums paleidzēsime nu tīsas, kai prozdami un varādami.

Fr. Trasuns: Kūrzemē un Vydzemē dzeivojūšūs katōļus Bazneicas dareišonōs mes grybātu pīvīnōt pi Latgolas.

Z. Meierovics: Saprūtams, pīkreitu. Bet vyspyrms jums taču vitebskiši ar vysu jūs Bazneicu jōpīvīnoj kūrzemnikim un vydzemnikim un tikai pēc tam šamā litā mes varēsime teikt sovu vōrdu.

Fr. Trasuns: Pēc pīsavīnōšonas mes gribim paturēt

---

12) Latvju Encikl., 1952. g., 1238. lp.

latgaļu pašvaldeību, pylnas pašnūteikšonas tīseības volūdas, tīceības, bazneīcas, školās un saīmnīceības, kāī arī zemes ļautōjums.

Z. Meīerovīcs: Nu saprūtams! Bet vyspyrms dūdīt šurp tōs ļyusu pašvaldeības, bazneīcas, školās, saīmnīceības un ļyusu apdzeīvōtū zemi un tīkai pēc tam byusu myusu kōrta reīkōtīs.

Fr. Trasuns: Par latgaļu atdaleīšonu nu Vītebskās un pīvīnōšonu Kūržemeī un Vydžemeī ryupēsīs nyupāt izvālamō Latgolas Pagaidu Zemes Padūme ar sovīm izpyldorganīm — valdī un ļaundybynojāmū politīskū partīju — Latgolas Zemnīku Savīneību.

Z. Meīerovīcs: Kūržemees Zemes Padūme un Vydžemees Zemes Padūme gaida ļyusus ar izplāstom rūkom, bet Latviešu Zemnieku Savīenība sovu ļaunōkū mōsu — Latgolas Zemnīku Savīneību ĵems pī rūkās un vadeīs pa politīkās celīm.

Ar tū pyrmō apsasēsšona pī politīskō šacha gaļdeņa beļa ĵōpōrtrauc ļaū pēc 4 gōjīnīm: Fr. Trasuns zaudēja 2 kōjņīceņus — latgaļu tautīskū suverenītātī un latgaļu apdzeīvōtōs terītōrijās īntegritātī. Šam kongresam spēcīālī pylņvarōtais baltīšu pōrstōvīs Z. Meīerovīcs palyka bez zaudējumīm, ļo atbylstūšūs sovus 2 kōjņīceņus — pīvīnōt baltīšu katōļus Latgolai un pīškērt „autonomīju“ latgaļu īpatneībom — sūlējōs atļaut nūsīst Trasunam vālōk — kāīdā nu nōkušom saspēlem.

Saprūtams, kongresā burtīskī šaīds dialogs nanūtyka un šachs arī natyka spālāts, bet grybādams lāmumu un runu saturu īzteīkt pēc īspēļās eīsī un pōrskotāmī, īzmontōju šū dialoga formu. Par kongresa īskaņom, nūskaņom un īzskaņom ļaū īr saraksteītas vasalās grōmotas un vēļ tīks raksteīti nōkūtnē varbyut pat sējumī, kamdēļ īt plašumā šamā lītā nav muns nūlyuks.

1918. g. 30. novembri Latgolas Pagaidu Zemes Padūme nūdeve sovas pylņvaras Latvījās Tautās Padūmeī, un ar tū latgaļu pīvīnōšona formālī beļa veīkta. Latgola beļa īkrytuse baltīšu klēpī kāī nūsagatavōjīs augļīs — bez īrūču pīlītōšonas un naudas īzdūšonas.

DEMOKRATISKŌS LATVIJAS PŪSMS

1918. g. 17. novembrī dzymst Latvijas Tautas Padūme kai demokratisks īstōdejums, sasastōdūt nu politiskūs partiju pōrstōvim. Nōkušā dinā — 18. novembrī Padūme proklamej Naatkareigu, Demokratisku Latviju. Par Pagaidu valdeibas golvu — Ministru prezidentu izrauga K. Ulmani, kurs tod ari turpmōk ir golvonō persona kai pi Tautas Padūmes paplašynōsonas, tai valdeibas lūcekļu — ministru komplektēsonas.

Tautas Padūmē latgaļu politiskūs partiju pōrstōvim paradzātas 18 vītas.¹³⁾ Bet kur jemt šōs partijas? Personu, kuras grybatu tikt Padūmē, jau beja pulka, bet partiju sameklēsona K. Ulmaņam sogōdōja golvas sōpes. Bet pret latgalim pagaidam vajag izaturēt mīli, laipni un pretimnōkūši, jo vysapkōrt vēļ kara draudi un kotra nalaipneiba var sagōdēt napōrradzamas sekas. Aicynōt Fr. Kempī kai pyrmōs un vacōkōs latgaļu politiskōs partijas vadeitōju? Nā, tikai na tū! Jōsōk ar padeveigōkim. Rēzeknes kongresā taču ir nūlamts dybynōt Latgolas Zemņiku Savīneibu. Partija teik jemta Latvīšu Zemņiku Savīneibas aizgōdeibā, īvasta Tautas Padūmē un tōs pōrstōvam St. Kambalai piškērts pat prezidija sekretara 2. bīdra omots!¹³⁾

Fr. Trasuns vairs nasatur kūpā ar Latgolas Zemņiku S-bu, bet pīteic jaunu politisku vērziņi — Latgolas Kristeigūs Zemņiku Savīneibu. Ulmaņam napateik šaida konfesionala katōļu nūsarūbežōšona, bet politiskais stōvūklis vēļ prosa laipneibu un Prezidents uzjam katōļus ar atplāstom rūkom, bet Fr. Trasunu īceļ par Latgolas lītu ministru, taidā veidā īpaši jū pagūdynojuēt kai pyrmū ministru nu latgaļu izceļsmes.

Nyu jau byutu pōrstōvāta Tautas Padūmē Latgolas zemņiceiba un goreidznīceiba. Tryukst strōdnīceibas pōrstōva. Tymā laikā cirkulēja volūdas, ka

13) L. E., 1954. g., 2444. lp.

šys rūbs ticis aizpildeits sekojūši: Ulmanis grīzīs pi Fr. Trasuna ar nūrōdejumu, ka latgaļu strōdniceibai vajadzeiga pōrstōvniceiba Tautas Padūmē un voi Fr. Trasuns nazynōtu prōteigu padūmu šamā litā. Fr. Trasuns atbiļdējis, ka, atskaitūt inžineri Fr. Kempī, patīši naasūt pīdzeivōjuša politika. Bet varūt jau mēginōt izaudzynōt nu jauna. Pīmāram, jam pošam asūt taidis apdauzeits pleminīks (brōļa dāls) Jezups Trasuns, kurs slaistūtīs ap krīvu „narodnikim“ un varūt vēļ pavysam nūkleist. Nyupat puika tūpūt pylngadeigs un politiskā dorbā varūt likt, bet napīcīšama ryupeiga audzynōšona un vadeiba. Ulmaņam taidis īteikums paticis, un tai pleminīks Jezups ticis par dorba ļaužu pōrstōvi latgalim. Patstōveigas partijas pleminīkam gōn naasūt atļauts dybynōt, bet tys nūdūts audzynōšonā pi baltīšim — pi Latgolas apgobola priksņika Andreja Bērziņa — jō partijā.

Nasajamu apgolvōt, cik šam nūstōstam patīseibas, cik izpuškōjumu, bet fakts ir tys, ka Tautas Padūmē J. Trasuns skaitejōs Latgolas dorba ļaužu pōrstōvis, Satversmes Sapuļces laikā nu sovīm baltīšu draugim škeirēs ar skandalu — ar Andreja Bērziņa fizisku izplaukōšonu un tikai 1922. godā nūdybynōja sovu patstōveigu Latgolas dorba partiju. 14)

★

Tautas Padūme dorbōjōs leidz 1920. g. 1. majam, kod sanōk Satversmes Sapuļce. Kara darbeibas dēļ Tautas Padūme navarēja sekmeigi dorbōtīs, bet sovu teišū uzdevumu — Satversmes Sapuļces vēlēšonu lykumu tei tūmār pījēme. Par latgaļu politikim un partijom šymā periodā ir moz kū teikt. Turpretim katōļu Bazneicas stōvūklis uzrōda nūteiktus uzlobōjumus, jo vēļ 1918. g. septembrī Pāvests atjaunoj Reigas veiskupiju, kurā itylpst vysa Latvija un Igaunija, un 1920. aprīlī par Reigas veiskupu īceļ latgali Antoniju Springoviču.

---

14) L. E., 1952. g., 1232. lp.

Rēzeknes kongresa viņa praseība — atteiceībā uz katļu apvīnōšonu tyvojās pīsapīldejumam; vēl atlik tikai pīspīst Vaļdeību respektēt šaidu stōvūkli.

Satversmes Sapulces vēlēšonas ir pyrmō reize, kod politiskōs partijas stōdōs tautai prīškā, izklōsta tai sovus nūdūmus un nūkritizej cytu īcerējūmus. Nu latgaļu politiskom partijom 1920. g. aprīlī tautas atbolstu prosa šaidas:

1. Latgolas Ļaužu partija ar Fr. Kempī prīkšgolā, kura storplaikā ir atmatuse sovu „socialistiskōs dorba ļaužu“ partijas apzeimējūmu.

2. Latgolas Zemnīku partija ar Vl. Rubulī prīkšgolā.

3. Latgolas Kristeīgūs Zemnīku partija ar Fr. Trasunu prīkšgolā.

Saprūtams, ar vēlēšonu sarokstim uzastōj ari Latgolas minoritates, baltīši un pat dažas atseviškas personas, bet jūs nūdūms ir tikai bolsu zvejōšona.

Kod vēlēšonas ir nūtykušas, izarōda sekojušais:

Vl. Rubuļa Zemnīku partiju apsavinōšonas skurbumā ir atbalstejuse lelōkō daļa latgaļu. Tai atbolstu ir snēdzis ari Ulmanis, — gondreiz voi pavēles veidā nūrōdūt Latgolā stacionētam karaspākam bolsōt par Vl. Rubuļa partiju kai Latvīšu Zemnīku Savīneības sastōvdaļu. Iznōkumā partija ir īgyvuse 17 nu Satversmes Sapulces 152 deputatim voi 11 0/0.

Fr. Trasuna Latgolas Kristeīgūs Zemnīku partijai uz ticeību ir dōvōjuse latgaļu vacōkō paaudze, un partija ir īgyvuse Satversmes Sapulcē 4 deputatus voi 2,6 0/0.

Fr. Kempa Ļaužu partijai izarōda pavysam niceīga baze, jo Pīterpilš latgaļu strōdnīceiba, saryugtynōta ar Rēzeknes Kongresa iznōkumu, sovā lelōkā daļā ir palykuse Pīterpilī, bet uz dzimtini atsagrīzušī vairs vyspōri natic sovai intelīgencei un nūsasver pa kreisi — pi socialistim.

Latgolas zemnīki baidējōs par Kempa sarokstu bolsōt, lai nakļyutu nu policijas vojōti, jo pret tū tyka vārstas

baltīšu irēdnīceības un Latgolas apgobola priekšņika (vai kai tauta tū sauce — Latgolas gubernatora) Andreja Bērziņa represijas, dažūs icērknūs partiju pavysam aizlidzūt. 15)

Uzticeigs Fr. Kempam ir palicis nalels puļceņš nacionalōs, ar apsavinōšonu naapmīrynōtōs intelīgences un popularō darbinīka personeīgī draugi un cīneitōji. Jys īgyun Satversmes Sapuļcē tikai 1 mandatu — pats sev (0,7 %).

★

Satversmes Sapuļce nyu ir īvālāta, Latvijas militarais stōvūklis nūsastyprynōjis, un pīnōcis laiks stōtīs pi lykumdūšonas. Šeit nu smaideišonas un brōļōšonōs jōpōrīt pi konkretim dorbim, un tur nyu sōk atsaklōt vysas šōs apsavinōšonas kolonialpolitika.

Valsts pamatlykumā — Latvijas Satversmē nikur nateik pīsaukts Dīva vōrds 16) kai taisneības un cylvāku vīnleidzeības simbols, bet Jō vītā suverenō vara valstī nūdūta Latvijas tautai. Politiski tys nūzeimōj, ka tautas vairōkums nūteic mozōkuma liktini un Bazneicai, kura sovu darbeibu dybynoj uz Dīvu, par tautas liktini nav nikaidas daļas. Satversme taitod vārsta pret divticeīgū Latgolu un katōļu Bazneicas eksistences pamatu — Dīvu.

Tōļōk Satversmes Sapuļce pījam lykumu par civīlauleibom. Pēc šō lykuma lauleibom nav vajadzeīga Bazneicas svēteiba, bet tōs slādzamas registrācijas kōrteibā, vītejā pašvaldeibā — pogosta vai pīlsātas valdē. Lykums skar kristticeības pošus pamatus, jo ticeīgī lauleibu uzskota par Dīva īstōdejumu — sakramentu, kuru tīseības pīškērt vīneigi Bazneicai. Baltīšu nūlyuks šeit panōkt ticeīgūs latgaļu demoralizēšonūs, atkrisšonu nu Bazneicas un reizē ar tū Bazneicas nūzeimes mozynōšonūs.

Lai kara gōjīņs pret katōļu Bazneicu uz ōrīni na-

15) M. Bukšs, Skices un dokumenti, 1954. g., 61. lp.

16) M. Bukšs, Skices un dokumenti, 1954. g., 139. lp.

izaskateitu pūrāk kails, valdeiba 1922. g. majā nūslādž konkordatu ar Romu, pēc kura Reigas veiskupa reiceibā nūdeve Sv. Jākuba bazneicu kai katōļu katedrali un Sv. Madalās bazneicu ar vysom ākom 17) — kurijas un cytom katōļu vajadzeibom. Tūmār šī materialī īgyvumi nava-rēja kompensēt moraliskūs zaudējumus, jo montu valdeiba vālōk varēja ari atjemt atpakaļ — konfiscēt, bet sagrautō latgaļu morale vairs nabyutu saglōbama.

Satversmes Sapuļce steidzami izstrōdōja un pījēme agrarōs reformas lykumu, pēc kura latgalim zemes Latgolā napityka. Zemes gon pīteikūši beja Vydzemē un Kūrzemē, bet tur latgalim zemi mēdze irōdeit pūrūs, 18) lai tī nu sovas saimnīceibas navarātu pōrdzeivōt un ītu par kolpim. Lai byutu lelōkas kolpu rezerves, tyka nūteikts, ka lauku saimnīceibas nadreikst byut mozōkas par 10 ha. Taipat Ulmaņam ļūti patyka, ka latgaļu deputati un cyta inteligence pyrmō steidzēs sev nūdrūšynōt muižu cēntrus, augļu dōrzus, patmales un cytus vērteigōkūs objektus, lai zemņiki, palykuši bez zemes, dūtūs kolpu gaitōs.

Pyrmajūs naatkareibas godūs valsts kase beja tukša, bet ōrzeses labi moksōja par lynim un kūkim. Lai īgyutu vairōk lobuma, valsts īvede lynu monopolu, moksōdama Latgolas lynu audzātōjim zamu cenu un mozvērteigā vītejā naudā, bet ōrzemēs par lynim sajemdama vērteigu valutu 19) lata kursa stabilizēšonai. Valdeiba par lynu bērkovu 1920. godā moksoj zemņikim 3 000 rubļu, bet pōrdūd uz ōrzemem par 35 000 — 40 000 rubļu. 20) Un tai Latgolas zemņiks par sovu dorbu nasajēme pylnu atleidzeibu, bet Kūrzeses un Vydzeses cylvākim par mežu izstrōdōšonas dorbim gon tyka moksōta pylna olga. Saprūtams, Latgola jau beja tikai kolonija, kurā īgyunamas lātas izejvilas un dorba spēks. Nūpalni par īgyutū valūtu lata stabilizēšonai napīsanōk latgalim, bet „gudra-

17) L. E., 1951. g., 999. lp.

18) Slovonais Sakas pūrs Kūrzemē.

19) L. E., 1952. g., 1524. — 5. lp.

20) M. Bulķšs, Skices un dokumenti, 1954. g., 227. lp.

jim“ baltīšu veikalnīkim — kolonijas veiceigim izmon-
tōtōjim.

Izveidojūt valsts administratīvū aparatu, uz Latgolu
plyust straumes irēdņu — baltīšu. Latgali ar sovu volūdu
valsts istōdēs nav spējeigi kōrtōt sovas dareišonas, un bal-
tīši jūs sauc par „tumsoņiem“, „neizglitotiem“, „po-
ļiem“, pi kurim jōsōk „izgleiteibas“ dorbs — latvīšu vo-
lūdas mōceišona. Atklōti nūteik latgaļu nycynōšona un
jūs volūdas pīsmīšona.

Tymā pošā laikā daži latgaļu jaunekleigī politiki par
„pareizu pīēju“ lykumdūšonas dorbam un it seviški po-
gostu lauleibas litai nūpeļneja vyspōreju baltīšu atzinei-
bu, kura tyka izteikta „latgaļu tautas dzīsmu pōpurijā“,
kurs sōcēs ar pantu:

„Jezups skrypku kutynōja,
Valerija doncūt gōja,
Ach, ma ty moja,
Serds jau dūdōs meilībā!“ un pēc garōka lūce-
juma un penterējuma patetiski beidzēs:
„Šytai dzīsmei nyu byus gols,
Dzeidutōjim vajag ols!
Ach, ma ty moja . . .“

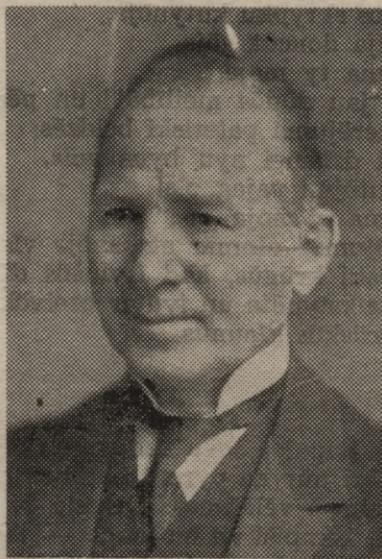
Šys „dzīdōjums“ vīnmār atskanēja vīseibōs, sareikō-
jumūs un seviški krūgūs, kod isylušūs džentlmeņu cītō
sirds beja pameikstynōta un jyutas breivōk varēja cyldy-
nōt parlamentariskūs klaunus.

*

Satversmes Sapuļce sovu uzdavumu beja veikuse, un
1922. g. novembrī nūtyka pyrmō Latvijas pastōveigō par-
lamenta — Saeimas vēlēšonas. Latgaļu priksā otkon ru-
bulīši, trasunīši, kempīši un nu jauna — Andreja Bērziņa
politiskais audzēknis Jezups Trasuns ar sovu patstōveigu
Latgolas dorba partiju. Bez tam, saprūtams, Latgolu ap-
cīmoj minoritašu, baltīšu un atsevišku vīninīku saroksti
— politiskōs laimes maklātōji. Tauta Satversmes Sapuļ-
ces laikā jau ir paspējuse īpasazeit ar politiku vōrdūs
un dorbūs, kamdēļ vēlēšonās nūteik pōrsteigumi: Vl. Ru-

buļa Latgolas Zemņiku partija cīš katastrofalus zaudējumus, jo latgalim jau ir pōrgōjis apsavinōšonas skurbums un ir pasarōdejuši šōs apsavinōšonas konkreti augli; latgaļu volūda teik nīvōta, katōļu ticeiba izsmīta, zemi pyrmā kōrtā sajam poši daleitōji — rubuliši, lynus nu zemņikim vaļdeiba pajam par dasmytū daļu nu tūs vērtēibas, kas faktiski ir apslāpta laupeišona. Ulmaņa ļaudis otkon nav apmīrynōti ar rubulišim, jo tū reizem vēļ ir īsadrūšynōjuši izrōdeit pretesteibu Latgolas kolonizatorim, un tamdēļ atraun tim vēlēšonōs karaveiru bolsus. Ar īgyutū vīnu deputatu Vl. Rubuļa personā partija pōrstōv tikai 1 % nu 100 Saeimas lūcekļu sēdeklīm.

Fr. Trasuna vadeitō Kristeigūs Zemņiku partija gyun nacarātus panōkumus, dabojūt 7 deputatus (7 %) Saeimā,

Fr. Trasuns,

politikis, teologs, rakstņiks un vaļstsvēirs.

jo katōļu zemņiki otkon ir atzynuši, ka gryutūs laikūs kad pasauleigōs cereibas paput, katōļu Bazneicas sludynōtōs goreigōs vērtēibas vīnmār palīk naskōrtas.

Fr. Kemps palik sovās vacajās pozīcijās ar viņu deputatu savā personā, bet Saeimā jam svors šūreiz ir lielāks, jo deputatu skaits ir tikai 100 agrākās 152 vītā.

Sakarā ar jaunas partijas pieteikšonu Jezups Trasuns gyun jytamus panākumus uz uzticeibu zaudējūšūs rubulīšu rēkina un daboj 4 deputatus resp. 4%.

Par Latgolas interešu pōrstōvi taidā ceļā nyu ir klivuse Fr. Trasuna vadeitō katōļu partija, jo vysom cytom latgaļu partijom kūpā nasanōk tik deputatu, cik ir Fr. Trasunam vīnam pošam.

Pēc pyrmōs Saeimas vēlēšonom skaidri īsazeimōj 3 idejiski politiskī vērzīni, kuri pastōv ari nōkušūs Saeimu laikā un veidoj Latvijas politiku.

1. Nūzeimeigōkais ir K. Ulmaņa pōrstōvātāis latvīšu lelgruntnīku luteraniski elasteigais vērzīņš ar Latvīšu Zemnīku Savīneibu kai politiskōs ceīņas organu. Šū vērzīni sastōda luterāņu lelgruntnīki un atbolsta armija, policija un lela tīsa administratīvōs īrēdnīceibas. Byudama deputatu skaita ziņā ūtrō pēc leluma, jei tūmār vaļsts lītōs spēlej nūteicūšū lūmu. Par latgalim jei ir ļūti īnteresāta, jo lelgruntnīkim ōrkōrteigi napīcīšams lāts, zama dzeives standarta dorba spēaks — puīši un meitas. Izmērstūšōs lelgruntnīku gimines bez olgōta dorba spēaka navar iztikt. Vaļsts kolonijā — Latgolā ir lelas cylvāku rezerves, kuras jōatbreivoj tur nu sakarim ar zemi un nu pīsakeršonas ticeibai — katōlicismam, lai vīglōk varātu īsaisteit lelgruntnīku kolpu gaitōs.

2. Latvijas ateistiskō strōdnīceiba, kuru pōrstōv Socialdemokratiskō Strōdnīku partija ar Dr. P. Kalniņu prikšgolā. Pamatā šam vērzīņam ir strōdnīku orūdbīdreibas. Pēc deputatu skaita jei ir lelōkō Saeimā un ari vaļsts dzeivē vālātūs īgyut vodūšū lūmu, bet tam par golvonū šķērsli ir Ulmaņa lelgruntnīceiba. Varas sagrōbšonai lelas cereibas teik lyktas uz latgaļu mozzemnīku, kurs jōatbreivoj nu zemes, jōpōrvērš par proletarīti un jōīsaista orūd-

bīdreibās. Reizē ar tū jōizskauž latgaļa religiozitate, lai jys naklausa Bazneicai, bet orūdbīdreibu vadeibai.

3. Katōli sōkumā Fr. Trasuna, vālōk A. Pastora nominalā vadeibā. Katōļu partijai Satversmes Sapuļces laikā golvonais ir konfesionalais uzdavums, bet, sōkūt ar pyrmū Saeimu, jei pōrjam ari katōļu īdzeivōtōju laiceigūs vajadzeibu politiskū pōrstōvnīceibu. Atteiceibā uz latgalim jai ir vēlēšonōs saglobōt tūs katōliskū morali un atbalsteit jūs materialōs labklōjeibas ceļšonu uz katōliskim principim. Ari nu Latgolas aizejūšūs katōļus, kai ari cytūs vaļsts nūvodūs dzeivojūšūs katōļus jei grib saglobōt katōlicismam. Un vēļ vairōk — atbalsteit Katōļu Bazneicas misijas dorbu storp luteranim.

Mozōkōs, bez styngras ideologijas dorbojūšōs „partijas“ ceņšās kōrtōt sovas šaurōs, bīži pat vadeitōju personeigōs intereses, kai prozdamas un kod varādamas.

Treju lelūs sovstarpejōs ceīņas atkareigas nu politiskūs interešu atšķireibom voi saskaņom. Reliģiskūs jautōjumūs katōli ar socialdemokratim vīnmār ir kontra un taipat lelōkū daļu ar ulmanīšim. Saimnīciskūs jautōjumūs katōli daleji var sasaskaņōt ar ulmanīšim un reizem nav izslāgta saskaņa ar socialistim. Latgolas pašpōrvaļdes jautōjumūs, Rēzeknes kongresa deklarācijas gorā katōlim ir kontra kai ulmanīši, tai socialisti. Vairōkkōrt Fr. Trasuns nu Satversmes Sapuļces un Saeimas katedras ir runōjis par šom latgaļu praseibom un reizi pat kategoriski pīprasejis Z. Meierovicam kai tō laika ministru prezidentam, lai jys kōp katedrā un apstyprynoļ lykumdūšonas īstōdei, kū jys latgalim ir sūlejis Rēzeknes kongresā, bet Meierovics nav nu sova krāsla pakustējis un muti atvēris.²¹⁾ Taitod par baltīšu vyļtus pajēmīnim īcarātōs kolonijas — Latgolas īgyušonā šaubom nav vītas. Tūmār baltīši atklōti nagribē-

---

21) M. Bukšs, Skices un dokumenti, 1954. g., 28. l.p.

ja atszeit, ka pēc Latgolas jī ir kōrōjuši tikai kolonialūs nūlyukūs, un šūs nūlyuku maskēšonai Ministru kabinetš jau 1919. goda decembrī izdūd nūteikumus par Latgolas lītu pōrvaļdeišonu, kuri paredzēja (saprūtams, uz papeira!) Latgolas konfesionalūs un nacionalūs īpatneibu respektēšonu un paredzēja, ka šūs nūteikumus eistynōs dzeivē ministra bīdrs Latgolas lītōs ar bolsa tiseibom Ministru kabinetā. Šī nūteikumi pēc tam 5 reizes tyka grūzeiti resp. paslyktyntōti un 1934. g. 24. majā, t. i., pēc napylnim 15 godim pavysam atcalti. 22)

★

Kai šūs nūteikumus īvārōja baltiši un cik lelā mārā jī varēja aizsorgōt latgaļus, šeit grybu pastōsteit — par vīnu nu nadaudzajim šūs nūteikumu izpyldīrēdnim — Latgolas lauksaimnīceibas lītu pōrzini „Bōrdeņu“ un jō sešu godu darbeibas dažim momentim. Kaut ari stōsts pēc formas izaklausa gondreiz vai anekdotisks, tymā mynātōs personas, nūtykumi, vītas un vysa lītu byuteiba tūmār ir reala, kaila patīseiba.

Latgaļu jauneklis — pīterpilīts pyrmūs vaļsts naatkareibas godus pavoda Latgolā, strōdōdams par školōtōju un vārōdams lauku dzeives saules un ānas puses, vālōk dūdās uz Reigu, studej Universitatē un blokus studijom apmeklej ari Štelmachera oratorikumu — runas mōkslas školū; īpasazeist ar latgaļu studentu bēdeigū stōvūkli, ka ar Studentu vyrtuvē nūpērtū zupas blūdeņu ir jōizteik vysa dīna, bet reizem naiznōk naudas pat šōs blūdeņas samoksai; pīsavērž golvas piļsātas lelōs politikas apvōršņu nūvārōšonai. Jam durās acīs, ka bōrdainim veirim vaļsts dzeivē ir bejuse naizskaidrojami svareiga lūma: Latvijas naatkareibu ir proklamējis bōdrainais G. Zemgalis, pyrmais Vaļsts Prezidents ir bejis bōrdainis J. Čakste, Saeimas priksēdis Dr. P. Kalniņš taipat nosoj bōrdeņu; bez tam Latvijas finances ir savedis kōrteibā

---

22) L. E., 1952. g., 1229. lp.

īpatnejais bōrdainis R. Kalnings, un taidu pīmāru jys at-
rūd daudz. Pat pi deputata — vīninīka, Dubina jys
apsastōj: vajag tikai kaidas īstōdes durovōs pasarōdeit
Dubina bōrdai, kai īrēdni sōk staigōt uz pērstu gōlim un,
izplyuzdami laipneibōs, izpylda vysas jō vajadzēibas.

Saprūtams, ari pīterpilišam ir sovi nūdūmi. Nyu jys
nōk pi slēdzīņa, ka tūs realizēšonai ir napīcišama spēceiga
politiska aizmugure un, drūšs palīk drūšs, ari ... bōrda!
Kai jau veirīša cylvākam, bōrdas ataudzēšona naroda
gryuteibas — jau pēc pōrs mēnešim jys ir škidras, bryunas
bōrdeņas īpašniks un sōk skateitis pēc politiķu atbolsta
sovim nūdūmim. Bez ilgās dūmōšonas jys dūdās pi tō lai-
ka lelōkōs Latgolas politiskōs partijas lidera.

„Ā, Bōrdeņa! Kū teiks Bōrdeņa?“ lidrs, snāgdams
rūku, labvēleigi smīn. „Bet kas ar jums? — taidš vōjs, nū-
sabodōjis vai? Pat bōrdeņa napisajam kuplumā ...“

„Lider!“ students pōtrauc ōzēšonūs, „es atnōču pōr-
runōt pavysam nūpītnu lītu. Latgaļu zemniks vairs nav
saiminīks, bet kaut kas leidzeigs rentnīceņam. Es grybātu
jam paleidzēt. Uzticīt maņ Latgolas lauksaimnīceibas lītu
pōrziņa pīnōkumus!“

„Kū? Tik augstu vītu! Tys jau ir gondreiž vicedirek-
tora omots!“ lidrs krotā golvu. „Jyus nu naboga studenta
gribit tikt uzreiz par lelu kungu!“

„Nā!“ pretojās students, „es nagrybu kļyut par kun-
gu, bet par kolpu! Bērneibā es ganeju tāvam cyukas un
beju tikai ganeņš, bet tagad asmu pīaudzis, grybātu dūtīs
pi latgaļu zemnīceņa par puisī, lai jys ōtrōk nūsastypry-
noj sovā sātā.“

„Jā, jā, nūsastypryno j sovā sātā ...“ — deputats gari
nūvalk.

„Voi jyus varbyut politiski nagribit maņ uzaticēt?“
Bōrdeņa jautojūši turpyno j, „voi varbyut cytaidi uzskotot
par naatbylstūšu?“

„Nē!“ lidrs, dūmeigi vylkdams, izrunoj kotru vōrdu.
„Vysi myusu deputati jyusus pazeist, nikaidu ībyldumu
nabyutu, bet vyspyrms jōbeidz studijas! ...“

„Asmu studiju jautōjumu jau pōrlīcis,“ students sōk
aizastōvēt, „un dareišu, cik varēšu, bet Latgolas apstōkli,

pēc munas izpratnes, ilgāk nagaida; grybātu uzsōkt kolpōšonu bez kavēšonōs.“

„Troks, Bōrdeņa, troks . . . troks . . . troks . . .“
liders; it kai tōli aizadūmōjis, runoj, skateidamīs pa lūgu
ōrā. „Tik nagaideiti tik atbiļdeigu vītu . . . tik jauns . . .
pavysam nūvōrdzis . . .“ un tod, pasagrīzis pret studentu,
turpynoju pavysam konkrēti un osi: „Bet voi moksōsit par-
tijai 100 latu mēnesī?“

„Nazynu, kai es tū spēšu; maņ kabatā tikai 10 san-
timu . . .“ jauneklis nasaprasšonā stūstōs.

„Ak, golva! Es dūmoju, kod jyus sajemsit lelū olgu!“

„Bet maņ jau nav ni omota, ni naudas!“

„Un kod byus?“

„Voi pēc samoksas partijai maņ vēl paliks nauda zu-
pas bļūdeņas nūpērķšonai Studentu vyrtuvē?“

„Paliks jau paliks i vīnas, diveju, i treju bļūdeņu
nūpērķšonai dīnā un tod vēl atliks daudz vairōk, kai par-
tijai samoksōsit. Dzeivōsit pōrtykuši . . .“

„Jo palīk pošam pōri kotru dīnu zupeņai, tod mok-
sōšu lobprōt,“ students beidzūt ir sapratis finanču prob-
lemas.

„Un voi Bōrdeņa atbaļsteis eistū Latgolas politikū?“

„Tū asmu darejis vīnmār.“

„Nu, skotatēs! Cytaidi jau tai ratū bōrdeņa izplyuk-
sim pavysam . . . un beigōs nūsvylynōsim . . .“

Studentam nasanas šūreiz prōts uz zūbōšonūs, un tys,
steidzami atsavadejis, aizīt, palīkūt pilņeigā naziņā par
īcarātō nūdūma liktīni. Ausīs vīnmār tamskaņ līdera iz-
saucīni: „Troks . . . tik augstu . . . troks . . . par kungu
. . . troks . . .“

Pēc pōrs nedeļom Bōrdeņa sajam uzaicynōjumu īsa-
rast priķšā stōdeišonōs vizitē Latgolas lītu viceministram
un tō pavadeibā zemkūpeibas ministram. Gondreiž voi
napōrvaramas gryuteibas roda pīmārōta uzvolka tryu-
kums šaidam svareigam gadejumam. Par laimi kolegai,
cytam studentam ir apvolkōta, bet vēl pīklōjeiga izskota
palāka kōrta. Žakete gon ir Bōrdeņai par plotu un bikses
druseņ par eisom, bet jōapsamīrynoju vīn ir, un nūteiktā
dīnā un stuņdē priķšā stōdeišonōs nūteik . . .

Stājūtīs pi pīnōkumu piļdeišonas, pyrmō dorba kōrteibā nōk Vyšku dōrzkūpeibas školās līta. Vyškūs ir bejušōs muižas lels augļu dōrzs un stypri nūlaistas ākas. Ir pīprasejums šeit īreikōt dōrzkūpeibas školu. Bōrdeņa paaicynoj sev leidza Zemkūpeibas ministrijas lauksaimnīceibas byuvnīceibas vacōkū architektu Frīzendorfu un dūdās ceļā vītas apsavārtu. Vyšku stacijā jam pīsavīnoj vēļ trešō persona — jaunizraudzeitais školās pōrzinis agr. A. Šmits (vālōkais prof. A. Silmalis). Reigas cīmeni Vyškūs ir gaideiti — muižas dzeivojamā ākā ir klōts vakareņu golds un sagatavōtas arī gultas nakstguļai. Bet pīsāsātūt pīvakareņu golda, kai jau rudiņa laikā, uznōk leits, un caurō jumta dēļ yudiņš sōk pilēt ādamustobā; tys pats nūteik guļamteļpōs. Reidzinīku gora stōvūklis ir tik nūspīsts, ka nasaveic volūdas, un tī ōtri dūdās guļēt, īpriķš labi papētejūt grīstus, lai par nakti vajadzeibas gadejumā gultas varātu izstumt nu yudiņa paļtim. Nōkušā dīnā teik izraudzeita vīta jauncelāmai školās ākai, jauncelāmai syltumneicai, nūskaidrōti napīcīšamī remonti vacajom ākom un pōrrunōta ŗeicamūs dorbu kōrteiba. Atsagrīžūt Reigā, naudas sagōde jauncelņnei un plānu izstrōdōšona veicās labi, un Bōrdeņa prīceigs par leliskū īspēju Vyšku jaunizbyuvē. Taipat jū īprīcynoj politikū un īrēdņu leliskō pretimnōkšona Vyšku lītā.

Nōkušū ceļōjumu Bōrdeņa izrauga uz Malnovu pi Kōrsovas. Tur dorbojās — Latgolas lauksaimnīceibas vydusškola. Ākas tur jau ir sacaltas resp. atremontētas, školānu internatim telpu pīteikūši. Moksā par uzturu un vysom cytom vajadzeibom ļūti zama — 10—15 latu mēnesī, kamdēļ škola pīejama pat vysnabadzeigōkim latgaļu bārnim. Bōrdeņu interesejškolānu sastōvs, sekmes un kaidas latgaļu apryndas vysvairōk interesejās par lauksaimnīceibas izgleiteibu. Īsarūnūt skolā, Reigas cīmeņš teik uzjemts ļūti laipni, jam teik izrōdeiti školās lauki, augļu dōrzs,

lūpu kūts, zyrgu stallis, šolas ākas, un pēc tam pavadīna pīnōkumus uzajam agr. Ezerkalns — laipns, bōrdaīns veirs — un īpazeistynoj ar augļu veina pogrobu. Pīdōvoj nūgaršōt veinu, laipni izskaidrojūt tradīciju, ka kotram, kas pogrobu apmeklejūt pyrmū reizi, jōiztukšojūt vysmōz vīns kauss (krītna puslitra tylpumā). Reidzinīks par šū Malnovas tradīciju ir dzērdējis jau ogrōk, īrodumu nagrib lauzt un pasnāgtū kausu, kaut ari ar lelu pīsaspīšsonu, iztukšoj, bet pēc tam sajut, ka tōlōka interese par šķolu jōpōrtrauc un prōteīgōkais ir steidzami dūtīs atpakaļ uz Reigu. Nyu jam ir skaidrs, kamdēļ par Malnovu tōs apmaklātōji tai jyusmoj un vysu tur redz tīk pīvilceigōs krōsōs — caur veina pogroba lūgu. Pēc narilga laika Bōrdeņa otkon īsagrīž Malnovā. Laipnais Ezerkalns jam pīrīšā izaug kai nu zemes, uzajam pavadūneibu un bez lelas runōšonas vad reidzinīku otkon uz veina pogrobu, jo, lyuk, pagōjušu reizi palykušas nanūgaršōtas vēļ vairōkas veina šķirnes, bet jam kai meilam un gaideitam cīmeņam taču asūt jōīpasazeist ar vysu veinu garšu un kvalitati. Šūreiz apmaklātōjs tūmār veina pogrobā nav vairs dabojams, jo tradīcija jau izpīldeita, un turpynoj interesētīs par šķolas personalū sastōvu. Šķolōtōju sastōvā, atskaitūt katōļu prīsteri, nav nivīna latgaļa. Šķolānu dzeives un mōceišonōs apstōkli lūti lobi, bet jūs storpā uzkreitūši daudz pōrnūvadnīku — līpōjnīku, ventspīlnīku, jelgavnīku, valmīrišu, modyunišu, jākubpīlišu un cytu Vydzemes, Kūrzemes un Zemgales nūvoda bārnu. Turpretim nyupat nūtykušajā šķolānu uzjemšonā daudz Latgolā dzymušūs reflektantu palicis ōrpusē, jo tī naasūt izturējuši īsastōšonas pōrbaudejumus, seviški latvīšu volūdā. Par vārōjumim teik sastōdeits īsnāgums zemkūpeibas ministram caur Latgolas lītu viceministru, lyudzūt atceļt Latgolas lauksaimnīceibas vydusšķolā nūtykušūs īsastōšonas eksamenus un uzdūt direktoram uzjemt šķolā pyrmā kōrtā Latgolā dzymušūs pamatšķolu absolventus uz atestatatu konkursa pamata un, jo pēc latgaļu uzjemšonas palyktu vēļ breivas vītas, tod tīkai uzjemt reflektantus nu pōrejim apgobolim. Seviški teik uzsvārts, ka cytūs nū-

vodūs ir piteikūši lauksaimniecības vydušškolu un Malnova dūmōta Latgolas apgobola jaunōtnei.

Isnāgumam nav panōkumu. Latgolas litu viceministrs ir runōjis šamā litā ar zemkūpeibaš ministru un ministru prezidentu, bet tīnapīkreitūt Malnovā grūzeit pašreizejū kōrteibu. Latgolas deputati varūt gon gōzt pašreizejū vaļdeibu, bet jaunu sastōdeit navarūt, kamdēļ atlīkūt tikai pašlaik pacist un gaideit uz varbyuteju izdeveibu nōkūt-nē. Sarunas beigōs viceministrs pībiļdis: „Školu ākas jau baltiši labprōt Latgolā saceļ reklamas nūlyukūs, bet nagrib, ka tamōs mōcōs latgaļu bārni. Jim patyktu, ka nōkuši kolpi byutu glupōki un tūs vīglōk tod varātu izkomandēt.“

*

Nūskumis par naveiksmi školu litōs, Bōrdeņa pōrīt uz zemes litom. Zynōdams, ka Latgolā zemes napiteik vītejim cylvākim, jys navar saprast, kamdēļ tur zeme teik pīškērtā īnōcējim nu pōrejim apgobolim un īrēdnim, kuri taču zemi poši naapstrōdoj. Pymajam gōjīnam jys izrauga Varakļōnu piļsātu. Īpasazinis ar priškā stōvūšū litu pi CZIK referenta Ridera pēc pogosta un aprīņķa zemes īreiceibas komiteju protōkolim, jys pavysam klusu aizbrauc uz Varakļōnim un nauzkreitūši papētej, kai pīškēršona izaskota dobā un kaidom personom, kaidu nūpalnu dēļ omota un apbyuves goboli teik pīškērti. Atsaklōj, ka pi gobolim ir tykuši: vydusškolas darbvedis — grōmotvedis, policijas darbvedis, mirtīsnesis, aptīkars (vysi īnōcēji).

Nūraideiti ir daudzi vēteji latgali, storp tim vairōki karā cītuši, nu kurim vīns — A. Strods ir pat invalids — kaujā pazaudējis vīnu kōju.

Nōkūt Varakļōnu litai Centralōs Zemes īreiceibas Komitejas apstyprynōšonā, Bōrdeņa lyudz atlōvi pīsadaleit sēdē kai interesentam. Taidu ari sajam. Un laimeigas sasagadeiņas dēļ Latgolas sekcijā tūdīn pīsadola tikai lūcekli — latgali (pōrejūs nav klōt). Bōrdeņa tod bez kautrēšonōs apgaismoj lītas faktiskū stōvūkli, un sēdes

protokols tamdēļ iznōk ļūti gars: ir daudz nūraideitūs, daudzim pōrmaiņas gobolu numeracijā un natryukst ari jaunpīškeirumu. Bōrdeņa prīcojās, ka zemes pīškēršonā varēs šū tū lobōt, un stōjās pi jaunu lītu sagatavōšonas, bēt pēc nagara laika teik aicynōts pi viceministra. Tys ir nūspīstā gorā stōvūklī, nervozs un paziņoj sekojūšu: „Redzīt, Dubins Saeimas budžeta komisijā meklej, kurā Zemkūpeibas ministrijas budžeta paragrafā un pantā asūt „tā jaune cilvēk ar to maze bardene“. Dubinam paleidz krīvu deputats Kirilovs — zynot, tys ar garū bōrdu. Ari zemkūpeibas ministrs sūlōs byut tim izpaleidzeigs vajadzeigō panta sameklēšonā. Latgaļu deputati jau gon ir pret jyusu posteņa streipōšonu, bet koalīcijas tamdēļ najauks. Varbyut šūreiz jyusu posteni ari izglōbsim nu nūstreipōšonas, bet turpmōk esīt uzmaneigs ar Centralōs Zemes Īreiceibas Komitejas apmeklēšonu un seviški nakaityno-

St. Yubuls,
ilggadeigais Latgolas lītu viceministrs

jit Dubina — jys ir šos koalīcijas atslāga — 51. deputats, un ar jū navar jūkus dzeit.“

„Lyudzu, atļautit maņ aizīt uz sovu ustobu un uzraksteit atsalyugšonu!“ sašutumā un īkarsis īsacārt Bōrdeņa. „Jo Latgolas školū lītōs un zemes pīškēršonas lītōs nikō vairs navar grūzeit latgalim par lobu, tod maņ nav nikaidas nūzeimes vyspōri šeit palikt. Paļdis, viceministra kungs, par leidzšīnejū atbolstu munā dorbā un lītiškajim nūrōdejūmim! . . .“

„Stop, stop!“ — pōrtrauc viceministrs. „Jyus sōcit īkarst un nīkōtīs. Jo mes, latgali, ar jyusu dorbu asam apmīrynōti, bet brāc baltiši, žydi un krīvi, tod jyus asat uz pareizō ceļa! Turpynojit taidā pošā gorā ari turpmōk. Jo kur byusit kaidam „uzminis uz varžača“ pōrōk sōpeigi, es jyusus breidynōšu taipat kai šudiņ. Bōzit sovu dagunu ityn vysur, vitā vai navitā, izpētejit lītas, rokstot oficialus ziņōjumus un nōcit ar labi izstrōdōtim prikslykumim! Naesit idūmeigs, ka vysus jyusu prikslykumus ari izadūs eistynōt! Bet latgaļu politikim ar tū byus sagōdōta uztycama informacija, un tī sovukōrt dareis, kū varēs. Golvonais jyusu uzdavums ir panōkt stōvūkli, ka Latgolas lauksaimnīceibā baltiši nikō navar izdareit paslapyn un vysī jūs dorbi nōk dīnas gaismā jū otrōk, jū lobōk. Bet nataisneiba un varmūceiba beistās atklōteibas taipat kai tymsums nu gaismas.“

Īsastōj klusums. Izrunōjis sovu runojamū, viceministrs ir nūsamīrynōjis. Radzādams, ka ari Bōrdeņa jau ir rōms, tys atsōk jūkus: „Jyus asūt kaidreiz lideram apgolvōjis, ka latgaļu zemnīkam napīcišams kolps. Es dūmoju, ka dorba spēka jam pīteik nu poša saimes lūceklim un kolpa vitā jam nūdereigs byutu nykns suņs, kurs jau nu tōlīnes pazeitu svešinīku voi meža zvēri un sacaltu sātā traci. Saprūtams, suneits jau natyktu golā ar vylkim un lōčim, bet uz jō brāku saskrītu zemnīki ar mītim, būmim un aizdzeitu plāsūņus uz mežu.“

„Tod jau maņ jōit uz veikalu nūpērkt suņa uzpurni, važas un pi gaļdnīka jōpasyuta būdu,“ atjūkoj Bōrdeņa.

„Nasasteidzit! Tys vyss jau ir izdareits; ari slozdi jau izlykti, lai suneiti nūkartu un būdā īspundātu, aiznoglo-

jūt durovas. Ka tik vīnā jaukā dīnā maņ nav jōtaisā tolka
būdas saškaļdeišonai un suneiša atbreivōšonai! . . .“

Audience ir beigusēs, un Bōrdeņai jōdūmoj par dor-
ba vērzīņa pōrkōrtōšonu. Uzmaneibu saista spirta bryuži.
Spirtu resp. jālspirtu Latvijā ražōja lelōkū tīsu nu kar-
tupelim, un kur atsaroda jālspirta dadzynōtova, tur ap-
kōrtnes zemņiki varēja pastyprynōti audzēt kartupeļus un,
nūdūdūt tūs bryuzī, labi nūpeļneit. Kaut jālspirtu bryuži
varēja pōrdūt tikai vaļsts spirta monopolam, spirta bryu-
žu vītas izvēli nūteice Zemkūpeibas ministrija, un lītas
pōrznōja kartupeļu specialists, agr. K. Roze (vālōk Lat-
vijā. pi komunistim beja mōceibu spāks). Parosti fabriku
īreikōšonai tyka izvālāti smiļšaini, nabadzeigi apvydi, lai
atbaļsteitu tūs atteisteibu. Pošas dadzynōtovas lelōkū tīsu
tyka organizētas kai kooperatīvi pasōkumi.

Grybādams īpasazeit ar spirta bryužu skaitu un stōvūk-
li kai Latgolā, tai pōrejā Latvijā, Bōrdeņa isarūn pi agr.
Rozes un lyudz izsnēgt jam spirta bryužu aktis. Roze
pasnādž 3 aktis. Bōrdeņa nasaprasšonā apsavaicoj, kur tod
cytas, jo Latvijā taču asūt ap 50 bryužu un vajadzātu byut
tikpat daudz ari aktu. (Deneņus godus vālōk — 1938. g.
Latvijā beja 61 bryuzis, nu kurim Latgolā — 7).²³⁾ Roze
tod strupi nūsoka, ka Bōrdeņai kai Latgolas lauksaim-
nīceibas lītu pōrziņam. asūt tīseibas īsaskateit tikai Lat-
golas bryužu aktīs, bet par pōrejūs nūvodu bryužim
naasūt nikaidas daļas. Latgolā asūt 3 bryuži, un 3 aktis
tod lai ari sajamūt.

Bōrdeņa roksta otkon ziņōjumu Latgolas viceminis-
tram, lyudzūt jō starpnīceibu un atbolstu spirta bryužu
aktu sajemšonai īpasazeišonas nūlyukā. Un pīprasejums
sōk sovu garū, šķēršlim bogōteigi klōtū ceļu: Bōrdeņa —
Latgolas viceministrs — zemkūpeibas ministrs — Zemkū-
peibas departamenta direktors — Lauksaimnīceibas pōr-

23) L. E., 1954. g., 2340. lp.

vaļdes priekšņiks — Zemkūpeibas daļas vadeitōjs — kartupeļu specialists K. Roze. Bryužu aktis, saprūtams, otkon mērej tū pošu ceļu atpakaļ, leidz sasnādz pīpraseitōju. Lī-tā teik isaisteiti ministri, deputati, direktori, desmites cytu augstu irēdņu, dučim kurjeru un beidzūt — Reigas prese un radio, jo Roze ir ari žurnalists un radiofona komentators. Bet faktiskais attōlums storp šūs diveju irēdņu rokstomgoldim ir tikai apmāram 23 sūli, pi kam pēc omo-tu kategorijas Bōrdeņa ir augstōks par Rozi. Aktu atpa-kaļ nūgōdei Bōrdeņa izrauga tū vyseisōkū ceļu: personeigi aiznas un nūdūd aktis teiši Rozei, laipni pasateic tam par leliskū pretimnōkšonu, darbeibas sekmēšonu un izteic pōrlīceibu, ka nōkūtnē šei zam tīk laimeigas zvaigznes isōktō sadarbeiba vēļ pasadzilinōs. (Un patiši, vālōk šī obi irēdni sasaprotā itin labi — bez starpnīkim.)

Laika seceibā Bōrdeņa ipasazyna ari ar ministrijas zyrgekūpeibas, lūpkūpeibas, cyukkūpeibas, aitkūpeibas, putnkūpeibas, biškūpeibas, dōrzkūpeibas, zemkūpeibas, pļovkūpeibas, pīnsaimnīceibas, sīrnīceibas, mōjtureibas un daudzim cytim specialistim, jūs personeibom un darbeibu. Sadarbeibas pretesteiba arvīnu vairōk izzuda un „īpasa-zeišonas nūlyukā“ jūs aktis beja sasnādzamas. Cik „pa-teikama“ beja Bōrdeņas rakņōšonōs pa ministrijas aktu skapim un cik jys pats „meils“ dorba bīdris ministrijas augstōkajim irēdnim un „īradzāts“ pi baltīšu politikim, par tū šeit narunōsim.

Zemes lītas, uz kurom Bōrdeņa klupa jau Varakļōnu pīškēršonā, tūmār nu skotuves nanūit vysu jō darbeibas laiku, un, prūti, tō apstōkļa dēļ, ka nu Vaļsts fonda pī-škērtōs zemes, tūs īgīvējim vēļ vajadzēja nu Zemkūpei-bas ministrijas nūpērkt un pēc šōs pērķšonas tod varēja sajemt īpašuma tīseibu dokumentu — Zemes Grōmotu resp. koroborācijas aktu. Zemes izpērķšonas leigumus nu Zemkūpeibas ministrijas puses paraksteja vicedirektors E. Maciņš, kura leliskū parokstu var apbreinōt kotrs, ku-ram laimējōs īgyut Fonda zemi sovā īpašumā. Bōrdeņa

beja uzgōjis, ka daudzu latgaļu zemes izpērkšonas leigumus E. Maciņš neparoksta un tī krōjās lelā kaudzē. Naparakteitūs dokumentu storpā, storp cytim, gulēja ari pīterpiliša, školōtōja, Lacuania's dybynōtōja un vyspōri latgaļu plaši pazeistama sabīdryska darbinīka Stanislava Grebēža leigums par nalela apbyuves gabaleņa īgyušonu Īlyukstes aprīnkī, Daugovas krostā, pretīm Krōslovas pīlsātai. „Īpasazeišonas nūlyukā“ Bōrdeņa īsarūd pi Maciņa, un sarunōs nūsaskaidroj, ka vicedirektors sovā dorbā reikojās na tikai Zemkūpeibas, bet ari Īkšlītu ministrijas pylnvarā, kura pīnōkums raudzeitīs, lai vaļsts fonda zemes nanūnōktu pretvaļstisku elementu īpašumā. Vicedirektoram likūtīs, ka naparakteitī leigumi asūt izgatavōti uz pūļu tauteibas personu vōrda un St. Grebēžs ari asūt pūlis, kurs vaļsts drūšeibas lobā nadreiktstūt īgyut nakustamu īpašumu tik tyvu Pūlijas rūbežai. Saprūtams, Bōrdeņai nav gryuti pīrōdeit (bet na pōrlīcynōt), ka St. Grebēžs un cyti sejōsonai sagatavōti „pūli“ ir symtprocenteigi latgali un ka E. Maciņam tamdēļ aizturātī leigumi jōparoksta, kas ari nūteik. Bet pēc garōka laika jaukā „saulaiņō maja“ dīnā vaļsts drūšeibas interesēs Bōrdeņas akcijai teik pīteikts šachs, bet jam pošam — mats. Un prūti: 1934. godā majā, tyuleņ pēc diktaturas nūsadybynōšonas teik atcalti nūteikumi par Latgolas lītu pōrvaļdeišonu, Bōrdeņa degradāts par zamu īrēdneiti, bet zemes koroborēšonu Latgolā E. Maciņš aptur pavysam, motivejūt ar tū, ka agrarreforma Latgolā izvasta nataisneigi, tei nūtykuse styprā Bōrdeņas īspaidā, kamdēļ vēļ nakoroborētōs zemes Latgolā asūt jōiskaita atpakaļ Vaļsts zemu fondā un nyu latvyskas vaļdeibas un īrednīceibas vadeībā „taisneigi“ jōpōrdola. Bōrdeņa, jau nanūzeimeigs īrēdneits, lyudz audienci pi zemkūpeibas viceministra Birznieka kai faktiskō resora vadeitōja (jō ministrs Kauliņš ir omotā tikai formas pēc un otri ari nūzīd), lai usōktu izmysuma pylnu ceīņu pret E. Maciņu. Bōrdeņa lyudz viceministru kai pastōveigū Centralōs Zemes Īreiceibas Komitejas lūcekli saprast, ka jys, Bōrdeņa, nav bejis Latvijas agrarreformas lykuma autors; nav pīsadaļejis šō lykuma izstrōdōšonā, nav nikod bejis Centralōs

Zemes Īreiceibas Komitejas lūceklis vai tās referents, nav bejis nīvīnas aprīnka vai pogosta zemes Īreiceibas komitejas lūceklis, vai vyspōri kaida omotpersona, kurai kaut kaida leidzrunōšona vai lemšona zemes pīškēršonas lītōs, kamdēļ E. Maciņa motivi ir bez juridiska pamata, un koroborācijas apturēšona Latgolā tamdēļ ir nataisneiga. Jo turpretim jys, Bōrdeņa asūt bejis kai Īrēdnis nagūdeigs, nūzidzeigā kōrtā asūt Īspaidōjis zemes daleitōjus vai pīpraseitōjus, tod jys, Bōrdeņa, asūt gotovs par sovīm nūzygumim stōtīs tīsas prīškā un sajimt peļneitū sūdu. Šamā sakareībā Bōrdeņa lyudz viceministru Īvadeit pret jū, Bōrdeņu, izmeklēšonu un sūlōs nabāguļōt, bet kotru dīnu Īsarast dorbā, lai vajadzeibas gadejumā byutu pī rūkas arestēšonai un nūgōdōšonai uz cītumu. Apturātū zemes koroborēšonu turpretim Bōrdeņa lyudz nakavejūši atjaunōt. Birznieks apgolvoj, ka vysā piļneibā sapratis Bōrdeņas Īrūsynōtōs lītas nūpītneibu kai dēļ Bōrdeņas poša personeigi, tai ari Latgolas zemes Īgivējim; sūlōs lītu nūskaidrōt vysā dreizumā. Pēc pōrs nedēļom Bōrdeņa teik aicynōts pi viceministra, kurs paskaidroj, ka zemes koroborēšona Latgolā asūt atjaunōta.

★

Kod Bōrdeņa ir navyltōti pasateicis par taisneigū lītas izkōrtōšonu latgaļu lobā, Birznieks pōrōk uzkreitūšas draudzeibas gorā apsajautoj, ka Bōrdeņai drūši vīn pīdarūt lauku mōjas, kurōs jys vālātūs pastrōdōt lauku dorbis, atsapyust, pamakšerēt un vyspōri pavadeit laiku pēc patykas. „Tagad,“ turpynoj viceministrs, „ministrija ar dorbim nav pōrslūgōta, un jyus naasat saisteits sēdēt šeit kotru dīnu.“ Bōrdeņa Ībylst, ka jam pošam lauku mōjas naasūt un ari brōļa mozsaiminīceībā dorba rūku pīteikūt, bet viceministra laipnū pīdōvōjumu pa daļai izmon-tōšūt.

Atstōjūt Birznieka kabinetu, Bōrdeņa ir prīceigs par koroborācijas lītu pozitīvu izkōrtōšonu. Taipat jys saprūt, ka storplaikā nūtykušajā izmeklēšonā nav atrosti pōrkōpumi, kuru dēļ jū varātu atlaist vai cītumā Ībōzt. Bet ir

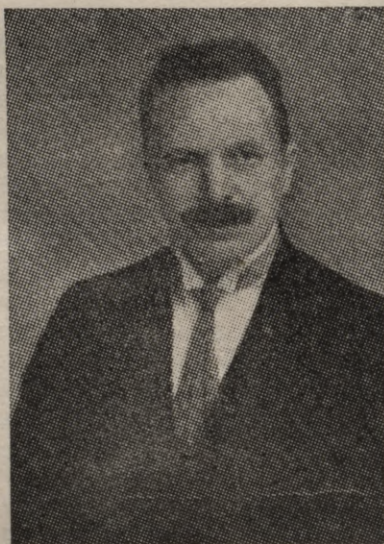
skaidrs, ka viceministrs grib tikt nu jō vāļā, izsyutūt vyspyrms uz laukim „pensijā“ un vāļok par nakōrteigu īsarssonu darbā pavysam padzeit, sūdūt administrativā kōrtā. Cylpa ir pōrōk labi saradžama, lai bōztu tamā golvu, un Bōrdeņa naizmontoj ni vīnas dīnas „draudzeigō“ atvalinōjuma. Politiskas aizmugures jam pošlaik nav nikaidas, gluži ūtraidi, jys atsarūn politiskā trymdā, lai ari dzeivoj sovā dzimtinē. Bez politiskas aizmugures bōrdai vairs nav nikaida svora, un, atstōjis tū bōrddziņam, jys otkon dūdās uz augstškolu, kur pavoda vysas nūvakares, lai panōktu tū, kas nūkavāts pēdejūs sešūs godūs, kolpa gaitas pyldūt.

Tai izabeidze kaida latgaļa atklōtō ceīņa sovu tautas brōļu lobā. Sovaidōkais ir tys, ka latgali pošī (atskaitūt deputatus) pavysam nazynōja, kū Bōrdeņa dora, un tō napazyna. Īsarōvis sovā palākajā putekļu mētelī, teļu kupčam leidzeigs un uzmaucis žokejcapuri uz acim, jys ceļōja pavysam nauzkreitūši, un jō patīsaīs ceļōjuma nūlyuks gondreiž nikod nasaskanēja ar oficialū, komandējuma papēirūs mynātū. Tys tyka dareits tamdēļ, lai ap jū interesejūšu litu nasasacaltu „pūteklī“ un patiseiba byutu radzama vysā jōs dabyskumā. Turpretim pōrnūvodu aceigī politikī jū ļūti labi pazyna un tū uzmaneja vēļ ilgi pēc jō atklōtōs darbeibas izabeigšonas. Ari bezbōrdainais Bōrdeņa nasalyka uz auss, lai aizmygtu letargiskā mīgā, bet par tū vēļ vāļok . . . lai otkon nasacaltu „putekļus“.

★

Atsagrīžūt atpakaļ pi Saeimas un treju lelūs sovstarpejom ceīņom seviški Latgolū skarūšajūs jautōjumūs, sōkšu ar mozōkū nu jim — katōlim un šamā sakareibā ar Fr. Kempī un Fr. Trasunu kai pyrmajim. Rēzeknes kongresa laikā šī obeji Franči beja pretinīki, jo Kempis apvaiņōja Trasunu Latgolas oklā nūdūšonā „čyulim“, naprosūt pretim nikaidu garantiju, leidzeigi kai kaidis vīntiseigs zemnīceņš atdūtu vysu sovu naudu komersantam, naprosūt paraksteit pat porōdzeimes voi vekseļa, tikai par skaisotom acim. Īklivis Satversmes Sapuļcē un vāļok I Saeimā,

Kemps pōrsalicynōja, ka Trasuns, labi izpildeidams Bazneicas uzdavumus, pasauleigā politikā ir bejis tikai vīntiseigs, bet na ļaunprōteigs. Radzādams Trasuna lelū enerģiju un pašaižlīdzību, ar kaidu tys ceņšās lobōt Rēzeknē pīlaistū pavēršību, Kemps prīcojās, ka lobōk ir, ka jō īteikumi teik atzeiti, kaut ari ar lelu nūsakavēšonu, nakai pavysam natyktu atzeiti. Ari atteiceibā uz ceiņas taktiku Kempam lykōs, ka, atbolstūt Bazneicas politiku, politiskū ceiņu var saeisynōt, bet, atbolstūt baltīšu kolonialpolitiku, ceiņu tikai pagarynōt, kamdēļ, šōs ceiņas nostu nesējam

Francis Kemps,
tōredzeigais Latgolas politikis

— katōļam mozōk cīsšonu sagōdōs tī, kas nūsastōs Bazneicas resp. ceiņas saeisynōtōju pusē. Tamdēļ ari Kemps, atmetis egoistiskū, kas jymā kaidu reizi ir izapaudis pret Fr. Trasunu, stōjās jam blokus un ceinejās placu pi placa ar sovu agrōkū pretinīku. Tū spēj tikai lels politikis un

lels cylvāks. Pōrsalīcynōjis, ka dūtājā situacijā jys navar un naspēj lobōk ceineitīs par Latgolas laiceigō cylvāka tīseibom, Kempys ar mīreigu sirdi aizīt politiskā atpyutā, kuru jys gūdam ir peļnejis.

★

Fr. Trasuna ceīņa politiskā arenā — Bazneicas īspaida paplašynōšonā un Latgolas katōļu laiceigūs interešu aizsardzeibā vēršās arvīnu plašumā un sovā dinamismā ir tik īspaideiga, ka kļyust par vysu latgaļu pašaizsardzeibas paraugu. Pasauleigī cylvāki arvīnu vairōk sōk jam uzaticēt. Bazneicas stōvūklis jau ir taidā mārā nūsastyprynōjis, ka Roma, pozitīvi nūvērtejūt tōs sasnāgumus, 1923. g. oktobrī Reigas veiskupiju paaugstynoj par arciveiskupiju,²⁴⁾ veiskupu paaugstynoj par arciveiskupu un 1924. godā īceļ jam ari paleigu — ūtru veiskupu, latgali. Fr. Trasuns, tū radzūt, sōk palikt lapns, uzskateidams vysu par sovu personeigū nūpalnu. Jam tamdēļ likās, ka bez tō atolgōjuma, kū sajam nu vaļsts kai deputats, ari Bazneicai jys īpašā, izjāmuma kōrtā jōolgoj uz Bazneicas tradīciju naīvārōšonas rēkina. Bazneicas vadeiba sōkumā jam ari dūd dažas koncesijas, pīmāram, atļau nosōt civiltārpu ōrpus bazneicas. Bet kod praseibas arvīnu turpynoj pīaugt un Bazneicas vadeibai tōs likās napīpyldamas, jū sauc pī kōrteibas kai goreidznīku. Fr. Trasuns styurgaļveigō rokstura dēļ napaklausa, baļsteidamīs uz sovu pasauleigō politika stōvūkli. Rūdās atklōta plaisa katōļu nūmetnē, kuru pōreji 2 leli vysaidi ceņšās izmontōt trešō lelō nūvōjinōšonai un varbyutejai iznycynōšonai. Personeigō lapnuma dzeits ūh ōgrōkūs pretinīku uzkyrynōts, Fr. Trasuns dybynoj sovu — Latgolas demokratu partiju un 1925. g. vēlēšonōs stōjās tautas priškā kai laiceiga persona, bet naīgyun carātūs panōkumu — daboj tikai 2 deputatus, kurpretim Katōļu partija 5 — jyutās vilīs un saryugtynōts mērst ar triku dažus mēnešus pēc vēlēšonom, 1926. g. 26. aprīlī.²⁵⁾

24) L. E., 1951. g., 999. lp.

25) L. E., 1954. g., 2505. lp.

Personeigi Fr. Trasuns beja ļūti icīneits latgaļu inteliģencē un jaunōtnē, kamdēļ jō ūtrreizejō kļūdeišonōs (pyrmō nūtyka Rēzeknes kongresā) daudzus sōpynōja. Bet mādz teikt, ka augstīm kūkim asūt garas ānas. Un patīši, jo sova rokstura īpašeibu dēļ byutu kļūdejis mozs cilvēceņš, nikaida sabīdryska trūksņa nabyutu, bet jū augstōk kōp, jū zamōk jōkreit. Humora cīneitōji zūbōjōs, ka Fr. Trasuns naasūt zynōjis čygōnu lōsta: „Kaut tū lapns palyktu!“ — palicis lapns un pazudis.

Jōatzeist tūmār, ka ari ar sovu atsaškeļšonu nu Katōļu partijas un pat nōvi Fr. Trasuns ir veicis lelu politisku dorbu katōļu salīdēšonas lobā. Šeit grybu minēt tikai 3 faktus ar ļūti tōli ejūšom sekom.

1. Fr. Trasuna laikā Katōļu partijas pasauleigajā politikā dominēja goreidznīceiba, un poša partija tamdēļ uz ōru īzapaude kai teiri konfesionala. Pōrkōrtojūt partijas taktiku pēc Fr. Trasuna aizīšonas, ar pasauleigu politiku tyka atļauts nūsadorbōt tikai divīm goreidznīkim, bet vyss pōrejais partijas sastōvs komplektējōs nu lajim. Caur tū partija jau lelā mārā tyvōjōs Rītumeiropas katōliskūs tautu katōļu partijom, kur laiceigū politiku uz ōru pōrstōv tikai laji, saprūtams, cīši sasadorbojūt ar goreigū autoritati un aizstōvūt katōļu Bazneicas intereses vēļ spareīgōk kai laiceigōs.

2. Katōļu studenteiba, kura tymā laikā atsaroda styprā materialisma īspaidā, pasateicūt Jezupa Trasuna agitacijai, sōka pōrsaorientēt jau Fr. Trasuna bēru laikā. Lelu pakolpōjumu šeit izdareja Saeimas priķsēdis, socialdemokrats Dr. P. Kalniņš. Kod jys īsaroda aizgōjēja dzeivūklī, lai atsavadeitu nu valstsveira, telpas beja pylnas ar studentim. Dr. P. Kalniņš, saprūtams, izteic leidzjuteibu ari myrušō tivinīkim. Bet tūs personu izvēle, kumor šaida leidzjuteiba izsokama, un pats veids, kai tys tyka izdareits, katōļu tradīcijōs augušajim studentim beja tik naizskaidrojami rībeigs, ka tī instinktīvi sōka meklēt atpakaļceļu pi ticeigajim katōlim. Šeit lelu pakolpōjumu izdareja vēstures students P. Pudulis, uzajemdams starpnīka pīnōkumus storp atsevišķim studentim un par-

tiju. Un studentu pīplyudums partijā arvīnu pasaplašynōja.

3. Tai saucamō „progresivō“ intelligence, kura grupējōs ap Jezupu Trasunu, socialdemokratim un komunistim un kas katōļu tradīcijas un tīceibu beja lomōjuse, kur tik varādama un kai saproz dama, Fr. Trasuna bērēs kai uz būra mōvīni beja „pōrsavārtuse“ par mūku un mūkiņu pyuli: dzīdōja Dīva dzīsmes, Rūžu krūņus gaisā vycynōdami skaiteja lyugšonas, metēs ceļūs, syta kryutīs, raudōja u. t. t. Bezpartejiskā inteligencē un kotrā neitralā katōlī šaida tīceibas izsmīšona un publiska zaimōšona nu natīceīgūs puses izsauce tik nūteiktu pretakciju, ka tī atmete sovu pasivītatī un aktīvī pīsaslēja organizētīm katōlim.

Pēc Fr. Trasuna bērem, saprūtams, izjuka arī jō dybynōtō „partija“. Plaisa katōļu apryndōs izaleidzynōja, un tūs svors napōrtraukti auga. Seviški studenti, školotōji un cyta intelligence klīva aktīvī katōļu darbinīki, un otkon rodōs stōvūklis, kod tauta un intelligence sōka īt kūpsūlī, katōļu tradīciju gorā. Katōļu fronte beja pōrkōrtōjuse sovas ryndas un otkon beja ceīņas un uzvaras spējeiga politiskā kaujas laukā. Katōļu politiskōs ceīņas organizacija — partija pakōpiniski auga, un pādeja — 4. Saeimā jai jau beja 8 deputatī (8%). Konfesionalō resp. Bazneīcas īspaida paplašynōšonas laukā partija, pīsakapōjūt Bazneīcai, ir uzbrucēja pozīcijā, turpretīm latgaļu politiskūs un saimnīciskūs īnterešu sekmēšonas laukā ir aizastōvēšonas pozīcijā.

Socialdemokratī, 2. lelais, pastōveīgi zaudej sovu svōru kai tautā, tai Saeimā. Satversmes Sapulces vēlēšonōs partija īgyun 39% vālātōju, bet 4. Saeimā vairs tikai pusi — 21%.²⁶⁾ Varņojama šeit ir Zemnieku Savīenība un cytas pīlšōniskōs partijas, kuras nav ļōvušas tīm sastōdeit nī

---

26) L. E., 1954. g., 2330. lp.

vīnas valdeibas. Atsarunūt lelōkū tīsu opozicijā, partija nūvōjej politiski. Uz Latgolas darbinīkim un tautu lyk-tōs cereibas arī napīsapylda. Deputati, latgali, pēc īvēlē-šonas Saeimā atstōj partiju, pīmāram, J. Opyncāns uz naganu laiku nūdybynoj pat atsevišku Latgolas Socialde-mokratu partiju. Vālātōju skaits par partiju Latgolā na-pīaug. Idejiskā ziņā Latgolas vālātōji nav materialisma pī-kritēji, bet palik katōli, kamdēļ partejiski nadrūšs elements. Ceīņa par katōliskōs morales sagraušonu nav sekmeiga.

Zemnieku Savienība, kura Satversmes Sapuļes vē-lēšonōs īgyva 18 % vālātōju, 4. Saeimas vēlēšonōs īgyun vairs tikai 12%.²⁷⁾ Jōs vālātōju skaits sistematiski ir sleidē-jis, bet gryba paturēt vaļsts grūžus sovōs rūkōs, nav mo-zynōjusēs. Navarādama vīna poša sastōdeit vairōkuma Sa-eimā ar sovīm 14 deputatim (4. Saeimā), jei ir spīsta mēk-lēt vēl vysmoz 37 deputatu atbolstu nu cytom partijom un leidz ar tū spīsta daleitīs arī varā: ministru portfeļūs, īrēdņu vītōs, vaļsts pabolstūs un vysōs cytōs priksrūcei-bōs, kaidas dūd valdeiba. Bīži godōs, ka pat nu ministru prezidenta omota ir jōatsateic kaidai mozōkai grupai par lobu. Nūsaturēt pi varas var tikai ar kombinacijom un pi tam paturūt sovōs rūkōs resp. nūteikšonā armiju un poli-ciju ar aizsorgim. Seviški vēртеigs partijai izarōda gen. J. Balodis, kuram lela popularitate vērsnīku apryndōs, kam-dēļ ļūti nūdereigs kara ministra omotam. Bet koalīcijas jys prūt stutēt arī ar opozīcijas deputatu idzirdeišonu. Pīmāram, dep. J. Opyncāns, kurs beja lels dzārōjs, bet naudas dzeršonai napītyka, reizem sajēme nu J. Baloža Ls 5,— lai tys ītu uz krūgu slōpes remdēt, saprūtams, svareigōkūs bolsōšonu laikā. Jo J. Opyncāns naudu beja paspējis ōtri iztērēt un atsagrīze Saeimā pyrms paradzā-tōs bolsōšonas, tod nu J. Baloža sajēme vēl Ls 5,— atsa-grīzšonai uz krūgu un dzeršonas turpynōšonai. Saprūtams.

---

27) L. E., 1953. g., 1989. lp.

J. Balodis jau nabeja vaineigs, ka Saeimā ir pērkami deputati; jys vīnkōrši beja sovā partijā izdareigs politikis un lobs cylvāku vōjeibu pazinējs. Bet kombinācijas napīcīšamas na tikai partijas ōrejō prestiža saglobōšonai. Vēl lelōka mōksla ir partijas vodūšim darbinīkim un it seviški pošam Ulmaņam nūsaturēt partijas priksģgolā vēlēšonu laikā, jo, pasateicūt grūzamom listem, jī tik daudz teik streipōti, ka par īvālātim izarōda jaunōkī kanadidati, un partijas vadeitōjim nyu ir jōizkombinej, kai nu tautas nūstreipōtajim tūmār kļut par tautas īvālātajim un ūtraidi.

4. Saeimas laikā seviški sōc pīaugtjaunsaimniku partijas īspaidis, un tōs vadeitōjs A. Bļodnieks pat sastōda vaļdeibu, kļudams par ministru prezidentu. Jaunsaimniku partijas nūstasyrynōšona lūti traucej Zemnieku Savienību. It seviški napīdūdama izarōda A. Bļodnieka teiksme īpasazeit ar armijas vērsnīkim, aicynojūt tūs pi sevis cīmā, jo vīnā jaukā dīnā varātu izarōdeit, ka vysdrūšōkais ulmanišu bolsts — armija nav vairs drūša. Dzērdēja jau runojam, ka 6. Reigas kōjnīku pulks asūt pavysam rezervēts.

★

Politiskajai situacijai taidā pošā vērzīnī atsateistūt, beja skaidrs, ka 4. Saeimas laiks ir pēdejs Zemnieku Savienības dominacijā. Lai dominaciju paturātu ari uz prišku, beja jōdaboj nu ceļa divi šķēršli: 1) vysas pōrejōs politiskōs partijas un 2) grūzamōs vēlēšonu listes, caur kurom partijas sastōdeitū deputatu kōrteibu tauta grūza, graunūt saroksta resp. partijas priksģgolā izvērzeitūs personu autoritati. Šaida kōrteiba tod pastōvēja un voldūšōs partijas lobā lūti efektivi dorbōjōs jau divōs lelōkōs kaimiņvaļstīs — Krīvijā un Vōcijā. Krīvija, pret kuru naseņ izceineits atbreivōšonas kars, tautā beja lūti napopulara, bet Vōcijas pōresteibas jau daleji beja aizamērsušas, kamdēļ ulmaniši sōka orientētīs hitlerišu vērzīnī. Partijas vodūšōs personas ryupeigi studēja vōcu nacional-socialisma kusteibu, jōs nōkšonu pi varas un tūreizejū hitleriskōs Vōcijas vaļsts organizācijas aparatu. Kod teore-

tiski vyss beja veikts un apsvārts, kai tys vyss pīmārojams Latvijai, Ulmanis pats personeigi vēl devēs uz Vociju studiju ceļojumā. Jō misija pi hitlerišim beja tik sva-reiga un izšķirūša, ka tam pretim nu Reigas uz Jelgovu izbrauce vasala partijas delegacija. Nyu vyss beja teoretiski veikts un izplānōts, atlyka tikai izpildeit — izdareit vaļsts apvārsumu.

Nyu jautōjums: voi apvārsuma sagatavōšona beja nūslāpums pōrejom partijom, šymā gadejumā latgalim, un kaidā mārā? Apstōkļu roksturōšonai šeit minēsīm dazus gadejumus nu jau īpriķš mynātō Bōrdeņas gaitom.

1) 1934. g. marta pyrmajā pusē, vēl Bļodnieka vaļdeibas laikā Bōrdeņa zvona Saeimas vicepriķšsēžam un pēc apsasveicynōšonas soka: „Reigā nūvitōtais karaspāks šudiņ ir piļsātu atstōjis it kai manevru nūlyukūs. Reigā ir palykuse tikai generalam Balodim uzticeigō Štaba rota un policija. Ļaudis gaida apvārsumu. Kas pi jums dzēržams?“ Pēc na pōrōk gara laika Bōrdeņa sajam šaida satura atbiļdi: „Tikku beju piļsātā. Uz īlas satyku Ulmani — tys beja laipns un smaideigs. Vyss kai parosti. Nikas ōrkōrtejs nav jaužams. Acim radzūt nūteik tikai kōrteji garnizona manevri.“

2) A. Bļodnieka vaļdeibas krizes laikā kaidu dīnu iza-plota ziņas, ka nyu jaunas vaļdeibas sastōdeišonu uzajēmis Ulmanis un tū ari sastōdeišūt par kotru cenu. Nōkušā Saeimas sēžu dīnā ari Bōrdeņa īsarūd kuluarūs, lai nu molas nūsaskateitu šū Ulmaņa mōku. Kuluarūs kai bišu kūzulā. A. Bērziņš skraida nūsveidis nu atsevišķim deputatim pi Ulmaņa un otkon atpakaļ. Var redzēt, ka jys ir Ulmaņa pylnvarōtais sūleišonā. Tod atskaņ zvons, un deputati teik aicynōti sēžu zālē, kas nūrōda, ka Ulmaņa vaļdeiba deklarēsīs. Kod kuluari jau ir gondreiž tukši, kaidis nūsakavējis latgaļu deputats steidzās uz sēžu zāli, bet Bōrdeņa tū aptur un īsaista sarunā: „Voi Ulmanis šudiņ labi sūla?“

„Ulmaņa vītā šudiņ raunās Bērziņš un sūla vysu, pat

šefa bikses byutu ar mīru atdūt, bet ikšlītu un kara resorus ni par kū cytim nautic,“ atbiļd uzrunōtais, nūzeimeigi smaideidams.

„Redzit, tur uz garō golda jau Kārleits sēd un bezbēdeigi spēlejās ar rūceņom un kōjeņom kai bērnešs. Ejat tik otrōk pi Bērziņa pēc bikseitem! — tōs gluži jaunas . . .“ Bōrdeņa jūkōdamīs skubynoj deputatu.

„Nav vairs laika . . . seņ jau beja zvons . . . jōsasteidz zālē,“ tys atbiļd un pazyud durovōs.

Bōrdeņa vēļ palik kuluarūs, cikom Ulmanis, bezbēdeigi izaspēlējis, nūsleid nu golda un kai pādejaīs aizīt uz sēžu zāli — deklarētīs, un tod vīntuli atstōj kuluarus, jo sovu ziņkōreibu ir pōrpylnam apmīrynōjis.

3) Katōļupartijas vadeiba Ulmaņa vaļdeišonas sōkumā vairōkkōrt atgōdynoj sovīm bīdrim sōkt gatavōšonūs uz rudinī priškā stōvūšom Saeimas vēlēšonom. Aicynōjumu nivīns nūpitni nautjam. Kod ari Bōrdeņai šaida vajadzeiba teik pīmynāta, tys tikai atjūkoj: „Kū jyus par navajadzeigom lītom pyulejatēs! Šūrudiņ agitaciju izvess un vēlēšonas nūtūrēs Ulmanis. Likatēs vīnā mīrā!“

Apvārsuma eistynōšonai pyrmais realais pasōkums beja — pōrjimt vaļdeibas grūzus Zemņiksavīneibas rūkōs. Šam nūlyukam 1934. goda martā teik radeita A. Bļodnieka vaļdeibas krīze. Jaunu vaļdeibu sastōdeit uzajam pats K. Ulmanis ar skaidri saradzamu nūlyuku. Blokus ministru prezidenta omotam jys sovōs rūkōs patur ari ōrlītu ministra portfeli, lai ōrzemu syutņus par vaļsts apvārsumu varātu informēt vysnavaineigōkā apgaismōjumā.

Tod Zemņiksavīneiba sev patur kara ministriju ar gen. J. Balodi kai ministru, lai armija nasasacaltu pret apvārsuma reikōtōjim, un ikšlītu ministriju — jo aizsorgi un policija paradzāti kai golvonais bruņōtais spāks apvārsuma pretiniku savaļdeišonai, nūlikvidēšonai voi cītumūs sabōzšonai.

Rokstureigi, ka, šū sovu pādejū demokratiskū vaļdeibu sastōdūt, K. Ulmanis atsateic pat nu Zemkūpeibas ministrijas paturēšonas Zemņiksavīneibas rūkōs, kū leidz tam laikam nikod nabeja pīļōvis, jo zemkūpeibas resoru,

kai zemnieku interešu aizstāvi un lauku ļaužu atbalstītāju uzskateja par sovas partijas monopoli. Bet ņū apstāklim vajadzēja radikali mainētis: laukim, atbolsta sajēmējim, nu valdeibas, vajadzēja kļūt par vodūņa — diktatora atbalstītōjim .

Par vysu tū, kū laucinīks beja sajēmis nu Latvijas demokratiskōs valdeibas, ņū jys beja nūzeimōts apvārsuma reikōtōju slavynōšonai un pošā vodūņa dīvynōšonai. Ar apvārsuma dīnu — 1934 goda 15. maju sōkōs breivō latvišu zemnika sleidēšona goreigā vērdzeibā un materialā nabadzeibā.

Vyspyrms tam ir jōslavynoj Latvijas demokratijas iznycynōtōjs „vadonis“ K. Ulmanis, tod Krīvijas diktators Stalins, tod Vōcijas „Fīrers, Hitlers, pēc tam otkon Stalins, Malenkovs, Bulganins — Chruščovs un kas lai tam vysam spātu nūteikt beigas!

Tagad materiali laucinīks ir pōrvārsts par nabogu. Zeme un lūpi tam ir atjīmti un nūdūti kolchozam, bet jys pats pōrvārsts par modernū vērgu — kolchoznīku.

Pīmiņūt pādejū Latvijas lykumeigū — demokratiskū valdeibu, atzeimojams, ka lauku ļaužu apryupēšona — zemkūpeibas resora vadeiba beja uztycāta latgaļam A. Budžei. Šys dedžeigais latgaļu patriots un sērmais valstsvēirs sovam pīnōkumam nūsadeve ar vysu sovu energiju un pašaižlīdzēibu. Tys K. Ulmaņam napatyka, kōdēļ jys centēs Budžes darbeibu irūbežōt vysim ispējamim leidzeklim. Vysosōkais pajēmīns beja ministrijas ōrkōrtejūs leiddzekļu — pastyprynōtas lauksaimnīceibas veicynōšonai — blokēšona (laikam puča reikōšonai).

Un tūmār faktā, ka pādejsais lykumeigōs valdeibas zemkūpeibas ministrs beja latgaļs, ir saskotoma zynoma politiska teorema: latgaļu nacionalō breiveiba un baltīšu zemnieku materialō labklōjeiba var it rūku rūkā, jo tikai tō natraucātu kolonialpolitika un karjerisms.

★

Vysumā jōsoka, ka apvārsums kai taidis nabeja nūslāpums, bet nabeja uzmyņams laiks, kod tys nūtikis, un

A. Budže, latgaļš, pēdējās Latvijas demokrātiskās valdeības zemkūpeības ministrs

veids, kaidā tiks izvasts. Aizkavēt tū navarēja, it sevišķi latgali, dūrķļu tryukuma dēļ. Acim radzūt ari cytom partijom nav bejis bruņōtas varas, kū stōdeit pretim, jo 1934. g. 15. maja naktī, kod Ulmanis šū apvārsumu izvede, bolstūtīs uz Īkšlītu ministrijai (V. Gulbim) pakļautūs aizsorgu un policijas un Kara ministrijai (gen. J. Balodim) pakļautūs armijas bruņōtū varu, protestam nu pōrejūs politiskūs partiju puses naatskanēja nivīns šōvīņš.

Pats apvārsums tyka izvasts, izsludynojūt valstī izjāmuma²⁸⁾ resp. kara stōvūkli, kurā valdeiba bauda ōrkōrtejas pylnvaras. Uz šūs pylnvaru pamata Ulmanis tod vyspyrms padzan Saeimu, ar varu izspīžūt nu deputatim parokstus, ka tī turpmōk nasanōks uz sēdem, likvidej vy-

28) Valdības Vēstnesis, 1934. g., 107. nr.

sas politiskās partijas, slādz navālamās organizācijas, lik-
videj navālamūs saimnieciskūs pasākumus, īvad preses
cenzuru, nūlīdz sapuļču breiveibu un vyspōri reikojās ar
cylvāku tīseibom, breiveibom kai jau kara laikā,²⁹⁾ kaut
ari Latvija ni ar vīnu vaļsti nakaroj un ar kaimiņvaļstim
volda vysmīrmīleigōkās atteiceibas. Izjāmuma stōvūkļa
izsludynōšona Ulmaņam tūmār beja vajadzeiga vaļsts ik-
šejō stōvūkļa dēļ, jo jys beja pīteicis karu demokratijas
pamatīpašebom: runas, pōrlīceibas, bīdrōšonās un preses
breiveibom, tūs vītā īvede diktaturu resp. diktēja tautai
sovu personeigū grybu un spēde, lai tauta tū slavynōtu
kai vysdyžōkū un gudrōkū, kas pasauli sastūpams. Kas tō
nadora, tys nyu ir vaļsts „nūdevējs“ un kai taidis sūdamis

Vl. Rubulis, latgalis, „myužeigais“ Tautas labklōjeibas ministrs

---

29) Valdības Vēstnesis, 1934. g., 107.—113. nr.

pēc kara laika likumim. Lai tautai rōdeitu, ka jō vaļdeiba ir teiri „demokratiska“, jys tamā par ministrim bez bejušos Zemnieku Savienības cylvākim uzaicinoj ari cytu nūlikvidātūs partiju pīdareigūs un pat goreidzņikus, pīmāram, M. Skujenieku, latgali Vl. Rubuli un katōļu prīsteri J Čamani. Politiski jamūt, ministri diktatora (Latvijā tū sauce par vodūni) vaļdeībā ir tikai statisti un diktatora grybas paklauseigi izpīldeitōji, jo ari tim nav vairs demokratiskūs breiveibu un ari tī padūti tim pošim kara laika likumim. Vodūnis nyu var runōt vyslelōkōs muļķeibas, jēleibas voi pat idiotismu, jo tū nivīns nadreikst kritizēt, bet dreikst tikai slavēt, un, kurs tū lobōk prūt, tys vysim teik stōdeits par paraugu un pīrkšzeimi.

Eisumā turpmōk tod ari pasakavēšu pi svareigōkom, izejūt nu latgaļu politiskō redzes veidūkļa, Latvijas diktatora — vodūņa izreiceibom.

1. Vacō vaļsts himna — tautas lyugšona: „Dīvs, svēteji Latvijū!“ kura sōcās ar Dīva vōrdu — lyudzūt Jō svēteibu zemei un tautai — teik nūbeideita pi molas, aizmērsta, un tōs vītā atskaņ vodūņa imīļōtō: „Lai ligo lepna dziesma!“ kur Latvijai jōaug lelai, skaištai, spūžai, kai lācūšai saulei — saprūtams, navys Dīva, bet „gaismneša“, „laimneša“, vodūņa K. Ulmaņa gōdeibā un ryupeibā. Cik leidzeiga šei glezna ar materialistu un ateistu, Stalina un Hitlera, uzgleznōtom ciļvēces „laimes“ gleznom!

2. Ulmaņa diktaturas laikā mōtes volūda nūit nu skotuves, un tōs vītā vysur teik pastreipōta **tāva volūda**. Tāvu volūdu runoj vodūnis, tū mōca škōlōs, lītoj vaļsts īstōdēs un tū vīn vysur daudzynoj. mōtes volūdu pavyssam napīmiņūt. Kaida tod starpeiba storp šim divim terminim politiskā plōksnē? Ūrkōrteigi lela! Un prūti: kristeigajōs tradicijōs dzeivojūšom tautom lauleiba ir Dīva īstōdejums un saime ir vaļsts dzeives pamatšyuneņa, kur bārnus pošā Dīva uzdavumā dzemdej, audzej, kūp un mōca tūs mīseigō mōte, kai pyrmū volūdu imōcūt sovu, mōtes volūdu. Bārnš šaidā saimē izaug individualists, pīsovyndams taidus pasaules uzskotus un taidas sadzeives normas, kaidas pīkūpe kristeigō mōte — saimes dvēsele.

Individualisti un kristeigūs tradiciju pīsōtynōti cylv

vāki navar īsakļaut šaurā, diktatora idūmōtajā pasaulē, kamdēļ tī jōapmaina pret paklauseigōkim, robota tipa radejumim. Tai kai zynōtne vēļ nav tik tōli, lai ryupnīciskā, fabriku kōrteibā ražōtu diktatora praseibom atbylstūšus automatus, tod pagaidom vēļ jōjam paleigā tōs pošas dabeigōs sīvītes, bet jom šeit jōatvītoj tikai fabrika — jōražoj bārni. Par tōļōkū — bārnu kūpšonu, audzynōšonu, volūdas mōceišonu un dzeives uzskotu ipūtēšonu gōdoj diktatora audzynōšonas fabrikas, kurōs vysu bārnu politiskō tāva nūzeimōtī un olgōtī školōtōji izaudzej un izaudzynojo taisni taidus robotus, kaidi vajadzeigi tiranam. Saprūtams, šaidi individi vyspyrms teik imōceiti cīneit un lītōt politiskō tāva volūdu. Šaidu tāva — tirana volūdas imīsōjumu: Turcijā — janičaru, Vōcijā — Hitlera jaunōtnes un Krīvijā — komjaunīšu priķšā jau na vīnu reizi vīn ir asiņōjuse kristeigō pasaule. un šai asiņōšonai vēļ nav saradzams gols.

Taitod mōtes volūda ir kristeigō, mīra un mīlesteibas Dīva pīdarums, bet tāvu volūda — bezdīveigōs, kara, nažēleibas un iznīceibas tiranijas jaunīvadums.

3. Pēc izdareitō vaļsts apvārsuma nyu Ulmanis vīgli teik golā ar socialdemokratim, slādzūt tūs politiskū partiju, apturūt tūs blokusorganizaciju darbeibu, napaklauseigūs īvītojūt koncentrācijas nūmetnēs u.t.t. Bet cītōks riksts ir katōli. Nūōrdūt jūs politiskū partiju, apturūt politiskūs paleigorganizaciju darbeibu, atlik vēļ Latvijas katōļu Bazneica, kura dorbojās uz storptautyska leiguma — konkordata pamata, un tōs religiskōs organizācijas. Un Bazneicu navar slēgt leidzeigi politiskai partijai, nasaceļūt pret sevi Vatikanu un reizē ar tū vysu katōliskū pasauli, kamdēļ šeit jys uzsōk ļūti diplomatisku spēli. Pamatā kača — peles rūtaļai ir devīze: dūt daudz materialūs lobumu, bet reizē sagraut tōs morali un naatkareibu. Ka spēle nabyus vīgla, tū Ulmanis pīdzeivoj jau pyrmajā dīnā pēc sova apvārsuma. Vysi Saeimas deputati pēc lelōkim voi mozōkim draudim paraksteja rokstu, ka turpmōk nanōks uz Saeimas sēdem, bet Saeimas priķšēja 2. bīdrs, veiskups J. Rancāns, nadeve Ulmaņa policijai nikaida paroksta un naatsateice nu tīseibom sasaukt Saeimu

uz sēdem. Mest styurgaļveigū goreidznieku cīlumā voi syuteit uz koncentrācijas nūmetni Ulmanis naīsadrūšynōja, bet apsamīrynōja vīneigi ar mōjas arestu, nūlikūt pi veiskupa durovom policijas sardzi. Kod pēc pōrs dīnom veiskups paziņōja policijai, ka ilgōk vairs mōjōs nasēdēs, bet īs uz bazneicu nūturēt dīvkolpōjumu un policistus, kuri jū aizturēs, liks bazneicōnim nūlinčōt, Ulmanis pīsa-kōpe vēļ tōļok un policiju aizsaucē. Taidā ceļā katōļu veiskups palyka vīneigais Latvijas Satversmei un tautai uzticeigais deputats un reizē ar tū diktatora oficialais īnaindīks.

Veiskup J. Rancāns, naaprēkinojamais parlamentarītis

Vēļ veiskupam mōjas arestā asūt, Ulmanis mat uz katōlim sadarbeibas tyltu un aicynoj prīsteri J. Čamani sovā kabinetā par izgleiteibas ministra bīdri. Izraudzeitais kandidats beja generala J. Baloža īteikts, un Ulmanis jō personā cerēja rast sovu centīņu dedzeigu pildeitōju, bet

Čamanis sovu stōju pīrōdeja jau pyrmajōs dīnōs, vyļcy-nōdamīs uzajemt viceministra pīnōkumus sova veiskupa aresta laikā.

Tōļokī centīni Ulmaņam vad uz Vatikanu, lai nū-slāgtu jau pastōvūšō konkordata papyldynōjumu nūlyukā pīrōdeit, ka jys ir draudzeigs katōļu pasaulei un, ūtrkōrt, tīseigs Latvijas storptautysku leigumu slēgšōnai. Šaidā atmosfairā tod ari nūteik agrōkōs Kūrzesmes veiskupijas atjaunōšona, nūsaucūt tū par Līpōjas veiskupiju, un A. Urbša īceļšona par Līpōjas veiskupu, kurs nyu ir jau pēc skaita catūrtais veiskups Latvijā, jo storplaikā nu Krī-vijas cītumim šeit ir atsagrīzis latgalis B. Sloskāns. 1937. g. Reigas arciveiskups teik paaugstynōts par metropolitu un Reigas arciveiskupija kūpā ar Līpōjas veiskupiju nyu Romā teik atzeitas par pyļntīseigu katōļu Bazneicas provinci. 1938. g. pi Latvijas Universitates teik atvārta Romas katōļu teologijas fakultate³⁰⁾ katōļu prīsteru sagatavōšōnai, saprūtams, uz vaļsts rēkina. Pi šōs fakultates dy-bynōšonas tod ari skaidrōk kai kaut kur izapauž Ulmaņanū-lyuki pret Bazneicu. Un prūti: goreidznīku sagatavōšōnai jau 1920. g. Aglyunā tyka nūdybynōts privats Reigas veiskupijas seminars ar styngru, slāgtu audzynōšonu, ku-ra stipri atgōdinoj klūstera īkōrtu, bet ir pījemļa vysā ka-tōliskajā pasaulē. 1924. g. šys seminars tyka pōrcalts uz Reigu un 1926. g. nūsaukts par Katōļu teologijas augstško-lu. Ulmaņam šei augstškola napatyka, jo par rektoru tur dorbōjōs veiskups J. Rancāns un sova slāgtō un privatō rokstura dēļ jei nabeja pīītama vaļsts resp. Ulmaņa uz-raudzeibai un diktatam. Pōrjamūt tū vaļsts uzturēšōnā kai Universitates atsevišku fakultati, Ulmanis ari ideologiskā ziņā cerēja īsādynōt jū sovūs rotūs un likt dzidēt sovu lapnū dzīsmi. Jō praseiba tod nyu beja, lai katōļu go-reidznīku audzynōšona byutu atklōta, jūs lekcijas pīīta-mas vysim universitates studentim — veirīšim un sīvī-tem, taipat ari seminaristu internats, un katōļu teologijas studentim leidzeigi luterāņu kolegom breivi byutu atļauts

30) L. E., 1951. g., 999. lp.

„studēt“ arī Reigas krūdzenūs un pīsadaleit golvas piļsātas nakts dzeivē — tys vyss asūt napīcīšams vyspuseigai, akademiskai izgleiteibai. Bazneica nu šaidas „audzynōšonas“ atsateice un Ulmaņa rotūs nasasāda. Tod Ulmanis pīsakōpe, apsajamūt nasajaukt seminaristu audzynōšonā, un fakultate tod tyka nūdybynōta. Tūmār Ulmaņa pīdōvōtī roti dažom personom lykōs tik sylti un pateikami, ka pat Aglyunā 15. augusta svātkūs nu vīna profesora mutes atskanēja ļūti laikmeteiga mōceiba, bet vairōki šōs fakultates audzēkni, pat tōlus trymdas ceļus staidgōdami, mōca latgaļus tāvu volūdas „dailumam“ un mōtes volūdas nycynōšonai.

4. Demokratiskōs Latvijas laikā izvastō agrarreforma naapmīrynōja latgaļus, jo daudzas un ļūti daudzas spēceigas saimes palyka bez zemes. Tamdēļ zemes jautōjums ir palicis akuts arī diktaturas laikā, kurā īzeimejamas vēļ divi agrarreformas resp. 2. un 3. agrarreforma. Vyspyrms apsastōšu pi 2. agrarreformas, kai nūtykumu kōrteibā sekojūšōs. Īvodam lai maņ atļauts šeit citēt nūpalnim bogōta lauksaimnīceibas darbinīka, msgr. J. Veļkmes, atestacīju šōs agrarreformas lītā: ³¹⁾

„Byudams Lauksaimnīceibas kamerā, irūsynōju agrarreformu turpynōt un dūt zemi tom seimem, kam ir 7—8 golvas, un Ulmanis tam kluseibā pikryta. Tod nōču ar irūsynōjumu, lai kamera olgoj dažus goreidznīkus strōdnīku goreigai apryupei. Tys plāns arī dreizi realizējōs, un tyka nūzeimōtī ostoni kapelani, kas Vydzemē un Kūrzemē nūdybynōja kaidas desmit draudzes. Tur apsamete arī pulka cylvāku nu Latgolas: pirmajā godā kai strōdnīks, ūtrā godā kai pusinīks ar saimi, bet trešajā jau klīva par saiminīku — nūpērka sev jaunsaimnīceibu. Šei kusteiba sasnēdze Dobeli un Auci. Tur veidōjōs jaunās latgaļu kolonijas un pīsapīļdeja cylvāku myuža sapnis: tikt pi sova zemes styureiša“.

Atmatūt izpuškōjumus, slavynōjumus un cytus reveransus vodūņa priškā un skotūtīs realitatei taišni acīs,

31) „Dzeive“, 14. nr., 18. lp.

jōkonstatej, ka diktaturas laikā taidas agrarreformas, kur nūteik zemes piškēršona uz agrarōs reformas lykuma pamata, nav bejis. Tō vitā Ulmanis caur Lauksaimnīceibas kameru ir ivadejis plašu strōdnīku vervēšonu Latgolā pōrejūs nūvodu lelsaimnīceibu vajadzēibom Dorba spāks tur beja ļūti vajadzēigs, jo izmērstūšom lelgruntnīku saimem, kuras jau tai navarēja veikt lauku un mōjas dorbus, vēļ vajadzēja dūt cylvākus valstiski nacionalōs misijas veikšonai Latgolā kai irēdnim, školōtōjim, policistim u.t.t., jo latgalim kai zamōkai kōrtai tū taču navarēja uzticēt. Taisneiba, Ulmaņa laikā jau tyka īlaisti godā 20 000 — 40 000 Pūlijas un Leitovas laukstrōdnīku,³²⁾ bet lauksaimnīki ar jim beja apmīrynōti tikai pa daļai jūs svešōs volūdas un mozōs dorba ražeibas dēļ. Valdeibai sovukōrt napatyka tys, ka vysmoz daļa olgas tim jōmoksoj ōrzemu valutā, kū szuteit pīdareigim uz mōjom. Un tai nyu latgalis beja tys, kuru vajadzēja pīspīst kolpa gaitom pōrejūs nūvodūs. Saprūtams, latgalim kai Latvijas pavalstnikim beja tīseibas pērkt nakustamus īpašumus — ari lauksaimnīceibas. Bet nūpeļneit lauku mōjas, kaut vai tikai jaun-saimnīceibu, kolpa gaitōs ejūt, nabeja nimoz tik vīgli, jo laukstrōdnīku olgas vīnmār un vysur ir bejušas tōs zamōkōs, un Latvija šamā ziņā nabeja izjāmums. Jo kaidis laukstrōdnīks ar spēceigu saimi ari īpērka zemes gobolu, tod ari pēc tam vysai saimei voi vysmoz tōs daļai vajadzēja meklēt olgōtu resp. kolpa dorbu molā, lai jaunīgyutajā saimesteibā varātu saceļt mōjas, īgōdōt lūpus un cytu lauksaimnīceibas inventaru ražōšonas uzsōkšonai. Un tai kolpa cylvākam tikšona pi zemes beja gars un ļūti smogs ceļš, kuru varbyut spēja nūit tikai vīna nu symts saimem. Uļmaņa laika agrarreformā resp. agrarreformā Nr. 2 tamdēļ uzskotama par kolpu vervēšonas akciju Latgolā pōrejūs nūvodu vajadzēibom, naparadzūt tim zemes piškēršonu nu valsts puses — taitod agrarreformā bez agrarreformas.

Lai navarātu brēkt, ka katōļu laukstrōdnīkim, kai

32) L. E. 1950. g., 132. lp.

latgalim, tai ōrzemnikim, nav pējama goreigō apkūpšona, vodūns pikreit 8 kapelanu nūzeimōšonai uz Vydzemi un Kūrzemi, jōdūmoj, pat ar nūteiktu mēnešolgu nu Kameronas kases. Bet reizē ari teik nūreikōta izsekōšona šus goreidz-nīku darbeibai caur breivprōteigim ziņōtōjim un ari speciali šam nūlyukam olgōtim Politiskōs pōrvaļdes agentim. Izaturēšona nu luterticeigajim lelsaimnikim vītom ir pat tik atklōti naideiga, ka goreidznīki teik reideiti ar sunim strōdnīku apmeklēšonas gadejumūs. Par katōļu goreidznīku vojōšonom vodūņa laikā byutu jōroksta bīzi sējumi, bet tys ir teiri konfesionalis jautōjums un šeit naīsadar. Ar vyslelōkū apbreinōšonu tūmār jōkonstatej, ka, nakapitulejūt šus vojōšonu priksā, katōļu prīsteri diktaturas laikā Vydzemē, Kūrzemē un Zemgalē veic sekmeigu pastorizācijas un misiju dorbu, dybinojūt jaunas draudzis, misijas punktus, ceļūt bazneicas un atgrīžūt katōļu ticeibā ari daudz luterticeigūs.

Vyspōri misijas dorbs Latvijā uzrōda sekmes na tikai vīnkōršā luterticeigūs tautā, bet sasnādz ari inteligenci un pat tōs golūtni. Pīmāram, diplomats A. Bīlmanis beja ļūti labvēleigs katōlim — byudams par syutni Moskvā, jys paleidzēja veiskupam B. Sloskānam izkļūt nu komunistu cītumim un atsagrīzt Latvijā — byudams par syutni Vašingtonā, jys klīva katōlis. Ari dzejnīks E. Virza demokratiskōs Latvijas laikā beja ļūti labvēleigs katōlim, bet kaidā jaukā dīnā dekans St. Vaikuļs, šys leliskais literaturas kritikis, „Latgolas Vōrdā“ beja īvītōjis par Virzas Straumēniem skorbu kritiku, apskotūt šū romanu nu katōliskōs morales veidūklja. Saprūtamis, dekans St. Vaikuļs kai laucinīks (dzeivōja sōkumā Varakļonūs, vālōk Leivōnūs) nazynōja par golvas piļsātas vēju vērzīnim, un nūkaitynōtais Virza, atsoldams katōļu lītai, vālōk klīva par Ulmaņa golma pyrmū literatu un tāvu volūdas cineigōkū bolstu.

5. Īplyudynōdams Latgolā daudz sovu slavynōtōju, Ulmanis izstyume nu dorba un atjēme maizi latgaļu inteligencei, īrēdnim un tautai.

Ar latgalim jys reikōjōs na kai ar vīnas latvišu tautas lūceklim, bet kai ar latvišim svešu elementu, atse-

višku, kolonialūs nūlyukūs izmontojamu tautu, kura so-
vūs pamatūs senōtnē gon asūt bejuse latvyska, bet vālōk,
pasateicūt lelkrīvu, pūļu un leišu ašņa pījaukumam, kai tū
apgolvojūt antropologi, asūt tai pōrsaveidōjuse, ka pat ker-
miņa izbyuvē atsašķirūt nu latvišim. Eisi sokūt, tyka
nūstōdeits, ka latviši tagad pīdarūt pi zīmejnīkim (radnī-
ceigim vōcīšim un Ulmaņs — Hitleram), bet latgali — sla-
vim (lai apsaītu ar tim taipat kai Hitlers ar pūlim oku-
pacijas laikā). Un latvišu apsaīšona ar latgalim vodūņa
laikā patīši daudz naatsaškeire nu vōcišu apsaīšonas ar
pūlim pēc Pūlijas īkarōšonas, jo kolonizatoru metodes
vysā pasaulē ir apmāram vīnaidas. Stōvūklis beja tik bē-
deigs un latgali taidā mārā apspīsti, ka bejušais Bōrdeņa
pōrrunōja tū ar sovu dorba bīdri Fr. Šteinhardu, kuru
uzskateja par Ulmaņa uzticeibas veiru, un lyudze jū at-
stōsteit sarunu vodūņam, nūrōdūt, ka laikā, kod pasaulī
sōk pasarōdeit kara draudi, ir ļūti tyvredzeigi turēt vīnas
valsts daļu — Latgolas īdzeivōtōjus tik beztīsiskā, ap-
spīstā stōvūklī. Voi Fr. Šteinhardis tū uzjēme tik nūpītņi
un voi ziņōja vodūņam, nav zynoms, bet Bōrdeņa nabeja
oficiali pazeistams ni ar vīnu nu 3 lelajim un personeigi
ni ar vīnu ari nasacente stōtis sakarūs, jo nu molas ceīņa
it kai asūt lobōk pōrradzama.

6. Uzskotūt latgaļus par svešu elementu latvišu tau-
tas mīsā, vodūņs gribēja saskateit jymūs ari kaidu svešu,
nalatvysku orientaciju resp. ceņtīņus-atsaraiseit nu Latvi-
jas un pīsaslit kaidai cytai kaimiņvalstei, konkreti dau-
dzzynojūt Pūliju. Šaida orientacija pi latgalim tyka maklā-
ta, kai mādz teikt, kai ar guni un, kod navarēja atrast,
uzspīsta pat ar varu tur, kur nu tōs nabeja ni vēsts. Par
rokstureīgu pīmāru šeit lai nūder Latgolas studentu fon-
da līta.

Latgolas studenti, lai atvīglōtu sovus smogūs studiju
apstōkļus, beja nūdybynōjuši nalelu fondu, kurā nu sarei-
kōjumim, zīdōjumim u.t.t. beja uzakrōjušas nalelas sumas,
kuras atmoksojama aizdavuma veidā tyka pīškertas tim
vystryuceīgōkajim. Ulmaņa režimam īsadorbojūt, ari daži
Latgolas saimnīciski pasōkumi likvidejūtīs sovus naudas
atlykumus beja pōrvaduši šō fonda reiceibā. Vodūņam

fonds lykās aizdūmeigs un, saprūtams, ar pūlisku orientāciju, kamdēļ Politiskō pūrvalde sōka vojōt Fonda vadeitōju, tūreizejū Izgleiteibas ministrijas Tautskolu direktora 2. bīdri, volūdņiku B. Spūli. Jys vairōkkōrt tyka saukts uz nūpratynōšonu Fonda lītā un dīnom ilgi turāts arestā Politiskōs pūrvaldes telpōs. Kod B. Spūļa, šō drūsmeigō, aktivō un naatlaideigō vacō pīterpiliša un navyltōtō latgaļa, pacīteibas mārs beja pylns, jys izašķir it atklōtā frontalā uzbrukumā sovīm un reizē arī Latgolas

Volūdņiks B. Spūjs

studentu vōjōtōjim, lyudzūt viziti pi vodūņa. Taida arī teik pīškērta, un Ulmanis dumpeigū latgali sajam ar laipnu smaidu. Audiencē tod B. Spūlis diktatoram arī paskaidro, ka latgaļu studenti, nōkdami nu materiali tryuceigōkō Latvijas apgobola, ir arī moztureigōki par pōrejūs apgobolu studentim, kamdēļ arī pyrmā kōrtā atbolstami

nu Universitātes puses ar stipendijom jūs studiju gaitā. Universitāte tūmār asūt nalabvēleigi nūskaņōta pret latgalim un tim stipendijas na labprōt pīškirūt; taipat asūt ar atbreivōšonu nu lekciju naudas. Lai izleidzynōtu šū nataisneibu un atvīglynōtu smogū latgaļu studentu ceinū ar materialom gryuteibom, tod poši studejūši ari nūdybynōjūši Fondu sovstarpejai paleidzeibai. Tūmār mozō kapitāla dēļ Fonds pagaidam varūt izsnēgt tikai nālelu skaitu seiku aizdavumu vyskritiskōkajūs tryukuma breižūs. Sovā paskaidrōjuma pamatōšonai B. Spūlis īsnēdzis vodūnam seiku Fonda darbeibās pōrskotu un pībiļdis naaizmērst, ka Viļņa Daugavpilei asūt daudz tyvōka kai Reiga un ka nu pašreizejēs valdeibas izmysumā īdzeitī latgaļu studenti ar sašutumū un ryugtumu byušt spīsti meklēt pēc īspējom studēt Viļņas universitatē, kū Latgolas pūli jau pīkūpūt. Ulmanis licīs saprūtam B. Spūļa paskaidrōjumus, sūlejis atbaļsteit Fondu un pasorgōt tō darbinīkus nu Politiskōs pōrvaldes apgryutynōjumim. Politiskō pōrvalde patiši asūt lykuse mīru B. Spūļam ar prātnōšonom, bet . . . Fonda pōrvaldē vodūns nūvītōjis sovas „acis un ausis“ kaida Izgleiteibas ministrijas direktora personā un vālōk ari pošu Fonda vadeitōju B. Spūli „paugstynōjis“ omotā, aizceļūt nu Reigas uz provinci — par Pļaviņu vydusškolas direktoru. Nav līki jōizskaidroj, ka, izsyūtūt B. Spūli politiskā trymdā uz Pļaviņom, jys tyka izolēts kai nu latgaļu sabīdreibas, tai ari nu studentim.³³⁾

Ari latgaļu goreigō vadeitōja un moraliskō aizstōve — katōļu Bazneica Latvijā nabeja ar pūlisku, leitisku, latvysku vai kaidu cytu šaurī nacionālu orientāciju, bet stingri pīsaturēja poša pi sovas — Bazneicas politikas. Pīmāra pēc minēšu teologijas prof. Žulpo gadejumu.

Latvijas naatkareibas pyrmajūs godūs Katōļu goreigajā seminarā Reigā dorbōjēs Leitovā dzymušais, pūlisku (slavysku) uzvōrdu nasūšais un, pēc munim personeigim nūvārōjumim, ari pūlim labvēleigais prof. Žulpo. Oplomi tūmār pījimt, ka jys dorbōjēs seminarā tamdēļ, ka Baznei-

33) Pēc B. Spūļa personeigō atstōstejuma.

cas vadeibai vai seminara rektoram byutu bejuse pūliska vai kaida cyta nacionala orientacija. Jys dorbōjōs tamdēļ, ka tymā laikā latvišim vēļ nabeja pošim sovu mōceibas spēku pīteikūšūs apmārūs. (Uz tū nūrōda fakts, ka tymā laikā ari Latvijas Universitatē dorbōjōs ļūti daudz profesoru, ōrzemņiku). Bet kod šys profesors kaidā vokora lyugšonā beja pīlaidis mozu audzynōšonas klaidu, tei jam natyka pīdūta, kamdēļ tys atstōja na tikai seminaru, bet ari Latviju.

Tod vēļ rokstureigōks ir teologa Fr. Trasuna gadejums. Nasaverūt ni uz jō latvīteibu, ni uz nūpalmim Latvijas valsts, katōļu Bazneicas, literaturas vai nacionalōs politikas lobā, par napasakļaušonu Bazneicas katōliskajai politikai jys tyka ekskomunicēts un jō mērsteigajom atlikom vālōk ligta atdusa svēteitā zemē.

Dūmoju, ka šūs diveju pīmāru pītiks, lai pastreipōtu katōļu Bazneicas politikas naatkareibu nu ikkotras nacionalōs politikas. Tamdēļ pūliskuma meklēšonai šeit nav vītas.

Varbyut pūliskōs orientācijas taiseišonā vaiņojami cyti radzamōki latgaļu politikai kai Vl. Rubuļs, Latgolas zemņiku partijas vadeitōjs, vai Jez. Trasuns, zvārynōtais Latgolas progresists?

Vl. Rubuļs pēc jō partijas naveiksmes pyrmōs Saeimas vēlēšonōs politiskā dorbā sōka pasaļaut vīneigi uz sovim personeigim spēkim un izmontēt lelōkūs politiskūs partiju preteškeibas. Un konkrēti jys sōka ijmīt it kai storpkrāsļa pozīciju storp katōlim un Zemņiku Savīneibu. Parosti jys pīsadaļēja piļsōniskā koalīcijā, bet ar 1—2 bolsim navarēja nūdrūšynēt sovai partijai ministra posteni, kuram beja vajadzēigi apm. 5 deputāti. Katōlim otkon parosti palyka pōri 2—3 bolsi un Zemņiku Savīneibai 1 bolss. Katōli nagribēja, ka šū mōksleigi radeitū 5 veiru grupu pōrstōvātu Zemņiku Savīneiba, un pādejō otkon nagribēja redzēt 2 katōļu ministrus. Šaidā situācijā parosti vinnātōjs beja Vl. Rubulis kai neītrala persona. Klōt pi tam jys beja īnteligents, vīnmār laipns, smaīdeīgs, satīceīgas dobas un lelajom partijom īzpaleīdzeīgs, apsamīrynōdams ar tū mozumeņu, kas at-

lēce nu lelūs golda. Izmontōdams šaidu situāciju, jys pa-lyka par myužeiģū mozōkō, tai saucamō nabogu resora, Tautas labklōjeibas ministrijas, vadeitōju, kaidā omotā jū atstōja ari Ulmanis pēc 15. maja apvārsuma. Jys beja gū-deiģs, pozitīva rokstura vaļstsveirs, kura politiskō vyrtu-veite parosti beja teira, un tikai ļaunas mēles meļse, ka nateirōkōs vyras teikūt vōreitas pi brōļa Sigizmunda. Bet tam jau Reigā pīdarēja nalela zipu un reizē ari smaržyu-diņu fabricēņa . . . Taitod nūteikti jōkonstatej, ka šeit ni-kas aizdūmeiģs navarēja pyrynōtīs.

Jezupa Trasuna politiskō baze beja latgaļu progresisti resp. ticeibas nūlidzēji voi vysmoz vīnaļdzeiģī ticeibas li-tōs. Tōpēc jys lomōja Bāzneicu un goreidznīkus, kur tik varādams un kai prozdams. Tai pat nu jō sajēme „pypu-rus“ vysi, kas apmeklēja dīvkolpōjumus, pīsadaleja baz-neicas organizacijōs un vyspōri atbaļsteja katōlicismu: nū-saukti jī tyka vīnkōrši par „špitaļnīkim“. Sovā poli-tiskajā darbeibā jys nūteikti pīdarēja ateistiski materialis-

Progresists J. Trasuns ļauneibā

tiskai fronteī un uzskotoms par negatīvu personu Latgolas politikā. Tikai vēlāk, kod diktaturas dēļ ar politiku vairs navarēja nūsadorbēt un vodūna cyldynōšonas vītā stōjōs „tēteņa“ gūdynōšona, Jez. Trasuna īskoti beja radikali mainējušis, un jys uzsvēris, ka bazneicā un kopsātā nyu jys jytūtīs vyslobōk. Beidzūt ari jō politiskūs vējūs saplūseitō, namīra izmūceitō dvēsele beja sōkuse meklēt augstōkū dzeives jāgu un Dīva mīru „tamā okā, kurā vysvairōk tyka šplōvis“. Par pūliskumu šeit gryuti pat īsadūmōt.

Ulmani kai politikī varbyut varātu nūsaukt par nagūdeīgu, bet gon na par analfabetu. Un jo jū un cytus latvišu politikus reizem pōrjēme pūļu psichoze un tōs īspaidā tyka maklāti grāka oži varbyutejom napatikšonom, tod tur taču vajadzēja byut kaidam pamatam — kaut kur beja apslāptas kvālojūšas ūgles, kuras reizem radeja kūdeīgus politiskus dyumus un izplateja zamdagas smoku. Pāmats tūmār beja un Latvijai pi tam ļūti delikats. Lai tū saprostu, jōsaskota pōri Latvijas rūbežom, dzili storptautiskā politikā.

Pymajā pasaules karā uzvarēja Sabīdrōtī, sakaunūt Vōciju un tū demīlitarizejūt, bet pōrejom tautom atteicynojūt pašnūteikšonōs principu. Tys nūzeimōja, ka kotra tauta var izavēlēt sev vālamū vaļsts formu, naīspaidōta nu cytom tautom. Krīvijā kara laikā beja nūtykuse revolucija, gōžūt monarchu un nūdybinojūt demokratisku īkōrtu ar tai saucamū Kerenska pagaidu vaļdeību 1917. goda februarī. Jaunōs republikas īkšejaīs stōvūklis atsateisteja normali, un tyka īvālāta jau Satversmes Sapuļce, kurai vajadzēja sanōkt 1917. goda oktobrī, bet komunisti naļōve šai Sapuļcei sanōkt, izdorūt komunistisku vaļsts apvārsumu. Šō apvārsuma izvesšonā izšķirūšō lūma pīdarēja latvišu strēlnīku pulkim, kuri ījēme Satversmes Sapuļcei sagatavōtōs telpas un naļōve deputatim sasapulcēt. Taipat latvišu strēlnīki uzajēme sardzes dīnastu Kremlī un beja izšķirūšais spēks komunistiskajam režī-

mam uzbryukūšūs „boltūs“ sakaušonai. Tū 1918. godā veice „vīneigas boļševiku uztycamais bolsts Moskvā, latv. streļņiku pulki gen. Vācieša vadeībā . . . 34). Šys komunistu režima bruņotais mugurkauļs sastōvēja nu 9 pulkim, skaitā žima bruņotais mugurkauļs sastōvēja nu 9 pulkim, skaitā ap 8—9000 veiru, 35) Latvišu kai komunistu vōrds beja pazeistams vysā Sabīdrōtūs nūmetnē. Ari krīvu tauta, kura nabeja komunistiska, izprota sovu stōvūkli un tū rokstūrōja eisūs, bet kūduleigūs izteicīnūs, pīmāram: „Čaj Vysockogo, sachar Brodskogo, a vsja Rossija Leiby Trockogo“ (teja pīdar leltērgōtōjam Vysockam, cukurs — Brodskam, bet vysa Krīvija — Leibam Trockam, komunistu kara komisaram);

voi ūtrs izteicīns:

„Na čem deržītsja russkaja revolūcija?“

„Na žydovskich mozgach, na latyšskich štykach i na russkich durakach!“ (Uz kō turīs krīvu revolūcija? Uz žaidu prōtim, uz latvišu dūrklīm un uz krīvu muļkim!)

Sabīdrōtajīm napatyka komunistiska režima nūstaprynōšona Krīvijā, bet tū jī uzskateja par krīvu tautas ikšējū lītu, saskaņōtu ar pašnūteikšonōs principim. Turpretim Sabīdrōtī stingri beja apsajāmuši naļaut komunistam izaplēst ōrpus Krīvijas rūbežom, organizejūt vysapkōrt tai nacionalu, pretkomunistisku valstu vaļni. Zīmeļaustrumu Eiropā šam nūlyukam lūti pīmārōta beja Sūmija, kura atsadaleja nu Krīvijas, taipat Igaunija, kura proklamēja sovu naatkareību 1918. goda 28. februari, un Pūlija, kura atsabreivoj, bet bažas sagōdoj latviši, kuri nauzrōda nacionalas patstōveibas tendences un atsadaleišonas ceptīņu nu Krīvijas. Kai aizpīldeit ar internacionālajim resp. komunistiskajim latvišim rodušūs rūbu aizsardzeibas vaļnī? Aizpīldeit tū ar vōcīšim Sabīdrōtī nagrib. Atstōt komunistim latvišu apdzeivōtu teritoriju ari nader. Sōkōs pastyprynōta latvišu skubynōšona nacionalōs apziņas ceļšonai un nacionalas vaļsts dybynōšonai. Pā-

34) L. E., 1950. g., 302. lp.

35) L. E., 1952. g., 1336. lp.

vests jau 1918. goda 29. septembrī atjaunoj Reigas veiskupiju, ³⁶⁾ itylpynōdams tamā nu Mogilevas veiskupijas atdaleitōs Latgolas katōļu draudzes un nu Žemaitijas veiskupijas atdaleitōs Kūrzesmes katōļu draudzes, taidā ceļā katōlim nūrōdeidams, kaidom jōizaskota ari turpmōkōs Latvijas rūbežom. Rītumeiropas valstsveiri kōri uzjem kotru ziņu par latvišu nacionalōs kusteibas pasastyprynōšonu, un Anglija atzyna Latviju de facto jau 1918. goda 11. novembrī, ³⁷⁾ t. i., 7 dīnas pyrms tam, kai latvišu tauta beja paziņōjuse sovu grybu byut naatkareigai resp. Latviju proklamējuse par naatkareigu valsti. Jau šys fakts vīn licynoj par latvišu „vilksōnu aiz motim“ proklamēt sovu naatkareibu, jo, pīmāram, Igaunijai šamā ziņā leidzeigs avanss natyka pīškērts un jai pēc sovas naatkareibas proklamēšonas atzeišonu de facto nu Anglijas beja jōgaida 2 mēneši un 6 dīnas.

Komunistu armiju padzeišonai nu Latvijas ir izpaleidzeigas Igaunija Vydzemē un Pūlija Latgolā. Pi kam šōs kaimiņvalstis par sovim pakolpōjumim napīprosa nīkaidu teritorialu atleidzeibu cereibā igyut nōkūtnē drūšu sabīdrōtū kūpejō inaidnīka — komunisma atvaireišonā. Tūmār šōs kaimiņu cereibas ōtri izputēja, un prūti:

a) Slādzūt mīru ar komunistim, Latvija atdeve Krīvijai prōvu teritoriju uz austrumim nu Indras, Daugovas lobajā krostā ar Osvejas un Drīsas nūvodim, kurus apdzeivōja latgali — katōli un kurus pūļu karaspāks beja atbreivōjis nu komunistim un reizē ar Dīnvydlatgolu un Daugavpili atdevis latvišu turpmōkā aizsardzeibā. Caur šū akciju Latvija kaitēja Pūlijas drūšēibai jōs zīmeļaus-trūmu styurī, jyutamī pagarynojūt jōs rūbežu ar komunistim. Taipat Pūliju šausmynōja fakts, ka jōs atbreivōtī katōli teik otkon nūdūti komunistu vērdzeibā. Un patīši, komunistim nūdūti ļaudis beja dzili ticeigi katōli, kuri latgaļu veiskupa pyrmos vizitācijas laikā pīrūbežas draudzēs

36) L. E., 1951. g., 999. lp.

37) L. E., 1950. g., 101. lp.

gōja pi komunistu rūbežsorgim un lyudze atļōvi nūkļyušonai Latvijas daļā **sova** veiskupa apmeklēsonai. Saprūtams, šim myusu tautišim natyka paškērts ceļš uz veiskupu, bet gon uz Sibiriju . . . Latvijas izreiceiba ipretim komunistim tamdēļ atsaļdēja Pūlijas draudzeigōs jyutas pret jōs zīmeļu kaimiņu.

b) Ar Igauniju, kuras karaspāks, cīzdams zaudējumus, beja paleidzējis atbreivōt nu komunistim Zīmeļvydzemi, Latvija ōtri sanōce atklōtā konfliktā un īvadeja tik atklōtu īrūču žvadzynōšonu, ka bruņōta sadūrsme varēja uzlismōt kuru kotru breidi. Konfliktu izbeidze pīaicynōtais škirējtsnesis — angļu pulkvedis Tallents,³⁸⁾ bet patisō kaimiņu draudzeiba beja golā.

c) Austrumu rūbežas vōjōs apsardzeibas dēļ nu Latvijas puses valstī īplyuda daudz komunistu — nalegalu rūbežas pōrnōcēju, kuru daļa devēs tōļōk dorbā uz Pūliju un Igauniju.

Taidā veidā Latvija beja degradējuse sevi kaimiņu acīs un īgyvuse vysnadrūšōkōs valsts slavu pretkomunisma vaļnī. Nauzticeibu Latvijai vairōja ari jōs ikšējō politiskō atteisteiba, jo Satversmes Sapuļces vēlēšonōs latvīšu socialdemokrati un cytas latvīšu kreisōs partijas kūpā beja īgyvušas 39 % vālātōju.³⁹⁾ Bet jo šom partijom pīskaita vēļ kreisōs minoritates, tod procents sasnādz jau 45. Satversmes Sapuļces dorbā izapauž ateisms, jo Dīva vōrda minēšonā Satversmē teik nūraideita.

Sabīdrōtī tū redz un dzērd. Ōrzemēs jau rūnās pōrlīceiba, ka Latvija ir nacionala tikai pēc formas, bet pēc satura komunistiska. Demokratiskōs valstīs rokstureigō religijas breiveiba Latvijā sōk radeit bažas, jo Satversmes kōrteibā projektej nūlīgt šeit dorbōtīs jezuitim, t. i., īrūbežoj katōlicismu. Kod ōrzemu diplomati sōk nūpītni diskutēt, ar kū atvītōt Latviju pretkomunistiskūs valstu kēdē, tod myusmōju politikī sasatryukst un ļaun atteiceigam pantam krist. Ōrzemēs tys roda nūmīrynō-

38) L. E., 1950. g., 105. lp.

39) L. E., 1953. g., 1953. lp.

jumu, jo Latvijas austrumu apgobolu apdzeivoj katōli, kuras Bazneicas vadeibā uzskota par uztycamu vaļni pret komunismu, kaut ari vaļsts pōrejō daļa ir nadržša. Tūmār piļneiga uzticeiba Latvijai un jōs vaļdeibai nikod bejušs Sabidrōtūs nūmetnē naatsagrīž.

Seviški Pūlija uzmaneigi sekoj Latvijas politikai un sovu tautišu labklōjeibai. Jai pateik Latvijā pastōvūšō kulturalō autonomija, pi kuras kotra tauteiba var dybynōt un uzturēt sovas nacionalōs školās, pat ar vaļsts materialu atbolstu, bet ir gotova ari poša nest materialus uperus sovu ōrzemēs dzeivojūšūs jaunišu un ari vyspōri tautišu lobā. Naīspējami ir uzrōdeit šōs paleidzeibas apmārus, bet par tōs asameibu lai lycynoj sekojūši fakti:

a) Viļņas Universitatē, Pūlijā pastōvēja īspējas Latvijas pūļu jaunišim īgyut akademisku izgleiteibu, jo tikai tim beja vydusskolas diploms un pūļu volūdas zynōšonas. Ka šei īspēja tyka plaši izmontōta, tū varēja sprist no formas capureitēs tārptajim studentim, kuri Daugavpiļs — Zemgales viļciņūs devēs uz Pūliju.

b) Daugavpili Pūlija uzskateja par ļūti svareigu sovom saimniciskom un kulturalom vajadzeibom un tur uzturēja konsularu pōrstōvi.

c) Pūļu lauksaimnīceibas bīdreiba Latvijā ar sēdekli Daugavpili sajēme leidzeklus nu Pūlijas, kas tyka dokumentēts pat kaidā nu šōs bīdreibas revizijas aktim.

Pūlijas uzmaneiba Latvijai jau daudz konkretōk pīsavērš leidztakus Vōcijas atžērgšonai un it seviški Hitlera varas pīaugšonai. Beja skaidrs, ka stypra Vōcija nacīss sovā teritorijā pūļu koridora un ka Pūlijai jōmeklej jauns koridors, jauna pīēja Baltijas jyurai, apejūt Austrumpryusiju. Pūļu koridora jautōjumu mīra ceļā vēlējōs atrysynōt kai Rītumeiropas diplomati, tai ari poši pūli. Šamā sakareibā diplomatu kabinetūs tyka zēimāti vairōki projekti, bet nivīns nabeja taidis, kurs naskōrtu Latvijas ōdas. Vairōk cylōti beja divi projekti: a) dūt pūlim koridoru caur Leitovas teritoriju gar Austrumpryusijas rubežu ar Klaipēdas un Līpōjas ūstu, kompensejūt Leitovu ar koridoru Kūrzemē un Ventspiļs ūstu; b) Izslādzūt Leitovu, dūt Pūlijai koridoru pa Latvijas teritoriju, sō-

kūt ar Daugavpili un beidzūt ar Līpōju un Ventspili resp. atdūt Pūlijai Dīnvydlatgolu, Zemgali un Kūrzeni. Un jū konkretōk šī projekti tyka diskutēti ōrzemēs, jū nervozōki palyka Reigas politikī, un beja dīnas, kod jī labprōt byutu pīkrytuši atsateikt nu Kūrzemes ar Līpōju un Ventspili, lai nazaudātu vairōk. Uz šaidu atrysynōjumu myusmōju politikus spīde apstōklis, ka leitovīšim beja stypri draugi Vašingtonā, kas jūs vaļsti aizstōvēja, bet latvīši ar sovu sōrtū krōsu pī draugim tikt navarēja. Vōcija, kai zynoms, sovu plānu realizēšonai izavēlēja karu, kurs problemas izkōrtōja pavysam cytaidi.

Nabeja muns nūlyuks šymā eisajā raksteņā nūsadorbōt ar plašōs ōrzemu politikas aizkaršonu, bet cytaidi navarēja izskaidrōt „grāka ōža“ meklēšonu. Un tai, kod Latvijas akcijas ōrzemu politiskajā biržā kryta jōs komunistiskōs nūkrōsas dēļ, tod ikšzemē par „grāka ōzi“ — komunistu tyka atrosts latgalis. Un kod Latvijai draudēja teritorialī zaudējumi Pūlijas dēļ, ikšzemē šai naveiksmei tyka otkon atrosts „grāka ōzis“ — pūliski orientētais latgalis. Pī tam šys naboga „ōzeits“ tyka na tikai atrosts, bet vīnmār stōvēja pīsīts pī kauna staba un avansveidā ari pastōveigi pārts par vēļ nanūtykušim nūdarejumim. Latvijas politikī kai dižciļteigōkas — latvīšu tautas pōrstōvi un vālōk ari pats vodūnis taču navarēja byut vaineigi.

7. „Latgalē mēs esam vīlušies!“ — ir atskanējuši vodūņa vōrdi. Šei ir gūdeigōkō vodūņa atsazeišona un lelōkō latgaļu uzslave, kaida atklōti dzērdāta! Tik ilgi, cik ilgi pīejamas vēsturiskas ziņas par latgalim, nav tryucis tiranu, kuri ir mēginōjuši vysim idūmojamim leidzeklim nūbēndēt jōs latgaliskū dvēseli un tōs vītā nūvitēt sovu, latgalim svešu, lai pōrtaiseitu latgaļus pēc sovas sejas un leidzeibas. Un vysī pōresteibu dareitōji ir gon varējuši pīkļyut latgaļa mīsai, tū vysaidi mūkūt, šaustūt, cītumūs bōžūt un pat nūbēndējūt, bet dvēsele ir palykuse naaizkōrta. Taipat ari vodūņs nav pīklivis latgaļa dvēselei ni ar sovu „lepno“ dzīsmi, ni ar „tēvu“ volūdu, jo nav izaturējis pret latgalim kai pret leidzeigim, bet gon tūs vy-

saidi apspīdis un nycynōjis. Patīši latgalis prūt nūsorgōt sovu gora suverenitati.

★

8. Ari vodūņam beja vīns nūdūms, par kuru jys nu sova, kai teikt, omota bīdra — diktatora Stalina varēja sajemt tikai naapmīrynōteibas un viļšonōs atzynumu, un Latvijai jys byutu bejis ļūti svēteigs, jō tikai nabyutu nōcis par vālu un byutu paspāts realizēt. Kaut ari šys nūdūms — trešō agrarreforma — skōrtu Latgolū un pi tō izvesšonas latgali cīstu ļūti sōpeigi, vaļstisks īgyvums tūmār byutu bejis ivārojams, kamdēļ pi šos lītas ari pasakavēšu. Un tai kai šeit priškā stōv otkon lauksaimnīceibas lītas, tod vēļreiz izmontōšu bezbōrdainō Bōrdeņas pīredzējumus. Jō stōsts ir sekojūšs:

„ 1939. goda jūlija beigōs, kod ikšzemes politiskā trymdā beju pavadejis vairōk kai 5 godus, tyku aicynōts pi Vyspōrejōs Lauksaimnīceibas Bankas direktora V. Gulbja. Bejom labi pazeistami nu demokratiskim laikim, jo jys vairōkkōrt beja bejis Zemkūpeibas ministrs un kai agronoms un deputats vyspōri daudz dorbōjōs lauksaimnīceibas laukā. Direktors maņ pastōsteja, ka vaļdeibai asūt nūdūms pōrkōrtōt agrarū ikōrtu Krīvijas pīrubežā, Latgolā, 3 km plotā jūslā gar pošu rubežu. Asūt nūdūms vysas rubežjūsas saimnīceibas atpēkt nu tūs pašreizējim īpašnikim, nu īpēktōs zemes izveidōt dzeives spējeigas 20-25 ha saimnīceibas un tūs nūdūt vaļstiski uztycamim īpašnikim, kai pensionētīm vērsdīnasta instruktorim, pensionētīm rubežsorgim, un cytim vaļstiski drūšim cylvākim. Šū akciju izvesšūt dzeivē 3 resori, sovstarpeji sasadorbojūt: a) Vyspōrejō Lauksaimnīceibas Banka — nauda un vyspōrejō vadeiba; b) Zemkūpeibas ministrija — techniskais personals un plāni, un c) Īkšlītu ministrija — rubežsorgu militarō aizsardzeiba. Zemkūpeibas ministrijas taksatorim, agronomim un cytim leideigim specialistim, skaitā 30-40 cylvākim vajadzēsūt dūtīs uz rubežjūsli jau 1. augustā un vīna mēneša laikā veikt pastōvūšūs saimnīceibu aprokstus, tūs nūvērtēšonu

pēc zemes lobuma un jaunu saimnīceību īprojektēšanu, izejūt nu pašreizējiem Mērnīceības daļas plānim. Plānus kotram darbinīkam apgādōšūt Mērnīceības daļa. Bankas pylvārōtais Klints gōdōšūt par darbinīku komandējuma naudom un snēgšūt tim seikōkas administratīvas instrukcijas. Ari es asūt paradzāts šūs, tai saucamūs Vyspōrējōs Lauksaimnīceības Bankas taksatoru skaitā. Pēc tam direktors pībylda, ka šei akciija asūt vārsta tikai pret vaļstiski nadržūšim rūbežjūsulas īdzeivōtōijm, bet na pret latgalīšim un ka pēdeji, jo rūbežapsardzeības atsauksmes par tim byušūt lobas, sovas saimnīceības varēšūt paturēt un vēļ pāplašynōt uz izraideitūs kaimiņu saimnīceību rēkina.

Par tū, ka Zemkūpeības ministrija mani kai sovu īrēdni var pikomandēt kurai kotrai īstōdei, maņ beja piļneiga skaidreiba. Bet sovaidōkais beja tys, ka V. Gulbis šūreiz maņ uzticēja delikatu vaļsts nūslāpumu un par latgaļu tīseību respektēšonu runōja taidā tonā, kaidu es beju paradis dzērdēt demokratiijas laikā, kod muns pīnōkums beja šōs tīseības aizsorgōt. Voi es pēc picim trymdas godim byutu „apžālōts“ un pīleīdzynōts tīseibōs pōrējim vaļsts darbinīkim? Voi varbyut pamatā tam beja kaidi cyti, praktiski motivi? Tys man tūreiz palyka nasaprūtams. Bet saprūtams gon beja tys, ka reizē ar krīvim un cytim šaubeigajim piļsōnim nu rūbežjūsulas izraideis ari vysus latgaļus, jo kolpi taču beja tik lūti vajadzeigi... Personeigi es tur nikō navarēju grūzeit ni personeigā, ni tautīšu lobā un 1. augustā īsarodu pīrūbežā. Dorbs beja jōveic divotā, kūpā ar agr. A. Kiri, rajonā uz austrumim nu Kōrsovas stacijas, 3 km plotā un 12 km garā rūbežjūslā, ar golvonū bazi Golyševas rūbežsorgu mitnē — apm. 4 km uz dīnvydim un 8 km uz zīmelim nu Golyševas. Rūbežsorgu vērsiniki, instruktori un vīnkōrši rūbežsorgi pret mums beja lūti laipni, gōdeigi un vysaidā veidā izpaleidzeigi, kamdēļ dorbs veicēs labi un beja leliska izdeveiba īpasazeit ar rūbežjūsulas dzeives apstōklim un tōs īpatneibom. Acīs dyurēs apstōklis, ka rūbežupeites Krīvijas pusē, cik tōli snēdzēs skots, nabeja saradzama nivīna apdzeivōta vīta, atskaitūt vītom meža jaunaudzēs

labi paslāptas un maskētas krīvu rubežsorgu mītnes. Plašā jūslā aiz upeites kryumi beja izcērsti, un pa šos labi pōrradzamōs jūslas vydu stīpēs ar traktororklim izorta un ecēžom vīnmār svaigi uzacāta malnas zemes šņūre. Sor-konī rubežsorgi kotru reitu suņu pavadeībā pōrbaudeja šņūres ecējuma svaigumu un tamā uzītūs pādu nūspīdu-ma vērzīni un pidareibu. Gyvu pōrlīceibu, ka nanū-skaidrōta napalyka nivīna aizdūmeiga slīde, kura beja škārsōjuse šū ecējumu, vīnolga, kurā vērzīni jei vede. Jo tys beja cylvāks un jō pādi vede uz krīvu pusi, tōd suni šū pōrdrūšniku ōtri panōce; jo pādi vede uz Latvijas pusi, tod suni Krīvijas pusē sameklēja vītu, kur šom pādom sakars ar tūrīnes īdzeivōtōjim . . . Vōrdu sokūt, rubeža nu krīvu puses beja syntprocenteigi nūsorgōta.

Rubežupeites Latvijas pusē ainova ni ar kū naatsa-škeire nu ikšzemes lauku dzeives un ikōrtōjuma: zemnī-ku, vīnsētnīku, lauki, pļovas, ganeibas snēdzēs leidz rū-bežupeitei; tūrpat tyvumā atsaroda ari zemnīku mōju pudureiši. Vītom paraleli upeitei, gar pošu krostu stīpēs lelceļš, kuru vīteji dzeivi izmontōja. Rubežsorgi sovas mītnes beja sacāluši natōli nu upeites, vītōs, nu kurom rubeža lobōk pōrradzama. Šōs mītnes beja labi pōrra-dzamas un nūvārojamas kai nu pōrrubežas, tai ari šympus rubežas kaiminim — laucinīkim. Seviški vīna šaida rū-bežsorgu mītne, kurā pastōveigi dzeivōja instruktors ar saimi un kaidis pusducis sorgu, beja uzcalta pošā rubežu-peites krostā. Apmāram 30-40 sūļu attōlumā, upeites ūtrā krostā krīvi otkon beja uzcāluši sovu sardzes tūrni ar tymā iblyvātu, slāgtu sorga būdu. Šys krīvu sorgs tod ari pastōveigi un nanūgurstūši sorgōja latvišu kolegas jūs gaitōs pi dinasta pīnōkumu pildeišonas, atpyutas pastaigōs mītnes pogolmā un apkōrtņē, bet jo dzeivojamōs mōjas lūgu slēgi uz upes resp. rubežas pusi beja vaļā, tod jys laipni apsavēre, kas latvišim lykts goldā ādamreizēs, voi sorgu gultas kōrteigi sataiseitas un voi tī mugurā uzvalk teiru apakšveļu . . .

Kaut ari pīrubežā pavadeju 33 dīnas un kotru dīnu staigōju gar pošu rubežupeiti resp. krīvu šōvīņu snādza-meibas jūslā (jo agr. A. Kīris kai ilggadejais zemniksavī-

neibniks un nacionali ulmanisks paraugpilsons pīpraseja sev dorbu rūbežjūsas ikšējā molā, kuras krīvu varbyutejī šōvīni nasasnēdze), tod tūmār nikod napīdzeivōju tik baigu un nūspīstu sajyutu, kai tikai dažas stuņdes uzatūrādams šamā mītnē. Apziņa, ka komunistu rūbežsorgs atklōti mani nūvāroj, redz munu sejas izteiksmi, kermiņa kusteibas, dokumentus padusē un nu sovas būdas lūdzeņa var izdzēst munu dzeiveibu ik mirkli un par munu kai jam napazeistamas personas pasarōdeišonu drūši ir telefonējis sovam štabam un pastōveigi tū informej par munom izdareibom, beja vīnkōrši vōrdūs naizteicama, un tys, kas pats nav stōvējis draudūša stūbra golā, šaidu sajyutu ari navar aptvert. Apbreinoju tūs rūbežsorgu varūneibu, pašaiždzeibu un dzimtines mīlesteibu, kuri psihiski šaidu situaciju varēja izturēt godim ilgi (leidz 1940. g. 15. junijam, kod sorkonarmīši izslapkavōja pyrmū latvišu rūbežsorgu mītni, nūgalynojuūt 4 personas).⁴⁰⁾

Augusta beidzamā trešdaļā, kaidu dīnu, strōdojuūt ceļmolā, īraudzeju malnu limuzīnu, apzeimātu ar sorkonu sērpa un vasara karūdzeņu, aizrypojām uz Golyševas rūbežsorgu bataljona štabu. Vokorā pi vakareņu golda vacōkais vērsniks sakarā ar munim jautōjumim pastōsteja, ka nu pībraukušōs mašynas izkōpis elegants, krīvu vōlūdā runojušs kungs, kurs stōdejis pīška kai Krīvijas syutnis un lyudzis atļōvi pamest skotu uz jō dzimtīni nu Latvijas puses („razrešite posmotretj moju rodinu s vašej storony!“). Syutni un jō dīvus aizdūmeigus, druknus pavodūņus vērsniks tod ari asūt aizvedis leidz upes izpūsteitō tylta uzbrauktuvei un parōdejis Krīvijū. Krīvu syutņa brauciņš pa rūbežjūsli asūt bejs legals, ar vaļdeibas pīkrisšonu, un rūbežsorgi par tū sovlaiceigi informēti. Pēc šō krīvu inspekcijas brauciņa pa rūbežjūsli Reigas interese par myusu dorbu beja izzuduse, un kod es 5. septembri nūdevu Klīntei sovu ziņōjumu ar klōt pīvīnōtu lelu projektū saini, tod pylnvarōtais, izmoksōjis maņ pīsanōkušū ceļa naudu, īsēja pakā ikšā ari munu ziņōjumu

40) L. E., 1951. g., 802. lp.

un tū nūvītōja attōlā kōktā, kur rēgōjōs jau desmitēs leidzeigu saiņu. Kai vālōk nūskaidrōju, tod Ulmaņa laikā šōs pakas naasūt vairs cylōtas, un trešō agrarō reforma reizē ar tū beja myruse pyrms oficialōs dzimšonas, tai sokūt, vēļ embrija stadijā.“

★

9. Apskotūt augšā mynātū 3. agrarreformu, nateiši tyka skōrts arī rūbežapsardzeibas jautōjums. Jōatzeist, ka Golyševas rajons, par kuru tai uzatrauce Bōrdeņa, beja vīns nu lobōkim, jo rūbežliniju šeit veidōja dabisks šķērsliis — Ludzas upe, kura vosoras periodā beja lels paleigs rūbežapsardzeibā. Arī īdzeivōtōji šeit lelōkū tīsu beja latgali, katōli. Bet nu 351 km garōs Latvijas un Krīvijas rūbežas 89 km beja sauszeme, kur rūbežu apzeimōja rokts grōvis 41) resp. nabeja nikaidu dabisku šķērsļu cauru godu un arī īdzeivōtōji bīži beja krīvu voi boltkrīvu tauteibas. Tūmār arī nu 262 km tai saucamōs yudiņu rūbežas lelōkō daļa par taidu saucēs tikai vōrda pēc, jo rūbežu veidojūšō upeite beja par mozu, lai sagōdōtu jyutamū šķērsli rūbežas pōrvarēsonai. Un tai jōkonstatej, ka, ar nalelim izjā-mumim, Latvijas un Krīvijas rūbežai nabeja dabisku, napōrvaramū šķērsļu tōs šķārsōsonai un apsardzeiba gulōs vīneigi uz rūbežsorgu placim. Ar vyslelōkū gūdprōteibu jōatzeist, ka rūbežsorgi sovs pinōkumus pildeja pēc lobōkōs apziņas un īspējom un nabeja jūs vaine, ka krīvu rūbežsorgi latvišu rūbežsorgu gaitom varēja pamateigi jū pamateigi izsekōt. Taipat nabeja latvišu rūbežsorgu vaine, ka vīteji īdzeivōtōji — krīvi aiz simpatijom pret sovim tautas brōlim aizrūbežā voi arī par samoksu paleidzēja sorkonajim latvišu gaitu izsekōšonā un nalegalu rūbežceļōtōju taku uzrōdeišonā. Un ar skumeigu sirdi jōkonstatej, ka latvišu rūbežsorgi gon sorgōja rūbežu, bet poši nu krīvu rūbežsorgim un jūs leidzstrōdnīkim, šōs puses īdzeivōtōjim, tyka ryupeigi jo ryupeigi „apsor-

41) L. E., 1952. g., 1346. lp.

gōti“ un Latvijas un Krīvijas rūbeža beja drūšs nalegalistu lelceļš nu austrumim uz rītumim un atpakaļ.

Kōpēc Latvija nasareikōja taipat kai Krīvija, izveidojūt plašu, naapdzeivōtu un labi pōrradzamu pīrūbežas jūslu, kuru tod varātu efektīvi nūsorgōt nu pōrnōcējim? Kōpēc tikai 16 godu pēc galeīgas rūbežas nūsprausšonas vaļdeiba kērēs pi tōs apsardzeibas jautōjuma kōrtōšonas? Lai uz tū atbyldātu, jōsaker pi garōka politiskūs apstōkļu izklōsta. —

Kaut ari latgali jau 1917. g. divejūs Rēzeknes kongresūs deklarēja gataveibu atsadaleit nu Vitebskas guberņas resp. pagrīzt muguru austrumim un pīsavērst rītumim, pīsavinōjūt Vydzemei, un 1917. goda decembrī tū ari juridiski nūkōrtōja Krīvijas Īkšlītu ministrijā,⁴²⁾ lelōkō latvišu politiskō partija — socialisti vēļ 1918. godā sovus skotus vērse uz austrumim.⁴³⁾ Šei austrumu orientacija beja ilgstūša un īspaideiga, jo Krīvijā leidz 1936. — 1938. goda lelajom teireišonom bejušī latvišu socialisti jūtōs jo na kai eisti saiminīki, tod drūši kai Socialistiskōs Imperijas leidzīpašniki. Jūs ijamamī omoti šōs leidztīseibas jū spilgti izcēle, un prūti: a) Tautas komisaru padūmes priķšsēža vitnīks un politbiroja lūceklis beja latvītis Rudzutaks, b) Zemkūpeibas tautas komisars — Eiche, c) vodūšī generali armijā un aviacijā — Eidemanis un Alksnis, d) diplomati — syutni ōrzemēs — Asniņš, Bērziņš, Austriņš, e) Vaļsts oficioza „Izvestija“ redaktors — Krūmiņš, f) Kremļa komendants — Pētersons, g) Boltkrīvijas vaļdeibas lūceklis un vīns nu Partijas eisō kursa autorim V. Knoriņš, h) augstōkōs tīsas priķšņiks P. Stučka⁴⁴⁾ un daudz cytu augstu, īspaideigu partijas veiru, īrēdņu, vērsinīku u. t. t. Sevišķi nūzeimeigs beja Kremļa komendanta Pēterona un jō latvišu sardzes stōvūklis, kas nūrōdeja na tikai uz atslāgas poziciju Kremli, bet plašōs latvišu volūdas litōšonas dēļ ari pats Kremlis atgō-

42) Latgola, 1954. g. 30. okt.

43) L. E., 287. lp.

44) L. E., 288. un 113. lp.

dynoja Reigas citadeli. „Pirmajūs godūs pēc Oktobra revolucijas $\frac{3}{4}$ nu vysim čekistim bejuši latviši.“⁴⁵⁾ Latvijas socialisti (nasaverūt uz dažom seikom taktikas, bet navys ideologijas preteškeibom) ar simpatijom raudzejōs uz austrumim, uz sovim ideju bīdrim Kremli. Ari Kremļa ļaudim labprōt gribējōs legalī voi vysmīlōk nlegalī pasacīmōt pi rodim un draugim dzimtinē, kuru tur natryuka (pīmāram, dzejniks J. Rainis un P. Stučka beja svaini utt.). Un beidzūt socialistiskūs kurjerus, emisarus un cytu sevišku uzdavumu personalu taču Moskvas latvišim beja izdeveigōk syuteit uz rītumim caur pazeistamū Latviju kai cauri napazeistamom zemem. Tamdēļ ari Latvijas un Krīvijas rūbežai nu Latvijas puses socialistiskōs un atteistiskōs ideologijas un brōļōšonōs lobā vajadzēja byut vīgli caurejamai.

Latgolas katōlim šaids stōvūklis, ka cauri jūs zemei gōja materialistu — ateistu lelceļš, beja ļūti napateikams un aizvainojūšs, bet mozō katōļu partijas deputatu skaita dēļ Saeimā nīkas nabeja panōkams.

Voi gribēja un cik varēja dareit šamā litā lelōkō latvišu piļsōniskō partija — Zemņiku Savīneiba? Šeit reizē pasaceļ ūtrs kardinals jautōjums: voi Zemņiku Savīneiba vairōk beja disponēta kristianismam, voi materialistiskam ateismam? Saprūtams, oficiali Zemņiku Savīneiba beja nakonfesionala, Latvijas pamatšķiru — lelgruntnīceibu pōrstōvūšā partija. Praksē jai ļūti patyka, ka dažaidu konfesiju goreidznīceiba tai parōda uzmaneibu, un ari rōdeja seju, ka konfesionalōs intereses jei atbolsta. Bet kod Satversmes Sapuļcē izacēle streidi par Dīva vōrda minēšonu Latvijas konstitucijā, tod Zemņiku Savīneibas runasveirs Klīve paziņōja, ka jō partija bolsōs pret Dīva vōrda minēšonu Satversmē,⁴⁶⁾ reizē ar tū aplīcynojūt, ka partijas ideologiskō baze ir ateistiska. Tamdēļ ideologisku apsvārumu dēļ Zemņiku Savīneibai nabeja grybas vērstīs

45) Laiks, 1956. g. 1. aug.

46) M. Bukšs, Skices un dok., 1954. g., 139. lp.

pret ateistiskim austrumim ar rubežas apsardzeibas pastyprynošonu.

Politisku apsvārumu dēļ kai völdūšai partijai tai beja svareiga vaļsts drūšeiba un reizē ar tū ari austrumu rubežas apsardzeiba, bet parlamentarā ceļā tei nabeja panōkama, jo socialistiskam, — kreisajam spōrnam (I Saeimā) beja 38 deputati; minoritatem (kuras šymā gadejumā byutu solidarizējušōs ar krīvim, kuru intereses rubežjūslā vysvairōk aizkōrtas) vysom kūpā 15 deputatu, kas kūpā jau sastōda lelōkū pusi resp. 53 bolsi.

Un tūmār, nasaverūt ari uz šaidu Saeimas sastōvu, stōvūklis pīrubežā varēja byut cytaids, daudz drūšōks. Un prūti, apstōklūs kod storp rubežapsardzeibas personalu un vītejim latgalim, katōlim, byutu izaveidōjušas patiši sirsneigas, draudzeigas atteiceibas, bet navys tikai oficiali cīšamas, kaidas tōs beja. Rubežsorgim, par nūžālōšonu, nu tōs pošas Zemniku Savīneibas priksnīceibas tyka ipūtāts īskots, ka latgali ir tymši, nautycami, leidzeigi Afrikas koloniju malnajim, kuri jōmōca tāvu volūdai un jōpīgrīž „kulturali“. Šaidu īskotu pōrjemti rubežsorgi izaturēja pret latgalim lepni, idūmeigi, apvainojūši, völdūneigi, apsaejūt ar tim kai ar zamōkas tautas pīdareigim. Latgali sovukōrt šaidus pōrgudrinīkus uzskateja par švauksteigim, apvainojūši nīvojūšim un īsarōve sevī, nameklejūt tyvōku saskari un draudzeibu. Un, lyuk, šys psihiskais tōlums storp nūteicūšajim drūšeibas faktorim pīrubežā beja radejis naaipildeitu plaisu, pa kuru natraucāti plyuda sorkonī emisari.

Beidzūt Ulmanis beja nūdūmōjis ar styngru rūku pōrkōrtōt pīrubežu, jamūt par paraugu sova idvāsmōtōja A. Hitlera pajēmīņus. Bet tymā laikā, t. i., 1939. goda augustā, kod jō ļaudis izstrōdōja projektus dorba eistynōšonai, Latvijas kai naatkareigas vaļsts liktiņš jau beja izškērts; ar 1939. goda 23. augusta slapynū Vōcijas un Krivijas leigumu Latvija beja nūdūta Krivijas īspaidu sfairā voi, vīnkōršūs vōrdūs izateicūt, Hitlers Latviju beja pōrdevis Stalinam, un pēdejam nyu atlyka tikai pērkumu pōrjemt sovā īpašumā. Un tai Latvijas austrumu

rūbežas apsardzeibas jautojums ir palicis nanūkörtots vysu tös naatkareibas laiku.

Tümär Latvija kai naatkareiga valsts politiski beidze eksistēt tikai 1939. goda 5. oktobrī, kod örlitu ministrs V. Munters paraksteja Moskvā sovstarpejös paleidzeibas paktu, kurā Latvija iznümöja Krīvijai uz 10 godim bazes 47) Līpöjā, Ventspilī un Pitrogā, kai ari īlaide Latvijā 30 000 sorkonarmišu nūvītöšonai paktā uzskaiteitös vītös, atseviški nu latvišu karaveirim.48) Tai kai mira laikā Latvijas armijas personalais sastövs svörstejös ap 15 000 veiru,49) tod īlaistüs sorkonarmišu skaits beja 2 reizes lelöks. Jö-pilaiž, ka, īsastöjüt nadrūšim laikim, Latvijas armijas sastövs tyka palclynöts, bet īlaistüs krīvu skaita tys laikam gon nasasnēdze, un tamdēļ ar 5. oktobri Latvija uzskotama ari par militari okupētu ar pöröku svešas valsts karaspāku. Lūti interesanti pašlaik paseköt, kaidā veidā Latvijas naatkareibas pazaudēšona tyka paziņöta tautai un kai izaturēja valsts veiri pēc politiskös naatkareibas pazaudēšonas.

★

Nasaverüt uz tü, ka pēc 1939. goda 5. oktobrī paraksteitö leiguma Latvijā straumem īplyuda sorkonarmiši un 6. oktobrī resp. ütrā dīnā pēc šö leiguma paraksteišonas Hitlera valdeiba uzsöka repatriēt sovus tautišus uz Vöciju,48) lai ti nanūklyutu komunistu nogūs, Ulmanis ar sovu valdeibu un Stalins ar sovu valdeibu sasacēnte īskaidröt latvišu tautai, ka jei ir naatkareiga, breiva, jai komunisma brīsmas nadraud.48) Sabidriskūs litu ministrs A. Bērziņš preses konferencē žurnalistim pavēlēja naraksteit laikrokstüs nikö taida, kas komunistim varātu napatikt! Sökös latvišu tautas mydzynöšona, lai jei naradzātu realitates. Ulmanis kai uz büra mōjini nu komunisma apkarötöja beja klivis par komunisma atbalsteitöju un tü veice tik prikszeimeigi, ka nivins zvärynötais un Moskvā

47) Amerikas Vēstnesis, 1955. g. 11. okt.

48) L. E., 129. lp.

49) Saleidz ar Amerikas Vēstnesi, 1955. g. 11. okt.

izgleitotais partejniks šū latvišu tautas imydzynōšonas dorbu nabyutu lobōk veicis. Mydzynōdams latvišus, jys Stalina priškā dūmōja sevi saglobōt ar leisšonu, kura vodūneibas laikā beja golvonō ipašeiba karjeras taiseišonai. Kurs prota labi glaimōt, slavēt un uzrōdeit vērdzisku paklauseibu un padeveibu „vadonim“, tys ōtri avansējōs omotā un kōpe arvīnu augšōk un augšōk. Par poša Sabidriskūs lītu ministra panōkumu atslāgu Reigā, tautas mutē (presē cenzuras dēļ un pi tam aizkōrt pošu Lelcenzoru jau nadreikstēja) cirkulēja šaids anekdots: Ērglis, lidōdams pōri kolnam, tō golūtnē īrauga glīmēzi (dūmōts A. Bērziņš) un pōrsteigts jautoj: „Kai tod tu tik augstu tiki?“ — „Ar leisšonu, tikai ar leisšonu!“

1939. goda 18. novembrī, kod latvišu tautai vajadzēja skumt par pazaudātū naatkareibu, Ulmanis lyka reikōt vysgreznōkōs svineibas, kaidas vyspōri Latvijā pīradzātas. Seviški svātku izrōde Nacionalajā operā, uz kuru Sabidriskūs lītu ministrija beja aicynōjuse vysus diktaturas režima atbiļdeigūs darbinikus, izavērtē (saprūtams, pēc ministra nūrōdejuma) par taidu vodūņa personeigu gūdynōšonu, kaidu es nikur un nikod nabeju redzējis: nūsaucūt uz skotuves vōrdu „vadonis“, vyss noms cēlēs kōjōs un, pasagrīzis pret Ulmaņa ložu, aplaudēja tam kai apmōts tymā laikā, kod jys kai Stalina paklauseigais satelits beja peļnejis nycynōšonu. Nūtykums atgōdynōja un reizē ari radikali atsaškeire nu kaida daudzynōta senejōs Romas vēsturiskō epizoda: Nerona gudrais padūmnīks, filozofs Petronijs, kod beja zaudējis sova tirana uzticeibu un gaideja izarēkinōšonu, saaicynōja pi sevis draugus uz greznom vīseibom, pēc kurom tod devēs pašnōveibā, lai aiztaupeitu tiranam izarēkinōšonas priku. Ulmanis, kod jam stōvēja priškā izarēkinōšona nu vēl drausmeigōka diktatora Stalina, lyka ministram saaicynōt uz greznom svi-neibom vysus sovus uztycamōkūs kolpōtōjus, lai krīvu syut-ņa personā pīdōvōtu jūs golvas nažeileigajam tiranam vīnas — poša golvas vītā! Maņ nabyutu vajadzēibas šōs svineibas pavysam pīminēt, jo nagrybātu šamā sakareibā izteikt pateiceibu reikōtōjam par tū, ka šūs Stalinam zīdojamūs pyulī tikpat kai naredzēju latgaļu, jo nu tim,

kai ūtrās šķiras pilsonim reti kaidis beja izapeļnejis jō atzineibu resp. uzrōdejis piteikūšas spējas leisšonā. Ari ļaunam reizem ir sovs lobums! Saprūtams, es napīsadaļu šamā izrōdē nu ministra žēlesteibas, bet kaidis augsts Satiksmes ministrijas direktors, saprozdamis lītas byuteibu, nagribēja ar sovom acim skateitīs nūteikušū un atvēlēja maņ, tai sokūt, kontrabandas ceļā ijemt jam rezervētū sēdekli operā. Jō iztryukšona izrōdē tūmār naleidzēja un Sibirijs nabeja izbāgama...

Ir ūtra persona nu diktaturas laikim, kurai pīsanōk vēļ lelōka atzineiba, un prūti — publicistam, grōmotas „Es viņu pazīstu“ redaktoram Ž. Unamam. Šamā grōmotā tyka īvītōtas taidas personas, kuras pēc sova stōvūklja vaļstī voi pakolpōjumim apvārsuma laikā Ulmanam varātu byut pazeistamas resp. dreikstēja cerēt uz diktatora personeigu pazeišonu. Ž. Unams kai vodūņa „acis un ausis“ tod ari pamateigi izsejōja pilšōņus caur diktaturas sītu, un reti kaidis latgalis nūkliva izradzātūs pulkā. Kod čeka vālōk stōjōs pi likvidejamūs un izsyutamūs sarokstu sastōdeišonās, tod „Es viņu pazīstu“ beja pyrmais uzmatums, kuru atlyka tikai papyldynōt, pōrlobōt un dorbs beja veikts uz tū lobōkū! Daudzi latgaļu sabīdriskī darbinīki tamdēļ var byut jam pateiceigi par jūs paglōbšonu nu čekistu uzmaneibas.

Latvišu tautas mydzynōšonu Ulmanis pīkūpe leidz 1940. goda 16. junijam (8 mēnešus) resp. leidz tam laikam, cikom Stalinam beja apnicis izalikt un tys atklōti okupēja Latviju, bet Ulmanis atklōti atzyna komunistisku vaļdeibu. Lai šūs 8 mēnešu laikā daži tōļredzeigōkī un mydzynōšonai napīmārōtī pavaļstnīki navarātu atstōt Latviju un nūkljyt ōrzemēs, Ulmanis nūlidze ōrzemu pasu izsnēgšonu, bet jau ogrōk izsnāgtōs pases tyka atraseitas atpakaļ. Izjāmums apsarūbežōja tikai ar pōrs gadejumim.

Jo šōs apslāptōs okupācijas resp. 8 mēnešu laikā Latvijai byutu bejuse patīši naatkareiga, nacionala vaļdeiba, šymūs pošūs apstōkljūs daudzus latvišus varēja un vaja dzēja glōbt nu komunistu izarēkinōšonas, un prūti:

a) Vajadzēja glōbt nu nūkljušonas komunistu rūkōs

tūs irēdņus un privatpersonas, kuri Latvijas valsts uzdevumā beja nūsadorbōjuši ar komunistu nalegalistu un spīgu apkarōšonu kai politiskōs pōrvaldes irēdņi, armijas pretizlyukōšonas vēršiniķi, rubežapsardzeibas izlyukōšonas vēršiniķi un cytas leidzeigas personas, kuras atklōteibai na vīnmār beja zynomas. Šūs dažus symtus personu vajadzēja apgōdōt ar ōrzemu pasem, izsnēgt nu valsts kases „komandējuma“ naudu un pyrmā kōrtā palaist pōri rubežai. Ulmanis turpretim nūdeve komunistim na tikai šūs personu sarokstus, bet ari pošus cylvākus.

b) Repatriējūt vōcīšus, vajadzēja „repatriēt“ reizē ar tim ari dzeives spējeigas daudzbārnu latvīšu saimes (saprūtams, vacpuiši, vacmeitas un izmērstūšōs 1-2 bārnu saimēs nabeja pyuliņu vērts), sevišķi nu aizsorgu komandīru apryndom, jo tī labprōt byutu sekōjuši sova voduņa aicyņōjumam. Šom saimem vajadzēja uzdūt saglobōt latvyskumu un, politiskim apstōklim dzimtinē izalobojūt, atsagrīzt atpakaļ latvīšu dzeivajam spēkam systūs rību aizpildeišonai. Vodūnis turpretim īspējamim leidzeklim atturēja latvīšus nu „pōrišonas vōcu tauteibā“ un aizbraucūšim repatriantim pakaļ dūsmōs aizsmokušā bolsā radiofonā klīdze: „Lai brauc uz naatsagrīzšonu!“

c) Kotra dzeivōt grybūša tauta tōs vitalitates apdraudēšonas gadejumūs kai pyrmūs ceņšās pasorgōt jaunīšus un it sevišķi studejūšū, patriotiskū jaunōtni. Ari Latvijai, komunistu okupaciju sagaidūt, vajadzēja censtīs izkleidynōt sovus studentus pa plašōs pasaules universitatem, lai īnainīks tū napōrsteigtu kompaktā masā un naiznycynōtu. Ulmaņa reiceiba šeit beja gluži preteja, komunistu diktatam atbylstūša.

Kod 1940. goda 16. jūnijā sorkonarmīši pōrplyudynōja dzimtines ceļus un piļsātas, radiofons pōrgōja uz komunistu raidejuma programu un Ulmanis atzyna Moskvā sastōdeitū Latvijas valdeibu, latvīšu tauta atsamūda kai nu dziļā, letargiska mīga, kurā vodūnis un propagandas šefs ar sovom runom jū beja nūvaduši.

Cylvāku dūmas zibiņōtri šaudejēs, maktlādamas kaidu glōbšonōs izeju. Daudzi navyltōti patrioti ar rubežsorgu komandīri gen. L. Bolšteinu priķšgolā, nara-

dzādami izejas izmukt no čekas rūkom, devēs glēvā pašnoveībā. Na mozums cerēja rast glōbīni, dūdūtis uz mežim, partizaņu gaitīs. Šeit otkon vodūnis šys latvišu Judasš, radio runā aicinoj vysus itin vysus: „Es palieku savā vietā, palieciēt jūs katrs savā!“ Šys Ulmaņa aicinājums beja vajadzēigs čekistim, lai latviši nabāguļōtu un ikvīns nu jim byutu atrūdams apcītynōšonai voi nyu dorbā, voi mōjīs. Tauta vēļ vīnmār navarēja saprast, ka Ulmanis jau seņ ir čekas kolps, un jō aicinōjumam ari šūreiz paklauseja. Un sēkas beja drausmeigas: goda laikā 2 000 nūgalynōtu un 34 000 deportātu. Šūs čekas vysnacīļvēceigōkā kōrtā spydzynōtūs un vālōk nūnōvātūs cīsšonas nav aprokstamas. Ka: rokstureigs pīmārs šeit der aizsorgu priekšņiks, gen. K. Prauls, kura likis tyka atrosts masu bedrē ar sasītom rūkom un cylvu ap koklu. Deportātī tyka pōrvasti uz Krīvijū preču vagonūs, ceļā bodynōti, veiri atškērti nu sīvom un bārnim un nūvitōti lelōkū tīsu Sibīrijas tundru apgobolūs, kur soltumā, bodā un smogūs dorbūs aizgōja būjā.

Nu kurā laikā K. Ulmanis beja paklauseigs Moskvas satelīts? Vīns ir skaidrs, ka tys beja jau lobu laiku pyrms 1940. goda 16. jūnija. Teik mynāts, ka šaidis stōvūklis īsastōjis ar 1936. g. 16. jūliju, kod vodūnis „pret sab-bas, armijas un pōrejūs kabineta lūcekļu grybu“⁵⁰⁾ par ōrlītu ministru īcēle V. Munteri, kura kuņdze „pēc tauteibas beja krīvīte“⁵¹⁾ un „kū uzskateja par boļševiku agentī.“⁵²⁾

Kaidu olgu sajēme K. Ulmanis nu Stalina par pakolpōjumim? Kaut ari tei nabeja karaliska, tod tūmār īvārojama un spilgtī atsaškeire nu nūnōvātūs un deportātūs patriotu olgom. 1940. goda 22. jūlijā K. Ulmani salonvagonā aizvede uz Dīnvydkrīvijū (kaut gon asūt bejuse sūleita izlaisšona uz Šveici) un nūmatynōja Zīmeļkaukazā, Vorošylovskas piļsātā. „Vorošylovskā jys dzeivōjis kai administratīvi izsyuteitais kaidas īstōdes noma pogolma

50) L. E., 120. lp.

51) O. Freivalds, Lielā sāpju draudze, 1952. g., 288. lp.

52) Amerikas Vēstnesis, 1956. g. 2. aug.

pībyuvē, Maļcova ilā 271, lobu gobolu nu policijas ģirkņa, kur bejis reizi nedēļā jōit registrētis . . . Nu jō 1940. g. zīmā un 1941. g. pavasarī sajemtas vairōkas vēstules . . .“ 53) Nu šom vēstulem, pīmāram, pīdareigī zynōja, ka 1940. goda Zimassvātkūs Ulmanis dadzynōjis ari egleiti, kurai bejušas 2 sveceites, mozgojamā bļūdā sasalis yudiņš un nu pakā syuteitōs frakas (laikam carātai Jaungoda vizītei pi Stalina) golā pīnōkuse tikai veste. Jam bejuse ari kolpyune, krīvīte.

Ulmaņa ōrlītu ministrs V. Munters par sovom pyulem vodūņa ceļa leidzynōšonai uz Stalinu ari napalyka tukšā. Jys „pēc Kirchenšteina valdeibas nūsadybynōšonas aizbrauce uz Padūmu Savīneibu pats labprōteigi. Dreizi pēc tam zv. adv. Sūna sajēmis nu jō telegrammu: „Atbraucu labi; izsyuti myusu montu!“ Adrese beja uzdūta kaidā Voronežas visneicā.“ 54)

Vālōk jys „dzeivōjis Voronežas NKVD nomā. Jys pasnēdzis vōcu volūdās stuņdes“ 54) un par sovom vajadzeibom rakstojis vēstules teiši Stalinam.

Kū nalaimeigō latgaļu tautēņa lai byutu vucejusēs demokratiskōs un diktatoriskōs Latvijas laikā? Demokratiskōs Latvijas laikā latvīšu politiki Latgolu uzskateja par koloniju un tōs īdzeivōtōjus par ūtrōs škiras piļšōnim — kolonijas īdzymtajim. Ulmaņa diktaturas laikā Latgola tyka uzskateita par dorba spāka rezervatu un jōs īdzeivōtōji — par naaizsorgōtu, nu zemes atbreivojamu kolpu kōrtu, kurim jōstrōdoj pōrejūs nūvodu lelsaimnīkim par zamu atleidzeibu. (Saprūtams, nōkušajā pūsmā — komunistu okupācijas laikā latgaļu stōvūklis vēļ vairōk pasalsyktynoj, jo jī teik pōrvārsti par kolchoznīkim — šim divdasmytō godu symta dzymtylvākim — ar komunistu vērga statusu, bet pi tō es ceru pasakavēt vālōk.) Latgalim ir pōri palykuse kai namaineiga, vysus laikus pōrdzei-

53) O. Freivalds, Lielā sājju draudze, 1952. g., 288. lp.

54) Turpat, 290. lp.

vōjušō jūs goreigō vadeitōja un dvēseles mīrynōtōja — katōļu Bazneica, jo laiceigūs lobumu sūleitōji un vērszemes paradizes taiseitōji tim ir sagōdōjuši tikai ryugtu viļšonūs. Un it kai pōri laikam un telpai uz jim skanātu bols: „Debess un zeme pōrīs, bet Muni vōrdi napōrīs!“ Šūs vōrdū izskāņā tod latgalis ari veidoj sovu laiceigū un myužeigū dzeivi.

PYRMŌ KRĪVU OKUPACIJA VYSPŌREJŌS PĪZEIMES

1940. goda 17. jūnijā Padūm'u Savīneibai oficiāli okupejūt Latviju, politiskā ziņā nūtyka lelas pōrmaiņas pošūs sadzeives normu pamatūs. Latvijas īdzeivōtōji nyu ir vysi vīnleidzeigi — komunistu kolonisti. Latgaļu stōvūklis šamā ziņā moz mainejōs, jo ari leidz šam jī tyka uzskateiti par ūtrōs škiras piļšōnim. Baltīšim turpretīm ir nūtykuse lela degradacija: saleidzynojuūt ar krīvim, nyu ari jī ir ūtrōs škiras piļšōni un vīnleidzeigi ar latgalim.

Latvijas īdzeivōtōji, vysi bez izjāmuma, nyu teik sadaleiti 3 škirōs:

a) politiski aktīvais elements — komunisti, jūs leidzjyutēji (sočuvstvujušcie) un komjaunīši,

b) politiski uztycamī (blagonadežnyj element) — ļaudis, kuri nav saistejušis ar partiju un tōs paleigorganizacijom, bet kuri, pēc partijas īskota, ir jai paklauseigi un ar laiku daļa nu jim var kļyut komunistiski aktīva;

c) politiski nauztycamī — (neblagonadežnyj element) — ļaudis, kurim komunisti nauzaticēja un kuri tamdeļ beja likvidejami voi deportejami.

Ulmanis ar sovu mydzynōšonas politiku beja panōcis, ka daži tautīši pēc nūtykušōs okupācijas vēļ ilgi navarēja atsamūst un saprast pōrmaiņu byuteibu un aptvert baigū realitati. Daļa, apm. 3—4 000, kuri otrōk atsamūda un saskateja sevi īryndōtus politiski nauztycamūs grupā, „pōrsavērtē“ par vōcišim un 1940/41. goda zīmā repatriē-

jūs uz Vociju,⁵⁵⁾ jo šys nyu beja palicis vīneigais ceļš, pa kuru varēja izkļūt nu Latvijas. Pōrejim vajadzēja sasamirynōt ar sagaidamū liktini.

Bejuši pilšōniskī politikī un storp tim seviški katōli beja iryndōti nauztycamūs grupā. Jim atlyka voi nyu mīreigi nūleist kur molā un gaideit sovu liktini, voi mēginōt dorbōtis pagreidē un taipat sagaideit sovu liktini. Jo jau iznōkums sagaidams vīns un tys pats, tod daļa izāškeire par aktīvu pagreidi, pi kam pīsardzeibas nūlyukā kotrs dorbōjōs atseviški, pilšneigi naatkareigi vīns nu ūtra, mēginojūt pavysam nasasatikt. Tys tyka dareits nūlyukā, lai, vīnam īkreitūt, nu jō navarātu izspīst atsazēit par sakarim ar cytim pagreidnikim, jo jys patiši cytus nazy-nōja un beja, kai mādz teikt, gluži vīns. Dorbōtis varēja divejūs vērziņūs: a) kļyut teroristam, kas ir ļūti oss leidzeklis vysaidā ziņā, un b) kļyut nauzkreitūšam komunistu nūdūmu izsekōtōjam un breidynōt cytus cylvākus nu sagaidomom brismom resp. traucēt komunistu plānus. Teroristim vajag byut organizātim, bet traucātōji var sekmeigi dorbōtis ari vīnskaitli. Es izavēlēju pēdejū. Izaškeiru par tū jau 1939. goda oktobrī, kod pōrsalicynōju, ka Ulmanis ir klivis par Stalina pavēlu paklauseigu izpīldeitōju resp. jō satelitu. Tamdēļ ari turpmōk stōsteišu tikai par sovom personeigom gaitom un tikai par tom, kurom teišš voi nateišš sakars ar latgaļu politiku. Pretspālātōjus un līcinikus censšūs vōrdā naminēt, jo nu nūtykušō ir pagōjuši tikai 10—15 godi, un faktu atklōta minēšona dažam lobam kai vīnā tai ūtrā dzeļža aizkora pusē var sagōdōt personeigas napatikšonas resp. byut par cālūni politiskom vojōšonom.

Koeksistence

Par koeksistenci sauc divu voi vairōku partneru īcīteigu sadzeivōšonu pēc lozunga: „laun maņ dzeivōt, un

55) Saleidz. ar L. E., 773. lp.

es ļaušu tev dzeivot!“ Šaidai sadzeivōšonai ir nāpicīšama partneru gryba pacīst vīnam ūtru un spēt rodušōs dūmstarpeibas izškērt īciteibas un pīkōpeibas gorā Koeksistences gola iznōkums parosti ir: 1) vīns partneris pēc eisōka voi garōka sadzeivōšonas perioda pakļāun sev ūtrū pakōpiniski, plānveideigā ceļā sagrōbūt saimnīcysku un politiskū dzeivi; 2) vīns partneris, dzeivōdams draudzeibā, izpētej ūtrō partnera vōjōs puses un tod pīveic tū otrā, atklōtā ceīnā, naizslādzūt bruņōtas varas pīlītōšonu.

Par koeksistenci dzērdēju kaut kur šaidu stōstēņu:

„Dzungļu molā, spēceigi salopōjušā kryumā nagaidūt īsaroduse žņaudzējyuska. Sys pats kryums ļūti patīcis ari lauku trušam, kurs jō pakrēsli radis patvārumu nu dadzynōjūšōs saules. Bet trušam napatykuse čyuska, jo tei žņauguse nūst cytus radejumus un tūs pēc tam apāduse. Čyuska saprotuse truša aizsprīdumus un pyrmō īsokuse runōt itīņ mīleigā balšēnā, saceidama: „Redzi, truseit, šō kryuma pakrēsliis maņ pavysam nav vajadzeigs, jo tys sadz laukumu kryuma molā, bet es dzeivoju kryumā īkšā, tōpēc tu, izmontōdams pakrēsli, manis nīmoz natraucej. Maņ taipat nav vajadzeiga kryuma apkōrtnes suleigō zōle, kuru tu vari ēst uz veseleību, jo es pōrteiku nu pelem, vardem un cytīm seikīm rōpulim, kuri tev dora tikai napatīkšonas, maisūtīs pa kōjom. Tamdēļ mes varim draudzeigi sadzeivōt kai satīceigi kaimīni: tu kryuma pakrēsli, es — blokus tev, kryumā.“

Trusis ari nūticējis jaunō kaimīņa vīlteigajam stōstam un izastīpis kryuma pakrēsli dīndusā, bet nu mīga jū izmūdynōjušās soltas vysapkōrt mīsai un čyukstēšona ausī: „Trusi, tagad es asmu troki izolkuse un grybu tevi apēst.“ Un čyuska apsatynuse vysapkōrt trušam, sažņaudzūt jū tik stypri, ka sabrakšējuši vysī kauli un tys beidzis elpōt un kustēt. Nyu čyuska trusi mīreigi nūrejuse, izbeidzūt jaukū koeksistenci, cereibā otrī sameklēt cytu kryumu un jaunu, vīntīseigu trusi.

Cik leidzeiga beja Stalina un Ulmaņa politiskō koeksistence! — Es ŗyupeigi nu molas vārōju vysas žņaudzējyuskas kusteibas ar cylvom ap truša kermini un ari

mirkli, kod sōka brakšēt garauša kauli ... Bet nyu stōsts jōpōrtrauc un jōatsagrīž pi realpolitikas.

Vizitē pi Kirchenšteina.

Kaids varātu byut komunistu pyrmōs valdeibas personalais sastōvs Latvijā un it seviški kas varātu byut ministru prezidents, par tū maņ nabeja ni vysmozōkō priksstota, jo ar latvišu un krīvu tyvynōšonōs bīdreibu un krīvu syutnīceibu, kai ari ar tom personom, kas grūzejōs ap šim istōdejūmim, maņ nabeja nikaidu sakaru; gluži preteji — es instinktivi jutu napatyku pat dūmōt par tim. Un kod Ulmanis 1940. goda 20. junijā apstyprynōja pyrmū komunistu valdeibu ar prof. Kirchenšteinu kai premjeru,⁵⁶⁾ munai jautreibai nabeja gola un ōzēšonōs veļneņš nabeidze kutynōt maņ papīžus: Kirchenšteins taču beja Lauksaimnīceibas fakultates profesors, par kuru studenti zūbōjōs, kai kurs prozdams. Pamatu tam deve pats profesors, jo kotru eksamenejamū jys mēdze izzūbōt, un studenti, sovukōrt, napalyka porōdā profesoram ar sovom attapeibom un pretdyurīnim. Un tai beja izaveidōjuse pat tradicija, ka izkrist pi Kirchenšteina pōrbaudejumūs ir apsveicama un gūda pylna līta, bet naizōzēt jū — nūsūdama. Ari maņ kai studentam beja bejuši rēkini, un, kaut es nikod jam porōdā nabeju palicis, tūmār vēļ reizī paōzēt, nūsaucūt jū par prezidentu, augsti gūdojamu prezidentu, ļūti cīnejamu prezidenta kungu, tik labprōt gribējōs, jo taisni Kirchenšteina izraudzeišona poša par sevi nu studentu redzes veidūkļa jau beja vyslelōkais humors. Sovu studenta matriculu es vēļ nabeju nūdevis, un reizē ar tū ari maņ pēc fakultates tradicijas beja pīnōkums Kirki „apsveikt“. Kaut ari studentim daudz kas teik pīdūts taidis, kū cyti nadreikst atsaļaut, tūmār šūreiz varēja smogi un pat naglōbami īkrist, jo dareišona taču beja ar komunistu valdeibu. Tūmār šei studentu spēleite šūreiz varēja jauki nūderēt,

---

56) L. E., 805. lp.

lai īmastu skotu komunistu premjera dorba kabinetā un varbyut īvylktu jū ari sarunā ... Un es nūlēmu mēginūt. Vysizdeveigōkais moments lykōs tod, kod prezidents pījam apsveicējus un kamdēļ storp tim navarātu byut ari es? Jys drūši mani pazyna nu eksamenu laikim un sūlejōs maņ pat parōdeit kaidu tauriņzīdi, kurs asūt izplateits jō dzeives vītā, Adažūs — lai es tik aizbraucūt. — Prezidentam pi reizes, saprūtams, jōisnādz ari kaida „svareiga peticija“, atbylstūša jō augstajam stōvūklam. Taidu es izgatavēju ityn ōtri un prūti:

„Augsti gūdojamam Ministru prezidentam, prof. Dr. A. Kirchenšteina kungam.

Pēc pastōvūšim nūteikumim Latgolā nadreikst samolcynūt lauksaimnīceibas rokstura objektus, mozōkus par 10 ha. Šū privattīseibu īrūbežōjumu Latgolas zemņiki sajyut ļūti sōpeigi. Lyudzu Jyusu gōdeibu atceļt šūs īrūbežōjumus un atļaut turīnes lauksaimņikim reikōtīs ar zemes īpašumim pēc jūs personeigim īskotim.

Patīsā cīneibā —

1940. g. 21. jūnijā
Reigā, Skūlas ilā 14 — 21.“

Stud.agr. B. Briška

(„Peticija“ navaiņojama pēc formas — atceļt spaidus, bet pēc satura oploma nqāēsī nšsunuuoq nu veidūklā — garantēt zemņikim privatīpašuma tīseibas uz zemi.)

Nyu izkrateju un izteireju vysas kabatas, atstōjūt tamōs tikai studenta matrikulu, nadaudz seiknaudas, augšējū „peticiju“ un kabatas lakateņu, lai pi varbyutejōs krateišonas nabyutu klōt daudz navajadzeigu un traucejūšu priķšmatu. Kod nyu vysi rekviziti beja pīnōceigi sakōrtōti un apsveikšonas vōrdi leidz ar mimiku un žestim spīdžeļa prišķā stingri īkolti, devūs uz Ūrlītu ministrijas nomu. Beju trōpejis eistajā laikā, jo redzēju maņ pa prišku iejam Universitates rektoru prof. Dr. M. Prīmani. Sardzes nikur naredzēja, un es devūs pi sekretara pīteikt ari sovu viziti.

Uzgaidamās telpās jau gaideja 3 apsveicēji. Pēc manis nu pazeistamim vēl īsaroda „Tureibas“ direktors agr. Zelmenis. Patērzēt gaideišonas laikā maņ nabeja ar kū, jo vysi klōtasūši kungi beja pōrōk augsta ranga, lai tūs trau-cātu. Rynda ōtri vērzejōs uz prišku, un pēc apm. 30 minu-tem es jau beju pi prezidenta. Rūkas spīdiņš, apsveikšonas vōrdi, cyldynōjumi — vyss ritēja pēc munas iniciativas, jo Kirchenšteins sova augstō omota dēļ navarēja ar mani īsa-laist uz ōzēšonūs. Bet kod es jam priškā uz golda nūlyku sovu papeiru un tū spēceigūs vōrdūs vēl papyldynōju, prezidents palyka pavysam nalaipns, pat oss un, pamōvis ar golvu krīvu syutnīceibas vērzīnī, bet nanūsaukdams vōrdā, īgni atčeiķstēja: „Tur, tur maņ ceņšās īstōsteit, ka vysracionālōk dorba spēku varūt izmontōt tikai lelsaimnī-ceibōs.“ Es bez tōlōkas izskaidrōšonas saprotu, kas tōs par lelsaimnīceibom, un, zynōdams Kirchenšteina ogrōkū ne-gatīvū nūstōju pret krīvu lauksaimnīceibu, nūvēlēju jam (ōzēšonōs nūlyukā) lobas sekmes kolchozu īreikōšonā. So-vu īsnāgumu kai naatbylstūšu vaļdeibas nōkušai agrarpo-litikai es jēmu atpakaļ, un pēc napylnom 5 minutem muna audience beja golā. Ilgu laiku pēc tam mani vojōja bailes, ka vizitei varātu sekōt muna apcītynōšona, bet vyss pa-gōja mīreigi. Bailes tūmār atsamoksōja, jo es nu pyrmo-lūta beju dabōjis zynōt, ka Latvijas nōkušō agrarpolitika byus lelsaimnīceibu — kolchozu īreikōšona. Un tai kai šamōs lelsaimnīceibōs „racionali“ izmontōs dorba spēku, tod daudz cylvāku byus liki un nu Latvijas laukim tiks pajemti prūjom.

Kod pēc kaida mēneša Latvijā sōkōs pēc skaita jau 4. agrarreforma — vacsaimnīceibu drupynōšona seikōs jaunsaimnīceibōs un mani centēs īsaisteit šōs reformas „mērnīku“ skaitā, (kuri zemi mēreja reizem pat ar požo-gim) es vysaidi mēginōju izavaireit, atsajūkōdams, ka šū-reiz es napīsadolu, bet nōkušā agrarreformā — saimnīcei-bu apvīnōšonā laikam gon vajadzēs leidzdorbōtis.

Latgolu 4. agrarreforma (1940. g.) skōre moz, jo tur nabeja daudz lelsaimnīceibu, kuras vajadzātu drupynōt.

Ari nōkušō — 5. agrarreforma: lelsaimnīceibu — kolchozu īreikōšona 1941. godā Latgolu praktiski skōre na-

daudz, jo tū pošā sōkumā pōrtrauce Vōcijas un Krīvijas kars. Juridiski turpretim pyrmōs komunistu okupācijas laikā beja nūtykušas lelas pōrmaiņas, jo zeme kai taida nasaskaiteja vairs zemniku, bet gon vaļsts īpašums. (Tū atzyna arī vōcu okupācijas vara. Zemniks sovas īpašumtīseibas uz zemi vēļ tagad nav atgīvis.)

Komunistiskōs Saeimas vēlēšonas.

1940. g. 5. jūlijā tyka izsludynōts lykums, ka 14. un 15. jūlijā resp. pēc 9 dīnom jōnūteik jaunom Saeimas vēlēšonom⁵⁷⁾ un kandidatu saroksti dēļ šom vēlēšonom īsnādza-mi leidz 10. jūlijam īskaitūt; taitod kandidatu sarokstu sa-stōdeišonai un 100 īsnēdzēju parokstu savōkšonai paradzā-tas tikai 5 dīnas un agitācijas izvesšonai 4 dīnas laika! Un šys politiskais ōrprōts laika īdalejuma ziņā tyka reikōts ar diktatora K. Ulmaņa svēteibu un reklamēts kai nūtei-kūšs uz Latvijas 1922. g. Satversmes pamatprincipim, kur paradzātas vyspōreigas, vīnleidzeigas, teišas, aizklō-tas un proporcionalas vēlēšonas. (Te tragikomiskā kōrta K. Ulmaņš atsagrīž pi demokratiskas vaļsts īkōrtas uz 1922. g. Satversmes pamatim!) Nu molas ar mīreigu prōtu ve-rūtis, beja skaidrs, ka šeit teik reikōtas navys breivas vēlē-šonas, bet vēlēšonu komedija, kurai jōpīpylda baiga trage-dija — Latvijas inkorporācija Padūmu Savīneibā.

Interesanti šamā sakareibā pasakavēt pi latgaļu un ari baltišu politiku stōjas. Baltišu piļšōniskī politikī, atskaitūt socialdemokratu, ar A. Keniņu un H. Celmiņu priķšgolā, kai ari katōļu politikī nūlēme pisadaleit vēlēšonōs ar at-sevišķim kandidatu sarokstim. Ari es sajēmu katōļu lidera aicynōjumu īsarast pi jō kandidatu saroksta sastōdeišonas dīnā. Pēc smogom pōrdūmu stupdem, vālā vokorā es ari īsarodu nūrōdeitajā vītā. Līders beja steidzeigs, bet lītišķs un laipni paziņōja, ka maņ jōkandidatejūt Saeimas vēlēšo-nōs kūpā ar vysim vacajim katōļu politikim, jo tauta na-cīšūt komunistus un partijai tamdēļ vēlēšonōs sagaidami

57) L. E., 805. lp.

leli panākumi. Es pīkrytu lidera īskotam, ka tauta nacīš komunistu un tamdēļ bolsōs par katōlim, jo tikai vyspōri vėlēšonōs šaidu katōļu sarokstu sagaideis. Par pēdejū pīzeimi līders beja nykns, jo nyupat jau jī taču šaidu sarokstu sastōdūt. Nagrybādams vairōk kaitynōt lobas ticeibas apgorōtū veiru, es apsajautōju, kū gon, pēc jō īskotim, jaunīvālātō Saeima dareis. Atbilde beja styngra, cīta un pōrlīcynojūša: „Mes nūlemsim, lai komunisti atstōj Latviju 24 stuņžu laikā!“ Nyu beja pīnōcis laiks maņ atklōti izteikt sovu pōrlīceibu. Es nūrōdeju, ka nōkušō Saeima nūlems Latviju pīvinōt Krīvijai; un jo deputati par šaidu lāmumu nagrybātu bolsōt, tod tū jūs vītā izdareis ap Saeimu sapulcynōti krīvu tanki. Tōļōk es atgōdynōju lideram, ka nivīnam lykumdūšonas aktam nav nikaidas praktiskas nūzeimes, jo nav bruņōtas varas, kas garantej šaida akta izvesšonu dzeivē. Tamdēļ ari lāmumam, ka komunistim 24 stuņžu laikā jōatstōj Latvija, vyspyrms jōnūdrūšynoj bruņōts spāks, kas tū spātu eistynōt. Un Latviju pōrplyudynōjušī sorkonarmiši bez militara pōrspāka tū taču naatstōs. Es nūteikti pateīču lideram, ka sirdsapziņa naatļauņ maņ bolsōt par Latvijas pīvinōšonu Krīvijai, un tamdēļ es nakandidatešu. Bet jo līders tū var, tod lai turpynoj vīn tōļōk kandidatu saroksta sastōdeišonu un tō īsnēgšonu. Saprūtams, myusu šķēršonōs beja ļūti vāsa, lai nateiktu vairōk. Mani nūspīde vacūs politiku saklō pieja realpolitikas pamatprincipim un vōjō orientēšonōs tagađnes nūtykumūs. Bet jo vacī politikī beja nūlāmuši lauzt sev ceļu uz komunistiskū Saeimu un jīm /turēja leidza ari jaunīsōcēji, maņ nabeja kū ībiļst, jo kotram taču pyrmā kōrtā jōbyut atbildeigam kai pret sovu sirdsapziņu, tai pret tautu. Un katōļu vacpolitiki lauze sev ceļu uz Saeimu tik breiniškeigi, ka jīm sovus bolsus apsūleja tikku izdzonōtō A. Ķeniņa un H. Celmiņa grupa, žydu piļšōniskais politikis Dubins, piļšōniskī krīvi, pat socialdemokratu lobō spōrna darbinīki un vyspōri vīnu dīnu lykōs, ka par katōļu sarokstu nūdūtu bolsus 90 % īdzeivōtōju bez ticeibas un tautēibas izšķireibas, jo tikai šaidš saroksts eksistētu. Tūmār, tyvojūtis saroksta īsnēgšonas breižam, vacī politikī beja nōkuši pi prōta, ka kandidēt ir beistami, un steidzeigi iz-

gatavōjuši ūtru saroksta variantu, kurā figurēja tikai politiskī jaunīsōcēji resp. idealistiskō katōļu jaunōtne bez pīredzes politiskā dorbā. Beja skaidrs, ka, isnādzūt komunistiskai vēlēšonu komisijai šū voi ari vīnolga kuru sarokstu, iznōkums varēja byut tikai divejāds: a) jo isnāgtū sarokstu vēlēšonu komisija pījam, tod pēc tō īvālātim deputatim byus jōbolsoj par Latvijas pīvīnōšonu Krīvijai; b) jo isnāgtu sarokstu nūraida, tod tymā paradzātūs kandidātus un vysus 100 saroksta paraksteitōjus — isnēdzējus čeka savōks kai cōleišus, lai tī natraucātu vēlēšonas un tom sekojūšū politiskū dorbu. Jo katōļu jauniši tyktu pījemti un tī, īvālāti Saeimā, sovas dzeiveibas glōbdami, nūbolsōtu par Latvijas pīvīnōšonu Krīvijai — tei nabyutu lela nalaimē, jo faktiskī Latvija tai kai tai jau beja Krīvijas sastōvdaļa. Turpretim, jo katōļu jaunišu sarokstu nūraida un tī pēc tam nūkļyust čekas cītumūs, tod vaineigi jūs nalaimē byutu vacpolitiki, kas jūs tur īgryuduši politiskōs tyvre-dzeibas voi ari pōlitiskōs spekulācijas dēļ. Pēdejō varbyuteiba mani lūti uztrauce, un sašutums beja naizsokams. Dareit šamā litā, saprūtams, varēja daudz. Varēja it pi vacpolitikim un vēļ reizi mēginōt jūs pōrlīcynōt atsateikt nu nūdūma syuteit jaunišus uz cītumu; taipat varēja sameklēt kotru jaunpolitiki un breidynōt nu sagaidamom sekom, bet es tod tyktu uzskateits kai nu vīnim, tai nu ūtrim par komunistu agentu, kuram uzdūts traucēt jūs politiskūs nūdūmus, jo tei taču ir parosta lita, ka pīlsōni vysu jīm napateikamū pīroksta komunistim un pādejī sovōs naveiksmēs otkon meklej pēc kapitalisma pērsta. Tamdēļ es klusēju un gatavōju plānus, kai glōbt jaunpolitikus nu cītuma, kod jī tur nūklyutu, jo tod jau par komunistu draugu manis nabyutu pamata apvaiņōt. Par laimi jauniši ar sovu sarokstu beja nūklivuši tikai leidz vēlēšonu komisijas koridoram un tod, īūduši turīnes gaisu, nōkuši pi saprōta un atsagrīzuši atpakaļ ar vysu sarokstu. Tys patīši beja saroksta faktiskūs isnēdzēju, kuru uzvōrdus es nazynu, cyl-dons un saprōteigs sūlis, kurs daudzim symtim katōļu, vac- un jaunpolitiku, aiztaupeja komunistu cītumu. Liki nūrōdeit, ka lelōkais vairums storp jīm beja latgali

Bet voi katōļu vacī parlamentarīši politiski byutu nū-

sūdami par napīdzēvōjušūs jaunīsōcēju nūdūšonu čekas rūkōs? Taču nē! Un prūti: realpolitikā ir naraksteits lykums, ka mīra un labklōjeibas laikmetā vysur vacpolitiki ir priškā un jaunōkūs nalaiž pi vōrda, bet kara, juku un cytu draudūšu situaciju laikā vacī pazyud un vyssmogōkais jōuzajam jaunajim. Šeit pīmāri: a) Angļu konservatīvōs partijas jaunō audze, kura uz sovīm placim iznese 2. pasaulja kara smoguma, ilgi gaideja, kod jūs vacais šefs Čerčils aizīs vacuma dēļ nu partijas un valdeibas vadeibas un jaunōki varēs pasavērzeit uz augšu pa partijas trepem.

b) Kod 1941. godā Latvijai tyvōjōs vōcu karaspāks, pyrmī uz Krīviju aizbāga komunistu partijas vodūši veiri, kai Kalnbērziņš, Lācis, Kirchenšteins un t.t. Latvijā tyka atstōti uz vītas vysjaunōki partijas un komjaunōtnes kandidati, īceļūt tūs pēski žylbynūši augstūs omotūs bāgūšūs dižveiru segšōnai. Šī jaunpolitiki tod ari sajēme vysu vītejūs un vōcišu izarēkinōšonu, zaudejūt sovas dzeiveibas, bet vacī partejnīki pēc vōcu padzeišōnas stipri un vasali atsa-grīze Latvijā un turpynōja tur sovu ārtū un īneseigū politizēšonu.

c) Latvijas diktators K. Ulmanis nūdeve čekai ityn vysus sovos atbalsteitōjus, lai tikai pašam atļāun natraucāti izbraukt uz Šveici. Tū komunisti jam beja apsūlejuši.⁵⁸⁾

Šaidū pīmāru uzskaitēšōnu nu daudzom vaļstim un vysīm laikmetim varātu turpynōt vēl pulka, bet tys nav muns nūlyuks. Svareigi šeit konstatēt tikai tū, ka komunistiskōs Saeimas kandidatu saroksta sagatavōšōnā latgaļu vacpolitiki jau parōdeja pilņeigu politisku brīdumu, tai sokūt, pasaules klasi, un par tū nu politiskō redzes veidūkļa atlik tikai prīcōtīs un navys rōtīs

Un satymša nakts ...

Par komunistu okupācijas īvadejumu Latvijā jōnū-rōda, ka dryumais vērdzeibas vokors un tam sekojūšō

---

58) L. E., 807. lp.

nakts īsasōka ar tū, ka prezidents Ulmanis okupācijas pirmajōs 34 dīnōs atcēle lelu daļu nu paša ogrōk izdūtajim lykumim, īskaitūt lykumu par jū pošu atbolstūšōs — Aizsorgu organizācijas likvidēšonu. Komunistiskō Saeima pēc tam veice atlykušū: Latviju pīvinōja Krīvijai, nacionalizēja lauksaimnīceibu un ryupnīceibu un īvede valsti padūmu īkōrtu. Valsts pōrvaldes aparatu pīskaņōja Krīvijai sistemai, ministrijas ar 1941. g. 1. janvari pōrveidojūt par tautas komisariatim un ministrus nūsaucūt par tautas komisarim. Tai pīnōce 1940/41. g. zīma — vystymsōkō un dryumōkō kūpš Latvijas dybynōšonas:

a) Vacsaimnīku saimnīceibas beja sadaleitas mozōs jaunsaimnīceibōs, un jaunī zemes īgīvēji nyu beja jō leidzīdzeivōtōji ari mōjā un leidzīpašnīki uz lūpim, saimnīceibas inventaru, molku un vyspōri uz vacsaimnīka īdzeivi. Jo kaidis nu leidzīdzeivōtōjim — „jaunsaimnīkim“ pi tam beja vēļ komunistiski nūskaņōts un nakauneigs, tod mōjas vacais saiminīks atsaroda vairs tikai kolpa stōvūklī. Bet tys jau ari beja paradzāts komunistu programā, ka šamā zīmā ir jōizputynoj vacsaimnīki, lai vīglōk varātu nōkušā vosorā īreikōt kolchozus. Vacsaimnīku cīsšonu un bezcereibas pakōpe tamdēļ vōrdūs nav izsokoma.

b) Nacionalizātūs ryupnīceibas un tērdznīceibas uzjāmumu bejušī īpašnīki reti kaidis tyka atstōts sovā uzjāmumā par olgōtu darbinīku — tehniskū vadeitōju, grōmotvedī, sētnīku u.t.t. Parosti tī tyka izmasti uz īlas bez īspējom atrast kaidu cytu dorbu.

c) Valsts un pašvaldeibu īrēdņi, sakarā ar pōrišonu uz Krīvijai administratīvū sistemu, vysī tyka atlaisti resoru resp. īstōžu pōrorganizēšonas dēļ. Tik tīkšā jaunajā, komunistu dīnastā vacajim un it seviški daudzmoz atbīldeigajim īrēdņim nabeja īspējams „plutokratiskōs“ pagōtnes dēļ. Vacūs īrēdņū vairōkumam beja jōpalīk bez dorba, vīnkōrsī izmastim uz īlas, bez izredzem nōkūtnē sameklēt kaidu nūsadorbōšonu.

Patīši vysim bejušajim beja satymsuse malna nakts, bez cereibom sagaideit reita gaismeņu. Un šeit nabeja starpeibas storp atsevišku nūvodu ļaudim, īskaitūt ari nabadzeigūs un ogrōk molā nūbeideitūs latgaļus.

Kas gon beja tī izradzātī, kuri varēja atrast dorbu un cerēt labi isakōrtōt jaunajā režimā?

1. Komunistu partijas bīdri. 1940. g. jūnijā Latvijā beja apmāram 500 komunistu, nu kurim apmāram puse beja cītumūs un ūtrō puse pagreidē, jo komunistu partija oficiāli skaitejōs slāgta. Saprūtams, ar dažim syntim cylvāku navarēja aizpīldeit vysu partijas un valsts administratīvū aparatu, kamdēļ sōkōs strauja partijas kandidatu vervēšona uz vītas un vacūs komunistu importēšona nu Krīvijas. 6 mēnešu laikā ari izadeve komunistu skaitu Latvijā taidā ceļā pīckōršōt resp. uzdzeit leidz apm. 2 800,⁵⁹⁾ bet ari šys skaits ir gaužam mozs, jo naatkareīgōs Latvijas laikā beja ap 90 000 valsts, pašvaldeibas, izgleiteibas, drūšeibas un satiksmes darbinīku,⁶⁰⁾ bet, nacionalizejūt ryupnīceibu, tērdznīceibu un amatnīceibu, vajadzeiba pēc darbinīkim vēļ pīauga.

2. Dažaidu nūgrupējumu un nūsaukumu socialisti ar socialdemokratim priķšgolā. Jau Ulmaņa diktaturas laikā komunisti beja isōkuši koeksistences politiku ar socialistim. Pēc Latvijas okupācijas komunisti, poši naspādami pōrjemt valsts aparatu sovōs rūkōs mozō skaita dēļ, socialistus cēle augstūs un zamūs omotūs. Un taišni Latvijas socialisti beja tī, kas uz sovīm placim praktiski iznese komunisma nūsastyprynōšonas dorbu Latvijā, jo vīnai pošai socialdemokratu partijai 1932. godā skaitejōs 12 500 bīdru,⁶¹⁾ kurus tagad komunisti lyka dōrbā. Pīskaitūt klōt cytas socialistu grupas, jōpījam, ka 1940. godā komunisti varēja izmontōt 20 000 šōs kategorijas pīlšōņu.

3. Kreisō pīlšōneiba kai Progresivō apvīneiba, Latgolas J Trasuna progresisti, demokratiskō centra ļaudis (ar „Jaunākām Ziņām“ priķšgolā) un tim leidzeīgi nūgrupējumi, pi kam navys vysas šōs organizācijas kai taidas, bet izlases veidā tūs „progresivōki“ bīdri.

59) L. E., 288. lp.

60) A. Darbiņš un V. Vītiņš, Latvija, statist. pārskats, 1947. g. izd., 18. lp.

61) L. E., 2330. lp.

4. Bezpartejiskī piļsōni — personas, kuras nabeja bejušas nivīnā politiskā partijā un likvidejamās organizacijās kai aizsorgūs, pārkyunkrystā u.t.t., vyspōri personas, kuras nabeja pīsadalejušas nikaidā politiskā, sabīdryskā un administratīvā dorbā. Šaidi cylvāki tyka maklāti, saisteiti komunistu administratīvajā aparatā un mēginōts pīsaisteit tūs ari partijai.

5. Pi vysa tō vēl beja lela nalaime, ka augsti kvalificātūs specialistu kai ōrstu, agronomu, inženeru, farmaceitu u.t.t. storpā tikpat kai nabeja komunistu (pīm., nu 900 latvīšu agronomim⁶²) tikai 2 beja komunistu pagreidnīki) un šūs ļaužu atvītōtōjus navarēja sāgatavōt uz ōtru rūku ar partijas eisō kursa un padūmu konstitūcijas ikaļšonu. Dzeives eistineiba napīlyudzami praseja šūs specialistu dorbus, kamdēļ arī personas, kuras šū dorbu dareja, vajadzēja pacist kai vysnapateikamōkōs zūbu sōpes leidz tam laikam, cikom jūs dorbu varēs veikt cytas, komunistim pateikamōkas rūkas. Tamdēļ ari baigajā godā komunistu dīnastā varēja sastapt vēl daudz plutokratiskūs specialistu seju. Ari Krīvijās komunistim beja gon daudz agitatoru un propagandistu, bet pat pošu mōjēs tryukā tehnisku specialistu, nīmoz narunojūt par tūs syuteišonu uz Latviju, kaut ari jī beja spīsti tū daleji dareit galeigas ideologiskas un politiskas napīcīšameibas dēļ. Šūs apstōkļu dēļ tod ari tehniskūs specialistu, plutokratu, likvidēšona voi izsyuteišona nūtyka ļūti lēni, lai gon tymā pošā laikā ar naspecialistim šōs pošas operācijas veicēs apbreinojami raiti.

Pa tysmu.

Pīmāra pēc, kai nūtyka tausteišonōs pa tysmu baigajā godā, pastōsteišu sovus personeigūs pīdzeivōjumus.

Sakarā ar Zemkūpeibas ministrijas likvidēšonu un tōs vītā tautas komisariata organizēšonu, es reizē ar pō-

62) L. E., 21. lp.

rejim ministrijas darbinīkim tyku atlaists. Komisariatā manis najēme pretim. Meklēju dorbu Reigā, vīnolga kaidu, lai tikai nūpeļneitu saimei uzturu. Panōkumu nabeja. Apmeklēju ari jaunīcaltū „Bekona Eksporta“ direktoru, jaunekleigu latgaļu agronomu, kuru nadaudz pazynu nu studiju laikim Universitatē, jo sovā 16 godu ilgajā studēšonā es paspēju ivārēt daudzus syntus studentu un storp tim gondreiž vysus latgaļus. Lyudžu sev fiziska dorba strōdnīka — gaļas izvodōtōja nūsadorbōšonu. Direktors izalyka kautreigs un nalaimeigs, jo jys navarūt mani pījemt par strōdnīku tamdēļ, ka, austūt pavasaram, agronomi byušūt lūti vajadzeigi lauksaimnīceibā un, īsaistūt mani cytā dorbā, jys varūt kļyut par kaitātōju

Laikrokstā izlaseju sludynōjumu, ka Īkšlītu tautas komisariats meklejūt agronomu saimnīceibas vadeibai, moksojūt lūti pīklōjeigu atolgōjumu. Ar šū sludynōjumu rūkā tod ari īsarodu nūrōdeitajā vitā, kur mani nūvede kaida čekas vērsnīka, krīva, dorba ustobā. Es beju tai nūsabeidis, īraugūt čekistu, ka lāgā navarēju pat sakareigi runōt un labprōt byutu bēdzis prūjom, bet navarēju, jo uz maņ izdūtōs caurlaides beja vajadzeigs jō paroksts, lai es vyspōri dreikstātu atstōt šū mōju. Krīvs paskaidrōja, ka Valmīras cītuma farmai asūt vajadzeigs saimnīceibas vadeitōjs, agronoms, un es jau reit varūt ījemt šū omotu; lai tik ejūt uz mōjom un krovojūtīs ceļam. Zynōdams, ka mynātū saimnīceibu vadeja īcīneits vacōkōs paaudzes pōrstōvis, agronoms Veinbergs, es īsađūmōju, ka čeka jū ir pīvōkuse un nyu meklej jam vītņīku. Beja ari skaidrs, ka, saistūtīs šymā dorbā, es byušu čekas dīnastā un jōs pastōveigā uzraudzeibā kai dīnu tai naktī, jo jōdzeivoj uz vītas — cītuma saimnīceibā. Instinktīvi jutu, ka ar vysim īspējamim leidzeklim jōsaraisa nu šō izdeveigō pīdōvōjuma vaļā. Bet kaidus es tik ībyldumus na ceļu, vysus čekists sūlōs nūvērst: sūlōs atsyuteit maņ pretim nu Valmīras cītuma smogū mašynu ar 2 strōdnīkim, kuri sasaiņōs munu īdzeivi un reizē ar saimi aizvess uz jaunū dorba vītu; sūlōs vysur un vīnmār, kod tik atraššu par vajadzeigu, dūt maņ bruņōtu cītuma sorgu kai pavodūni dorba gaitōs; sūlōs apgōdēt ar iztryukstūšim īdzeives

priekšmatim u.t.t. Kod vysi muni ībyldumi naleidz, es kerūs pi pēdejō — tāloju sovaidnīku, kurs bāg nu kotra cītumnīka, naktīs navar aizmigt arestantu tyvumā, pageibst, īraugūt asni voi dzēržūt cylvāka vaidēšonu, leidz čekists paroksta munu caurlaidi un es otkon asmu uz īlas — bezcereibas tymsā un boda ānā.

Apsvēru ari pastōvūšū īspēju „repatriētīs“ uz Vōciju. Juridiski tys beja īspējams — „vōcīteibu“ varēja „pīrōdeit“, bet fiziski muna saime šū akciju zīmas laikā navarēja realizēt, jo vīns saimes lūceklis beja zeidainis un cyti tik ekspanēti uz ceļōšonu, ka garōkūs gobolus veice četrōpus ...

Kur na gōju dorbu meklēt, vysur priškā nūteicūšajōs vītōs satyku socialdemokratu un jūs bravuras pynlū izaturēšonu. Komunistu mozō skaita dēļ nikur naredzēja; lykōs, ka jī vaļsts dzeivē nīmoz napīsadola. Vītōm vīnu ūtru varēja redzēt Latgolas progresistu, seviški nu jūs saimnīciskōs paleigorganizācijas „Šķiedra“ apryndom, ar direktoru Strupoviču un darbinīku A. Novīku priškōgolā. „Šķiedrā“ jau ogrōk mēdze taiseit aizdūmeigus veikalus, pīmāram, jei tērgōjōs ar krīvu manufakturu, kuras vīnei-gō pīgōdōtōja taču beja krīvu tērdznīceibas pōrstōvnicēiba resp. komunistu monopolorganizācija. Šī progresistu veikalnīki tod ari sastōdeja radzamōkū latgaļu grupu pi komunistim. Strupovičs tyka īcalts „Tureibā“ par vīnu nu direktorim, A. Novīks izavērzeja Īkšlītu komisariata priškōgolā, tod V. Latkovskis sōkumā vadeja politiskū policiju un P. Kuļšs — agenturu resp. ziņu pīgōdōtōju teiklu voi vīnkōrši — izspīgōšonu. Latgaļu politiskim un sabīdriskim darbinīkim (un jūs storpā ari maņ) nyu beja radīs stōvūklis, ka nikur navarēja nī pasaslēpt, nī ari kō nūlīgt voi kaidas nabejušas pōsokas sastōsteit — čekai vyss beja zynoms kai uz dalnas. Tys radeja sovaidi dryumu nūskaņu, kura pi ikkotra tūmār izapaude dažaidi — atkareibā nu rokstura. Es personeigi vysu sōku uzjēmt ar korōtovu humoru un reikōtīs ar cinīsku atklōteibu, jo liktiņš lykōs tai kai tai naizbāgams.

Saprūtams, nī latgali, nī baltīši nabeja eistī situācijas nūteicēji — tū dareja Moskva. Sakarā ar tū maņ rodōs

īspaidis, it kai Moskvas komunisti ar socialdemokratim ir otkon apsavīnōjuši vīnā partijā, un šaids stōvūklis tod, paplašynōts uz vysu pasauli, radeitu komunistim ārtus apstōklus vyspasauļa revolucijas sagatavōšonai. Komunistu un socialdemokratu antagonisma varbyutejō izbeigšona mani ļūti iinteresēja teiri nu teoretiskōs politikas veidūkla, kamdēļ sōku kaļt plānus stōvūkla pōrbaudei. Vajadzēja sameklēt kaidu par Moskvas nūdūmim labi informātu komunistu, un pi tam tik naivu, lai tys šūs nūdūmus maņ izpaustu pavysam nateišā kōrtā. Ar Moskvā školōtim un ryudeitim komunistim īsalaist tūmār baidejūs. Ari bejuši latgaļu progresisti lykōs napīmārōti šam nūlyukam, jo tī varēja ari nikō nazynōt par augstū spēli. Socialdemokratu īskoti šamā lītā maņ lykōs pavysam nanūzeimeigi, jo eisti politikas taiseitōji taču beja komunisti. Pēc ilgōkas pēteišonas nūskaidrōju, ka komunistu partijas centralkomitejā dorbojās kaidis latgaļu jauneklis, kuru es pazynu kai 13 — 14 godus vacu puiku. Pīminēju, ka pēc pamatškolas beigšonas jys mōcejōs komercškolā un nu tōs sūla tyka pōrcalts uz cītumu, kur ari sagaideja komunistu īnōkšonu. Nyu nu cītuma jys beja ticis īcalts centralkomitejā. Šys jauneklis varbut labi zynōja komunisma teoriju, bet praktiskōs apmōceibas Moskvā vēl nabeja īgīvis. Meklēju izdeveibu nōkt ar jū saskarē. Beju drūši pōrlīcynōts par iniciatīvas paturēšonu sovōs rūkōs. Jamūt paleigā jau mynātū korōtovu humoru un ciniskū atklōteibu, telefonēju jam uz dorba vītu. Pēc garōkas izaskaidrōšonas jys mani pīminēja un beja ar mīru ari apsarunōt, atstōjūt laika izvēli munā ziņā, beļ vītu nūteice jys — pi jō dorbā — lai es pīstateicūt sardzei, un tei tōļōkū izkōrtōšūt.

Nyu es steidzūs ar apmeklēšonu, lai jys napaspātu īgyut par mani pōrōk daudz informācijas. Iztukšōjis kabatas un atstōjis mōjōs vysu likū, steidzūs uz CK mītni. Sardze beja smogi apbrūņōta un pēc telefoniskas sasazynōšonas ar pīpraseitū personu otri mani nūgōdōja pi vacō paziņas, kurā es ar lelom pyulem varēju sameklēt izdzysušūs zāna dīnu vaibstus. Pēc sasasveicynōšonas es jam tū ari pateicū, ka uz īlas nabyutu jō pazinis lelōs pōrvērtēibas dēļ. Uz tū jys atbildēja, ka tū veicis cītums. Sarunas

nūsavērzeišona uz cītumim maņ napatyka, un es steigšus pōrgōju uz politiku, isōkdams ar pīmāru nu kara dīnasta, kur kaprali, seržanti un cyti instruktori tik varūneigi un voldūneigi blaun un tronkoj saldaterņus, dūmōt, ka jūs varai nav rūbežu, bet, kod pīnōk tyvumā vērsiniks, tod pa-deveibai, pazemeibai un papīžu dauzeišonai nav māra. Un es nūrōdeju, ka leidzeigi tagad socialdemokrati izakōr-toj ar pilšōniskūs partiju pīdareigim, atlaižūt tūs nu dī-nasta, izmatūt uz īlas un atstōjūt tryukumā un bodā. Jo šaidi reikōtūs komunisti kai tagad voldūšō partija, tod tys byutu pats par sevi saprūtami, bet socialdemokratu kapra-liskō stōja pret īdzeivōtōjim maņ pavysam nav izprūtama. Te es sasastūsteju un pībyldu, ka socialdemokrati laikam nav tagad politiskī kaprali, bet eisti vērsinīki, pret kurim ari komunistim jōsasyt papīži, un ka es varbyut vīnkōrši naizprūtu situaciju?

Muna pēdejō provokacija napalyka bez pretreakcijas, un paziņa tod gari un izsmelūši sōka klōsteit, ka socialde-mokrati asūt komunistim daudz kaiteigōki kai plutokrati, bet vīnkōrši jim, komunistim, naasūt partijas cylvāku, ku-ri varātu socialdemokratu atvītōt; tikleidz tys byušūt īspējams, vysus socialdemokratu izteireišūt vyspyrms un tod tik nōkšūt pilšōņu kōrta.

Te es apsavaicōju, kū komunisti dareis ar mums, pil-šōniskajim plutokratim, jo tagad jau asam lelōkū tisu bez dorba un maizes. Paziņa atbīldēja, ka tei asūt eislaiceiga un pōrejūša parōdeiba, jo vysim plutokratim byušūt jō-strōdoj sirsneigi jū sirsneigi un, jo kurs tū labprōt nagribē-šūt, tod atrassūt īspējas tū pōrlīcynōt, ka ir jōstrōdoj.

„Kas tod byus doroms?“ es īsajautōju

Paziņa atbīldēja, ka tū jī, komunisti, redzēšūt; kur kotrs plutokrats individuali nūdereigōks, taidā dorbā ari likšūt.

Tod es gribēju zynōt, voi ņorba vīta byus Latvijā, voi ōrpusē.

Jaunekleigais sarunu bīdrs tod palyka naruneigōks un na labprōt pateice, ka vīnu daļu nūdorbynōšūt šeit pat, bet ūtraī daļai dorba vītas nūrōdeišūt ari ōrpus Latvijas.

Nyu es konkreti gribēju zynōt, kas un kur, pīmāram,

maņ personeigi byus jōdora. Paziņa atteice, ka lauksaimnīceiba naītylpstūt jō nūdaļas kompetencē un tamdēļ navarūt nūteikti pateikt par mani nikō konkreta, bet vyspōri gon varūt apgolvōt, ka nanūteiktais stōvūklis ōtri izabeigšūt un CK lauksaimnīceibas nūdaļa ar Zemkūpeibas tautas komisariatu izkōrtōšūt ari vysu agronomu individualōs dorba lītas, lai tik vēļ pagaidūt kaidu laiceņu jūs uzaicynōjuma.

Tagad maņ vairōk lykōs napīdīneigi kū jautōt, un es, pasateicis par pīškērtū audieneci, gribēju dūtis prūjom, bet tū navarēju bez bruņōtas sardzes, kaida ari tyka pasaukta un mani izvadeja nu CK mītnes. (Vālōk, vōcu okupācijas laikā šō pōrgalveigō gōjīna dēļ tyku borgi pratinōks nu latvišu pārkyunkrystišim un vōcu SD veirim.)

Pōrrunōtais maņ sagōdōja vīlu pōrdūmom un slēdzīnim, un prūti: 1) pōrsalīcynōju, ka faktiskō nūteicēja vaļstī ir komunistu partijas CK, kuras darbeiba sadaleita nūdaļōs; 2) kotra šaida nūdaļa tod ari dirigej kaida komisariata darbeibu, kurs faktiski ir tikai pyrmōs izpyldorgans; 3) socialdemokrati ir salykti administrativūs omōtūs, lai izarēkinōtu ar plutokratim, — piļsōniskūs partiju pīdareigim, un veic šū uzdavumu ar kapraļa bravuru; 4) storp komunistim un socialdemokratim napastōv vīnleideiba un uzticeiba, bet tikai eislaiceiga koeksistence, kura ōtri vīn izabeigs ar pēdejūs „nūžnaugšonu“; 5) ka plutokratus pīspīss strōdōt komunistu nūrōdeitajōs vītōs un dorbūs kai Latvijā tai Krīvijā ar yaru, spaidu kōrtā.

Šaidā nūskaņā tod ari gaideju tōļōkūs nūtykumus sova bezdorba lītā. Pēc kaida laika sajēmu uzaicynōjumu īsarast Zemkūpeibas tautas komisariatā, sakarā ar munu ogrōk īsnāgtū dorba pīprasejumu. Vajadzēja īsarast pi Agrotehnikas pōrvaļdes priksnīka, agr. Niedriša, ryudei-ta komunistu pagreidnīka, kura es nikod nabeju redzējis. Nimoz nalaidis manis pi vōrda, tys maņ nūbēre kai pupas eisi un napōrprūtami:

„Mes zynom, ka jyus asat malns un taidis ari paliksīt. Bet bez dorba apkōrt slaisteitis naļausim, jo agronomi mums vajadzeigi. Jyus nadreikstēsīt: 1) strōdōt Reigā; 2) byut par školōtōju lauksaimnīceibas školōs voi kaidā cy-

taidā veidā uzturēt sakarus ar jaunōtni; 3) nūsadorbēt ar sabīdryskū dorbu un uzturēt kaut kaidus sakarus ar bejušajim politikim un cytīm plutokratim; mes sekōsim kotram jyusu sūlam. Varēsit strōdēt rajonā voi mašynu un traktoru stacijā, pat varēsit izteikt vēlēšonus par dorba vītu, bet bez pretenzijom uz tōs īvārōšonu. Sōkumā tūmār byus jōstrōdoj Reigā kai dīnas strōdņikam pi tulkōšonas dorbin; pašlaik vīna brigade tulkoj mašinu un traktoru staciju nūteikumus, instrukcijas, formularus un cytu literaturu nu krīvu volūdas latvīšu volūdā, un jums tai jōpīsavīnoj.“

Beju sagaidejis daudz slyktōkas ziņas, kamdēļ jutūs gondreiz apmīrynōts un, īvārōjūt arī piklōjeibu, pateīcu: „Paļdis, Niedrīša kungs!“

Nyu tik beja guņs pokolōs! Komunists kai apsvilis pīsatryuka nu krāsla un sasarcis blōve maņ vērsā:

„Ak, jyus malnais borvedi! Jyus pat nagribit zynōt, ka kungu seņ vairs Latvijā nav un ir tikai bīdri! Pat mani jyus nasakaunit nūsaukt šymā nūvozōtajā plutratu vōrdā! Es jau teīcu, ka mes naceram jyusus pōraudzynōt par lojalu komunismam, bet civilizātu izaturēšonu pret cylvākim mes praseisim! Lai šytei ir pēdejō reize, kod jyus kaidu nūsaucat par kungu bez pōrmōceīšonas! Un es asmu pōrlīcynōts, ka, vēļ reizi nūsaucūt šū rībeigū vōrdu, jyus sajemsit tik pamateīgu pamōceību, ka tys myužam izzuss nu jyusu leksikona, jo vēļ vyspōri spēsit muti paplēst! Ejat un īgaumejat, kū asmu teicis!“

Ak nadīnas! Kamdēļ maņ vajadzēja pīlaist šū naapdūmeigū un navajadzeigū demonstraciju? Tys beja nūticis nu munas puses naapzīneigi, nasagatavōti un pīļneigi navītā. Nyu atlyka tikai īspējami ōtri laistīs nu Reigas prūjom, jo komisariatā nabeja gaisa.

Īsaradis tulkōtōju brigadē, atrodu tikai vacas, labi pazeistamas plutratu sejas un nūsamīrynōju. Dorbs beja vīgls un atlyka pīteikūši laika nōkušōs dorba vītas meklēšonai. Pretdemonstraciju pīlaist es vairs nadreikstēju un īvārōt nūteikumu, ka nadreikstu sasatikt ar pazeistamim plutokratim, arī nabeja īspējams. Vīneigō vīta, kurā es nacerēju atrast pazeistamus, beja Limbaži. Ari tur orga-

nizejamō mašinu un traktoru stacija tyka nūvītōta neitralā vītā — lauksaimnīceibas bīdreibas īpašumā (parosti nūvītōja mōceitōja muižā). Sōku orientētis uz turīni. Laimeīga sasagadeišona maņ nōce paleigā: par direktoru uz šū staciju beja nūzeimōts pēdejo kursa agronomijas students, muns paziņa. Izzynōjis, ka es stōdoju tulkōtōju brigadē, tys lūti nūsaprīcōja par munu krīvu volūdas prasšonu un staciju nūteikumu pōrznōšonu un aicynōja mani uz Limbažim par vacōkū agronomu (agronomu posteņus parosti aizpīldeja ar lauksaimnīceibas vydusškolas absolventim). Es šaidu izdeveibu jau beju gaidejis un formalitašu nūkōrtōšonu uzticēju nōkušajam direktoram, pats nimos nasa-rōdūt komisariata priksnīceibai acīs.

Un 1941. goda pavasaram tyvojūtīs es īsarodu Limbažūs, pīlneiģi svešā vītā, svešūs ļaudīs, napazeistamā dorbā. Vīneiģi pazeistams beja direktors un tod tikai tai pavērši, kai students. Beja pīlneiga trymda, bez kaidu sakaru ar agrōkajim pazeistamim, draugim, rodim un dūmu bīdrim. Absoluta svešnīceiba. Par latgalim un jūs stōvūkli varēju sprīst tikai pēc analogijas, vārojūt, kas nūteik apkōrtnē un kas sagaidams paradzamā nōkūtnē. Un pīejamais par turpmōkim nūtykumim Latvijā un reizē ari Latgolā atļōve sacynōt sekojūšu:

1. Latvijā tyka īreikōtas pōri par 50 mašynu un traktoru stacijas — tipisks kolchozu īkōrtas īstōdejums lelu zemes plateibu apstrōdōšonai, kas līcynōja par kolchozu īreikōšonas sōkšonūs.

2. Mašynu un traktoru stacijas sajēme moz traktoru, lauksaimnīceibas mašynu un automašynu nu Krīvijas, kas lyka sagaideit, ka tōs vairōk dūmōtas vītejō lauksaimnīceibas inventara uztveršonai pēc vacsaimnīceibu izneidēšonas.

3. 1941. goda pavasarī, apm. aprīļa mēnesī kotrā pogostā tyka īreikōts vysmoz vīns zyrgu un mašynu punkts, padzanūt šam nūlyukam dažus lelōkūs saiminīkus nu mōjom un tūs inventaru leidz ar īdzeivi pōrvēršūt par zyrgu punkta pīdarumu. Šī zyrgu punkti tod ari beja dūmōti kai nōkušūs kolchozu kūduli.

4. Pavasarī, sējas laikā myusu direktors, atbraucis

nu apspriedes Reigā, maņ uzdeve gōdōt, lai rudinī vysa nūvoda — 13 pogostu ražu varātu nūvōkt ar mašynu un traktoru stacijas un pogostu zyrgu punktu mašynom un personalu. Šys uzdavums nōkūt nu valdeibas un partijas vysom stacijom. Uzdavums nūrōdeja, ka rudinī ražu nai-vōks vairs sējēji — zemņiki. Kur tī byus palykuši, par tū varēja tūlaik tikai minēt, bet skaidrs beja, ka sovōs sātōs tī vairs nasaimņikōs.

5. 1941. goda junija sōkumā pi mums uz reviziju beja īsaradis kaidis latvišu komunistis nu Moskvys īstōdem. Kod pōrstaigōjom Viekažu cīma vīnsātu laukus, kuri beja tīvi un gari kai sādžas šņūres, un es īsaminēju, ka ar traktorim šaidas šauras šņūres ir gryuti apstrōdōt, tod moskvītis smaideidams mani mīrynōja, ka rudinī zīmōjim šū zemi vajadzēsūt art krystynyskā vērzīnī, nūōrdūt rūbežas un vysu cīma zemi apstrōdojūt kai vīnu lauku. Kamdēļ tys tai byus jōdora es nīmoz najautōju, jo beja skaidrs, ka vīnsātom orōju rudinī vairs nabyus. Saprūtams, tys pats atsateice ari uz Latgolu.

Deportācijas

1941. goda pavasars Limbažūs pagōja samārā mīreigi, atskaitūt tū, ka tyka nacionalizāti vīglī un smogīautomobili, kai ari lauksaimņiceibas traktori leidz ar jūs nūdorbynojamom lauksaimņiceibas mašynom. Cylvāku pazusšōnas naktīs nu dzeivūklim un aizvesšōnas dīnas laikā nabeja ratums, bet vēļ nabeja pījāmušas masveideigu kustību. Tikai 14. junija agrā priekšpusdīnā Limbaži saskustēja, jo nūtyka spēceiga saimu izsyuteišona. Izbraukšōnas pavēli beja sajēmis ari vītejōs piļsēteņas bejušais aizsorgu priekšņiks, pi kura dzeivōja myusu direktors un labi ar tū satyka — beja sasadraudzējuši. Direktors, sašutis par sova drauga nalaimi, telefonēja steidzeigi Zemkūpeibas komisaram agr. Vanagam uz Reigu kai sovam lobam draugam un radinīkam, lyudzūt paglōbt bejušū aizsorgu priekšņiku nu izsyuteišōnas. Komunists Vanags asūt atbīldējis, ka nikō navarūt leidzēt, un īteicis ari pošam

direktoram nasajaukt izsyutamūs litōs. Un myusu direk-
tora aktivitāte uz reizes beja sašlukuse. Tūmār mašynu un
traktoru stacijas atteiceibas ar izsyuteišonas akciju ar tū
vēl nabeja izabeigušas.

Nōkušōs dienas pušdīņu stundē, kod vysī darbinīki
beja aizgōjuši uz pilšēteņu (apm. 1,5 km) pušdīņōt un es
vīneigais izpildeju dežuranta pīnōkumus, pogolmā ībrauce
smogō automašyna, pīlāgōta zaļumnīku pōrvodōšonai
— ar sūlim īkšā. Tōs apkalpe sastōvēja tikai nu 2 cylvā-
kim: šofera un vīna bruņōta, nūguruša jaunekļa. Pēde-
jais steigšus īsadrōze pi manis kancelejā un pīpraseja ben-
zinu automašynai. Es tod jaunekli pīvežu pi sīnas un pa-
rōdeju jam plakatu, ka par benzina izlītōšonu cytom vaj-
adzeibom nakai zemes apstrōdōšonai draud nakavejūša
nūšaušona, un īteīcu jam steigšus braukt prūjom. Jau-
neklis tod palyka vēļ uzstōjeigōks un stōsteja, ka jys īkš-
lītu komisariata uzdavumā vōcūt pa pogostim budžus un
aizsorgus syuteišonai prūjom un ka jō mašynai pītryucis
benzina maršruta turpynōšonai. Jam asūt atļauts jemt
benzinu nu mašynu un traktoru stacijom un, jo es pretō-
šūtīs jō vajadzeibai, tod jys mani jemšūt sev leidza un pī-
vīnōšūt pōrejim valsts kaitātōjim. Sašutis par nakauneigō,
kaut ari apbruņōtō puikas uzstōjeibu, es vēļ reizi tam at-
gōdynōju, ka mums nav tīseību jam dagvīlas izsnēgt, un
pīpraseju, papeirus, uz kuru pamata jys dreikst šaidi rei-
kōtīs. Jauneklis beja pīkōpeigs un izvylka nu kabatas va-
salu čupu dokumentu, nu kurim maņ pasnēdze divejus.

Pyrmais papeirs līcynōja, ka munā priškā stōv kai-
miņu pogosta — Pociema 19 godu vacais komjaunītīs.

Ūtrais, krīvu volūdā raksteitais dokuments, kuru beja
izdevis Latvijas PSR, NKVD, Valmīras nūdaļas pīrkšnīks,
saturēja pylhvarōjumu („upolnomočije“), ka komisija, sa-
stōvūša nu zamōk mynātom 3 personom (sekōja 1 latvys-
kys un 2 krīvyski uzvōrdi), teik pylhvarōta izsyuteit
(„vyselit““) nu apdzeivōtas vītas („poselka“ — sekōja
tukša rynda apdzeivōtōs vītas īraksteišonai), saimi („sem-
ju“ — sekōja tukša rynda uzvōrda īraksteišonai). Sekōja
nūdaļas pīrkšnīka paroksts un lels zeimūga nūspīdums.
Blanka beja dateita ar 13. jūniju, 1941. godu.

Kaut arī komjaunītis nabeja šos 3 veiru izsyuteišonas komisijas lūceklis, tūmār blanko pylnvarōjumā jys varēja iraksteit munu uzvōrdu un dzeives vītu un taidā veidā mani un saimi aizvest. Pi tam es redzēju, ka jam ir vairōki šaidi pylnvarōjumi, kamdēļ gryuši beja paredzēt, cik saimu vēļ jys taisōs jemt leidza. Nabeja jāgas ar jū plēstīs, tamdēļ es pīsakōpu, pasaceidams, ka jys var jemt benzīnu, jo paroksta mozu papeireņu, kura saturu es jam nūdiktēšu priškā. Jys beja ar mīru diktatu raksteit — kai jau školās zānam pīsaklōj, — un raksteitō saturs apmāram skanēja, ka jys, apbruņōts, īsaroda 1941. goda 15. jūnijā Limbažu MTS un patvareigi pajēme nu naapbruņōtō dežuranta 60 litru benzīna. Sekōja jō paroksts un muna atzeime par jō personeibu un pylnvaru roksturu. Komjaunītis, prīceigs, dūdāmīs pēc benzīna, beja aizmērsīs sovus dokumentus uz golda. Kod īsaroda muns paleigs, lyku tam izgatavōt dokumentu nūrokstus un pats aizgōju pušdīņōs. Bet paleigs nabeja paspējis nūraksteit, jo pōrōk ōtri nu pilšēteņas īsaradis milicīs un dokumentus pīvōcis. Tai izsleidēja nu munom rūkom izsyuteišonas pylnvarōjuma teksts, kaidu beja sajāmušas tyukstūšas saimu pyrms dūšonōs vērdzeibā. Pi kam maņ beja skaidrs, ka šōs deportācijas beja tikai sōkums tai lelajai akcijai, kuru vadeja Moskva un kuras turpynōjumā leidz 1941. goda rudiņam lauksaimnīki, kai latgali tai baltīši, byutu sajāmuši šeit pīmyntō izsyuteišonas pylnvarōjuma rokstu un atstōjuši sovās sātas. Akciju pošā sōkumā uz 3 godim pōrtrauce Vōcijas un Krīvijas kars, lai pēc tam tei rostu sovu baigū turpynōjumu . . .

Rokstūt šōs pīzeimes, nu 1941. g. 14. jūnija **deportācijom** ir pagōjuši gondreiz 15 godi, kamdēļ jau īspējams tōs nūstōdeit vēstures resp. naatgrīzamas pagōtnes gaismā un bez īnaida, dūsmem un personeigom tendencem atrast jūs eistū vītu Eiropas nūtykumu seceibā.

Senejūs laikūs krīvu tauta ir bejuse atspīsta nu Baltijas jyuras un reizē ar tū izslāgta nu Eiropas saimnīcyskōs, kulturalōs un politiskōs dzeives. Krīvu caram Pīteram Lelajam izadūd nūsastyprynōt Sūmu jyuras leiča austrumu smailē un uz Nevas ītakas nūdybynōt pilšātu Sankt Pe-

terburg — „Piceri“, vālokū Petrogradu un tagadejū Leningradu.

Par šo „lūga izcērsšonu uz Eiropu“ krīvi gavilej, bet nailgi. Tōlejūs zīmējūs, pūrūs grymstūšō un 4—5 mēnešus smogā ladā ikoltō ūsta nav spējeiga apkolpōt lelōs vaļsts vajadzeibas. Tamdēļ kōri skoti reik: māsti vāirōk uz dīnvydim — uz tagadejōs Ventspiļs un Līpōjas naaizsolstūšom ūstom. Bet šōs ūstas jau nu Livonijas laikim atsaroda voi nyu zam vōcu suverenitates, voi, tai izabeidzūt, Vōcijas politiskūs un saimnīcyskūs interešu sferā, kamdēļ natraucāta un naapstreidāta nūsastyprynōšona Baltijas jyuras austrumu pīkrastē nav varējuse nūtikt gondreiz leidz 20. g. s. vydam.

Tod ar 1939. g. 23. augusta un 28. septembra slapynajim leigumim ⁶³⁾ Vōcija atsateic nu sovom interesem Baltijas jyuras austrumu pīkrastē, atstōjūt Igauniju, Latviju un Leitovu Padūmu Savīneibas natraucātā ispaidu sferā, t. i., reiceibā un izvōcūt resp. repatriējūt nu šom vaļstim vōcīšus leidz ar tūs maņteibu.

Nyu dēļ krīvim ir radīs ilgus godu symtus gaideitais stōvūklis, kurs vysspylgtōk izteikts Padūmu Savīneibas ōrlītu komisara V. Molotova 1940. g. 30. jūnija vōrdūs, veļteitajūs Leitovas ōrlītu ministram prof. V. Kreve — Mīckevičam: „Jo krīvu cari, sōcūt ar Jōni Brīsmēigū, ceņtēs nūsastyprynōt Baltijas pīkrastē, tod jī tū nadareja sovas personeigōs gūdkōreibas dēļ, bet krīvu vaļsts interesēs. Byutu napīdūdami, jo Padūmu Savīneiba tagad naizmontōtu šū izdeveibu, kas varbyut nikod vairs naatsakōrtōs. Tōpēc myusu vodūni nūlāmuši Baltijas vaļstis inkorporēt padūmu republiku saimē.“ ⁶⁴⁾

Tamdēļ vysom Moskvas izdareibom, kuras ir realizātas atteiceibā uz Baltijas vaļstim pēc 1939. g. 28. septembra, kai okupacija, inkorporacija, deportacija, kolektivizacija, militarizacija u.t.t., ir tikai vīns mērķis: reizi

63) L. E., 128. lp.

64) L. E., 806. lp.

par vysom reizem nūsastyprynōt Baltijas jyuras austrumu pīkrastē un tū nōkūtnē nūturēt sovōs rūkōs!

Te vairs navar byut iluziju par krīvu labprōteigu voi mīrmīleigu izavōkšonu nu Baltijas vaļstim. Gluži ūtraidi — nivīns leidzeklis nateik uzskateits par naatļautu, lai tōs paturātu Krīvijas nairūbežōtā un natraucātā reiceibā uz myužeigim laikim.

Un jo krīvu nūsastyprynōšonu Baltijā vairs natraucej ōreji faktori, tod tū ļūti napateikami kavej ikšeji apstōkli — Baltijas pīkrasti apdzeivojūšōs tautas: īgauni, latviši, leitōviši un pēc 1917. goda ari latgali. Šōs tautas tod ir nūlamtas iznycynōšonai voi, storptautyskā volūdā runojūt, — genocidam.

Šeit svareigōki pamatfakti par vystōļok uz austrumim izbeideitōs un skaitliski vysmozōkōs tautas — latgaļu genocidu, jemti nu krīvu oficialajim olūtim:

1. 1929. goda Padūmu enciklopedijā ir losoms, ka Krīvijā dzeivojūt 20 000 latgaļu, kuru vajadzeibas apkolpojūt 10 latgaļu školās, tūs vajadzeibom teikūt sagatavōti ari škōlōtōji; jim iznōkūt ari latgaļu avize.⁶⁵⁾

2. 1938. g. enciklopedijā atrūnamas ziņas, ka Latvijas austrumu daļā dzeivojūt 400 000 latgaļu, kurim asūte sova patstōveiga volūda un navys latvišu volūdas dialekts.⁶⁶⁾

3. Bet jau 1953. g. enciklopedijā, t. i., tikai 15 godu vālōk losom, ka latgali asūt latviši, kurim **pagōtnē** (!) asūt bejušas dažas volūdas un kulturas atškireibas.⁶⁷⁾

Taitod jau 1953. godā Padūmu Savīneiba ir izsludynōjuse latgaļu tautu par asimilātu nu latvišim, t. i., pōrčyulōtu un izdzāsuse tōs vōrdu nu eksistējūšūs tautu skaita.

Voi latgali ari faktiski ir iznycynōti? Saprūtams, ka nā! Bet Moskvas komunistu uzdavumā nyu Reigas komunisti pastyprynōtā un nažēleigā kōrtā realizej pi jim tū latgaļu volūdas izskausōnas taktiku, kaidu latvišu na-

65) „Mozō padūmu enciklopedija“, 1929. g., 4. sējums, 507. lp.

66) „Lelō padūmu enciklopedija“, 1938. g., 36. sējums, 82. — 83. lp.

67) Op. cit., 1953. g., 24. sējums, 250. lp.

cionalists, dzejnieks K. Skalbe 1922. g. 7. februārī deklarēja nu Satversmes Sapulces katedras: „Mes prosom, lai jyus, latgali, zynōtu vaļsts volūdu cīneit. Kod jyus sovā laikā bejot zam Krīvijas, tod jyus, kai likās, ōrkōrteigi vīgli pīsovynōjot krīvu volūdu un saprotot tū cīneit. Tagad jyus sokot: „Ir divi volūdas, ir baltīšu volūda un latgaļu volūda.“ Kungi, nav divas volūdas, ir vīna latvīšu volūda.“ 68)

Taitod krīvu komunistim, baltīšu komunistim un baltīšu nacionalistim (kuru aktivōkō daļa, Skalbi īskaitūt, 1944. — 1945. godā emigrēja uz rītumim un izveidōja tai saucamū latvīšu trymdas majoritāti) ir vīns un tys pats mērķis: caur latgaļu volūdas izskausōnu realizēt latgaļu tautas asimilāciju, t. i., genocīdu.

Spīsti atsateikt nu sovas volūdas un cīneit „vaļsts volūdu“, latgali dzimtinē nyu ir nūstōdeiti dilemas priškā: kuru volūdu „cīneit“ vairōk — krīvu volūdu, kura tur teik uzskateita par vysas Padūmu Savīneibas vaļsts volūdu, t. i., pyrmū vaļsts volūdu, vai latvīšu volūdu, kura lītojama Latvijā kai ūtrō vaļsts volūda, pēc krīvu volūdas?

Sei naziņa izaškērt veicynoj latgaļu turēšonūs pi sovas mōtes volūdas un bremzej asimilāciju. Un gadejumūs, kur latgaļš ir spīsts atsateikt nu sovas volūdas, tod tōs atvītōšonai jys īt tū eisōkū un logiskōkū ceļu — izavēlej krīvu volūdu, jo ari poši baltīši taču ir nūlamti iznycynōšonai leidz ar vysu jūs „vaļsts“ volūdu.

Īvērzeitajam krīvu kursam Baltijas vaļstīs natraucāti turpynojūtīs vēļ dažas godu desmites, tur apluss na tikai latgaļu, bet ari latvīšu, igauņu un leitovīšu volūda. Tūs vītā skanēs vīna vaļsts volūda — krīvu. Un jo kurs šū volūdu naprass „cīneit“ pēc K. Skalbes deklarācijas principim, tū pīmeklēs deportācijas. Tamdēļ tūs uzskotomas par komunistu diktaturas vysispaideigōkū leidzekli tur, kur ir dareišona ar jūs režīmam naideigom, nautzycamom vai kaidā cytā ceļā un ziņā traucejūšom masom.

---

68) K. Skalbe, Raksti. Apceres par Skalbi, vēstules, runas „Daugavas“ 1955. g. izd., 414. lp.

Un Baltijas tautu genocida akcijas gaitā deportācijas jau tagad našaubeigi iryndošanas pirmajā vītā, nimos nanūgaidūt šus tautu galeigas iznycynōšonas momentu.

Vōcu okupacija

Ceiņa par Reigas hipodromu.

Pēc komunistu padzeišonas es gribēju atsagrīzt Zemkūpeibas resorā — Lauksaimnīceibas direkcijā, kai tū beja darejuši baltīši, bet direktors inž. A. Ūze najēme pretim, jo naasūt vakantu vītu (dēļ latgaļa, saprūtams) . . . Tamdēļ sōkumā strōdōju Statistikas pōrvaļdē kai specialists: agronomš — statistikis. Dorbs beja pateikams, prikšnīceiba laipna. Vadeju tautas skaiteišonu Līpōjas pilšatā un apriņķi (ūtrō lelōkō vīneiba Latvijā) un ari lauksaimnīceibas skaiteišonu Jākubpils apriņķi, bet tam nabeja nikaida sakara ar Latgolū, pi kuras beja pīsīta muna sirds. Kod direkcijas vadeibu pōrjēme agr. J. Andersons, otkon atjaunōju sovu praseibu pēc dorba Reigā, centrā, kur maņ lidze strōdōt komunisti. Atbiļde otkon beja — nav vakances! Tū es uzskateju par nagūdeigu rei-ceibu nu baltīšu puses un sovu tīseibu atgyušonai izaškeiru spert vysus lykumeigūs sūļūs, kaidus tik maņ byus ispējams. Gadejums nōce 1943. goda sōkumā, kod Latvīšu Legionā tyka īsaukts Reigas hipodroma direktors pulkv. Skaistlauks. Hipodroms vōcu okupācijas laikā atsa-roda Lauksaimnīceibas direkcijas pōrraudzeibā, kamdēļ izaškeiru pīpraseit J. Andersonam mynātū omutu. Hipodroms jau ogrōk beja vērsis munu uzmaneibu sakarā ar tū, ka uzjēmeigi veikalņiki biži mēdze īsarast Latgolā pi rikšōtōju zyrgu audzātōjim, iznūmōt nu tim zyrgus sa-ceikšu vajadzeibom kai privatuzjāmōji un tod, laižūt šus zyrgus bez īprikšējō trenēņa saceikstēs, tūs pōrpyulēt, pōrmūceit un otrā laikā jau kai invalidus atgrīzt atpakaļ zem-ņikim. Tys nūdareja zaudējumus na tikai naaizsorgōtim latgaļu zyrgkūpim, bet dezorganizēja vysu zyrgkūpeibas

veicynōšonas dorbu Latgolā. Nyu maņ beja vīnreizeiga izdeveiba šū jautōjumu pōrrunōt ar Lauksaimnīceibas resora šefu, nūrōdūt, ka latgaļu zyrgkūpim šaids stōvūklis nav cīšams. Įjamūt vakantu Hipodroma direktora omotu, es sūlejūs nūvērst šōs nabyušonas un pōrorganizēt pošu hipodromu nu Latgolas rikšōtōju bandātōja par zyrgkūpeibas veicynōtōju. Saprūtams, agr. J. Andersons nagribēja latgaļam uzticēt hipodroma vadeibu (jo tod jau jys vairs nabyutu dižcilteigais baltītis, kuram jōsaryupej, lai latgali nakōp pōrōk augstu), bet nūraideit munu lyugumu vakances tryukuma dēļ šūreiz vairs navarēja. Sōkōs „lōpeišonōs“, lai „vylks byutu paēdis un koza dzeiva“: par hipodroma direktoru tyka icalts navainojams zyrgkūpeibas specialists — Lauksaimnīceibas direkcijas vacōkais zyrgkūpeibas inspektors M. Lāže, bet es tyku pījemts direkcijas dinastā, nominali aizejūšō inspektora omotā, bet faktiski izpīļdeju Latgolas referenta pinōkumus. Hipodroma tūmār es vairs naizlaižu nu sova redzes aplūka, jo, izmontojūt M. Lāžes personeigū pazeišonūs un agr. J. Andersona pīkrišsonu, saistejūs hipodromā par saceikšu tīsnesi, zidojūt šam nūlyukam breivōs svātdines. Ari dorbadīnōs biži isarodu hipodromā un interesējūs par zyrgu īpašnikim, žokejim — braucējim, un, gelvonais, par zyrgim resp. kas ir tūs audzātōji. M. Lāže beja ļūti gūdeigs un bezpartejisks cylvāks un hipodromā ivārōja zyrgu audzātōju intereses. Vysu tū kūpa savalkūt, es beju pōrlīcynōts, ka vysmoz pēdejā vōcu okupācijas godā Latgolas zyrgaudzātōji beja pasorgōti nu nagūdeigūs veikalniku trikim. Šei muna akcija otkon nūtyka pilņeigi naatkareigi nu Latgolas politikim un cytom personom.

Deportācijas uz Vōciju.

Vōcu okupācijas laikā baltīši centēs sevi īryndōt zīmelnīku rases sastōvā, taidā veidā iztūpūt Hitlera rases teorijai par augstvērtēigajim zīmelnīkim un sevi pīskaitūt pi dominejūšom nacijom. Turpretim latgali jau nu sōktō gola, bet īpaši Ulmaņa laikā rasiski tyka tyvynōti slavim,

jo, lyuk, ziemeļnieciskais latgaļu pamatelements jau asūt stypri pārveidots caur pūļu un krīvu ašņa pījaukumu. Taidā veida Ulmaņa diktaturas laikā rasiski degradātī latgali vōcu okupācijas laikā jau pamatōti teik vojōti rasisku motīvu dēļ. Jau 1942. goda pavasarī nu Latgolas teik deportāti uz Vōciju pīspīdu dorbūs apm. 12 000⁶⁹⁾ latgaļu, apzeimōjūt tūs par nadržūsu, komunistisku elementu. Vōcijā jī tyka nūvītōti dorba nūmetnēs kai „ostarbeiter“i“ un kai ōrejū pazeimi nosōja pī apgārba pīšyutu plakatu ar burtim „OST“, kas nūzeimōja jūs pīlneigu beztīsiskumu un pīdareību austrumnīkim: pūlim, krīvim, tatarim un cytom, pēc Hitlera rasu teorijas, mozvērteigom, vērdzynojamom tautom. Jī kai jau austrumu strōdnīki dzeivōja nūžālojamōs barakōs, ēdīni sajēme nu kūpejō kotla — lūti tryuceigu un ōrpus barakom un dorba vītas dreikstēja uzaturēt tikai ar īpašom nūmetnes vadeitōja atļōvem resp. tī nabaudeja kusteibas breiveibas. Som pyrmajom deportacijom sekōja vēļ cytas mozōkas, un kūpejū pīspīdu kōrtā izsyuteitūs skaitu tamdēļ jōvērtej uz 20 000.⁷⁰⁾ Izsyuteišonas kōrtōja Dorba pārvaļdes (Arbeitsamti), kuru pīkšgolā atsaroda zīmeļnieciskī baltīši, kuri tod ari ceņtēs „slavyskūs“ latgaļus izmontōt vysas Latvijas kvotas aizpīldeišonai. Kai seviški naicīteigs pret latgalim un Hitlera rases teorijas eistynōtōjs tymā laikā tyka daudzynōts Daugovpīļs Dorba pārvaļdes pīkšnīks Reinhards.

Pēc kapitulācijas 1945. godā Vōcijā satyku vairōkus šaidus „OST“ strōdnīkus — latgaļus, kuri ar sašutumumu un ryugtumu stōsteja par vērgu dzeivi Hitlera režīma laikā Vōcijā un Dorba pārvaļžu reiceību dzimtinē. Jūs pacīteibas mārs beja pylns, un tī repatriējōs uz Latviju, pat komunistu vērdzeību uzskateidami par mozōku ļaunumu kai Hitlera izgudrōtū un baltīšu izvastū latgaļu rasiskū vojōšonu. Pī kam šūs rasiski vojōtūs latgaļu lobā nikō navarēja dareit, jo vojōtōji beja baltīši, kuri tagad jau beja tykuši pī atsevišķas, nu latgalim atdaleitas un rasiski „pylnvēr-

69) L. E., 479. lp.

70) Sal. L. E., 479. lp.

teigas“ tauteibas, saprūtams, iskaitūt sovōs izcylajōs šeibōs arī „gudrū“ pēcnōcēju skaita regulēšonu resp. izmēršonu.

Vizite pi generala Dankera

Šaidā latgalim dryumā pūsmā izaplateja baumas, ka Hitlers Latvijai dūšūt patstōveibu un Zemes īkšejō pašpōrvalde ar gen. Dankeru priksgolā veicūte jau atteiceigus priksdorbus. Gribējōs zynōt, tai sokūt, nu pyrmolūtīm, voi nu Hitlera žēlesteibas radeitajā Latvijā Latgola vēl itylptu un pozitīvā gadejumā voi jai byutu kaidas leidzrunōšonas tiseibas atjaunōtajā vaļstī. Gen. Dankers tod vadeja Īkšlītu generaldirekciju un skaitejōs augstōkais īrēdnis Zemes pašpōrvaldē.

Munu viziti generalam piteice kaidis generaldirekcijas īrēdnis — latgalis, kurs tur piļdeja Latgolas referenta pīnōkumus. Jys maņ asistēja ari audiences laikā. Uz munim jautōjumim (kurus generals na labprōt gribēja saprast un munam asistentam nōcēs daudz pyulētis, lai napōrtryktu sarunu kontakts) atbildēja, ka Latgola asūt paradzāta kai atjaunojamōs Latvijas sastōvdaļa un jei baudeišūt leidzrunōšonas tiseibas vaļsts lītōs. Tūmār vaļsts atjaunōšonas jautōjums pašlaik gon asūt vairōk baumas kai konkreta realitate. Bet ari baumas jau asūt taču vairōk kai nikas!

Pēc sarunas beja skaidrs, ka Latvijas tīsiskōs atjaunōšonas jautōjums vēl tōli stōv nu realitates un ka generals Dankers nav tys veirs, kura vadeibā kas pozitīvs šymā vērzinī byutu panōkams.

Latvišu legionu dyuksnōjā

Ar latvišu pašpōrvaldi un ari vōcu civilpōrvaldi tūmār beja daudz kū runōt un pōrrunōt, vysvairōk Latvišu breivprōteigūs legionu litā, kai ari par daudzom blokus parōdeibom, saisteitom ar legionu.

Pisaskarūt legionā litai resp. latvišu kolpōšonai Hitlera armijas un policijas bruņotajās ryndās, jōivāroj divi bruņotūs veiru grupas: breivprōteigī un mobilizāti.

Laikā nu 1941. goda juliā leidz 1943. goda februaram daudz latvišu, lelōkū tīsu gon baltīši, breivprōteigi pīsa-teice dīnastei policijas vīneibās, kuru uzdavums beja īk-šejās drūšeibas uzturēšona vōcu aizmugurē, īskaitūt tei-reišonas pasōkumus un pīsadaleišonu žaidu akcijās.

Šūs pošu policijas vīneibu resp. bataljonu daļa teik lykta pamatā ari Latvišu legionam, kura uzdavums jau be-ja aktīva leiddzaleiba frontes nūturešonā resp. pīsadalei-šona kaujās.

Leidz ar legionā organizēšonu sōkās ari obligata veirī-šu mobilizacija legionā vajadzēibom.

Sōkūt ar 1943. goda februari, legionā tyka īsaukti nu 1906. leidz 1924. godam dzymuši veirīši resp. 18 godu gō-jums. (Beidzamā laikā tyka īsaukti ari 1905. g. un nu 1925. — 1928. godam dzymuši, bet šās īsaukšonas Lat-golu vairs moz skōre.)

Šymūs 18 godūs, opolūs skaitlūs rēkinojūt, vajadzēja byut dzymušom 182 tyukstūšom veirīšu. 71) Kod īsaukšona tyka nūbeigta, tās rezultati uzrōdeja sekojušu ainu: 43 000, kas atsaroda policijas, cītumu, rūbežapsardzeibas un dzelž-ceļu dīnastī voi ari beja īskaiteiti kai naatvītojamī saimnī-cyskajā dorbā (UK kartes īpašnīki), mobilizacijai nabeja pakļauti; 51 000 īsaukšona tyka atlykta dažaidu idūmōtu un izdūmōtu īmesļu dēļ (!); 19 000 īsaukšonas komisija at-zyna par nadareigim karadīnastei (!); 23 000 īskaiteitas ōrryndnikūs; 7000 atvalynōtas veseleibas uzlobōšonai un 5000 nūdūtas ōrstu, specialistu, izmeklēšonai. Taitod fak-tiski legionā iryndai atlyka vairs tikai 34 000 72) voi kotrs pīktais veirīts.

Tai kai vysi korstī karōtōji jau beja breivprōteigi aiz-gōjuši policijas bataljonūs, tod mīrmīleigōki ļaudis vysaidi ceptēs nu mobilizācijas atsabreivōt.

71) L. E., 1293. lp.

72) L. E., 1293. lp.

Pādejais apstoklis izavērtē vēl napīdzeivōtā kukuļōšonā. Tyka pikukuļōti pogostu un aprīnku omota veiri, lai lauksaimnīceibā nūdorbynōtī veiriši tyktu īskaiteiti naatvītojamūs kai vīneigī lauku mōju īpašniki voi faktiskī apstrōdōtōji (UK karteišu īpašniki). Taipat kotrs īstōdes voi fabrikas darbinīks nalīdze kukuļus sovīm vadeitōjim, lai tikai tū atzeist par naatvītojamu un pīšķir UK karti. (UK = Unabkömmlich = naatvītojams.)

Bet personom, kurom beja kaids sakars ar īsaukšonas komisijom, beja fantastiskas kukuļu jimšonas īspējas. Pat daži ōrsti, ōtras īsadzeivōšonas kōrōdami, par lobu atleidzeibu nūoperēja (nūmauce) kōju pērstim nogus, jo šys krūpļōjums veirīšus atbreivōja nu kara dīnastes!

Taida veidā kukuļōšona beja pōrsavārtuse par vyspōratzeitu un cīnejamu parōdeibu.

Pret šū najēdzeibu vēl pulka protestēja, syuteidami legiona generalinspektoram gen. Bangerskam sašutuma pylnas vēstules, kurōs atklōti tyka nūrōdeits, ka jauneklū īsaukšonas vītā nūteikūt speķa gobolu mobilizacija.⁷²⁾ Pat augstōkais policijas šefs Latvijā un gen. Bangerska teisais priekšniks, vōcu generals Jekelns atzyna, ka pi īsaukšonas asūt nūtykuse kukuļōšona un legionā asūt mobilizāti vīneigi namanteigī — tryuceigōkī.⁷²⁾

Nav nūslāpums, ka nabadzeigōkī beja latgali, kuri tod ari sastōdeja legiona mobilizātōs daļas (41,6 %) golvonū masu, jo naspēja sagōdōt smogūs kukuļus.

Austrumu frontes kaujas beja asiņainas un praseja daudz uperu. Legions šamā ziņā nabeja izjāmums. Tamdēļ ari jys pōrsavērtē par latgaļu veirīšu Golgotas vītu. Tur kaujōs krūpļōja un nōvēja Latgolas tautas dālus bez jāgas un mērka — par Hitlera īcarātū Lelvōciju, kurai nūsastryprnojūt, beja paradzāts latgaļus pōrvītōt kaut kur uz Krīvijū, jūs zemi kolonizejūt vōcīšim.⁷³⁾

Kaujas laukā voi ari pēc kapitulācijas krīvu rūkōs nūnōkušim legionarim — latgalim kai gyusteknim klōjōs lūti smogi, jo, kaut ari pīspīdu kōrtā mobilizāti, tī tūmār ofi-

73) Sal. L. E., 479. lp.

ciali skaitejūs breivprōteigī, kurus inaidnīks nataupa. Eisi sokūt, Latvišu breivprōteigūs legions beja latgaļu veirišu iznycynōšonas īstōdejums.

Tymā laikā, kod latgaļu veiriši legionaru ryndōs asiņōja irokumūs, jūs aizmugurē (aizsagā) — aizmugures teireišonas akcijas uz vōcišu pavēli veice latvišu breivprōteigōs policijas vīneibas. Šōs akcijas atkareibā nu plašuma veice voi nyu latvišu policijas veiri vīni poši, voi papyl-dynōti ar vōcu spākim, reizem leidz treju pulku styprumam. Un kur šaida teireišonas akcija gōja pōri, tur patīši vysī ciļvēceigī radejumi aplusa uz myužim.

Samā sakareibā maņ naizdzēšamā atmiņā stōv vīna policijas šofera stōsts, kurs izbraukōjis plašus Krīvijas apgobolus, pavadeidams latvišu policijas vīneibas jūs akcijas, un ļūti biži vodōjis ari daudzynōtū policijas bataljona komanderi, majoru Arāju.

Pēc šofera stōstējuma, kod vīna nu daudzajom teireišonas akcijom bejuse pabeigta un vysī vōcišus traucejuši īdzeivōtōji apklusynōti, palykušas pōri ap 20 jaunovas. Tōs lyugušōs, lai dora ar jom kū grib un jam, kas pateik, tikai lai atstōj dzeivas. Teireitōji tod ari nasakautrējuši jimt šom jaunovom vysu, kū kōrōjuši, bet beigōs tūmār pajāmuši ari pādejū — dzeiveibu.

Pēc byuteibas šamōs eisajōs pīzeimēs nabyutu vīta nūsadorbōt ar nacionalsocialistu un komunistu sovstarpejōs izarēkinōšonas metodem, jo sovā nacilvēceibā tōs obejōs pusēs beja gluži vīnaidas. Un jo asmu tū darejis, tod tikai tamdēļ, ka Krīvijas ritumu nūmalē, plašā jūslā dzar Latgolas rūbežu dzeivōja lels skaits latgaļu, kurus šō kara laikā iznycynōja resp. izteireja Arāja, Ozola voi kaida cyta policijas bataljona veiri. Un sōpeigōkais ir tys taisni šūreiz, ka beņdes dorbu ir veikuši „latgaļu brōli“ — baltiši.

Bet voi šī teireitōji ari privatā dzeivē beja kaidi nacylvāki un brīsmūni? Dūmoju, ka tikai ratūs gadejumūs. Ar majoru Arāju īpasazynu Zimeļvōcijā — Šlezvigā, kod tys dažas diņas pyrms Vōcijas kapitulācijas meklēja īspēju nūklyut Daniajā un aizbēgt nu Vōcijas. Kod tys naizadeve, jys veikli sasadraudzēja ar bogōtu latvīti, legionara atraitni, kura lelā sajuusmā tam uzdōvynōja sova bejušō

veira uzvolku. Nyu majors nūmete militarū uniformu un pōrsavērtē par civilistu. Lāpnī tautīši jam izgatavōja uz Ābeles vōrda dokumentus, un jys natraucāti dzeivōja Šlezvigā un kēre Šlejā zivis, beja latvīšu sabīdreibā labi iradzāts kai piklōjeigs, izneseigs, stolts un labi audzynyōts burša cylvāks.

Tai kara laiks majoram lykōs laimeigi nūbeigts. Tikai atteiceibu kōrtōšona ar sīvītem arvīnu vēļ nasaļōve īsakļaut mīra laika tīsiskajōs normōs. Vīna latvīšu jaunova tamdēļ beja grīzusēs pi angļu okupācijas īstōdem pēc pāleidzeibas sovu sīvītes tiseibu respektēšonai nu Arāja leidzīdzeivōtōja, ari bejušō policijas vērsinīka puses. Taidā kōrtā teireitōjim iznōce pyrmō saskōre ar angļu militarū policiju. Kaidas beja šōs saskōres sekas, es nazynu, jo tymā laikā pōrsacēļu uz Vōcijas dīnvydim.

Jo mes mēginōtu uzstōdeit aiz Latvijas rūbežas palykušūs latgaļu bilanci, tod tei izaskateitu apmāram šaida:

1. Latvijas breivvaļsts laikā Krīvijā nūtyka kolchozu īreikōšona. Kolchozūs sadzyna ari latgaļus, pi kam daļu nu jim jau tod izsyuteja uz Īkškrīvijū un Sibiriju kai nazutycamus īdzeivōtōjus, kuru skoti laikim vērsūtīs uz „buržujiskū“ Latviju.

2. Daļu nu kolchozūs palykušajim latgalim vōcu okupācijas laikā izteireja latvīšu policijas vīneibas kai krīvim labvēleigi nūskaņōtus.

3. Vōcīšim resp. latvīšu policijas veirim draudzeigūs latgaļus pēc vōcīšu padzeišonas otkon sūdeja komunisti kai kolaborantus un vaļsts nūdevējus.

4. Dzeivi palykuši taitod varātu byut:

a) sorkonajā armijā mobilizāti veirīši gadejumā, jo tī kaujōs nabeja krytuši;

b) sorkonajā armijā īsautōs sīvītes — plintneicas gadejumā, jo tōs nakryta kara laukā;

c) nu pīrūbežas apvydim uz Īkškrīvijū un Sibiriju izsyuteitī. Bet pādeji jōuzskota par zudušim tautai tamdēļ, ka reši kuram nu jim byus atļauts atsagrīzt dzymtajā pusē — latgaļu vydā.

Taitod aiz Latvijas ogrōkōs rūbežas palykušūs latgaļu

balance pēc Ūtrō pasaulā kara jōatzeist par ōrkōrteigi dryumu.

Brūņōta pretesteiba.

Reigā, Skūlas ilā satyku J. E. Veiskupu J. Rancānu. Tys beja 1944. goda agrā pavasarī. Jys maņ eisumā pastōsteja, ka teikūt organizāta brūņōta pretesteiba vōcīšu padzeišonai nu Latvijas ar irūču varu. Līta asūt nūpītna un ļūti slapyna. Pretesteibu organizejūt vacōs politiskōs partijas, kuras tagad asūt izveidōjušas Latvijas Centralū Padūmi. Sasaceļšonas laiks vēļ naasūt nūteikts, bet teikūt veikti organizatoriski priksdorbi. Veiskups maņ nūpraseja, voi es asūt ar mīru sajemt irūčus un stōtīs iryndā. Es devu sovu pīkrisšonu, bet, īvārojūt pīsardzeibu, teiču, ka šamā lītā nōkūtnē runōšu tikai ar jū vīnu pošu un kotras trešas personas manis uzrunōšonu par sasaceļšonu uzskateišu par provokaciju un sarunōs naīsalaisšu. Tod arī vīnōjomēs, ka kontakts sasaceļšonas lītā byus teišs, bez starpnikim. Veiskups pīraksteja munu adresi, un ar tū es beju nūklivis brūņōtas sazvēresteibas daleibnīku skaitā. Kai zynoms, LCP pretesteibas kusteiba brūņōtā sasaceļšonā napōrsa-vēerte.

Latgola palyka naevakuāta.

Jau vysu 1944. goda jūnija mēnesi Latgolā beja dzēr-žama lelgobolu dunēšona austrumūs, bet naktīs radzama ari kara darbeibas blōzma. Zemnīku prōti kliva arvīnu namīreigōki. Stōvūklis vēļ vairōk pasaslyktynōja jūlija pyrmajōs dīnōs, kod komunistu karapulki tyvōjōs Pūlijas rūbežai un Īlyukstes apriņka austrumu pogosti beja jau teiši apdraudāti nu krīvu okupantim. Nūsabažejis, ka ari Latgolas austrumu daļu tyvōkā nōkūtnē var sagaideit tys pats liktiņš, grīžūs pi Lauksaimniceibas generaldirektora, agr. J. Andersona ar jautōjumu, voi ir paradzama Latgolas zemnīku evakuacija, kara darbeibai tyvojūtīs. Andersons

atbildēja, ka jys devis reikōjumu evakuēt Īlyukstes apriņķa apdraudātūs pogostu zemņikus, bet vōcu īstōdes jō reikōjumu atcālušas un pīdraudējušas jū pošu nūdūt kara tīsai par īsajaukšonu Vērspavēlniceibas kompetencēs, jo īdzeivōtōju evakuācijas pavēli nu kara darbeibas jūslas dreikstūt dūt tikai kara īstōdes. Bet kara īstōdes naasūt davušas reikōjumu evakuēt laucinīkus nu apdraudātīm Īlyukstes apriņķa pogostim, un tī tod palikūt krīvim. Taidš pats liktiņš sagaidoms ari latgalim.

Beja otkon pīnōcis laiks, kod, fronteī tyvojūtīs, kara īstōdes beja pōrjāmušas civilistōžu kompetences un latgaļu evakuācijas lītā pēdejom nīkas nabeja doroms. Vēl jūlija mēneša vydā izkōrtōju vīnu braucīni pa Latgolu, atsavadeju nu jōš zelteitajom dryvom, dzidrajim azarim un tyvojūšōš nalaimes nūspīstajim cylvākim. Vērspavēlniceiba pīspīdu kōrtā evakuēja īstōdes un veikalus, bet zemņikus atstōja pošu liktiņam. Kuri gribēja, varēja bēgt rītumu vērzīnī, bet uz pošu risku un atbīldeību. Latgaļu zemņiki, byudami pōrōk cīši saauguši ar sovu sātu un zemi, šaidūs apstōkļūs nūspīdušā vairōkumā izaškeire par pālikšonu uz vītas. Praktiski taitod Latgola palyka naevakuāta. Saprūtams, vālōk vōcu kara īstōdes ļūti čakli, pat pīspīdu kōrtā evakuēja Latvijas īdzeivōtōjus uz Vōciju, bet tys skōre golvonā kōrtā Reigu un Kūrzeni. Latgolai tys beja jau par vālu — tur vaļdeja jau komunisti. Tamdēļ ari trymdā ir tik moz latgaļu — tikai ap 20% nu jūs kūp-skaita.

Ūtrō krīvu okupacija.

Ūtrajā krīvu okupacijā, kura Latgolā sōcēs 1944. goda jūlijā — augustā, tyka turpynōts jau pyrmaajā okupacijā lelōkā voi mozōkā mārā pasōktais komunisma nūstyprynōšonas dorbs. Tyka izveidōts mašynu un traktoru staciju teiklys un vysa lauksaimnīceiba kolektivizāta, apvinojūt zemņiku saimnīceibas sovchozūs (vaļsts saimnīceibōs) voi kolchozūs (kolektivōs saimnīceibōs). Bejušūs lauksaimnīku ākas nu vīnsātom tyka pōrcaltas uz kolchozu resp. sov-

chozu centrim, izveidojūt otkon lelas sādžas, kaidas Krīvijā pastovēja dzimtnīceibas laikā. Kolchoznīki ir pīsaisteiti pi sovas dorba vītas taipat kai dzimtnīceibas laikā un kolchozu dreikst atstot tikai ar ikreizejū priksņika rakstisku atļōvi. Darbinīki teik sadaleiti brigadēs (lūpkūpeibas, zemkūpeibas u. t. t.), kuru voda un reikoj brigaders, leidzeigi kai agrōk muižōs beja vagars. Mašynu un traktoru staciju personalam turpretim ir pases, un tī dreikst breivi kustētīs resp. pōrsavitōt. Likvidāti ir vaci pogosti un aprīnki. Tūs vītā nūdybynōtas ir „selā” — bīži apdzeivōtas vītas, leidzeigas ogrōkajim mīstenim, un rajoni, kurūs itylpst vairōkas bīži apdzeivōtas vītas, un tī atbylst prōvim nūvodim, leidzeigim 1/3 — 1/5 daļai nu ogrōkajim aprīnkim. Latgolā ir tagad šaidi 15 rajoni agrōkūs 4 aprīnku vītā: 1. Bolvu, 2. Dagdas, 3. Daugovpiļs. 4. Kōrsovas, 5. Krōslovas, 6. Krystapiļs, 7. Leivōnu, 8. Ludzas, 9. Maltas, 10. Preiļu, 11. Rēzeknes, 12. Varakļōnu, 13. Viļakas, 14. Viļānu un 15. Zylupes. Bez tam agrōkō Jaunlatgolas aprīnka austrumu daļa ir pīvinōta Krīvijai, Pleskovas gubernāi.

Komunistim nauztycamais elements — plutokrati vysi ir deportāti uz Krīvijū, un iztryukstūšōs dorba rūkas uz laukim ir atvītōtas ar krīvim, kuri kolchozūs, sovchozūs un mašynu un traktoru stacijōs ijam vōdūšōs vītas. Krīvu volūda ari lauku dzeivē ir klivuse par pyrmū — vōdūšū sasazynōšonas leidzekli.

Tērdznīceiba un ryupnīceiba kai piļsātōs tai uz laukim ir nacionalizāta resp. pīdar vaļstei. Ari seikō amatnīceiba ir apvīnōta arteļūs, un privatā kōrtā ar omotu dreikst nūsadorbōt tikai sovom personeigom vajadzeibom. Bet preču veikalūs vīnmār tryukst, kamdēļ zeļ malntērdznīceiba un kocktu amatnīceiba, kuru lykums, prūtams, apkaroj. Piļsātu nomi ir nacionalizāti. Piļsātu idzeivōtōji, kuri golvonā kōrtā komplektejās nu strōdnīkim, irēdnim un tērdznīceibas darbinīkim, tūmār ir breivōki kusteibas zipā, jo jim ir pases. Školōs golvonī mōceibu priksmati ir komunistu partijas „Eisais kurss”, Krīvijas konstitucija un krīvu volūda. Ticeibas mōceiba nu školom ir izmasta. Taipat vairs nikur namōca latgaļu volūdas, un bal-

tišu komunisti tū tikpat cīteigi apkaroj kai Ulmaņa irēdniceiba. Bazneica Latgolā teik vojōta daudz vairōk kai pōrejūs nūvodūs, jo luterāņu mōceitōji ir daudz „progresivōki“ — pīkōpeigōki ticeibas litōs par katōļu bazneickungim. Un jau poša pīdareiba pi katōļu ticeibas sagōdoj latgalim pōrmatumus kai nu komunistim tai ari baltīšim. Augstūs un nūteicūsūs omotus kai komunistu partijā tai valdeibā ijam baltīši un krīvi; latgaļus tur tikpat kai nazdērd. Latgalis otkon ir atspīsts atpakaļ tymā stōvūklī, kaidā jys beja pyrms 100 godim.

Sūlejumi un piļdejumi.

Latgali sovu politiskū naatkareibu zaudēja apmāram pyrms 700 godim sakarā ar jūs naatkareigōs Jersikas valsts bījā eju. Pēc tam jim ir bejis jōdzeivoj zam svešu kungu pōtogas. Un tai kai latgaļu tauta atsarūn uz austrumu un rītumu kulturas rūbežas, kur sasadur na tikai kulturalōs, bet ari vairōku tautu un spēceigu valstu militarōs intereses, tod atkareibā nu dažaidim politiskūs spēku samārim ari latgalim ir mainejušis saiminīki — politiskī kokla kungi.

Pi tam rokstureigi, ka nōkušais pavēlnīks, kurs ogrōk voi vālōk cerej īgyut latgaļu zemī, ir centīs īgyut jūs simpatijas ar sūlejumim dūt tīm lobōku un vīglōku dzeivi nōkūtnē zam jō kuņdzeibas, pi tam ridūt latgaļus sasaceļt pret pašreizejū politiskū nūteicēju.

Konkretei šeit grybu pastreipōt pīmāra dēļ šō godu symta pyrmajā pusē nūtykušūs politiskūs sūlejumus un tūs piļdejumus.

1. Latgali, kas Krīvijās imperijā itylpa Vitebskas gubernas administrativajōs rūbežōs un sovas katōļu ticeibas un latvīšu (latyši) tauteibas dēļ tyka vojōti, gribēja nūkrateit pravoslavijas uzakuņdzēšonu un krīvu administraciju.

Tū saprozdami, Vydzemes baltīši — libīši (čuchna) ceptēs šū naapmirynōteibu izmontōt sovā lobā, sūlūt latgalim ticeibas breiveibu, volūdas leidztīseibas, pašnūteik-

šonu Latgolā pašvaldeību un skolu vaicōjumūs un vyspōri pilneigu nūteikšonu par Latgolas sabīdryskū un politiskū dzeivi.

Nu latgalim tyka praseits tikai atsadaleit nu Vitebskas gubernas resp. krīvim un administratīvi pīsavīnōt Vydzemei resp. čuchnai (latvīšu nūsaukumu jī ir patapynōjuši nu Vydzemes gubernā jau ogrōk itylpynōtim latgalim).

Pēc 1917. godā Rēzeknē nūtykušajim divim vēsturiskim kongresim latgali baltīšu vēlēšonūs ari izpīļdeja, atsadolūt nu Vitebskas gubernas un pīsavīnōjūt Vydzemei (Liflandijas gubernai). Baltīšu politiskī sūlejumi tūmār palyka napīļdeiti. Seviški osi baltīšu pōresteibas izapaude Ulmaņa diktaturas laikā, kod latgaļu jaunōkōs paaudzes inteligencei tyka lykti šķēršli inteligenta omota ījimšonā un latgaļu volūda tyka izstumta nu publiskas litōšonas.

2. Krīvijas komunisti, grybādami īgyut Baltijas jyuras austrumu krostu ar naaizsolstūšom ūstom, centēs sev pakļaut Baltijas telpā itylpstūšōs tautas, pī kurom pīdarēja ari latgali. Lai vīglōk realizātu sovus nūdumus, tī sōka izmontēt latgaļu apspīšonu nu ulmanišim, apsūlūt latgalim na tikai leidztīseibas, bet pat prikšrūceibas — kai apspīstajim, kod komunisti nōkšūt pī varas. Bet vyspyrms tyka praseita aktīva pretesteiba Ulmaņa valdeibai. Šai komunistu musynōšonai beja panōkumi latgaļu vysjaunōkajā paaudzē un pī dažim vacōkōs paaudzes ulmanišu vojōtim sabīdriskim darbinīkim.

Kod komunisti 1940. godā okupēja Latviju, sōkumā patīši lykōs, ka latgalim byus leidzeigas tiseibas ar pōrejūs tauteību pīdareigajim, bet šōs cereibas pamozom sōka izgaist, kod Krīvijā ryudeitī baltīšu un krīvu komunisti arvīnu vairōk sōka īplyust Latvijas administratīvajūs omotūs — kai komunistu partijā tai valdeibā. Latgali otkon palyka pī tukšim sūlejumim.

3. Hitlera nacionalsocialisti, grybādami izveidōt varonu Lelvōcijas valsti, kura dominātu par Eiropu, uzsōka Ūtrū pasaulā karu, kurs itvēre sevī ari Latgolu. Karōdami ar Krīviju, vōcīši vysom komunisma pōrvaldeitajom tautom apsūleja breiveību un cilvēceigus dzeives apstōklus,

lai tikai atbreivojamī paleidz jim izteireit komunistus nu kotras tauteibas mōjom.

1941. goda julijā latgali ar prīcu un gavilem paleidzēja vōcišim izteireit Latgolū nu vēļ naaizbāgušim komunistim un cerēja breivi dzeivōt sovōs sātōs. Bet kod vōcišim beja vajadzeigi ōrzemu strōdnīki kara ryupnīceibas pasōkumūs, uz baltīšu nūrōdejumu latgali tyukstūšom un otkon tyukstūšom tyka deportāti uz Vōciju pīspīdu dorbūs kai austrumu strōdnīki.

Latgolā palykušajim vōcišu uzvaras gadejumā draudēja pōrvītōšona uz Krīvijū, jo ari Latgola beja paradzāta vōcu kolonistim. Nu sūleitōs mīreigōs un cilvēcīgōs dzeives otkon beja palykuse pōri tikai viļšonōs un nazynomas nōkūtnes minēšona.

4. Kara laimei mainūtis, vōciši tyka dzeiti prūjom nu Krīvijas, un 1944. godā fronte otkon tyvōjōs Latgolai. Komunisti nyu nasaskūpōja ar sūlejumim kai latgaļu mīreigajim īdzeivōtōjim tai ari jūs pusē asūšim karaveirim, ka šys ir Latgolas atbreivōšonas un patstōveibas atgyušonas kars. Lai tikai latgali ar irūčim rūkōs kai partizani dzanūt prūjom vōcišus un fašistiskūs baltīšus!

Otkon rodōs latgaļu partizanu grupas, kuras sōka traucēt vōcišu karaspāka un latvišu policijas vīneibas, bet satyka energisku pretreiceibu un nažēleigu izarēkinōšonu nu sūda ekspedīcijom. Komunistim ūtrreiz okupejūt Latgolū, sūlejumi izgaisa kai snīgs pavasarī.

Moskvas diktatā vaļdeišonu otkon pōrjēme Krīvijā drasāti baltīšu un krīvu komunisti, un latgaļu stōvūklis nav lobōks, kai pyrms 100 godim un pi tam tim draud genocids.

Kū dareit ?

Krīvu, baltīšu un vōcu vaļdeišonas laiki Latgolā šō godu symta pyrmajā pusē runoj skaidru volūdu, ka nivīnas svešas varas sūlejumi nateik piļdeiti, kamdēļ latgalim ir jōatmat leidzšīnejō vīntiseiba un uz sūlejumim nav jōsaklausa. Tō vītā, varom mainūtis, jōpilītoj vysī īspēja-

mi leidzekli, lai poši napōrsavārstu par aktivim īrūču nesējim vīnā voi ūtrā karojūšā pusē.

Pagōjušais Ūtrais pasaulā kars rōdeja, ka latgali pi kotras varas maiņas karōja obejōs pusēs: bīzi tāvs karōja pret dālu un brōls pret brōli! Kamdēļ tys beja vajadzēigs?

Naida sēšona un sovstarpejō izanycynōšona beja vajadzēiga kara vedējim, bet na latgalim! Latgaļu ašņa upe-ri kara laukā un partizanu ceipōs ir bejuši veļteigi un paliks veļteigi, cikom latgali kaidreiz naiš ceipā par sovu pyrms 700 godim pazaudātū vaļsti. Leidz tam laikam latgalim vajag byut vīnaļdzēigim pret varu maiņom un sorgōt sevi un sovu sātu nu iznycynōšonas, jo vysas svešas varas latgalim ir bejušas naideigas un jūs vīneigais mērkis — latgaļu kolpynōšona.

Saprūtams, latgali navarēs ari nōkūtnē atsateikt nu svešu varu karaklauseibas un pīsadaleišonas karūs, bet īrūči vairs nikod nadreikst byut vārsti pret sovim tautišim — latgalim, pret jūs montu, pret jūs sātu. Taipat jōpōrtrauc breivprōteigō īšona bruņōtajōs vīneibōs un pōrsaversšona par kara kolpim. Kur latgalis ari na byutu un kaidas varas īrūčus tys ari na nastu, jam ir jōapsazynoj, ka tūs iznycynojūšais spāks nadreikst aizkart jau tai nu vysim iznycynojamūs un apsmejamūs tautas brōļus, pat tod nē, jō dažī nu jim izarōdeitu ideologiski pretiniki.

Mira laikā latgalim vīnmār ir jōatsarūn pasivā pretes-teibā pret voldūšu svešu varu, pret jōs ideologiju, parašom un mentalitati.

Konkreti šeit grybu minēt gadejumu, kura oculiciniķs es beju Kōrsovas piļsātā vōcu okupācijas laikā. Piļsātas vacōkō pīnōkumus tymā laikā tur piļdeja vītejōs vydušskolas direktors L. Latkovskis (vālōkais profesors ASV).

Atsarozdams dīnastes braucīnī Kōrsovas apkōrtne, īsagrīžu ari pi piļsātas vacōkō jō dorba ustobā, pīklōjeibas vizitē. Tymā laikā pi vacōkō īsaroda kaidš vōcu armijas vērsleitnants un izteice sašutumu par kōrsovīšim, ka tī nūlaideigi pyldūt klaušas, sevišķi zirdziniki, un caur tū traucejūt kara saimnīceibu. Jys, vērsleitnants, kai vītejais vōcu komendants uzdūdūt piļsātas vacōkajam atgōdynōt vysim vītejim īdzeivōtōjim par klaušu naiztryukstūšu piļdei-

šonu un uzdūt arī vītejam katōļu prāvestam svātdiņ paslūdynōt bazneicā par naatsaraušonu nu klaušom.

L. Latkovskis, vērsleitnantam arī apsūlēja dareit vysu ispējamū klaušu litā, bet, kod despotiskais vōcīts beja prūjom, tod nūteice: „Jo mes vysim caurgōjējim atļausim komandēt sovu prāvestu, tod jau bazneica svātdiņ, pōrsa vērss par tērgu! Es gon prāvestam nazvaneišu par komandanta bļausteišonūs!“

Šaida veida pasivū pretōšonūs es arī asmu dūmōjis. Un jo, vysī latgali, tai reikōsis, tod dyeive byus vīglōka zam kotras svešas varas.

Vēļ ūtrs gadejums — nu pyrmōs krīvu okupācijas laikim. Jauns latgaļu agronomis (vōrda nagrybu minēt, jo jys palyka pi komunistim arī ūtrōs okupācijas laikā), kurs nikod nabeja pīdarējis ni vīnai politiskai partijai, nagribēja pīsaslīt arī komunistim, kuri ļūti vēlējōs jū īslēgt sovōs ryndōs. Lai izavaireitu un saisteibom ar latgaļu mentalitātei svešū komunismu, jys sōka pīlītōt humoru, apgolvōdams, ka jys jau vysu laiku asūt komunistis, bet tikai taidis, kurs nasastōvūt partijā — jys asūt „bezpartejisks komunistis“ (bezpartijnyj komunist). Arī vysōs veidlopōs un aptaujōs jys šaidi sevi apzeimōja.

Ar komunistim-partejņikim jys gari un plaši disputēja, ka partijā vajagūt īsastōt tikai taidim komunistim, kuri kōrojūt pēc augstim administrativim voi partijas omotim, bet pōrejim partijā navajagūt stōtīs un tū apgryutynōt, jo pīteikūt jau ar tū, ka jī pēc pōrlīceibas asūt komunisti. Ar šaidu „filozofu“ partijas veiri patiši nazynōja kū dareit un lyka jam pagaidom mīru.

Saprūtams, vālōk šam agronomam byutu jōizašķir, voi palikt bezpartejiskam, voi arī oficiāli īsastōt komunistu partijā, jo jō izgudrōjums ilgi navarēja pastōvēt, bet pyrmū krīvu okupāciju tys tūmār izturēja.

Napateikama situācija šam jūkdaram tūmār rodōs pēc komunistu padzeišonas, kod latvišu „pārkyuņkristīši“, vōcīšim iztopdami, sōka meklēt komunistus pošu mōjōs un sejōt darbinikus.

Latgaļu agronomis tyka atzeits par komunistu un vōjōts, kur jū kai pretesteibas veicynōtōju un originalas me-

todes pīkūpēju vajadzēja īpaši uzslavēt. Bet baltīšu politiskō tyvredzeiba un naicīteiba pret latgalim jau ir vīspōrpazeistama īpašeiba.

Guđrs voi muļkis — kuram izdeveigōk dzeivōt zam svešas vērskuņdzeibas?

Ir vīspōri atzeita līta, ka kungs nagrib paturēt sev par kolpu personu, kura ir guđra voi guđrōka par jū, un ōtri tū padzan par augstprōteību un „lēkšonu acīs“.

Politikā kolpynōtōs tautas prōteigōkūs cylvākus uzaķuņdzējušōs tautas pōrstōvi mēģinoj saisteit par sovīm agentīm, bet, jo tys naizadūd, tod kai dumpīnikus bōž cītumā. Tamdēļ prōteigōķajīm apspīstījīm ir ļūti uzmaneigi jōapsorgoj sova guđreiba, lai tōs dēļ natykta vojōti. Gluži ūtraidi! Reizem pat ir jōtāļoj vīntīseitis, lai sevi pasorgōtu nu voldūšūs nūdūmīm.

Šeit es varātu minēt vasalu vērtīni pīmāru, kur latgaļū īnteligences pōrstōvi ir nūspēļējuši vīntīseišu teatri, kod cytaidīm leidzeklīm nav bejis īspēķams palīkt pi sovīm nūdūmīm.

Bet ir ratī gadeķumi, kod jōnūspēļej pat piļņeigi ōrprōteigais. Zynu vīnu gadeķumu, kur baltīts, nagrybādams dīnēt cara armijā, beķa īsamōķejis troķa cylvāķa izdareības un, īsauķts armijā, tik pamateigi nūspēļēja sovu lūmu, ka tyķa piļņeigi atbreivōts nu kara dīnastes kai saķucis prōtā.

Šeit jōpīzeimoj, ka vīntīseišam jau nav vajadķeibas spēļēt kaut kaidus teatrus, jo jō byuteiba jau ir radķama par gobolu, bet gryušōķ klōķjās prōteigōķīm cylvāķīm ar teatra spēļēšonu kai šeit pīmynātajā gadeķumā, kur troķō kraklā vajadķēja īsagērbt īvāroķamam tēļņīķam.

Sevišķi uzmaneigīm pret ķungu ķōrtu vajag byut humorīstīm — jūķu stōsteitōķīm un anekdotu sacarātōķīm. Izadavušu jūķu voi zeīmeigū anekdotu nu apspīstūs puses apspīdēķs nikod napīdūs, jo tur jys redķēs naķēleigū sova prestīķa graušonu un autorītes mozynōšonu. Tamdēļ humorīstīm īteīķams laist klajā lobōķ vīnu, bet ļūti osprōteigū anekdotu nakai desmīt vyduķeķu voi symts bōļu mēķinōķumu.

Humors, vārsts pret aspīdēķīm, tūmār nikod nadreīķst

apseikt, jo tys iznycynoj kokla kunga autoritati un vairoj pretesteibu apspistajūs. Vins lobs humorists var atvītēt vasalu nūdaļu bruņōtu teroristu. Saprūtams, jūkdarām ir vajadzēigs ilgōks laiks sova mērka sasnēgšōnai nakai teroristam.

Taitod apspistajam nikod nav „jōlīn acīs“ kungu kōrtai ar sovom gudreibom, bet tōs pat jōslēp un jōpilitoj ar lelu apdūmu.

Varom mainūtis voi nyu mīreigas okupācijas gadejumā, voi ari kara darbeibas laikā. fronteī pōri vērzūtīs, latgalim vajaga byut seviški uzmaneigim kai pret aizejūšim kungim tai ari pret sagaidamim kolpynōtōjim, jo tod kotram irūcis teik spists rūkā pat ar varu, lai tikai latgalis stōtūs vīnā voi ūtrā karōtōju pusē kai aktīvs ceineitōjs.

Šeit nav jōaizmērst vaca patīseiba, ka, kurs irūci ceļ, tys nu irūča ari kreit. Seviški vēļ jōjam vārā, ka byus jōkreit na sovā, bet vīna voi ūtra karōtōja lobā. Latgaļam šaidōs reizēs ir jōpalik molā un jōļāun varonajim pošim izceineit sovas ceīņas.

Un kai ir ar latgaļu atteiceibom pret ticeibu, t. i., go-reigū vadeibu?

Latgalis jau 700 godu ir bejis, ir un ari turpmōk paliks katōļs. Katōļu Bazneica jū ir vadejuse un sorgōjuse garus godu symtus un vadeis ari nōkūtnē. Bazneicas priškā vysas tautas un vysas volūdas ir vīnleidzeigas. Tur nav slavejamūs voi smōdejamūs, bet vysi ir vīnleidzeigi Dīva bārni. Godu symtus Bazneica ir bejuse vīneigō vita zemes vērsā, kur Evangelis tyka sludynōts latgaļu volūdā kai leidzeigā cytu tautu volūdom.

Bazneica respektēj kotras īdzeivōtōju grupas dzymtū — mōtes volūdu, jo ir nanūlīdzama patīseiba, ka ikvīns cylvāks ar sovu Dīvu un Radeitōju sasarnoj sovā mōtes — bērneībā runōtā volūdā, bet navys svešā — vālōkā dzeivē pīsovyntā mēlē. Šamā ziņā Bazneica ir patiši apbreinōšōnas cineigs īstōdejums un eista Mōte vysom tautom, vysom volūdom un vysim cylvākim.

Disonanci volūdas un politikas dēļ latgaļu atteiceibōs divdasmytō godu symta vydā sōk īnest daži lat-

gaļu izceļsmes politizejuši goreidznīki; tī praktiskā dzeivē sōk pīasliēt un kolpōt kaidai pasauleigōs politikas ideologijai, izmontojūt Bazneicu šōs ideologijas styprynōšonai. Šaidu politizejūsūs goreidznīku pazeimes ir sekojūsas:

1. Latgaļu izceļsmes persona bazneicā Evangeliju un mōceibu soka latgaļu volūdā, bet mōceiba ir stypri pasau-leiga rokstura ar kaidas politiskas ideologijas (hitlerisma, ulmanisma, komunisma, ultranacionalisma, koeksistencialisma u.t.t.) apslāptu voi atklōtu slavynōšonu. Ari ōrpus bazneicas šūs personu pīasliēona kaidai pasauleigai idejai ir skaidri izjyutama.

2. Latgaļu izceļsmes persona goreigūs pīnōkumu pīl-deiēonā kaunejās sovas mōtes — latgaļu volūdas un Dīva vōrdus latgalim sludynoj kaidā svešā — sova politiskō patrona mēlē. Šei goreidznīku grupa nu laiceigōs varas pōrstōvim teik seviški slavynōta kai „progresiva“, „inteli-genta“, „vaļstiska“ un cytaidi izcalta, materiali labi si-tuāta un par pīkšzeimi stōdeita.

Latgaļa politiskā skatejumā šeit ir dareiēona ar tau-tas nūdevējim, jōs volūdas un tradiciju apsmējējim, ceļa gatavōtōjim latgaļu pōrtautōšonai resp. tūs nacionalai iznycynōšonai.

Kai izaturēt pret šūs diveju grupu goreidznīkim?

Vyspyrms kotram latgaļam vajag byut skaidreibā, voi tys latgaļu izceļsmes goreidznīks, ar kuru jam ir saskare, ir eists Bazneicas kolps, voi tikai goreidznīka svōrkūs tārpts kaidas laiceigas ideologijas agents. Eistajim Bazneicas kol-pim taipat kai pošai katōļu Bazneicai latgali dōvoj pīlnei-gu, nairūbežōtu uzticeibu, pasakļaunūt tūs goreigajai va-deibai. Turpretim politiskī agenti izslādzami un latgaļa sa-skares aplūka.

Katōļu Bazneica, saprūtams, nav vaineiga, ka daži jōs kolpi sovu goreidznīka stōvūkli izmontoj ļaunprōteigi — laiceigōs politikas taiseiēonai. Un jo storp šim goreidznī-kim atsarūn ari latgali, tod tys līku reizi nūrōda, ka div-dasmytō godu symta vydā Bazneicas ļaunprōteigas izmon-tōšonas ziņā ari latgali jau ir sasnāguši augstōkū pakōpi, tai sokūt, pasaļa standartu, kai tū jau ogrōk pastreipō-ju atteiceibā uz latgaļu laiceigōs politikas centinim.

Golvu augšā, latgali! Tu jau spēj vysīs nūzarēs aizsnēgt pasaūļa standartu! Lobā voi ļauņā, Bazneicā voi krūgā, zynōtnē voi nūdeveibā, vysur jau saskotoma ari Tova klōtbyutne.

Nav maizeites bez gorūzas, nav gryudu bez sānolu. Taipat kai ikvīnai nacijai ari latgalim nav tikai dyžoni un cāli dorbi — storp tim pasagoda ari peļami un nycnojami.

Bet latgaļš vairs nav „bucā audzis un pa spuņdi barōts“. Dīvdasmytō godu symta vydā jys jau kludzynoj pi Pasaūļa Foruma durovom, lai tōs atvārtu un īsūļōtu pasaūļa tautu saimē kai pylntiseigs lūceklis. Lai Dīvs jam paleidz!

II DAĻA

LATGAĻU TRIMDINĪKI RĪTUMŪS

(1944 — 1956)

Latgali trymdā.

Ūtrō pasaūļa kara vīsyuls, jūņōdams pōri zemes lūdei, ir borgi skōris ari Latgolu, izraudams nu tōs laukim un pīlsātom un aiznasdams svešumā ap 7000 latgaļu. Šys skaits atsaroda trymdā, Rītumeiropas vaļstīs, golvonā kōrtā Vōcijā un Zvīdrijā, karam beidzūtīs (1945). Nu turīnes latgali nōkušūs 10 godūs izkleida pa vysu komunistu nakontrolātū pasauli, prōvas kolonijas izveidōdami it īpaši Zīmeļamerikas Savīnōtōs Vaļstīs, Kanadā, Australijā un Anglijā, bet mozōkas grupeņas apsamete gondreiž kotrā Rītumu pasaūļa vaļstī. Rītumvōcijā palyka prōva latgaļu kolonija, kurā itylpa tī, kurus cytas vaļstīs najēme pretim — naizturēja veseleibas pōrbaudes voi ari godu skaits un saimes sastōvs beja taidi, kas nakārdynōja emigrācijas zemes, kuras meklēja bēglūs vīneiģi fiziska dorba spējas. 1956. goda beigōs un 1957. goda sōkumā ari šim pakal palykušajim atsavēre durovas, un daļa otkon izceļōja, seviški uz Zīmeļamerikas Savīnōtajom Vaļstim.

Laikam gon Ūtrais pasaūļa kars ir vīneiģais pādejūs 700 godūs, kod latgali bēglu gaitōs dūdās uz rītumim un navys austrumim — Krīvijū, kai tys beja parosts ogrōk. Īmesli tam ir vairōki, bet golvonais ir tys, ka komunistu pyrmō okupacija (1940 — 1941) voi tai saucamais „baigais gods“ ar komunistim specifiski pīmytūšu teroru, deportacijom, antireligismu un kolektīvizacijom tautai beja īdvēsis pōrlīceibu, ka nikur pasaulī šausmeiģōka dzeive navar vairs byut, kai pi komunistim. Tōpēc skots vērsēs uz rītumim.

Kod komunistus nūmaineja vōciši (1941 — 1944), latgali tymūs redzēja styngrus, īdūmeiģus, izpyuteiģus, reizem pat nažēleiģus okupantus, bet aiz vīsa tō slēpēs inteligents un prōteiģs cylvāks, ar kuru varēja sasaprast un uz kuru varēja pasaļaut.

Tamdēļ ari, kod 1944. goda vosorā Latgolai otkon tyvōjōs sorkonarmija, pulka latgaļu izmontōja vysas īspējas, lai dūtūs leidza atsakōpušajam vōcu karaspākam un nūkļyutu Vōcijā voi ari tyktu pōri Baltijas jyurai — Zvīdrijā. Ōtrō frontes tyvōšonōs daudzus jo daudzus pōrsteidze, un

jī palyka uz vītas, apslāptās šausmās gaideidami nōkūtnes nūtykumus. Nūklyušona Zvīdrijā izarōdeja pavysam nīceiga, bet Vōcijā tūmār nūklīva tyukstūšas. Kod ari Austrumvōcijai tyvōjōs sorkonarmīši, latgali nu tōs bāga tōlōk — uz Rītumvōciju, kaut ari na vysim šei ūtrreizejō bēgšona sekmējōs, kamdēļ daļa pat nu Vōcijas beja spīsta atsagrīzt atpakaļ pi komunistim.

*

Izkaiseiti pa Rītumvōciju, Zvīdriju (un nadaudzi ari pa Austriju), latgali sōc sasasaukt un sasaviļkt kūpā — atseviškūs puļceņūs pi lelōkom latvišu nūmetnem. Pi kam Bavarijā, Neietingas nūmetnē latgaļu skaits ir dominejūšs, un šeit sōc atsateisteit rūseiga kulturalō darbeiba. Grōmotu un latgaļu laikroksta izdevējs Vladislavs Lōcis, kura izdevnīceiba apbreinojami sekmeigi dorbōjōs vōcu oku-

Izdevējs, politikis un ceineitōjs par latgaļu tīseibom, Vladislavs Lōcis

pacijas laikā Daugovpilī, ar jam pīmytūšū energiju un na-
atlaideibu atjaunoj izdevēja gaitas jau 26. dīnā pēc nacio-
nalsocialisma sabrukšonas un amerikaņu īnōkšonas.

Profesors Leonards Latkovskis

Vl. Lōča izdevnīceiba sovā darbeibas laikā (1945 — 1955) trymdā, Bavarijā izdeve nedeļas laikroksta „Latgola“ 366 numeri (nūsadybynojūt Latgaļu izdevnīceibai, avīzei tyka atdūts atpakaļ vacais nūsaukums „Latgolas Bolss“, un tei turpynoj iznōkt-tōjōk), žurnala „Dzeive“ 17 numerus un 44 grōmotas.⁷⁴⁾ Šys izdevnīceibas veikums trymdas apstōklūs uzskotoms par latgaļu uzjēmeibas breinumdorbu. Izdevnīceiba kai vīneigō latgaļu drukōtō vōrda izplateitōja breivajā pasaulī latgaļu kulturai un tradīcijom ir snāguse vīnreizeju, naatsveramu pakolpōjumu.

„Latgolas“ golvonais redaktors beja filologs L. Latkovskis. Taipat jys uzskotoms par vysu Vl. Lōča izdevnīceibas publikaciju leidzredaktoru. Sōkumā (1944 — 1951) L. Latkovskis dzeivoj Bavarijā un turpynoj dzimtinē uzsōktōs paidagoga gaitas dažaidōs trymdas školōs. Nu 1945. leidz 1948. godam L. Latkovskis dzeivōja Neietingā (Neuötting), kur beja nūmetnes komandants un reizē vadeja latvišu gimnaziju ar apm. 60 školānim. Nu 1948. leidz 1950. godam jys strōdōja IRO rehabilitācijas skolā Ingolštātē kai svešvolūdu školōtōjs tim, kuri gatavōjōs emigracijai. Tamā skolā beja reprezentātas 15 dažaidas tautēibas (latviši, leitoviši, igauni, sūmi, pūli, krīvi, boltkrīvi, ukraiņi, čeči, jugoslavi, ungari, turki, rumani, kaimyki, kinīši). L. Latkovskis strōdōja reizē ari kai tulks un dažreiz nōcēs vīnu un tū pošu teikumu tulkōt 5 — 6 dažaidōs volūdōs. Bet 1951. godā jys izceļoj uz Zīmeļamerikas Savīnōtajom Valstim un pījam volūdu profesora posteni Bellarmīnes katōļu koledžā, Luisvillē, Ky.

Profesors ir spējeigōkais un vodūšais katōļu ideologs storp latgalīm, lajim. Jō kai publicista un sabīdryskō darbinīka katōliskō stōja ir skaidra, styngra, īspaideīga un napazeist kompromīsu, diplomatījas un liškeibu. Taipat L. Latkovskis ir dziļš latgaļu patriots, navyltōts jūs volūdas, tradīciju, kulturas un dzeives veida sorgōtōjs. Šei stōja na-

74) A. Pleišs, Kulturvēsturiski materiali, 1955. g., 330. — 333. lp.

põrprõtami izapauž vysā jõ publicistikā,⁷⁵⁾ bet it īpaši lelõkajūs jõ dorbūs: „Latgolas vītu võrdi“⁷⁵⁾ un „Direktors Dr. A. Broks“. Latgolas tīseību aizstõvēšõnā jys taipat kai katõliskõs idejas veicynõšõnā napazeist kompromisa, kamdēļ teik seviški ineists un apkarõts nu latgaļu nūlidzējim, kuru pulkā natryukst ari kauneigūs latgaļu.

Laikam gon nasamaļdeišu sacynõjumā, ka VI. Lõča saimnīcyskõ veiksmē jõ izdevnīceibas vadeišõnā, personēigais techniskais dorbs un L. Latkovska idejiskais dorbs publicistikā beja vīns nu pozitīvõkim latgaļu dzeives nūtykumim trymdā un reizē ari vīns nu baltīšu diktaturas pīkritējim vysnaatlaideigõk apkarõtim un ciniskõk ignorātim pasõkumim svešumā.

Bez tam profesoram pīdar leli nūpalni kai lektoram ASV ceīņā pret boļševismu. Daļa jõ pīrkšlasejumu ir nūtykuse televīzijā.

*

Trymdas nõstu mādz uzskateit par lõstu, kas nūspīž cylvākus tõļus, svešus ceļus staigojūt. Navar nūlīgt — bēgļu gaitas svešõs zemēs nav nikaidis ārts izpīcas ceļõjums voi izbraukums atvalynõjumā, bet gon tryukumam un pūstam atvālāta dzeive. Un kai rats izjāmums, varbyut vīns nu tyukstūšõm, ir personas, kuras sovu izniceibai nūlamtū trymdu ir põrvārtušas par zynõtnisku komandējumu, kas nõk par svēteību vysim tautīšim. Kai vīns nu vysrokstureigõkim latgalim, kurs trymdas lõstu ir põrvērtis trymdas svēteibā, ir mag. phil. Mikelis Bukšs Zvīdrijā. Põrcylvāka spākim põrvarādams sovu slimeibu un materialū pūstu, jys ir sarakstejis sekojūšas grõmotas:

1. Pīzeimes par senejū latgaļu resp. latvīšu volūdu,
2. Drukas aizlīgums latgalim,
3. Senču pasaule,
4. Vacõki rakstniceibas pīminekli,

---

75) A. Pleišs, Kulturvēsturiski materiali, 1955. g., 309. lp.

5. Skices un dokumenti nu Latvijas topšonas laikim un
6. Latgaļu literaturas vēsture.

Divpadsmit gadu laikā (1945 — 1956) latgaļu nacio-

Mag. phil. Mikelis Bukšs

nalajai kulturai ir pasnāgta dōvona, kas pōrsnādz 1500 drukōtu lopaspušu! Pi tam vysas šōs lopaspuses ir zynōtniski pētejumi. Pīm., Skices un dokumenti latgaļu politiskajā literaturā beja pyrmais kapitaldorbs, kurā sistematiski apskateitas vysas golvonōs Latgolas problemas, ar kurom ir nūsadorbōjuši latgaļu izcyļōki politiki un ar kurom byus jōnūsadorboj latgaļu **tautas darbinikim** ari nōkūtnē. Syutnis Dr. M. Valters u. c. ļūti augstu vērtēja dūmas skaidreibu un lītu pareizū apgaismōjumu. Bet par Latgaļu literaturas vēstures pamateigumu, vyspōrlīcynojūšōkū līceibu dūd pošam zynōtnīkam najauši izsprukuši vōrdi kaidā nu atklōtnem: ⁷⁶⁾ „Ar latgaļu literaturas pētnīceibu asmu nūsadorbōjis vysmoz 15 godu. Tur asmu kai mōjōs.“ Zīdōt tik daudz godu un justīs pētejamā nūzarē kai „sovōs mōjōs“ var tikai eists, pošaizlīdzēigs zynōtnīks, kuru latgaļu pētnīki ar lapnumu var stōdeit sev par paraugu.

M. Bukša snāgums latgaļu nacionalajai kulturai un reizē ar tū ari latgaļu tautai ir lelōkō un vērtēigōkō vīna trimdinīka dōvona sovai okupātajai un vērdzeībā imastajai dzimtinei.

Taipat M. Bukšs ir pōrjēmis žurnala „Dzeive“ redigēšonu, un tur jys ir ilicis daudz dorba. Ari „Latgolas Bolsa“ redigēšonā M. Bukšam pīdar vīna nu lelōkajom lūmom; te jō padūms un izpaleidzeiba ir naatsverama un naatvītojama.

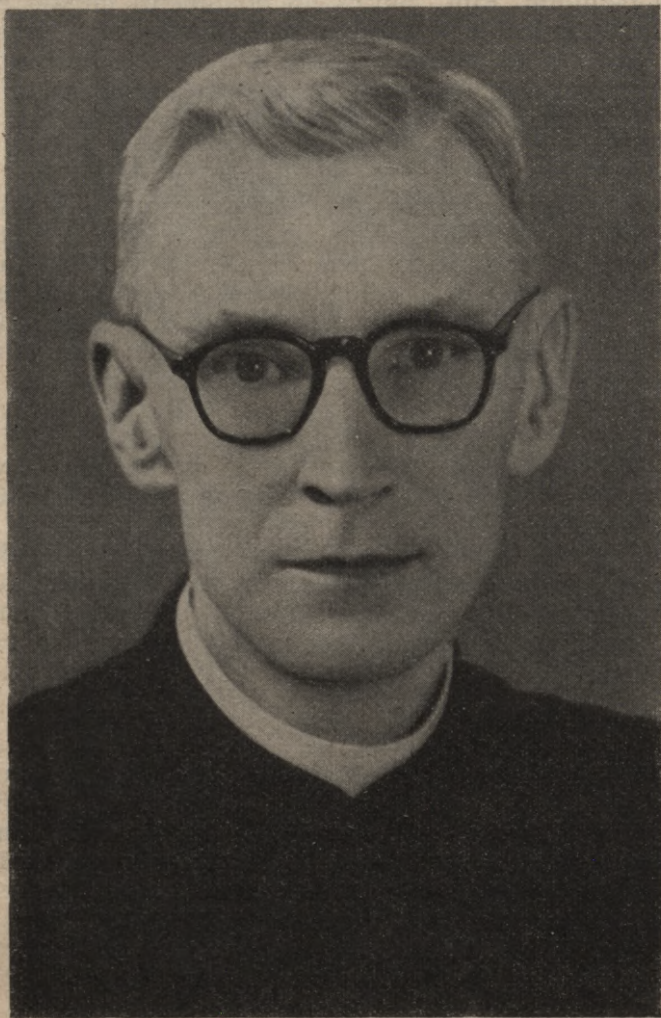
*

Tymā pošā laikā, kod M. Bukšs atteisteja ražeigu zynōtnīsku un sabīdrysku darbeibu Eiropas zīmeļūs, dinvydūs — Romā jam steidzēs paleigā ūtrs latgaļu pētnīks, Marijanu tāvs, Dr. St. Škutāns. Ar korstu patriota sirdi jys aizstōv presē latgaļu volūdu, katōliskōs tradīcijas, dzeives veidu un vysu pozitīvū, kas Latgolai meils un dōrgs. Izmontojūt golvonā kōrtā Vatikana bibliotekā pīejamūs materialus, jys ir sarakstejis divas grōmotas:

---

76) M. Bukša postkarteite ar Stokholmas posta 20. 12. 55. zeimūgu.

1. Misionaru darbeiba Latgolā un
2. Dīva Mōtes kults un Mōras zeme.

Dr. Stanislavs Škutāns, MIC

Obejom šom grōmotom ir naatsverama vēsturiska un kultūrvēsturiska nūzeime.

Seviški grōmotā par misionaru darbeibu latgali var atrast daļu nu Latgolas un reizē ar tū ari daļu nu sovas nacionalōs vēstures. Dr. St. Škutāna darbeiba īvārojama gon ar lelū patiseibas mīlesteibu, objektivitati un skaidru vēsturysku skotu, gon ari ar tū, ka jys sovūs pētejumūs izmontoj ari Vatikana bibliotekā piejamūs, vērtēigūs vēstures materialus, kuri latgalim leidz šam ir bejuši moz sa- snādzami.

*

Rūku rūkā ar latgaļu zynōtni trymdā it ari tōs rakst- nīceiba, uzrōdeidama īprīcynojušūs veikumūs. Atstōdams rakstnīceibas ļautōjuma apskati vysā tō plašumā M. Buk- ša „Latgaļu literaturas vēsturei“, šeit, garum ejūt, kai pyr- mū grybu minēt literatu O. Rupaini. Divpadsmit trymdas godūs (1945 — 1956) jys ir laidis klajā 5 grōmotas ar pōri par 700 lopaspusem kūpsumā.

Jō dorbūs vyscauri pozitivi uztvarta latgaļu vēsture, volūda, katōliskōs tradicijas un nacionalō kultura. O. Ru- paina dorbi pīskaitomi pi plašōkim un nūpītnōkim latgaļu literarā pyurā. Pōri parostajai trymdas neikšonai jō dorbi kai spūža zvaigzne atmirdz pi apsamōkušajom bezcereibas debesim, rōdeidami svešumā kleistūšajim cylvākim ceļu uz sovu tautu un sovu kulturu.

*

Bez tam latgaļu literarū pyuru ar krītnom grōmotom ir vairōjuši N. Neikšānīts, M. Andžāne un Fr. Murāns; tōs īspaideigi kuplynoj trymdā izdūtū latgaļu presi.

*

Nyu ir pīnōcis laiks atbildēt, kamdēļ šōs grōmotas īvo- dā latgali ir apzeimōti par tautu. Lai nūteiktu cylvāku daudzumu varātu apzeimōt par reali eksistējūšu tautu ir napīcišams:

Literāts Ontōns Rupaiņš

- 1) lai ļaudis atsarostu telpiskā kūpeībā resp. ģemtu zynomu kūpeju dzeives telpu — teritoriju;
- 2) tī runōtu kūpeju volūdu;

3) tim byutu sova īpatneja kultura (zynōtne, literatura, tradīcijas);

4) sova nacionalō politika, tys ir, atklōti izsludynōtas tīseibas un šūs tīseibu konkreta aizstōvēšona resp. karōšona par tom un

5) tūs saisteitu kūpejas vēsturiskas saites.

Latgali, kai zynoms, dzeivoj vīnkūpus sovā tāvu tāvu zemē Latgolā jau tyukstūšom godu, kamdēļ teritoriali tim ir tīseibas sauktīs par tautu. Tei latgaļu daļa, kura dzimtini ir atstōjuse, uzskota sevi par svešumā kleistūšim, par trimdinīkim, un jūs svātōkōs un cālōkōs jyutas ir atsagrīzt atpakaļ pi **sovas tautas**, sovā dzimtinē, tikleidz tamā valdeis demokratiya un breiveiba rītumu pasaūla izpratnē.

Latgali runoj sovu volūdu, kura ir radnīceiga leitovišu volūdai un tikpat vaca kai leitovišu.

Par latgaļu volūdas asameibu šō godu symta sōkumā theol. mag. K. Skrynda „Dryvas“ 1917. g. 11. un 12. nr. līcynoņ: „Mums sova volūda ir meila. Mes raksteisim un drukōsim avizes, grōmotas sovā latgaļu volūdā, mes dzīdōsim un lyugsimēs bazneicōs, školōs, mōjōs un vysur sovā latgaļu volūdā, mes saimnikōsim sovā Latgolā poši.“ 77)

Narunojūt par dzimtini, pat tai latgaļu daļai, kura ir trymdā, plaukst nacionalō zynōtne un literatura, pi kuras asmu kavējis jau īpriks. Pi kam trymdā vīn rodušis zynōtniskī dorbi ir tik vēртеigi, ka varātu byut gūdolgōti latgaļu zynōtņu akademiajā, jo jim taida jau dorbōtūs juridiski. Un jo taidas pagaidom vēl nav, tod tikai laika jautōjums leidz tōs oficialajai dybynōšonai. Faktiski šaida latgaļu zynōtņu akademiya jau eksistej tūs personu sastōvā, kuras dzimtinē un trymdā latgaļu nacionalajai zynōtnei un literaturai ir davušas un dūd sovu lobōkū daļu.

Trymda šai de facto funkcionejūšai īstōdei ar lapnumu var pidaleit Mag. phil. M. Bukšu. prof. L. Latkovsku, Dr. St. Škutānu, MIC, literatu O. Rupaini u. c., un jūs dorbi kai varaveiksnas krōsōs myrdzūši briljanti ijems izcylu vītu akademiya dōrgumu krōtuvē.

---

77) A. Pleišs, Kulturvēsturiski materiali, 1955. g., 220. lp.

Latgalu nacionalo politika ir naporprutami un skaidri definata 1917. goda Rezeknes kongresus un nu to laika ari naportraukti turpynota. Tu ir veikusi gon atkloti politiski darbiniki breivaja, demokratiskaja Latvijā, gon sabidriski darbiniki nabreiveibas laikus un trymdā.

Taitod latgali ir reala un vitala nacija ar vysom natkareigai nacijai pimytusom ipaseibom.

*

Trymda latgalim sagodoja porliceibu, ka sovā beztisykumā un ari tisykumā jī ir leidztiseigi ar sovīm symtgadejim kokla kungim — krīvu, pūlu un baltīšu bēglīm: storptautyskōs bēglu organizācijas jūs aprypēja leidzeigi kai vysus pōrejūs Ūtrō pasauļa kara bēglus, bez pazamōjumim un cilveceigō cīna degradācijas. Imigrācijas zemes nataiseja nikaidas škirōšonas bēglu tauteibōs pi sovu kontingentu komplektēšonas; taipat pēc iceļōšonas pret vysim jaunibraucējim izaturēja vīnaidi un pi naturalizācijas resp. uzjemšonas sovā pavalstnīceibā nasavēre vys uz „ašņa teireibu“, bet uz gūdeigumu dorbā un krītnumu roksturā. Taidā ceļā realō dzeive apstyprynōja, ka latgali navys tukšōs runōs un skaneigūs sūlejumūs teik uzskateiti par pylnvērteigim cylvākim, bet patiseibā. Un pēc 700 godim latgaļu bēglis breivō, demokratiskō, kristeigō pasauļa tautu saimē otkon ijēme pyntiseiga cylvāka vītu!

*

Jau ar pyrmajim trymdas godim svešumā kleistuši, apzineigōki latgaļu sabidriski darbiniki sōk sasasaukt, organizētīs un izmontōt jaunigyutōs tiseibas un demokratiskōs breiveibas. Vyspyrms jī pulcejās ap Vl. Lōča izdevnīceibu, latgaļu laikrokstu „Latgolū“ un izmontoj preses breiveibu. Laikroksta slejōs pasarōda roksti, kurūs vysī nūtykumi kai nu pagōjušūs diktaturu laikim Latvijā, tai ari takuši trymdas nūtykumi teik apskateiti vysā atklōteibā, nūsaucūt litas eistā vōrdā, napasakļauņūt nivīnas „autoritates“ cenzurai. Šaida latgaļu preses nūstōja ar dik-

taturas dyumim pīsōtynōtajā latvišu trymdas sabīdreībā un tās vadeībā ir kaut kas nadzērdāts, naporosts, nasagramojams, jo kūpš 1934. g. maja, kod K. Ulmanis Latviju pakļōve diktaturas režīmam un īvede preses cenzuru ⁷⁸⁾, bet A. Bērziņš Romas pogrobā ⁷⁹⁾ nūdzēre breivōs preses bēres, jau beja pagōjuši turpat 20 godi. Šymā laikā gon K. Ulmaņa diktaturu beja nūmainejuse sōkumā Stalina un vālōk Hitlera diktatura, bet preses cenzura tūmār beja palykuse, jo diktatura un breiva prese ir lītas, kuras nav savīnojamas. Nasabreīnōsim tamdēļ, ka latvišu trimdinīks un jō vadeiba 20 godu laikā beja pīradynōta pi cenzātas (vadeibu slavynōjūšas) preses un atklōts vōrds lykōs kaut kas naīdūmojams un naīspējams. Tamdēļ ari pret „Latgolu“ un tōs darbinīkim tyka vārsta vysa baltīšu trymdas vadeibas bordzeiba, lai tū apklysynōtu. Līta pat nūnōce tik tōli, ka Latvišu Nacionalōs Padūmes (LNP) prezidijs — augstōkōs latvišu pōrstōvniecības trymdā izpyldorgans Vōcijā, kaidā nu sovom 1949. goda sēdem oficiāli nūlēme nūsūdeit avīzi par trimdinīku „kūpdarbeibas ōrdeīšonu“. Pēc dažu prezidija lūcekļu — parlamentarišu atstōstejuma, par nūsūdeīšonu bolsōjuši tikai diktaturas bolsti — janūmīši, valdmanīši un zariniši, bet parlamentariši atsaturējuši aiz tō īmesļa, ka autoritaristi sēdē izteikuši pōrlīceību, ka „Latgolu“ subsīdejūt komunisti un tū vodūt „komunistu pērstis“. Ar šū nagūdeīgū argumentu asūt padareita naīspējama kotra avīzes aizstōvēšona. Un patiši apzeimēt kaidu personu voi organizaciju nanūteiktajūs trymdas apstōklūs par komunistu nūzeimōja tū pazudynōt, nūdūdūt izskrinēšonai resp. izmessonai nu nūmetnes, atjamūt ari īspējas izceļōšonai nu Vōcijas, jo nivīna rītumu vaļsts komunistus najēme pretim. Tamdēļ aizstōvēt kaidu personu voi organizaciju, kurai pīraksteja komunistiskas tendences, patiši beja beīstami, lai pats aizstōvātōjs nanūklyutu aizstōvamūs ryndā. Pi kam diktaturas, t. i., preses cenzuras baļsteitōji šeit pīvaduši šaidu motīvu: „Kai „Latgolu-

78) Valdības Vēstnesis, 1934. g. 107. nr.

79) Valdības Vēstnesis, 1934. g. 123. nr.

la“ var finansiāli eksistēt nu dažim simtiem abonentu, ka baltīšu trymdas laikroksti pat ar tyukstūšom abonentu bankrotej?“ Skaidrys, ka latgali sajamūt naudas pabolstus un devēji varūt byut tikai komunisti.

Sys oficiāli napublicētais, bet mutiski vysur izplateitais LNP prezidija vairōkuma iskots patiseibā beja „nōves“ sprīdums „Latgolai“ un jōs baļsteitōjim — latgaļu sabīdryskajim darbinīkim Vōcijā. Dreīž nalabvēli šū nagūdeigumu sōka pyust ari cytōs zemēs: Romā, Stokholmā u.c. Un beidzūt Ulmaņa diktaturas stutātōji pat vēļ 1955. goda 27. oktobrī uzsyuteja vōcišu kriminalpoliciju ar nūrōdejumu dokumentēt, ka latgali drukojūt komunistisku lopu, bet, izmeklejūt un nūskaidrojūt, tei atroda pretejū un, laipni atsavadejuse, aizgōja.

Nav šaubu, ka avīzes leidzstrōdnīki byutu iznycynōti ari fiziski, jo lāmōjim un apmalōtōjim byutu bejušas apcītnōšonas un īrēču lītōšonas tīseibas.

Atteiceibā uz „Latgolas“ finansiālū stōvūkli paskaidrojams, ka naudā tyka apmoksōta tikai avīzes salikšona un drukōšona. Turpretim avīzes korekturas, aplauzšona, rūkroksti, vyss kancelejas dorbs, īpakōšona, izsyuteišona utt. tyka zīdōti resp. tō dareitōji nasajēme nikaidu atleidzeibu. Taipat zīdōjumu ceļā tyka sagti drukōtovas izdavumi gadejumūs, kod abonentu nauda tūs naspēja segt, un pi tam zīdōtōji naudā lelōkū tīsu beja tei poša latgaļu saime: pyrmā kōrtā poši laseitōji un tod tī poši latgaļu sabīdryskī darbinīki, kuri avīzei jau zīdōja dorbu un rokstus! Tik idejisku, pošaizlīdzeigu dorbu un zīdōtīs spējeigus darbinīkus varēja tikai apbreinōt. Bet ari šeit latgalim napīdar monopol-tīseibas. Latvišu šacha entuziasti ASV izdūd žurnālu „Šacha pasaule“, kurs iznōk ik mēnesi, pi kam tam ir tikai 250 abonentu⁸⁰). Taitod entuziasms un zīdōtīs spēja var veikt pat natycamus dorbus, it seviški tūs uztverē, kuri kotrā pasōkumā paroduši redzēt vīneigi veikalū ar brangu peļņu.

„Latgolas“ diskreditēšonas lītā reizi iznōce saruna ar

---

80) Šacha Pasaule, 1956. g., 3/19. nr., 3. pl.

Ielūkū breivūs latgaļu neidēju, legionā pulkvedi V. Janumu. Tys nūtyka 1949. goda rudinī, Imbshauzenā, LNP sesijas laikā, kod personeigā sarunā nūskaidrēju, ka pulkveža reiceibā nav ziņu, nūrōdejumu voi materialu par „komunistu pērstu“ latgaļu avīzē un ka vysas baumas dybynojās tikai un vīneigi uz latgaļu avīzes nalelū abonentu skaitu. Šei saruna vēļ reizi apstyprynōja munus īskotus, ka latvišu trymdas dzeives vodūsos personas, kuras protušas sev īkōrtot brangas olgas, labi apmoksōtus ceļōjumus un cytus īneseigus īnōkumus nu trimdinīku nūdovom un „tautas kūpeibas“ īmoksom, t. i., protušas trimdinīkus izmontōt kai sovu īnōkumu resp. izmontōšonas objektu, vīnkōrši nagribēja saprast, ka storp jūs izmontojamim ļaudim varātu rastīs ari idealisti, kuri labprōteigi zīdōtu sovu dorbu un naudu dereigam sabīdryskam pasōkumam — nasajamūt par tū pat paldis, nīmoz jau narunojūt par materialū atleidzeibu. Un šaidi materialisti beja uzamatuši par latgaļu idealistu sūdeitōjim un pazudynōtōjim! Un golvo-nais te beja navys naspēja saredzēt patīseibu, bet gryba iznycynōt demokrātiski dūmojūšu opozīciju.

Un jō nalelai daļai nu atklōtajim latgaļu sabīdryskajim darbinīkim ar ōrkōrtejom gryuteibom izadeve nu Vōcijas izceļōt, tod tys ir gars un ļūti bēdeigs stōsts, kuru šamōs eisajōs pīzeimēs nav īspējams ītylpynōt.

Vīnu grybu gon šeit konstatēt: LNP prezidija izlaistōs slāpyrōs baumas par „komunistu pērstu“ latgaļu preses laukā un šūs baumu napōrtraukta izplateišona beja vyszamyškōkais pajēmīns, paradzāts latgaļu sabīdryskūs darbinīku iznycynōšanai, kaidu es leidz šam laikam asmu uzgōjis.

Bet diktaturas papīdis jau ari ir tys, kas iznycynoj demokrātiskōs breiveibas un cilvēceigōs tīseibas reizē ar tūs eistynōtōjim — cylvākim.

*

Ūtrs gōjīns pret „Latgolū“ beja tōs redakcijas, t. i., izdevēja Vl. Lōča un golvonō redaktora L. Latkovska īsyudzēšona „Augstōkā sabīdryskā tīsā“ par tautas vīneibas ōrdeišonu. Nasaverūt uz tū, ka syudzeiba beja teiri dema-

gogiska, jo laikroksts ņordeja navys tautu, bet gon diktaturas atlikas trimdiniku saimē, augstī tīsneši ar Ozolu priekšgolā ļūti nūpītni un svineigi kērēs pi litas. Tūmār šys absurds nabeja sagramojams daļai trymdā asušūs, objektivūs latvišu juristu ar senatoru M. Čaksti priekšgolā, kamdēļ kai pret pošu tīsu tai tōs stōju „Latgolas“ lītā sasacēle sašutumums. Tys nūnōce leidz baltīšu preseī (laikr. „Latvju Ziņas“ Zvīdrijā), un pret laikrokstu „Latgola“ īvadeitais „tīsas process“ dabeigi nūmyra.

Tymā pošā laikā latvišu trymdas vodūšūs īstōžu (LNP, LCP, LCK) atbolstā un aizbiļdnīceibā iznōkuši baltīšu laikroksti reizem izsauce patīsu izbreinu. Pīmāram, „Nedēļas Apskata“ slejōs kaidi nūslāpumaini „pērsti“ laiku pa laikam ikōre Kremļa varonūs (Vorošylova u. c.) biļdes ar vysim ordenim un gūda zeimem pi kryutim, nasaverūt uz tū, ka trymdas sabīdreibā šī veiri teik uzskateiti par vysšausmeigōkim beņdem pasaulī. Ūtrys laikroksts — „Latviešu Ziņas“ 1948. g. 18. decembra numerī, sakorā ar Ungarijas katōļu Bazneicas primasa, kardinala Mindsentija vojōšonom un apcītyņōšonu īvītōja rokstu: „Mūsu roka netrīcēs, vajājot nodevēju“. Šys roksts beja atklōta nīrgōšonōs par komunistu mūcekli — kardinalu un dzīli tīceīgūs latgaļus — katōļus aizkore pošūs sirds dziļumūs, izsaucūt spontānu protesta un sašutuma viļni. Laikroksts „Latgola“ pīsavinōja šam protestam, īvītōjūt 1949. g. 11. janvara numerī pretrokstu: „Katōli nūlīc golvas par gūdu kardinalam Mindsentijam“. Un šeit mynātī gadejumi nav vīneigī, kur baltīšu laikrokstīm moskoviskais un ulmaniskais vērzīņš saplyuda kūpejā idejiskā guļtnē. Bet naasmu dzērdējis, ka latvišu trymdas vadeiba tūs tamdēļ byutu saukuse pi kōrteibas. Par laseitōjim gon jōsoka pretejaīs, caur kū ari izskaidrojams šūs Vōcijā iznōkušūs laikrokstu eisais myužs.

*

Latvijas demokratiskōs republikas laikā Latgolas politiskōs partijas navarēja līleitīs ar sovu īspaidu Saeimā, kur tom 1934. godā beja kūpā tikai 13 deputatu⁸¹⁾ resp.

---

81) L. E., 1987. 1p.

13 0/0. Valdeibās parasti beja 2. ministri (izjamūt pādejū, kur beja 3). Tamdēļ ari latgali Latvijas parlamentā un valdeībā vairōk uzskotomi par informatorim, sakarnīkim un navys valsts lītu leidzļēmējim.

K. Ulmaņa diktaturas laikā (1934—1940) vysas politiskās partijas tyka likvidātas. Faktiski tūmār diktatora partija — Latviešu Zemnieku Savienībabeja šōs ikōrtas styurakmiņš, kura tod sevi uzskateja par „vysu tautu“ vīnōjūšu. Tōs liders K. Ulmanis, tod ņyu līk sevi apzeimēt par „tautas vīnōtōju“, „saulnesi“, „laimnesi“ un golvonais „vodūni“, pēc Hitlera un Musolini parauga. Un jo K. Ulmaņa valdeībā beja ari kaidis latgalis „zīda pēc“ (Vl. Bubulis, vālōk J. Volonts), tod bez kaidas politiskas nūzeimes dēļ latgaļu tautas.

Komunistu pyrmōs okupācijas laikā (1940 — 1941), saprūtams, dorbōjōs un absoluti vysu izkōrtōja Latvijas komunistu partija pēc Kremļa diktata, bet ar jytamu īpriķšejō režīma pījaukumu praktiskūs sadzeives jautōjumu kōrtōšonā.

Vōcu okupācijas laikā (1941 — 1944) Latvijas politiskōs partijas rudimentali atjaunoj sovu darbeibu pagreidē un 1943. godā izveidoj pat kūpejū sadarbeibas centru — Latvijas Centralū Padūmi, kura, vōcīšim atsakōpūt, evakuejās uz ōrzemem, sasadolūt divejōs daļōs: Latvīšu Centralō Padūme Zvīdrijā un Latvīšu Centralō Padūme Vōcijā. Tōs dorbojās patstōveigi un bīži pavysam nasa-skaneigi.

Zvīdrijas padūmi voda socialdemokrats B. Kalniņš, kura politiskī principi ir tik nanūteikti un svaideigi, dažaidim, bīži nademokratiskim vējim leidza skrīnūši, ka senators M. Čakste kai vadeibas tai ari pošas padūmes darbeībā vairōk nikō navar saredzēt kai „kyuliņū politiku“.⁸²⁾ Saprūtams, šamā padūmē pīsadoluši dažī katōli ar kauneigū latgali pr. K. Vilni priķšgolā kyuliņoj leidza, kamdēļ par kaidu kūpeju latgaļu poziciju voi stōju pozitivā un palikūšā nūzeimē nav kū runōt. Latgaļu līniju

82) Latgolas Bolss, 1956. g. 14. sept.

Zvidrijā ceņtēs iturēt tikai Latgolas Demokrātu Savīneiba (pēc sovas nūsadybynōšonas).

LCP Vōcijā komplektējōs nu četrom personom; tōs beja: Saeimas vicepriekšsēdis un Vaļsts prezidenta vītas izpīldeitōjs, veiskups J. Rancāns — katōļu pōrstōvis, A. Klīve — Zemniksavīneibas liders, V. Bastjānis — Socialdemokrātu liders un Krūka — Dem. Centra pōrstōvis (pēc kura nōves tū atvītōja cyti, mozōk pazeistami politiki). Sovu sastōvu šys četrinīks papyldynōt nagribēja, lai „jau-nōkī najauktu yudini“. Par padūmes priekšsēdi oficiāli skaitejōs J. Rancāns, bet faktiski tōs gaitu nūteice A. Klīve, jo J. Rancāns najuta aiz sevis reāla, politiska spēka, lai tam pretōtūs. A. Klīvei otkon ryupēja tikai divi lītas: a) lai Vaļsts prezidenta vītas izpīldeitōjs J. Rancāns naizdareitu kaida vaļstiska akta, pīmāram, naatsauktu syutni K. Zariņu un b) lai narealizātu kaida demokrātiski nūzeimeiga viļciņa, pīm., Zemniksavīneibas kai demokratiju apsmējašas partijas izstumšonu nu LCP. A. Klīvei par gūdu jō-atzeist, ka pyrmajūs 10 trymdas godu laikā jys sovos nūdūmus ir realizējis symtprocenteigi un J. Rancānu aturējis nu kotras kaut cik reālas Vaļsts prezidenta akcijas, tō vītā nūsorgōdams „ōrkōrtejūs pynvaru nesēju“ pōrstōvēt Latvijas suverenitāti. Tamdēļ LCP Vōcijā tikai pēc formas un ōrejōs izkōrtnes ir parlamentarišu demokratisks īstōdejums, bet pēc satura — K. Ulmaņa diktaturas atliku izveiceiga sorgōtōja. Par latgaļu īspaidu voi leidzrunōšonu šamā padūmē var runōt tikai tik daudz, cik daudz tū ir labpaticis izteikt A. Klīvei ar sovu muti.

LCP pīsadolūt Latvišu Nacionalōs Padūmes darbeibā (1948 — 1951) tai saucamajā parlamentarišu frakcijā, sesiņu laikā pīsadaleja arī daži latgali „zīda pēc“, — bez kaidas īspējas kaut cik īspaidōt pādejōs darbeibu. LNP pastōveigajā izpyldorganā — Prezidijā, kurs tyka savālāts nu 9 personom, nabeja nivīna latgaļa.

Apmāram 1950. — 51. g. LCP lūcekli nu Vōcijas emigrēja uz ASV; leidz ar tū tōs darbeiba faktiski arī iza-beidze, īplyustūt cytā, nu politiskom partijom sastōdeitā organizacijā — Komitejā Latvijas Breiveibai, kura dorbojās kai amerikaņu privatas organizācijas — Breivōs Ei-

ropas Komitejas subsidians. KLB sōkumā lels īspaidis Zemniksavīneibai, jo tamā bez cytim šos partijas pōrstōvim dorbojās ari A. Klīve un A. Bērziņš Vālōk šos partijas īspaidis sōc nivelētīs, īplyustūt ari cytu partiju pōrstōvim lelōkā skaitā. Leidz 1955. godam latgaļu politikī mynātajā komitejā napīsadaleja, jo aicynōts tyka tikai veiskups J. Rancāns, bet jys kai goreidznīks aktivā politikā dorbā ataturēja pīsadaleit. Beidzūt jys kai katōļu pōrstōvi šamā komitejā izvērzeja, pēc rodu principa, sovu brōļa dālu, jaunu agronomu O. Rancānu, kurs Latvijas Demokratiskōs Republikas praktiskā politikā vēļ nasadorbōja, beja par jaunu. Leidz ar tū latgaļu vacūs parlamentarišu politikō interese nu Latvijas vaļsts un latgaļu tautas apmārim ir reducējusēs leidz Rancānu dzymtas apvōršnim.

Reducejūtīs parlamentarišu resp. latgaļu vacūs politikūs partiju aktivitātei, trymdā sōc organizētīs jauna politiska latgaļu vīneiba. Zvidrijā 1951. godā organizējōs Latgolas demokratu savīneiba, nūlyukā apvinōt un aktivizēt demokratiski dūmojušūs latgaļus politikam dorbam sovas tautas interešu aizstōvēšonā un pōrstōvēšonā. Kusteibas idejiskais vadeitōjs Zvidrijā ir latgalu ceineitōjs M. Bukšs. Savīneibai nūdaļas ASV un Vōcijā.

LDS jam daleibu Eiropas kusteibā, pīsadola politiska satura memorandu īsnēgšonā (īsnāgums UN un latgaliskūs raidejumu litā „Amerikas Bolsam“), reikoj idejiskus vokorus un uzrōda lelu aktivitāti ceļu meklēšonā, kai trymdas apstōklūs īspaideigōk pakolpōt okupātajai dzimtinēi.

Latgaļu jaunōtnei trymdā nav sovas atsevišķas organizācijas, un tei īplyust vypsōrejūs latvišu jaunōtnes pasōkumus kai Amerikas latvišu jaunōtnes savīneibā, katōļu studentu savīneibā „Dzintars“ u. t. t. Tūmār šamōs organizacijōs īplyuduši jauniši lelōkū tīsu nav zaudējuši sovu latgaļu seju un stōju un vīnmār cīneigi aizstōvējuši un pōrstōvējuši tautu un tōs tradīcijas. Pīmāram, dzintarītis A. Pleišs dorbōjōs Breivōs Eiropas jaunōtnes padūmes centralkomitejā, popularizejūt latgaļus Eiropas mārūgā; jys vadeja ari „Latgaļu izdevnīceibu“ divus godus (1955 — 1956). K. Svenceckis sōkumā vadeja Latvišu jaunōtnes savīneibu ASV un kai vīneigais nu latgalim 1956. godā

tyka īvālāts arī Amerikas latviešu apvienības (ALA) valdē. Saprūtam, latgaļu jaunotnes ceļteības un sasnāgumu uzskaiti ar gondarejumu varātu turpynēt jū plaši, bet šamōs eisajōs pizeimēs jōapsarūbežoj tikai ar pōrs roksturei-gōkim pīmārim nu sabīdriski politiskō darbeības lauka kai šō dorba vodmotiva.

*

Par kū un pret kū tod eisti ceinejās latgaļu trimdi-nīks, plašō pasaulā lelceļu staigojūt? Kaidi ir jō mērki politiskā, sabīdryskā un kulturas laukā?

Pavysam koncentrāti savalkūt kūpā vysus **par** un **pret**, tī skanātu šaidi:

I Par:

1) latgali ceinejās par latgaļu un pōrejūs latvišu tautu apvīnōtas vaļsts — Latvijas suverenitates atgyušonu;

2) par šamā vaļstī breivas, demokratiskas republi-kaniskōs ikōrtas nūstyprynōšonu pēc kristeigūs rītimu demokratiyu parauga;

3) par ticeības, volūdas, runas, preses, bīdrōšonōs, iz-gleiteības un dorba breiveibu kai latgalim tai pōrejim Lat-vijas piļsōnim;

4) par latgaļu nairūbežōtom augstōkōs un zamōkōs pašpōrvaldes tīseibom Latgolas apgobolā un leidzlemšonu vysas vaļsts kūpejā lykumdūšonā un administracijā, šōs tīseības atteiceigi fiksejūt nōkūtnes konstitucijā;

5) par tūs latgaļu pīvīnōšonu Latgolas apgobolam, kuri ir atstōti ōrpusleidzšīnejom Latgolas rūbežom, namō-kuleīgi izkōrtojūt rūbežas nūsprausšonu storp vaļstim un apgobolim.

II Pret:

1) Latgolas uzskateišonu par Latvijas koloniju un lat-gaļu — par zamōkas škiras piļsōnim apvīnōtā vaļstī,

2) pret genocidu Latgolā, t. i., pret latgaļu fizisku iz-nycynōšonu, tūs izsyuteišonu nu Latvijas, pīspīdu pōrvī-

tōšonu Latvijas rubežūs un asimilaciju spaidu ceļā, kaidu tū ir pīkūpuši un pīkūp krīvi un baltīši,

3) pret dažādi veida un paveida diktatorisku režīmu pastōvēšonu breivajā Latvijā.

*

Jo īpriķš asmu pīsaskōris diktaturas papīžam vīnā, konkretā jautōjumā — latgaļu breivōs preses un tōs darbinīku vojōšonom trymdā, tod pi reizes nabyus līki apskateit vyspōri K. Ulmaņa diktaturas režīma eksistenci breivajā pasaulī asūšūs Latvijas pavalstnīku saimē.

Par vīneigi tiseigu vadeit latvišu trymdas saimi un diktēt tai sovu grybu vyspyrms sevi uzskateja A. Valdmanis. Jam patīši beja īspaideiga diktaturas kolpa škola un stāžs: pi K. Ulmaņa jys beja finanču ministrs, vōcu okupācijas laikā ar Hitlera svēteibu pašpōrvaldes tislītu generaldirektors Latvijas apgobolā. Trymdā pošā sōkumā (1945 — 1947) uzamete par trimdinīku vodūni, bet sanōce vadeibas dēļ ar pulkv. V. Janumu streidā un nu Vōcijas pōrsacēle uz Šveici, tod emigrēja uz Kanadu, kur ijēme augsta irēdņa vītu. Sovā īspaida paturēšonai latvišu trimdinīkūs nūdybynōja partiju⁸³⁾ — Latviešu nacionālais centrs, kas apvīnōtu „vysus“ trimdinīkus un izspīstu V. Jaunuma Daugavas Vanagus nu nūteicūšōs pozīcijas. Tod 1954. godā pasaulā presi aplidōja skandalozā ziņa par A. Valdmaņa financialū darbeibu, kura pēc latvišu laikroksta „Laiks“ roksturojās šaidi:

„Toronto (Md) — Tikai 5 minutes ilga Ņufaundlenas Augstōkōs tīsas sēde Sandžonsā pag. pīktdiņ, 17. septembrī, kod tīsas priķšsēdis sers Aļberts Valšs pasludnōja sprīdumu Alfreda Valdmaņa prāvā: par valdeibas apkrōpšonu 200 000 dol. apmārā jam pīsprīsti 4 godi pōrmōceibas noma spaidu dorbūs, sūda laikā naīskaitūt kūpš š. g. 23. aprīļa izmeklēšonas apcītynōjumā pavadeitū laiku. Ūtrō apsyu-

---

83) Laiks, 1954. g., 22. sept., 76. nr.

dzeiba pret A. Vildmani par 270 000 dol. izkrōpšonu pagaidom atlykta“.

Navarēja jau ari sagaideit, ka K. Ulmaņa diktaturas režims, kurs nūzidzeigā kōrtā 1934. g. 15. majā iznycynōja Latvijas demokratickōs breiveibas, spātu nu sovu atbildeigūs darbinīku vyda dūt latvišu tautai krītnus, gūdeigus bolstus. Bet latgalim ir sōpeigi tys, ka ji šōs nūzidzeigōs diktaturas dēļ daboj dubulti cīst: vyspyrms nu šōs diktaturas kolpim trymdā tamdēļ, ka napasakļauņ jūs diktatam, un, ūtrkōrt: reizē ar latvišim, kuru vīns pīdareigais ir krōpnīks pasauļa mārūgā, kas ar sovīm nūzygumim mat susātivi uz vysim Latvijas trimdinīkim.

*

Ūtra persona, kas trymdā spēceigi pōrstōv diktaturas režimu, ir Legiona pulkvedis V. Janums ar Daugavas Vanagu organizācijas paleidzeibu.

Šū pulkvedī un jō organizaciju atklōti kritizēt trimdinīkim nav bejis drūsmes, kamdēļ tī ir apsarūbežōjuši ar slapynim dzēlinim, pīmāram, Daugovas Vonogu nūsaucūt par Hitlera vonogim. Šeit uz vysnūteiktōkū ir jōnūraida šaids musynōjums kai faktiski un logiski oploms. Vyspyrms jau Vonogu organizacija ir dybynōta pēc Hitlera nōves, kamdēļ tam uz organizācijas dybynōšonu navarēja byut nikaida īspaida. Ūtrkōrt, logiski gryuši pīlaist, ka latvišu legionari byutu meklējuši patronatu pi politiski izabankrotējuša un nūžālojama diktatora, kaidis beja Hitlers pēc nacionalsocialisma sabrukšonas 1945. g. pavasarī. Tamdēļ drūši var apgolvōt, ka Daugavas Vanagu organizacija nav Vōcijas nacionalsocialisma un Hitlera diktaturas pōrstōve pi latvišu trimdinīkim.

Bet voi Vonogu organizacija pēc sova rokstura ir diktatoriska voi demokraticka, tys ir jautōjums, pi kura vērts pasakavēt.

„Latvju Enciklopedijā“ par šōs organizācijas dybynōšonu losoms: „Daugavas Vanagi“, 28. 12. 1945 Zedelgheemas kara gyustekņū nūmetnē, Beļģijā latv. legionaru dyb. „Karā cītušūs latv. un jūs gimines lūc. kulturalōs un

saimn. apryupes b-ba ...“ 6. 1. 1946. pylnsapuļce īvēlēja pagaidu valdi 9 lūc. sastāvā (prks pulk. V. Janums ...) 84) Taitod jaundybynōtōs apryupes bīdreibas priksņika posteni ijām reglamenta resp. diktata kōrteibā pats pulkvedis. Vēlēšonas šeit atsateic tikai uz pōrejīm pagaidu valdes lūceklim, zamōkūs dīnasta pakōpu legionarim (uz E. Lauvu un cytim). Organizācijas 10 godu pastōvēšonas gadejumā, laikroksts „Laiks“, Ņujorkā īvītōja tōs vadeitōja attālu ar parokstu: „Daugovas Vonogu organizācijas vadeitōjs kūps tōs dybynōšonas V. Janums.“ 85) Šeit nav vairs runas par organizācijas valdes priksšēdi kai vālātu personu, bet gon kai par naatvītojamu vodūni vysā tōs pastōvēšona laikā. Diktaturas strukturas organizācijom (un ari valstim) ir rokstureigs taišni tys, ka tur vadeitōjs voi vodūns ir naatvītojama un nanūmainoma persona: tai kolpoj un tū klausa vysī. Taitod ir kolpōšona vīnai personai un tōs īgrybom. Demokratiskōs valstīs un organizācijōs ļaudis kolpoj kaidai nūteiktai idejai, periodiski pōrvēļejūt, t. i., nūmainūt vodūšōs personas, lai tōs ar sovu personeibu pōrōk dzili naīspaidōtu ideju. Pīmāram, ASV prezidenta omotu vīna persona napōrtraukti dreikst ijemt tikai 8 godi (2 termīnus), 86) pēc kam prezidenta omotā jōivēļej cyta persona. Tys ar satversmi teik nūdrūšynōts, laikaida persona, pōrsavēršūt poša par diktatoru, navarātu aizānōt, ASV demokratiskōs īkōrtas.

Saprūtams, DV organizācijā teik pīkūpta ari demokratiskas pōrvaldes prakse — teik nūturātas vēlēšonas. Bet šom vēlēšonom ir rokstureīga īpatneiba: tōs nikod naskar vadeitōju un ari cytas īvālātōs personas ir tikai taidas, kuras pījamamas un pateikamas vadeitōjam. Leidzeigu „demokratisku“ vēlēšonu praksi pīkūp ari vyssmogōkō diktatura pasaulī — komunisms. Ari tur tauta teik dzeita uz „vēlēšonom“, bet bolsōt dreikst par partijas sastōdeitū, t. i., nūdikstātū kandidatu sarokstu. Komunisms ir deklarējis ka tys ir „nacionals pēc formas, bet inter-

84) L. E., 1950. g., 452. lp.

85) Laiks, 1955. g. 24. dec., 103. nr.

86) ASV satversme.

nacionals (prūti: III internacionales eistynōtōjs) pēc satura“. Praksē tys nūzeimōj, ka komunismam pakļautōs tautas dreikst volkōt sovus nacionalūs tārpus, izkūpt savu volūdu (ari na vysod), pēteit pagōtni (un tur atrast „sakarus“ ar krīvim un pīkūpt cytas izdareibas, kuras roksturoj resp. atšķir šū tautu nu cytom tautom. Bet vysu komunismam pakļautūs tautu nacionalūs tārpus itārpti ļaudis sovūs gōjīņūs dreikt nest vīnas un tōs pošas III internacionales resp. kompartijas nūzeimōtōs biļdes voi izklīgt iteiktūs lozungus; taipat vysōs vōlūdōs dreikst izdūt tikai komunistiska satura rokstus un izrokumūs atrast naapstreidamas krīvu tautas kulturalōs un materialōs dominācijas. Leidzeigi ir ar DV organizāciju: tei ir demokrātiska pēc formas, bet diktatoriska pēc satura.

Voi organizācijas vadeitōjs ari sovā stōjā un izdareibōs attaisnoj jam pīraksteitōs vodūņa resp. diktatora īpašības? Tū rokstureigi izteic jō pošā vōrdi, kurus jys beja teicis, nu Vōcijas īsarūdūt ASV, lai apklusynōtu tur un Kanadā sasadumpōjušūs Vonogus: „Es naasmu te braucis ar kara cērvi par placu“ (bruņōjumu īvest ASV pasažirim ir nūligts — ref.), beja Daugovas Vonogu centrālōs valdes priķssēža V. Januma vōrdi, izkōpūt ASV krostā Ņujorkā . . . „Es asmu šeit DV organizācijas vīsis un ceru, ka muna apmeklējuma laikā maņ izadūs nūmīrynōt dažu satrauktu prōtu (prūti: dumpinikus — ref.) . . . Var byut, ka mīra eņģeļa misijai kaidis cyts byutu bejis pīmārōtōks. Es naasmu diplomatu školu beidzis un kai karaveiram maņ var byut ari skorbōka volūda . . .“ 87)

Vysi izcyli diktatori ir bejuši karaveiri voi nyu sovas karjeras sōkumā (Franko, Perons), voi vālōk — kļudami pat par karavadūnim, generalisimim (Hitlers, Stalins), tamdēļ V. Januma stāžs diktatora praseibom atbylst pylnūs apmārūs. Diktatorim patiši nav laika un vajadzeibas pēc garlaiceigom un izsmolcynōtom, pīklōjeigom diplomātijas metodem. Jūs dorbā daudz īspaideigōka ir skōrba seržanta leksika un napaklauseigajim — iznycynōjūši smo-

---

87) Laiks, 1954. g. 3. febr., 10. nr.

gais diktatora papīdis. Arī pādejās īpašības Legiona pulkvežam ir ryupeigi izkūptas. Taitod šeit dareišona ar diktatora paraugtipu. Tū ASV un Kanadas dumpeiģi Vonogi, kai ari cytōs zemēs naapmīrynōtī, napaklauseiģi tautīši ir izjutuši uz sovas ōdas lyku-lykom, it seviški latgali.

Trešo persona diktaturas priņču galerijā ir Latvijas syutnis Londonā **K. Zariņš**. Tū latvišu trimdiniki pīmiņ dažaidūs aspektūs. Vyspyrms par tū jōsoka, ka jys ir vacs Latvijas karjeras diplomats, kaidis beja ari pādejais ōrlītu ministrs V. Munters, par kura nūstōju pretim latvišu tautai „Latvju Enciklopedijā“ atrūdams taidis konstatējums: „Kai karjeras diplomats V. Munters varēja vest tikai personeiģu ambiciju politiku . . .“⁸⁸⁾ Taitod Latvijas karjeras diplomati nav ryupējuse vaļsts politika voi tautas interesēs, bet gon personeiģō karjera un labklōjeiba. Un K. Zariņš te ir izcylys pīmārs, kai apstōkļu izmontōtōjs sovai karjerai. Jam asūt syutņa pylnvaras jau nu vaļsts prezidenta A. Kvieša laikim,⁸⁹⁾ isnāgtas anģļu ōrlītu ministrijā. Tod jam ir nōkušō diktatora K. Ulmaņa ōrkōrtejēs pylnvaras (kuras pamatōti ir sacālušas tik daudz trūkšņa trimdiniku sabīdreibā). Vālōk, pēc nūklyušonas breiveibā un Vōcijas sabrukšonas, Saeimas priķšsēdis Dr. P. Kalniņš kai Vaļsts prezidenta vītas izpīldeitōjs izsnēdze K. Zariņam pylnvaras, kuras pādejais „drūšeibas pēc“ isnēdze anģļu ōrlītu ministrijā. Pēc P. Kalniņa nōves Vaļsts prezidenta vītas izpīldeitōja pīnōkumi pōrgōja uz Saeimas vicepriķšsēdi, katōļu veiskupu J. Rancānu, kurs ari uz tur draudzeiģas atteiceibas ar Londonas syutnīceibu, reizem tū apcīmōjūt. Sī apcīmōjumi teik pōrrunōti ari avižu slejōs: „Kū eisti veiskups Rancāns dareja un kaidu misiju veice, apmaklādams syutni Zariņu?“ Pēc „Ceļojuma piezīmem“ (Dzimtines Balss Nr. 4, 1955. Ref.) veiskups nese jam sveicīņus un svēteibu nu Romas un vyslobōkūs nūvelējumus sakarā ar jō 75 godu dzimšonas dīnu, apsūlūt pīminēt jū sovōs lyugšonōs“. Taitod ari šeit veis-

88) L. E., 120. lp.

89) Amerikas Vēstn., 1956. g. 19. juliā.

kups R. uzastāja ar teiri goreigu misiju ... Ka kotram ir sova politiskō pōrlīceiba, šys apstōklis natraucēja veiskupam R. byut laipnam pret vīnu nu Latvijas vaļsts darbinīkim, kas faktiski ōrzemēs ījam augstu un atbīldeigu omotu. Šūs uzskotu dažaideiba nabeja un navarēja byut veiskupam par šķērsli nest svēteibu nu Romas šam Latvijas piļsōņam, seviški tōpēc, ka jō giminē ir ari katōļu tīceibas pīdareigī“.⁹⁰⁾ Taitod J. Rancāns kai vaļsts prezidenta faktiskais vītas izpīldeitōjs atzeist syutni „de facto“ un jō diplomatiskōs karjeras naapdraud un kai veiskups bogōteigi svētej K. Zariņu un jō saimi.

Tōļōk syutnis K. Zariņš ir kontaktējis Padūmu Latvijas luterāņu „archiveiskupu“ Tursu pādejō cīmōšonōs laikā Londonā. Voi ari nu Tursa resp. Moskvas sajemta kaida svēteiba, atzeišona un pylvparas, par tū atsaturu taiseit kaidu personeigu slēdzīni, bet pi dažim preses komentārim šamā sakareibā pasakavēšu vālōk.

Taitod Latvijas syutnis Londonā K. Zariņš ir diplomats, kurs prūt taiseit īneseigu karjeru, jo sovā apsaimnīkōšonā ir pōrjēmis ari Latvijas zaltu, nūguļdeitu ōrzemu bankōs, un koroborējis Latvijas syutnīceibas nomu Londonā uz sova vōrda.⁹¹⁾

*

Tōļōk daži vōrdi par ōrzemēs nūguļdeitū Latvijas zaltu.

Naatkareigōs Latvijas laikā, bet it seviški tōs demokratiskajūs laikā vaļdeiba uzkrōja prōvas zalta un ōrzemu valutas rezerves un nūguļdeja tōs ōrzemu bankōs, vysvairōk Anglijā un ASV. Šys Latvijas pavaļstnīku, bet golvonā kōrtā Latgolas lynu audzātōju monts pēc Latvijas okupācijas 1940. godā tyka blokāts, t. i., apkīlōts, kaidā stōvūklī atsaroda ari vēļ 16 godus vālōk — 1956. godā, un nav pazeimu, ka stōvūklīs tyvōkā nōkūtnē varātu mainei-

---

90) Latgolas Bolss, 1955. g. 30. jūlijā, 435. nr.

91) Amerikas Vēstnesis, 1956. g. 2. augustā.

tīs, jo Krīvija vairōkkōrt tū ir pīprasejuse sev, bet nasekmeigi. Zaltu apsaimņikoj Latvijas diplomatiskī pōrstōvi ōrēmēs īrubežōtūs apmārūs, turūt šū litu styngrā nūslāpumā nu latvišu trymdas sabīdreibas.

Pēc „naoficiali“ īvōktom ziņom nu baltišu trymdas augstōkim reprezentantim ASV, kurim zalta rezervu lītai vajadzātu byut pōrskotomai, stōvūklis 1956. godā bejis šaids: vysa Anglijā un cytōs Eiropas valstīs nūguļdeitō Latvijas nauda jau asūt izsaimņikōta. ASV asūt bejis nūguļdeits 54 milj. dolaru, kuri tod tagad ari teikūt daldāti „budžeta kōrteibā“. Nu šōs naudas teikūt apmoksōti syutnīceibu izdavumi (personala olgas, reprezentācijas, telpu uzturēšona, komandējumi un cyti saimņiciski izdavumi), kai ari izmoksōtas pensijas vacuma atpyutā aizgōjušim bejušōs ōrlītu ministrijas darbinīkim un myrušūs diplomatu atraitnem. Syutnīceibu budžetus caurskotūt trejs ASV resori, kuru storpā asūt ari ōrlītu, t. i., Valsts departaments.

Ar tai saucamim konsularim leidzeklim, kurūs itylpst ari syutnīceibu un konsulatu ijāmumi par pakolpōjumim trimdinīkim, reiceiba jau asūt breivōka un nu šom sumom tod ari teikūt taiseitas izmoksas trymdas radzamōkim un Zariņam nūdereigōkim pōrstōvim, kai pīm., pulkv. Skaistlaukam (Lōčplēsis), pulkv. Janumam (Vonogs) un varbyut ari dažim cytim.⁹²

Oficiala skaidreiba par Latvijas zalta rezervem, kai ari par syutnīceibu un konsulatu darbeibu un finansialajom operacijom tūmār nav īgyunama. Byutu ļūti apsveicami, ka šī istōdejumi demokratizātūs un poši nōktu atklōteibā ar sovim darbeibas un finansialajim pōrskotim. Un cikom tys nav nūticis, šūs jautōjumu apskate uzskotoma tikai par minējumim.

Oplomi ir dūmōt, ka pasaūļa valdeibas, iskaitūt Moskvu, un vodūši financisti nazynōtu, kur un cik Latvijai ir porōdu un nūguļdejumu, kas un kod ir tiseigs ar tim reikōtis un kaidūs apmārūs tī dylst voi pīaug. Naziņā

92) Saleidz. ar „Latg. Bolss“, 1955. g. 16. jul., 434. nr.

teik turāts tikai latvīšu trimdinīks, faktiskais šos naudas leidzīpašņiks, jo diktaturas ikōrtā vysu zyna un pōrzyna tykai vodūnis (šymā gadejumā „ōrkōrtejais pylņvarōtais“) un tautai par tū nav nikaidu tīseibu ni interesētīs, ni pīteikt leidztlītōšonas tīseibas.

Daži latvīšu „nakauneigī“ trimdinīki un ari prese ir izrōdejuši par šim leidzeklim nakautreigu interesi. Jūs ziņkōre, saprūtams, nav apmīrynōta, bet atklōteibā tūmār caur tū šys tys nūnōk. Pīmāram, ASV iznōkušais laikroksts „Laiks“ roksta:

„Cik leli ir Latvijas zalta krōjumi Anglijā ... Ir vīneigi zynoms, ka nu vysom Baltijas valstu Anglijas bankā nūguļdeitom vērtēibom 5,7 milj. mār. (apm. 16 milj. dol.) lelōkō daļa pīdar Latvijai.“ 93)

Taitod Anglijas bankā ir bejis nūguļdeits vysmoz 8 milj.dol. Latvijas zalta. Ir zynoms, ka īspaideigas sumas ir nūguļdeitas ari ASV un nalelas Šveicē, bet tūs konkretus apmārus nav izadevis nūskaidrēt. Bet kai īpriķš minēju, vysī nūguļdejumi Eiropā asūt jau izsaimnīkōti.

*

Kavejūtīs dūmōs pi Latvijas zalta krōjumim ōrzemu bankōs, maņ atmiņā ataust kaida latvīšu zemņika bēdeigs stōsts un padūma meklēšona.

Agrā pavasarī pi manis īsagrīze kaidis kaimiņs, Vydzemes zemkūpis un, bādōs sagrauzts, stōsteja: „Rudinī pi kuļšonas es atšķeiru sāklai tūs lobōkūs kvīšus, eistus zalta gryudus, un tūs sabēru atsevišķā orūdā, apsadzūt tū ar dēlim, lai mōjas ļaudis steigā un pavēršeibā navarātu tūs izādynēt lūpim voi samaļt maizei. Byudams piļneigi drušs par kvīšu naaikzkarameibu, napīgrīžu, vēreibas peleitem, kuras šod un tod redzēju orūda apkōrtņē un uz tō molas. Kod vakar atsedžu dēļus un apsavēru orūdā, tod atrodu tur tikai sānolas un peļu māslus, bet gryudu tikpat kai nīmoz, un tī poši najauki smirdēja, laikam nadeigs. Kū ta-

93) Laiks, 1955. g. 28. janv., 8. nr.

gad lai sēju teirumā? Kur lai mekleju padūmu un paleidzeibu?"

Un kod Latvijas Demokratiskai Republikai reizi atauss pavasars (tiks padzeiti okupanti) un tās saiminiks (tauta) ar sātivi koklā dūsīs sēt sovus laukus (atjaunot izsyuktū saimniceibu), voi jys sovā zalta gryudu orūdā (ōr-zemu bankōs) atrass vēl kaidu mozumeņu sāklai, voi tikai sānolas un smirdeigus diktaturas resp. autoritarūs „peļu“ spyrōjumus?

*

Runojūt par diktaturu un tās īstōdejūmim trymdā, daži vōrdi jōveļtej ari politiskai partijai „Latviešu zemnieku savienība“.

Latvijas naatkareibas proklamēšonas laikā — 1918. g. 18. novembrī un tās pyrmajūs patstōveibas godūs tei beja demokratiska. Bet tod dzemdēja un sovā klēpī izaudzēja diktaturu, kura partijas lidera K. Ulmaņa personificējumā iznycynōja demokratiju un Latvijā īvede autoritaru īkōrtu.

Trymdā LZS jau ir atjaunōjuse savu darbeibu, nūdybynōjuse dažas nūdaļas un sōkuse uzrōdeit ari saradzamu aktivitati, nu kuras tod ari var sacynōt par tās vērzīni un programu. Diplomats un vaļstsveirs Dr. M. Valters par tū roksta: „Kaidā laikrokstā nyupat beja losoms, ka Londonā 15. maja nūzyguma nakti nūsvinējuši ar lellobola šōvīnim nu šampaniša pudelem. Tū reikōjuse Zemniku Savīneibas nūdaļa ... Šī 15. maja gūdynōtōji ireikōjuši savu biroju pat atklōti Latvijas syutnīceibas nomā, Londonā, 87 Eaton Place — tū pat atklōti publiceļūt sovūs biletenūs ...“⁹⁴)

Tys jau ari ir dabeigi un logiski. Navar taču mōte — Zemniku Savīneiba nūlīgt, nycynōt un nīvōt savu mīseigū bārnu — diktaturu ... ari trymdā un pi tam demokratis-kūs vaļstu paspōrnē ... Un vysa tās „demokratiskō“ dar-

---

94) Latg. Bolss, 1955. g. 30. jun., 433. nr.

beiba trymdā centrejās ap syutņa K. Zariņa pozīcijas nūsorgōšonu, kŭ pōrejōs latvīšu un latgaļu politiskōs partijas naspēj voi nagrib saprast.

*

Vysi latvīšu trimdinīki par sovas svešnīceibas jāgu ir deklarējuši ceīņu pret komunismu un par Latvijas atbreivōšonu nu komunisma jyuga. Šeit tod apsastōšu pi divejim jautōjumim:

a) kaidu vaļsts ikōrtu ceineitōji grybātu redzēt atbreivōtajā Latvijā un

b) cik lela ir ceineitōju m ū d r e i b a pret jūs inaidnīku — komunismu.

Tai kai komunisti 1940. godā atjēme naatkareibu Latvijas vaļstei, diktatoriskam režimam un šō režima diplomatiskī pōrstōvi ōrzemēs dorbojās tagad jau 16 godu, tod ari Latvijas atbreivōšonas jautōjumu juridiski cylojūt, biži leidz šam ir saprosta diktatoriska Latvija. Vītom gon tai nadrūši un pavysam klusi izskaņ ilgas pēc Latvijas Demokratiskas Republikas atjaunōšonas, bet trimdinīku apryndōs ir gaužam moz šōs idejas dedzeigu aizstōvu.

Tamdēļ ari trymdā natryukst diktatora K. Ulmaņa trūņa pretendentu, kuri kōroj uz atbreivōtōs Latvijas liktiņa nūteicēju posteni. Un tai kai rītumu demokratiņas ir deklarējušas, ka komunistu apspīstūs tautu atbreivōšona var nūtikt tikai mīra (t. i., sarunu un leigumu) ceļā, bez irūču pīlītōšonas, tod Moskva (jo tei kaidreiz byus pīspīsta tū dareit) pādejā breidī vēļ mēginōs glōbt, kas glōbams: gōdōs, lai jōs bejušajōs satelītu vaļstis dorbōtūs jai pījamamas un paklauseigas vaļdeibas un lai par sovu pīsakōpšonu sajemtu nu rītumu demokratijom īspējami daudz materialu lobumu (izdeveigu aizdavumu, lobus tērdznīceibas un militarus leigumus un cytas leidzeigas kompensācijas). Šai varbyuteibai tod ari nōkuši potencialī vaļdinīki pīaskaņoj. Šymā vērzīnī rokstureigi šaidi fakti:

1. Naatkareīgōs Latvijas pyrmais īkšlītu ministrs un ilggadeigais syutnis Dr. M. Valters roksta: „Latvijas syutnis Londonā, Kārlis Zariņš pīsadaleja oficialā pījemšonā pi

angļu archiveiskupa, kuru jys sareikōja par gūdu padūmu bazneicu delegacijai ar Boltkrīvijas metropolitu Pitirimu priķšgolā. Šamā delegacijā beja ari Padūmu Latvijas „archiveiskups“ Turss nu Reigas.“

Tōļok par šū K. Zariņa padeveibas aplīcynōjumu komunistu īcaltajam luterāņu „archiveiskupam“ Dr. M. Valters soka: „Divi nūzidzeibu režimi grib sasaprast — ulmaniskais un moskoviskais.“⁹⁵⁾

Un Turss taču asūt komunistu partijas bīdrs,⁹⁶⁾ jys var nūdūt vysus K. Zariņa padeveibas aplīcynōjumus Kremļam, pats pi tam tūs vēļ atbaļsteidams. Bet jo šai „archiveiskupa“ — komunistu svēteibai syutnis nu sovas puses pīvīnoj vēļ materialas vērteibas — ōrzemēs blokātū zaltu, par kuru jys skaitōs „lykumeigs saiminīks“, tod šaidis plāns Moskvai kritiskūs apstōklūs patīši varātu liktīs „simpatisks“.

2. Alfreda Valdmaņa nūsūdeišona Kanadā ar pōrmōceibas nomā spaidu dorbim par valdeibas apkrōpšonu jam pi komunistim var nōkt tikai par lobu un var tikt pīskaitēta jō nūpalnim, jo šūs faktus laikā un līdereigi jys prostu mest politikas svorūs. Jys taču ir krōpis kapitalistus, ōrdejis jūs saimīceibu, nūdarejis tur syntim tyukstūšu dolaru zaudējuma un vyspōri reikōjīs kai kapitalistiskōs īkōrtas ſaboters. Un ka A. Valdmanis patīši prūt izmontōt apstōklus un gyut nu tim sev lobumus, vōcu okupācijas laikā jō skaudēji un konkurenti par tū beja palaiduši šaidu nagleitu anekdotu: Valdmanis asūt īsaradis pi kaida augsta vōcu komisara, stōstejis tam, cik brīsmēigi čekisti jū mūcejuši un sytuši un kai lītišku pīrōdejumu uzrōdejis tam izoperētōs vėnu rātas uz kōju stilbim. Tys augstū komisaru tik dzili īspaidōjis, ka cītušais nasakavejūt ticis īcalt par okupātōs Latvijas tīslītu generaldirektoru. Sa-prūtams, ir teirō oplomeiba, ka Valdmaņam byutu operētas venas un ka tys byutu Hitlera kolpam atsedzis so-

---

95) Latg. Bolss, 1955. g. 10. sept., 438. nr.

96) Laiks, 1956. g. 11. apr.

vus kailumus. Anekdots jau arī parasti naitver realūs nūtykumus, bet gon uztver tikai kaidas rokstureigas īpašibas, un A. Valdmaņam tās ir — vīnmār un vysur prast peļdēt pa vērsu: finanču ministrs, tīslītu generaldirektors, LCP priekšsēdis, Ņufaundlendas saimnīcyskās atteisteibas generaldirektors utt.

3. Latvišu Centralō komiteja Vōcijā, kuras priekšsēdis ir pulkv. V. Janums, ryupeigi savōce ziņas par trimdinīkim un īreikōja tūs kartoteku. Jo kaidis par sevi nagribēja snēgt ziņu, baideidamīs ka tūs var nūnōkt komunistu rūkōs, tod tys tyka uzskateits par tautas kūpeibas un jōs dorba ōrdeitōju, jo ziņas nikod pi komunistim nanūklyušūt un tikšūt izlitōtas tikai apyupes un cytom pošu vajadzeibom. Tod pēški avīzēs pasarōdeja ziņa, ka šei kartotekā Augustdorfā nūzogta. Un vālōk otkon presē beja at-rūnamas ziņas par igauņu kartotekas nūzagšonu un tūs nūgōdōšonu komunistim Austrumberlinē. Kaida roksta beigōs teik apstyprynōts sekojūšs fakts: „Taidā pošā ceļā Austrumberlinē nūkliva arī Augustdorfā nūzogtō Latvišu Centralōs komitejas kartoteka.“⁹⁷⁾

Kur šeit ceīņas mūdreibas, kur sūlejumi trimdinīkim, ka savōktōs ziņas pi komunistim nanūnōks, kur V. Januma kara cērvis? Voi tys pīlītojams tikai trimdinīku un kara invalidu tēsšonai?

4. Ceīņas mūdreibas roksturōšonai mynams vēļ vīns gadejums: 1948. godā Vōcijā tyka nūdybynōta Latvišu Nacionalō Padūme, kai trimdinīku globalō pōrstōvnīceiba, kuras mērķis beja: „Latvijas atbreivōšona, tautas saglobōšona un sadarbeiba ...“ „10. 7. 1948. Eslingenā LNP nūturēja 1. sesiju, kur par pylnsapuļces pr-di īvēlēja R. Osi, bet par izpyldorgana (prezidija) lūceklim J. Celmu, V. Janumu, J. Lavenīeku, A. Klīvi, V. Bastjāni, R. Liepiņu, A. Endziņu, V. Lambergu un L. Bērziņu (vālōk J. Ūullīti). Šaidā sastō-

---

97) Laiks, 1956. g. 3. martā, 18. nr.

vā LNP prezidijs dorbojās vysu laiku . . . 3 1/2 godu laikā (t. i., sovā pastovēšonas laikā. Ref.) LNP nūturēja 5 sesijas un 32 prezidija sēdes.“⁹⁸). Par šūs prezidija sēžu originalprotokolim tōs pyrmajā darbeibas godā sedzēs zynoma mistiska. 1949. g. novembrī LNP Imbshauzenas sesijas kularūs delegati runōja, ka tī pazuduši. Runōja na tikai delegati, kuru storpā beju ari es, bet ari klōtasuši prezidija lūcekli tō naapstreidēja. Es tyku uzkreitūsā veidā provocāts paceļt šū jautōjumu plenersēdē. Pyrms sesijas atklōšonas pīpraseju prezidijam atļaut maņ īsaskateit jō originalprotokolūs. uz kū maņ, kai delegatam, beja tiseibas, bet šī originalprotokoli maņ natyka uzrōdeiti. Tyka gon aizabyldynōts dažaidūs veidūs un pīdōvōti maņ ari šūs protokolu nūroksti, bet pi originalim tai ari natyku. Tamdēļ palyku pi pōrlīceibas, ka prezidijam tūs vairs nav un ka tī patiši priksšēžam J. Celmam „izzogti“ nu automašynas latvišu dorba rotu apmeklējuma laikā, kai tyka runōts kularūs. Plenersēdē šō jautōjuma napacēļu tamdēļ, ka īsnēdžu pīprasejumu atceļt laikroksta „Latgola“ nūsūdeišonu, kura motivēšona praseja daudz energijas, un, ūtrkōrt, ari lai klusu protestātu pret tim baltīšu delegatim, kuri kularūs gon beja leli gudrinīki un mutēs varūni, bet skandalozūs lītu izklīgšonai atklōteibā „kēre muļkus“. Un tai kai es naivō Antēņa lūmas nanūspēlēju, tod LNP prezidija protokolu nūzusšonas oficiala izsludynōšona atklōteibai izpalyka, bet naoficiali tys nabeja vairs nikaid nūslāpums.

Kur šī protokoli aizceļōja un kaidom personom nu tō nōks lobums — rōdeis nōkūtne. Bet varbyut originalprotokolus vālōk atjaunōja pēc tūs nūrokstim un leidz Imbshauzenas sesijai tys nabeja paspāts veikt? Ari tys ir īspējams. Bet zōdzeibas fakta un tō seku tys vairs navar izdzēst.

*

Na vysim trimdinīkim ir loba veseleiba, spēceigi lū-

---

98) L. E., 1322. un 1323. lp.

cekli, īneseigs dorbs un rūceiba. Daudz jūs storpā ir ari liktiņa pabērņi: vaci, dorba naspējaigi ļaudis, slymi, atraitnes ar mozim bārnim un par vysu vairōk — kara invalidi, kuri Latvijas breiveibas idejai ir zīdōjuši sovu vysdōrgōkū montu — veseleibu un bīži ari sovus lūcekļus. Tim ir nāpicīšama sabīdreibas paleidzeiba un atbolsts, kai moralisks tai materials. Šeit „Daugovas Vonogi“ ir izsludynōjuši sevi par vīneigū apryupes organizaciju vysim trymdas pabērņim, vōcūt tautišu storpā zīdōjumus. Un trimdinīki ir bejuši saprūtūši, deveigi, kas radzams nu sekojūša: „Pēc aptuvynim datim nu 1948. — 1954. godam Vōcijā vīn DV apryupei sadalejuši ap DM 100 000 godā.“⁹⁹⁾ Taitod latvīšu trymdas sabīdreiba Vonogim beja dōvōjuse lelu uzticeību zīdōjumu vōkšonā un sazīdōtās naudas sadaleišonā tryukumcītējim pabolstūs. Interesanti tagad pasekōt, kaidūs apmārūs šī Vonogu pabolsti atvīgloj un īprīcynoj tryuceīgūs tautišu, pīmāram, kara invalidu dzeivi Vōcijā:

„. . . 1953. g. Zīmāsvātkūs kai svātku veļtes Memingenas, Oldenburgas, Libekas un cytu nūvītņu invalidi sa-jēme kotrs DM 5.—, kas leļajai invalidu daļai beja vīneigais pabolsts vysā godā. 1954. g. Zīmāsvātkūs Memingenā veļtes izmoksōja tikai DV bīdrim DM 6.—, kaut ari DV organizacija ir deklarējuse, ka apryupej vysus, nimos naronojūt par invalidim. Tai Memingenā vīn palyka bez Zīmāsvātku veļtem ap 20 invalidu . . .

Roberts Ancāns, LKIA vaļdes priķšsēdis.“¹⁰⁰⁾

Taitod tautišu zīdōjumi sovim tryukumcītējim ar DV starpnīceibu gola mērki nav sasnāguši, bet ceļā kaut kaidā veidā izputējuši voi izkusuši. Šeit nōk atmiņā karadinasts, kod vosorā, korstā laikā nasajēmēmem svīsta dāvas: pa ceļam nu nūlyktovas leidz rotai tys beja izkūsis un iztecējis. Bet tys beja ogrōk, pyrms apm. 30 godim, kod armijā nabeja pīteikūši izveidōts stacionārūs saldātovu, kai ari pōrvodojamūs ladaskapu un ladakastu teikls. Tagad vysmoz ame-

99) Laiks, 1955. g. 24. dec., 103. nr.

100) Latg. Bolss, 1955. g. 10. dec., 444. nr.

rikaņu karaveiri sovu svīsta davu sajam ari vosorā, jo veikālūs ladaskapi ir pērkami nairūbežotā daudzumā. Zīdōtōjim tamdēļ, nūdūdūt sovas ārtovas Vonogim apryupes vajadzēibom, tōs vēļ jōpalelynoj, pīsvīzūt klōt kaidu mozu-meņu ari ladaskapu igōdei . . .

*

Bez trykumcītēju apryupes Vonogi ir uzdavūši ari ūtrū sovas darbeibas mērki — ceīņu par Latvijas atbreivōšonu. Naizprūtami tamdēļ ari izaklausa, ka tī, kas Latvijas atbreivōšonas idejai vysvairōk ir zīdōjuši— kara invalidi — nu DV ir aizgōjuši un 1955. g. 17. junijā Hamburgā, Rītumvōcijā nūdybynōjuši sovu organizaciju - Latvišu Kara Invalidu Apvīneibu. Kamdēļ jī tū ir darejuši? Atbiļde atrūnama LKI apvīneibas deklaracijā: „. . . LAB „Daugavas Vanagi“ ir apryupes organizacija ar plašu darbeibas apjūmu (balles, bufešu vadeišona, karaliņu vēlēšonas, gaļdeņu pasyuteišona, apbolvōšonas ar zalta nūzeimem, ceļōjumi. - Ref.), bet pādejaais apstōklis kara invalidim nōce par slyktu, jo praktiski nu tōs izslāgti smogōk cītuši kara invalidi — tī, kas zaudējuši vysvairōk ceīnā par breivu Latviju . . . LKIA vaļde.“ 101)

Lai Vonogu un Invalidu atteiceibas, t. i., nasaskaņas izprostu vysā piļneibā, tod jōīgaumej sekojūšais: Invalidi uzskota sevi par kara laika varūnim (un pamatōti!), kas kara laukā ir zīdōjuši breivajai Latvijai sovu veseleibu un lūcekļus. Vonogi ūzskota sevi par mīra laika varūnim, kuri napōrtraukti un nanūgurstūši ceinejās par Latvijas breiveibu, un apryupes dorbu jī uzskota tikai kai paleigleidzekli sovai darbeibai. Šūs diveju grupu, t. i., kara un mīra laika varūņu atteiceibōs vīnmār ir pastōvējis antagonisms.

Kara laika varūni karā, frontē ceinejās ar īnaindīku,

---

101) Latg. Bolss, 1955. g. 20. aug., 437. nr.

tai saceit, vaigu vaigā, nataupūt tō un reizē ari poši sevis. Šī ceineitōji ar lapnu pōrōkumu skotōs uz tim formas volkōtōjim, kuri labprōt īsareikoj aizmugurē (intendanturōs, aizmugures sardžu dīnastā u. c.) voi izmontoj kotru gadejumu (atvalynōjumus, simultantslimeibas, dezertēšonu u. c.), lai naatsarostu īnaidnika īrūču snādzameibā, kamdēļ ar nycynōšonu tūs apzeimoj par intendanturas žurkom, meikstčaulim, zača postolom voi vēļ styprōkim vōrdim. Un tymā laikā, kod pādeji veikli izagrūza nu pīsadaleišonas ceinōs, pyrmī tamōs pazaudej sovas dzeiveibas voi veseleibu, atsagrīzdami nu kara kai invalidi, lai klusi un nūspīsti orstātu sovus kara cērtumus, cerejūt uz sabīdreibas sirsneigu atsauceibu un ari materialū atbolstu sovōs bādōs.

Mīra laika varūni, atsagrīžūt nu kara, sovu izavaireišonu nu ceinom un bāguļōšonu nu frontes jūslas bravureigi attāloj kai varūneigu manevrēšonu, taktiskas atsaraušonas meistardorbu un vyspōri ar pašslavynōšonūs izavērzej par eistajim tautas varūnim, gaideidami nu sabīdreibas gūdynōšonu par sovim „varūndorbim“ tāvzemes lobā. Kara invalidus jī uzskota par nūžālojamim vīntīšim, naivajim, lempim un vyspōri najāgom, kuri nav protuši sevi paglōbt nu īnaidnika īrūčim voi soltuma borgumim. Atklōti tō nadeklarejūt, jī invalidus tūmār vysur nūstum molā nu mīra laika izdareibom, sagōdojūt tim „kaut voi tikai formas pēc“ materialus pabolstus. Bet jo šī invalidi tūmār reizem sōc uzrōdeit aktivitati un poši grīžās pi sabīdreibas, apgaismojūt mīra laiku varūņu līkuleibas, tod taupeišonas laikam ir beigas. Pimāram, LKIA kai kara laika varūņu organizacija par DV izdareibom izateic:

„DV napamatōtī uzbrukumi un vērsšonōs pret LKIA un atsevišķim invalidim nav saprūtama. Invalidi, zaudejūt lūcekļus, nav zaudējuši saprōtu, ka navarātu sevi un sovas intereses aizstōvēt un pōrstōvēt.“ LKIA priksšēza intervija preseī.¹⁰²⁾ Taitod kara laika varūni — kara invalidi un

102) Latg. Bolss, 1955. g. 12. nov., 442. nr.

mīra laika varūni — Vonogi nyu ir šķērti nūsastōjuši trymdas sabīdreibas prīškā, gaidūt tōs atbolstu, atsauceibu un apbreinōšonu. Un trimdinīkim nyu jōsaprūt, ka „jōdūd Dīvam, kas pīsanōk Dīvam, un Cezaram, kas pīsanōk Cezaram.“

Par kara invalidu aizīšonu nu Vonogu ryndom, nūlīdzūt lepōtis tim ar kara laika varūņu nūpalnim un līkuļōtōs apryupes izklōsteišonu atklōteibas prīškā, Vonogu organizācijas ryndōs vītom rodōs napateikama un apkauņojūša saįyuta:

„Iztērzoįūt DV organizācijas daįzaidu institutu saraksti ar naseņ Rītumvōcijā nūdybynōtū LKIA, tōs cirkularus un tim pīvīnōtū kaidu atsevišku invalidu apvīneibas prīksēša R. Ancāna rokstu, vaļdes (ASV — Ref.) prīksēdis A. Puķīte un vaļdes lūcekli atzyna, ka ar pīmynātīm rokstim DV organizācija par 10 godūs veiktū apryupes dorbu saįeme „lelu pliki“, kū tai īdeve daļa latvišu kara invalidu mynātajā (t.ī., LKIA — Ref.) apvīneibā.“ 103)

*

Na labprōt pīsaskōru Vonogu organizācijas jau-tōjumam. Labprōt byutu nūsastōjis molā un nūsavēris, kai jī vōrejās poši sovā sulā, jo tur leidza nasavōreitu ari latgali. Un ir nanūklusams fakts, ka daži latgali šōs organizācijas vodūņa golmā pat ījam izcyļu rangu un par prīkszeimeigu kolpōšonu ir saįamuši ari gūdolgas, bet vairums ir pīškībti. Tōdēļ jaundybynōtajā LKIA latgaļu, likas, procentuali ir daudz vairōk kai pi Vonogim, par kū var sprīst nu tim vōrdim un uzvōrdim, kaidi reizreizem pasarōda presē par invalidu organizācijas personalū sastōvu. Bet tys jau ari piļņeigi dabeigi — breiveibu mīlūši latgali jau pēc sovas goreīgōs strukturas navar byut diktaturas kolpi. Un jo dāži tū dora, tod tur ir voi nyu kaidis reals, praktisks

---

103) Laiks, 1955. g. 24. dec., 103. nr.

aprēkins, voi draudi. Ar kara invalidu organizācijas nūsa-
dybynōšonu nyu vysmoz invalidim ir breiva izvēlē storp
demokratiju un diktaturu. Bet vysi latgali vēļ jau nav in-
validi, kamdēļ ari organizaciju izvēles ziņā daudz kas
jōpiciš.

Liki atzeimēt, ka pret „dumpeigajim“ kara invalidim
teik nu Vonogu apryndom vārstas vysaidas represijas,
draudi un denunciācijas, palaižūt ļaunprōteigas baumas, ka
tur dorbojūtis „komunistu pērsts“. Vinā rōvinī napaklau-
seigī kara invalidi teik degradāti leidz latgaļu limiņam un
pilitōtas tōs pošas metodes, kaidas tyka vārstas pret laik-
rokstu „Latgola“ un Vl. Lōča izdevnīceibas ļaudim.

Ciļvēceigō cina un leidztīseibu atgyušona trymdā lat-
galim reizē sagōdōja ari lelus pōrbaudejumus. Vyspyrms
taidus sagōdōja baltīšu mēginōjumi pakļaut sovai cenzu-
rai un ispaidam vineigū tō laika latgaļu trymdas avizi
„Latgola“. Tod nōce dažaidas denunciācijas pi okupācijas
varom ar nūlyuku aizkavēt energiskōkūs latgaļu izceļšonu
nu Vōcijas. Pēc tam latgalim teik atjemta ispēja sajemt
goreigu styprynōjumu sovā — latgaļu volūdā, jō dīvkolpō-
jumūs Evaņgeliju losa un mōceibas parosti soka baltiski.

Godōs, ka latgaļu izceļsmes prīsteri losa Evan-
geliju un soka mōceibas latgaliski, bet tī ir rati iz-
jāmuma gadejumi. Oficialō latgaļu atstōšona bez Evan-
gelija jūs dzymtajā latgaļu — mōtes volūdā teik
eistynōta ar latgaļu izceļsmes trymdas bazneickungu
kautrēšonūs tū litōt dīvkolpōjumūs sabīdriski politis-
ku apsvārumu dēļ, jo trymdas sabīdreiba sovā vairumā
komplektejās nu baltīšim, luteranim, pi kurim byušūt mīļ-
zeigī panōkumi uz konvertēšonūs, jo bazneicōs dīvkolpō-
jumi byušūt baltiski. (Panōkumi pagaidom nav radzami.)
Laikam gon vysam pamatā ir vineigi diktaturas laika gors.
Bet voi ar taidu reiceibu nateik apīta Pāvesta Pija XII

1952. goda enciklika „Exul Familia“, 104) kurā bēglim resp. emigrantim un jūs pēcnocējim pyrmā pakopē „ir tiesības lyugtīs taidā volūdā, kaidu jī ir lītōjuši pyrms trymdas ...“ Šei Pāvesta enciklikas naivārōšona nu latgaliski prūtūšim goreidzņikim latgaļu trimdinīkūs ir ra-dejuse taidu nūskaņu un pretreiceibu, ka tī arvīnu bižōk īt Divu lyugt pi patvārumu dāvušūs tautu katōlim: zvīd-rim, vōcišim, anglim, amerikānim un cytim, nūsarūbežō-jūt kai nu baltīšim, tai ari nu „pōrčyulōšonu“ akceptejū-šim latgalim.

Patīseibā tūmār katōļu Bazneica vysus ticeigūs vysā pasaulī sergoj un apryupej vīnāidi goreigā plōksnē, atstō-jūt tūs laiceigū dorbu un aktivitātes kotrai tautēibai izkōr-tōt pēc sovom ipatņejom nacionalajom vajadzeibom. Kod šei patīseiba tyka aptvarta, latgaļu politiskī, sabīdriskī, kulturas un preses darbinīki sōka sasasaukt un pōrrunōt jaunrodušūs stōvūkli un realōs dzeives tim uzlyktūs pīnō-kumus. Tī atmete politiskōs pretesteibas, personeigūs aiz-sprīdumus, naīcīteibu un sasadeve rūkōs kūpējam dorbam. Tō rezultatā tyka nūorganizāta „Latgaļu izdevnīceiba“, kura ar 1955. godu pōrjēme Vl. Lōča izdevnīceibas dorba turpynōšonu leīdz ar vīneigū latgaļu laikrokstu „Latgola“, ar 1955. g. 1. janvarī atdūdūt tam vacū nūsaukumu „Lat-golas Bolss“. Šam sabīdryskajam pasōkumam tyka īvā-lāta demokrātiska vadeiba ar jaunōs paaudzes pōrstōvi Al-bertu Pleišu kai vadeītōju pagaidu valdē, un pēc tam jys tyka īvālāts par golvonū redaktorū un reikōtōja direk-tora vītņiku.

Par šū vadeibu un ari izdevnīceibas idejiskū bazi laik-roksts izateice: „Matūt skotu uz īvālātū vadeibu, kotrs redz, ka „Latgaļu izdevnīceiba“ ap sevi ir saistejuse dažaidu organizāciju un dažaidu nūgrupējumu ļaudis (te ir Latgo-las Demokratu Savīneibas, Latgolas Kristeigūs Zemņiku

104) Latg. Bolss, 1956. g. 23. aprīlī.

105) Latg. Bolss, 1955. g., 26. febr., 425. nr.

Alberts Pleišs,
Latgaļu izdevniecības vadeitāja vītnīks un avīzes golvonais
redaktors

partijas, Tāvu Zemes kluba un dzintarišu ļaudis), kas latgaļu kulturas un sabīdryskejūs vaicōjumūs ir laimeigi atroduši kōpejū volūdu un sadarbeibas bazi.“¹⁰⁵) Šys pasōkums uzskotoms par apsveicamu nūtykumu latgaļu trymdas dzeivē na tikai kai vīnprōteibas un kōpdarbeibas manifestējums, bet ari kai jauna ceļa gōjējs, izvērzejūt priķšgolā jaunōs paaudzes pōrstōvus. Šei ceļa pašķēršona jaunōkajim godūs, bet augstškolōs speciali sagatavōtim, energijas pōrpylnim akademikim uz sabīdryskejūs pasōkumu vadeibu atzeistama par vyssimpatiskōkū un veseleigōkū pīeju nōkūtnes problemu kōrtōsonā.

Ka „Latgaļu izdevnīceiba“ atsarūn drūšōs rūkōs, par tū licynoj jōs 1957. godā izdūtō M. Bukša „Latgaļu literaturas vēsture“, kas ir vīns nu lelōkajim kapitaldorbim latgalim; ar solidu ōrejū apdari mynātō grōmota var cīnei-

gi iģemt vītu pasaūļa bibliotekōs lai manifestātu latgaļu literatūras asameibu, tōs naatkareibu un pynbrīdumu.

Kai laikroksts „Latgolas Bolss“ tai Andryva Jūrdža fonda izdavumā žurnals „Dzeive“ M. Bukša vadeibā pīgrīž lelu uzmaneibu kontakta nūdybynōšonai un uzturēšonai ar breivō pasaūļa izdevnīcibom un zynōtnīkim, rokstūt atsauksmes par jūs publicātom jaunōkom grōmotom. Tys veicynoj preses apmaiņu un latgaļu drukōtō vōrda izaplateišonu pasaūļa apjūmā. Un tō vysa rezultatā jau ir radzami panōkumi, pīm.: pasaūļa bibliotekas kai The Library of Congress Vašingtonā, British Museum Londonā, Pensilvanijas universitates biblioteka, Bazeles universitates biblioteka, Le Collège de l'Europe Libre Francijā, Gōteborgas vaļsts bibilioteka Zvidrijā, Upsalas universitates biblioteka Zvidrijā; Abo akademiskō biblioteka Sōmijā, Vīnes universitates biblioteka Austrijā, Lundas universitates biblioteka Zvidrijā, Zvidrijas karaliskō biblioteka, Hamburgas universitates biblioteka Vōcijā; Strasburgas universitates biblioteka Francijā, Parīzes biblioteka un cytas labprōt pasyuta latgaļu grōmotas sovu krōtuvu papyldynōšonai. Par latgaļu grōmotu klōstu Ņujorkas publikajā bibliotekā jau ogrōk raksteits žurnalā „Dzeive“. 106) Caur tū latgaļu grōmota arvīnu plašōk īsaspīž pasaūļa drukōtō vōrda forumā.

Taidā ceļā „Lataļu izdevnīceiba“ jau pyrmajūs sovas darbeibas godūs ir parōdejuse konkrētu un pozitīvu dorbu latgaļu drukōtō vōrda dryvā un īsaistejuse sovu darbinīku un atbaļsteitōju ryndōs vysus tūs, kuru sirdīs dzeivoj Latgola. Tei ir uzajāmuse latgaļu kulturalō un sabīdryskō dorba vadeibu trymdā.

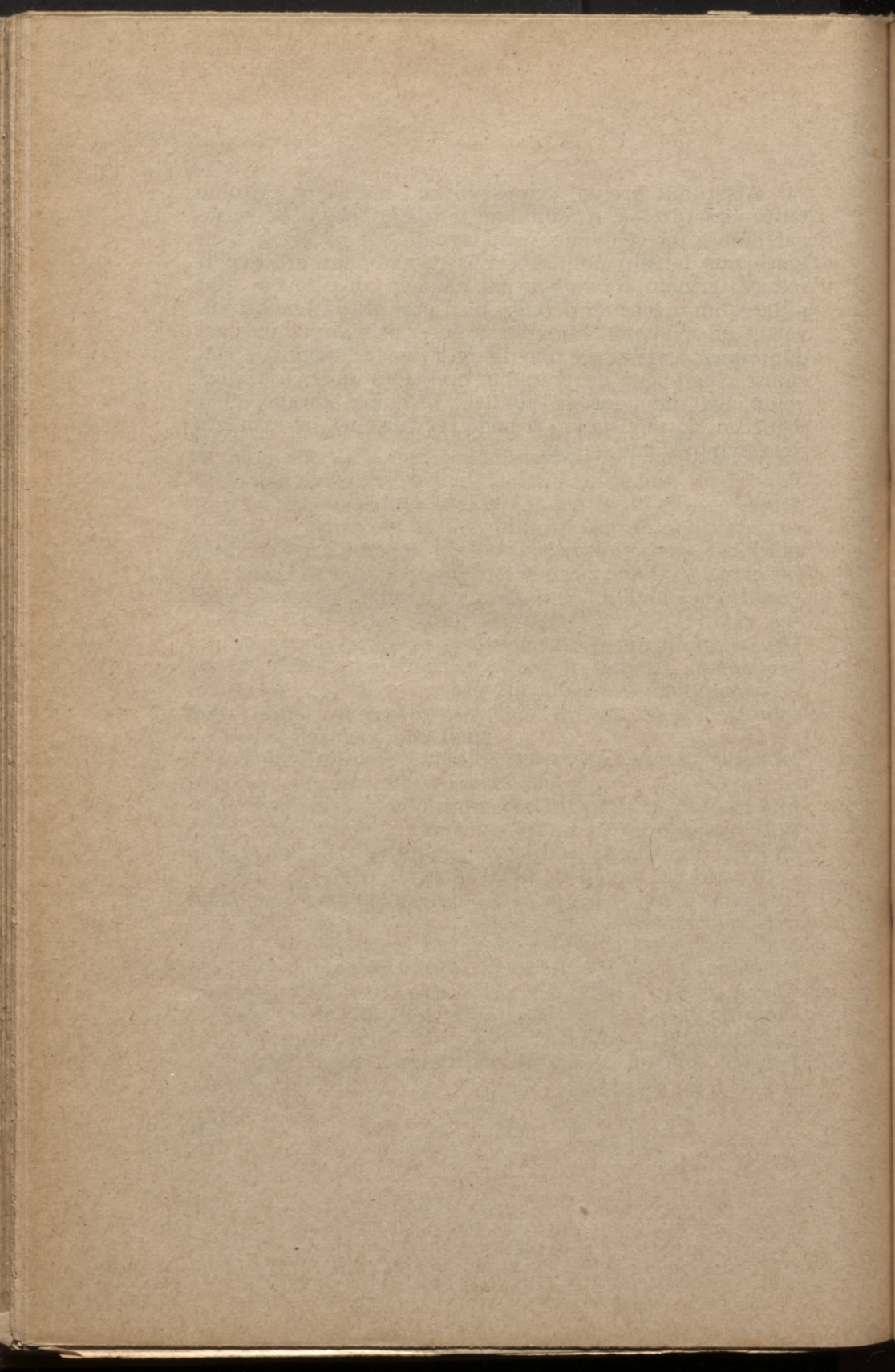
106) „Dzeive“, 1955. g. 21. nr., 13. lp.

PĒCVĒRDS

Garus godu symtus latgali ir atsaroduši svešu politisku varu atkareībā, kuras tūs ir pyulējušos izdeļdēt kai tautu, pōrvēršūt sev nakaiteigūs, paklauseigūs ļauteņūs. Tū ir darejuši vōcīši, pūli, krīvi, baltīši un otkon vōcīši, krīvi un baltīši. Nasaskotūt uz šūs kokla kungu ticeibu, tauteibu, socialū ikōrtu, pasaūļa uzskotu un runojamūs volūdu dažaideibu, vysu jūs vēlēšonōs ir bejuse un ir vīna un tei poša — izdeļdēt latgaļu volūdu, tradicijas, sadzeives normas un tauteibas apziņu, ilikūt latgaļu mutē svešu volūdu, svešas tradicijas, svešas sadzeives normas. Leidzeigi uz vēja patmaļom aizvastim labeibas gryudim, tī ir masti storp akminim un molti ilgu ilgu laiku nūlyukā samaļt tūs smolkūs myltūs un izlītōt svešu ļaužu uzturam. Un nasaverūt uz tū, ka šūs patmaļu spōrnus ir grīzuši vysu īspējamūs vērzīņu vēji un patmaļom ir sadyļuši dučim akmiņu, citi gryudi — latgali tūmār nav samolti leidz šai boltai dīnai un cineigi turpynoļ dzeivōt zam šōs saules kai reala, naizneikstūša tauta.

Ir nanūlidzama patiseiba, ka storp patmaļu akminim reizē ar gryudim nūkļyust ari šūs gryudu sānolas, kuras vīgli atsadola nu kūdula un reize ar okūtīm, palovom un cytim atkrytumim nūnōk svešinīku patērīni nasamoltūs kūdulu vitā. Un svešinīki, natykdami pi eistajim myltim, ir spīsti apsamīrynōtkaut voi ar pamolom, ka tikai, vysmoz vōrda pēc, tōs var nūsaukt latgaļu vōrdā. Tamdēļ ari leidz šam laikam vēļ pavysam moz teik daudzynōti eistī latgali, jūs volūda un tradicijas, bet tūs vitā slaves dzīsmes skaņ vysaidim politiskim un literarim burlakim, tautyskuma nūlidzējim un cytim pašlobuma maklātōjim par jūs nūpalnim navys pi latgalim, bet pi svešinīkim — latgaļu politiskajim izskaudējim. Un šōs slaves dzīsmes jau ari naskaņ nu latgaļu mutes bet gon nu svešinīku, latgaļus izneidēt grybātōju mutes.

Atsarūnūt breivu, demokratisku, kristeigūs rītumu tautu aizsardzeibā, trimdinīkim ir īspēja breivi izteikt sovas dūmas un vēlēšonūs. Šeit trymdā tod nu arī ir sōcis īvārojams latgaļu politiskōs nūsagatavōšonas process: ir sōkusēs gryudu atdaleišona nu sānolom un palovom. Kas pi latgalim ir lobs un dereigs, tū jī poši prūt atteiceigi nūvērtēt un cyldynōt, nūraidūt vysus „aizbiļdnus“ un „padūmnīkus“ leidz ar jūs pīleidējim. Trymda latgaļus ir mōcejuse cineit sovu naatkareibu, breiveibu un sovu dzeives veidu. Šeit jau jaušams politisks brīdums, kuram vēļ ir jōaug un jōatsateista kai trymdā tai dzimtinē, lai sasnāgtu sova pynbrīduma pakōpi.

IZMONTĒTI OLŪTI

A. Enciklopedijas:

1. Latvju enciklopēdija, 1950. — 1955. g.
2. Mozō Padūmu enciklopedija, 1929. g.
3. Lelō Padūmu enciklopedija, 1938. g.
4. Lelō Padūmu enciklopedija, 1953. g.

B. Grōmotas:

1. J. Rainis, Vētras sēja, 1952. g.
2. K. Skalbe, Vēstules, runas, 1955. g.
3. A. Pleišs, Kulturvēsturiski materiāli, 1955. g.
4. M. Bukšs, Skices un dokumenti, 1954. g.
5. St. Škutāns, Dr., Dīva Mōtes kults un Mōras zeme, 1954. g.
6. Br. Romanovskis, Tautas gora licinīki, 1954. g.
7. O. Freivalds, Lielā sājpu draudze, 1952. g.
8. A. Darbiņš un V. Vitiņš, Latvija, statist. pārskats, 1947. g.
9. A.S.V. Satversme.

C. Žurnāli un avīzes:

1. Dzeīve, 1954. g.
2. Šacha pasaule, 1956. g.
3. Laiks, 1954. un 1956. g.
4. Amerikas Vēstnesis, 1955. un 1956. g.
5. Valdības Vēstnesis, 1934. g.
6. Latgolas Bolss, 1955. un 1956. g.
7. Latgola, 1954. g.

D. Personeīgas liceības:

1. Br. Spūlis.
2. Jez. Dyure.
3. Autors.

GRĒMOTĀ IVITĒTI ATTĀLI

	Lp.
1. Autors	4
2. Krysts Latgolas ceļa molā	12
3. Aglyunas bazneica un klusters	20
4. Rēzeknes kongress (pirmais)	23
5. Trasuns, Fr., valstsveirs	32
6. Yubuļs, St., Latgolas lītu viceministrs.	41
7. Kemps, Fr., politikis	48
8. Budže, A., Zemkūpeibas ministrs	57
9. Rubuļs, Vl., Tautas labkl. ministrs	58
10. Rancāns, J., veiskups	61
11. Spūļs, Br., volūdņiks	67
12. Trasuns, J., politikis	70
13. Lōcis, Vl., izdevējs	140
14. Latkovskis, L., profesors	141
15. Bukšs, M., mag. phil., zynōtnīks	144
16. Škutāns, St., Dr. MIC	146
17. Rupainš, O., literats	148
18. Pleišs, A., redaktors	178

SATURS

Ivods	Lp. 5
-----------------	----------

I daļa

LATGALI SOVĀ ZEMĒ

Pyrmskara laikmets

Laikmeta rubežas	9
Dvēseļu kūpšonas dorbs	9
Ticeibas un tauteibas jēdziņu saplyusšona	9
Bazneica kai latgaļu volūdas sorgōtōja	10
Školu apmeklēšonas iespējas	10
Ticeibas un tauteibas jēdziņu šķēršona	11
Latgaļu nacionali goreidzhīki	11
Nacionalōs atmūdas dorbs pēc drukas aizliguma atceļšonas	13
Politiskōs diferencēšonōs sōkums	14

Pyrmais pasaūļa kars

Kara īskaņa	15
„Latvišu - Latgališu Bīdreiba dēj paleīga kara uperim“	15
Školu jaunōtne Pīterpilī	16
Latgaļu ortografijas	16
„Pīterpiliši“	17
Pyrmō politiskō partija	18
Rēzeknes kongress (pyrmais) un latgaļu statistika	19

Demokratiskōs Latvijas pūsms

Latgali Latvijas tautas padūmē	26
Latgaļu politiskūs partiju veidōšonōs	26
Katōļu Bazneica Tautas Padūmes laikā	27
Latgaļu partijas Satversmes Sapuļcē	28
Latvijas Satversme un latgali	29
Lykums par civiļlauleibom un latgali	29

	Lp.
Katōju Bazneica Satversmes Sapulces laikā	30
Agrarreformas lykums un latgali	30
Latgaļu lyni lata kursa stabilizēšonai	30
Latgali un Latgolas administracija	31
Latgaļu jauneklēigī politikī	31
Pyrnōs Saeimas vēlēšonas	31
Saeimas „trejs leli“	33
Nūteikumi par Latgolas litu pōrvaļdeišonu un šūs nūteikumu faktiskō vērtēiba	35
Fr. Kempa un Fr. Trasuna parlamentarō darbeiba	47
Fr. Trasuna nōve un tōs īspāids uz katōju politiku	50
Socialdemokrati un Latgola	51
Zemnieku Savienības pozicija Saeimā	52
Zemnieku Savienība gatavoj vaļsts apvārsumu	53
Latgalis A. Budže, demokrātiskōs Latvijas pādejaiss zemkūpei- bas ministrs	56

Zemnieku Savienības diktatura

Apvārsuma gaita	56
Demokrātiskūs breiveibu likvidēšona	57
Vaļsts himnas degradēšona	59
Mōtes volūdas izskausšona un tāvu volūdas slavēšona	59
Diktatura un katōli	60
Ūtrō agrarreformā — kolpu vervēšonas akcija	63
Kolpu goreigō apryupe un misijas dorbs	65
Latgali — svešs elements vaļstī	65
Pūliskuma meklēšonan pi latgalim	66
Pūļu psichozes patīsī cālūni	71
Latgaļu gora suverenitate	76
Trešō agrarreformā	77
Latvijas austrumu rubežas apsardzeiba	81
Latvija kļūst Krīvijas satelīts	84
Vodūnis slēp tautai patiseibu	85
K. Ulmaņa olga par pakolpōjumim Stalinam	89
Naatkareigōs Latvijas laikmeta izskaņa	90

Pyrmō krīvu okupacija

	Lp.
Vyspōrejōs pīzeimes	91
Koeksistence	92
Vizite pi Kirchenšteina	94
Catūrtō un pīktō agrarreforma	96
Komunistiskōs Saeimas vēlēšonas	97
Un satyma nakts	100
Pa tymu	103
Deportācijas uz Krīviju - Sibiriju	111
Deportāciju sakars ar Eiropas nūtykumim	113
Deportācijas kai tautu iznycynōšonas leidzeklis	116

Vōcu okupacija

Ceiņa par Reigas hipodromu	117
Deportācijas uz Vōciju	118
Vizite pi gen. Dankera	120
Latvišu legionā dyuksnōjā	120
Teireišonas akcijas un aizrūbežas latgali	123
Bruņōta pretesteiba vōcīšim	125
Latgola palyka naevakuāta	125

Ūtrō krīvu okupacija

Pyrmōs okupācijas turpynōjums	126
Latgolas administratīvais pōrkōrtōjums	127
Sūlejumī un piļdejumi	128

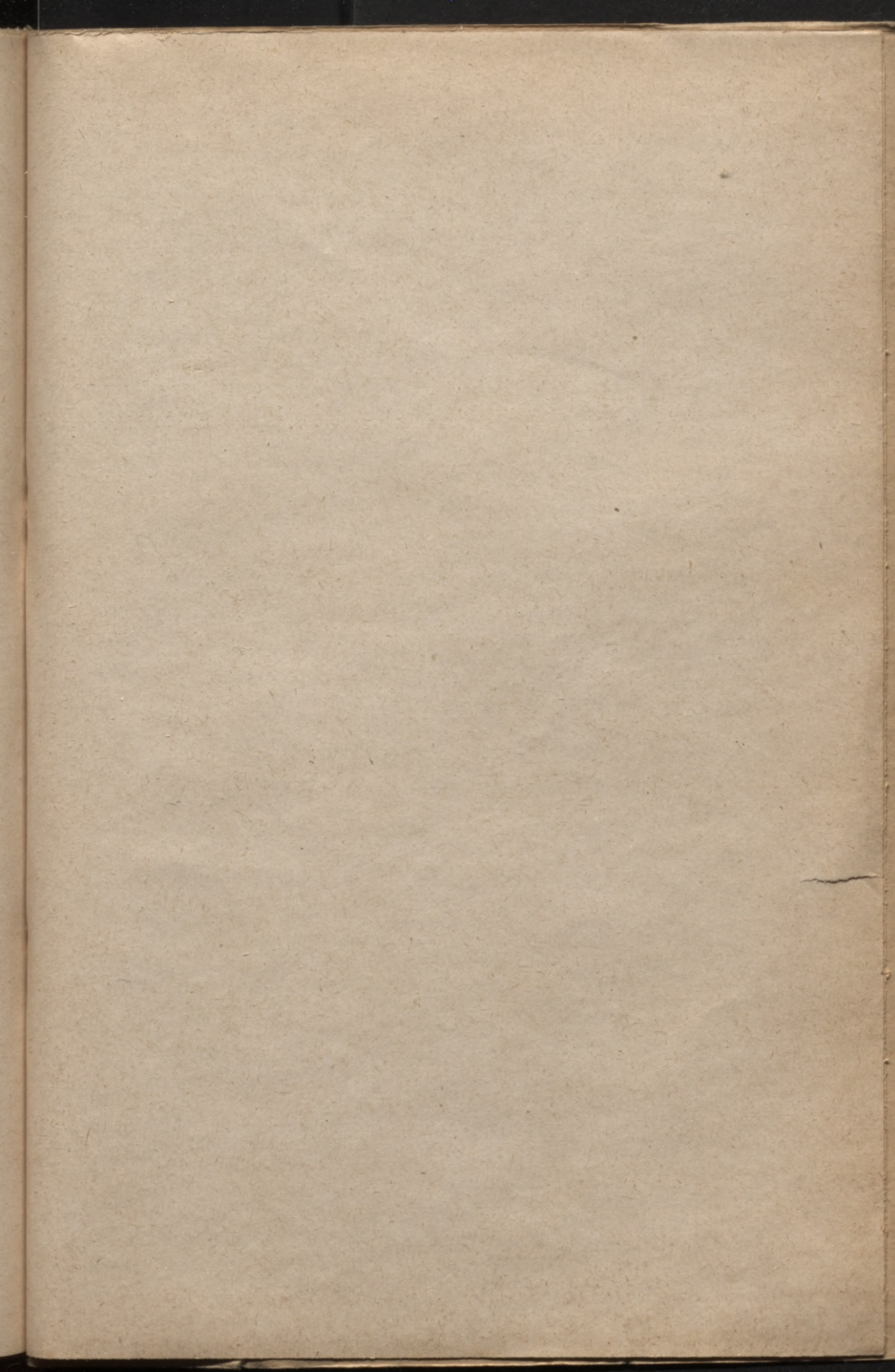
Kū dareit?

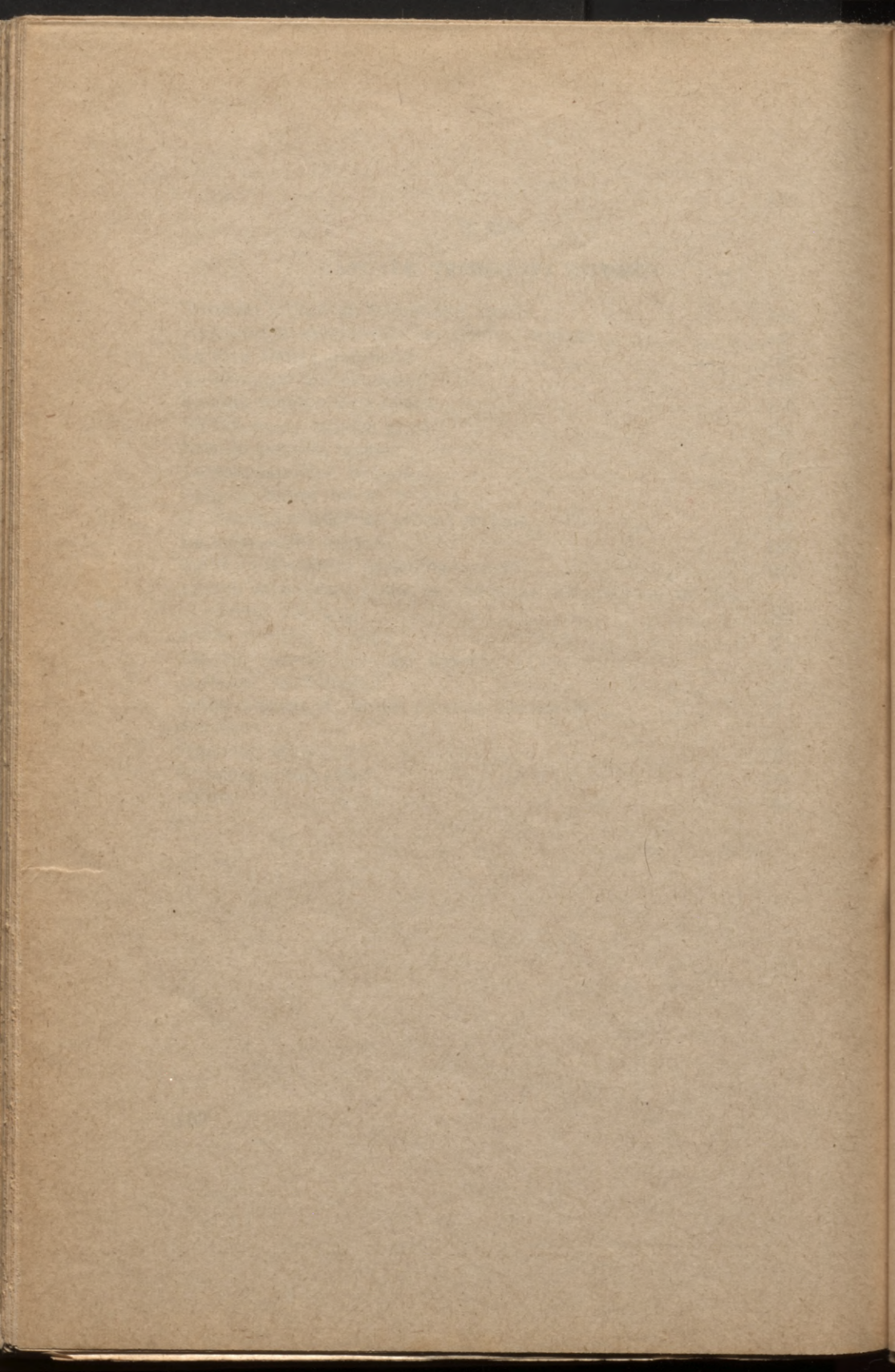
Latgaļu stōja pret svešom politiskom varom	130
Latgaļu atteiceibas pret katōļu Bazneicas politizejūšim kolpim	135
Latgalis piteic sovas leidztiseibas pōrejūs tautu lūceklim	136
Izmontōti olūti	183
Grōmotā īvitōti attāli	184

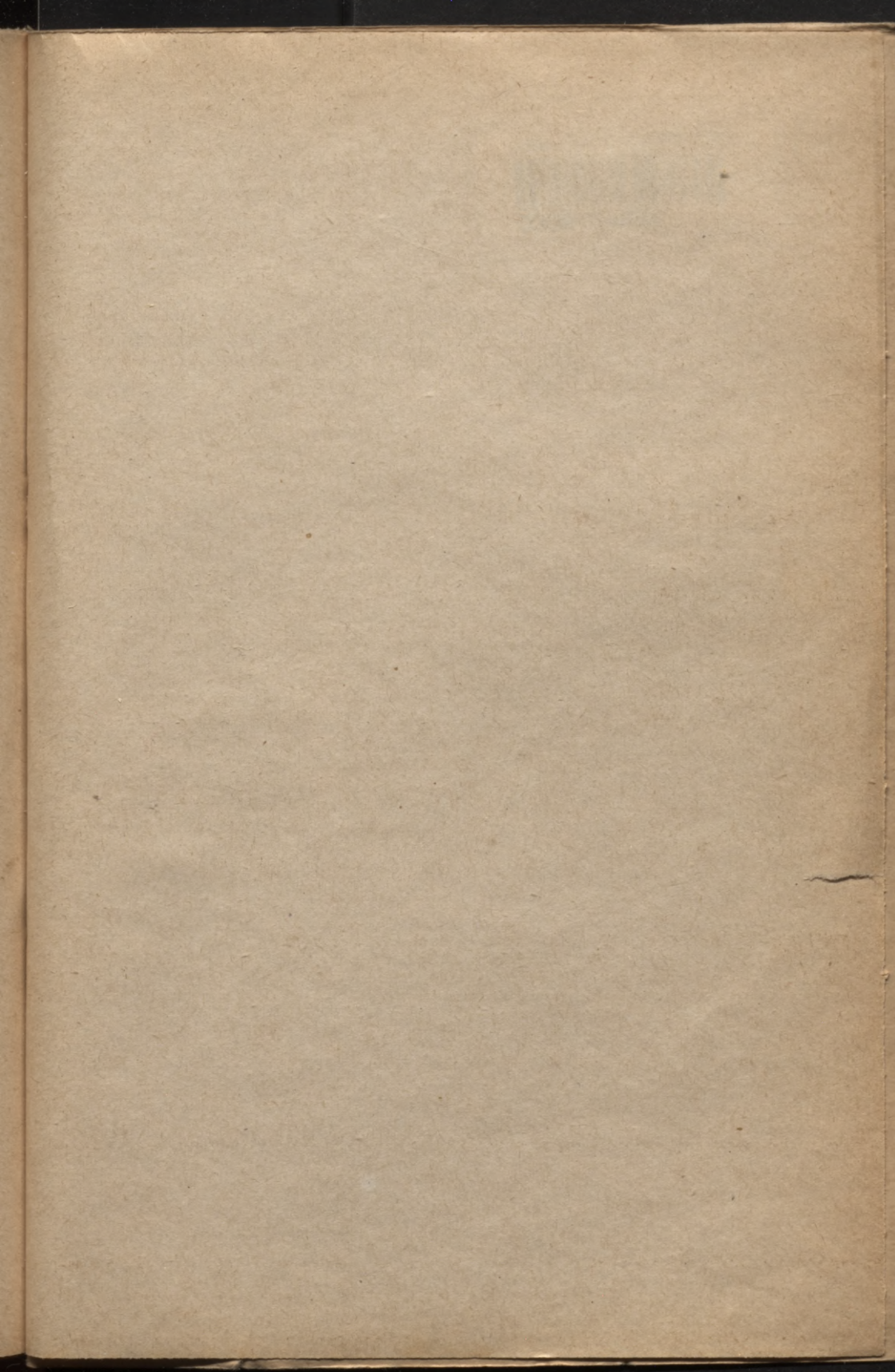
II daļa

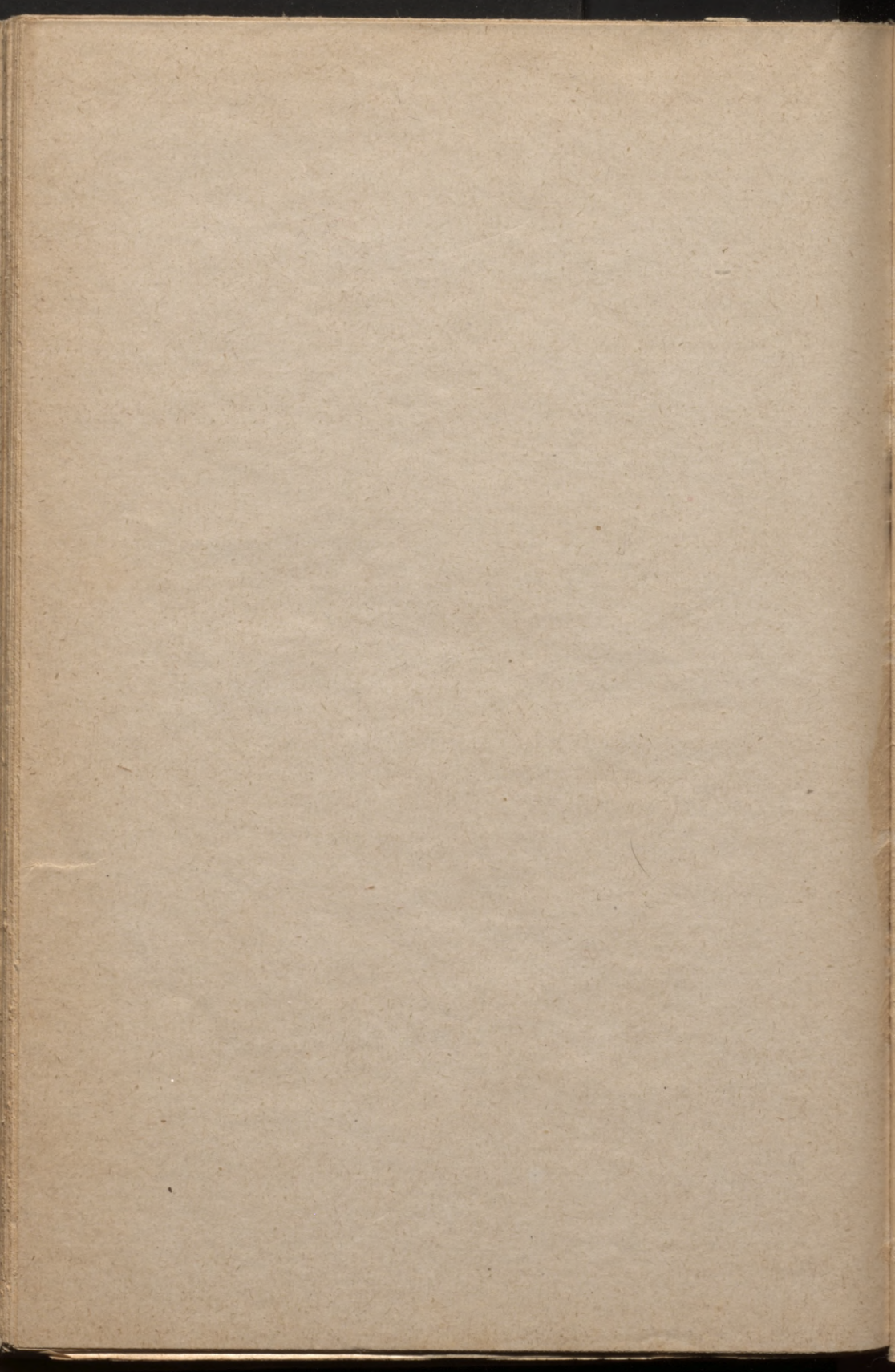
LATGAĻU TRIMDINĪKI RĪTUMŪS

Trymdas cālūni un trimdinīku skaits	139
Avīžnīceiba, rakstnīceiba un zynōtne trymdā	140
Latgaļu tautas definīcija	147
Latgaļu zynōtņu akadēmija	149
Latgaļu trimdinīku tīseibas	150
Baltīši vojoj latgaļu presi	150
Latgaļu politika trymdā	154
Latgaļu jaunōtne trymdā	157
Latgaļu ceīņas mērki trymdā	158
K. Ulmaņa diktaturas atlikas trymdā	159
Latvijas zalts trymdā	164
Latviešu Zemnieku savienība trymdā	167
Baltīšu trimdinīku ceīņa par Latvijas atbreivōšonu un šōs ceīņas mūdreibā	168
Kara invalidi trymdā	171
Latgaļu goreigō apryupe trymdā	176
„Latgaļu izdevnīceiba“	177
Latgaļu grōmota īsaspīž pasauļa bibliotekōs	179
Pēcvōrds	180
Izmontōti olūti	183
Grōmotā īvitōti attāli	184
Saturs	185

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306104983

1.60 us.